

Омбудсман України
Ombudsman of Ukraine

ДОПОВІДЬ

про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році

Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2022 рік адресована Верховній Раді України. Доповідь є узагальнюючим документом, що представляє випадки порушень прав і свобод людини і громадянина у 2022 році в умовах повномасштабної збройної агресії проти України, щодо яких Уповноважений Верховної Ради України з прав людини уживав заходів реагування. Доповідь також містить висновки та рекомендації, спрямовані на поліпшення стану забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

ЗМІСТ

ВІЙНА ПРОТИ ПРАВ ЛЮДИНИ	5
РІК РОБОТИ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ	10
Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	10
Омбудсман і міжнародна співпраця	12
Робота з нормативно-правовою базою	16
Омбудсман, громадянське суспільство та медіа	19
РОЗДІЛ 1. ПРАВА ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	22
РОЗДІЛ 2. ПРАВА ДІТЕЙ	48
РОЗДІЛ 3. ПРАВА ЛЮДИНИ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	64
РОЗДІЛ 4. УКРАЇНЦІ ЗА КОРДОНОМ	91
РОЗДІЛ 5. СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА	104
РОЗДІЛ 6. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ І СВОБОД	134
РОЗДІЛ 7. РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	155
РОЗДІЛ 8. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ	175
РОЗДІЛ 9. ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА	192
Стан виконання рекомендацій Щорічної доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2021 рік	207
ДОДАТКИ	234

Список скорочень

АР Крим	—	Автономна Республіка Крим
АТ	—	акціонерне товариство
ВККС України	—	Вища кваліфікаційна комісія суддів України
ВПО	—	внутрішньо переміщена(-і) особа(-и)
ВРП	—	Вища рада правосуддя
ВРУ	—	Верховна Рада України
ГУ ПФУ	—	Головне управління Пенсійного фонду України
ГУНП	—	Головне управління Національної поліції
ДЕСС	—	Державна служба України з етнополітики та свободи совісті
Держекоінспекція	—	Державна екологічна інспекція України
Держенергонагляд	—	Державна інспекція енергетичного нагляду України
Держмитслужба	—	Державна митна служба України
Держпродспоживслужба	—	Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів
Держпраця	—	Державна служба України з питань праці
ДІАМ	—	Державна інспекція архітектури та містобудування України
ДКВС України	—	Державна кримінально-виконавча служба України
ДМС	—	Державна міграційна служба України
ДСА України	—	Державна судова адміністрація України
ДУ	—	державна установа
ЄДРСР	—	Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄІССС	—	Єдина інформаційна система соціальної сфери
ЄРДР	—	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	—	Європейський Союз
ЄСПЛ	—	Європейський суд з прав людини
ЗМІ	—	засоби масової інформації
ЗПТО	—	заклади професійної (професійно-технічної) освіти
ЗСУ	—	Збройні Сили України
ІРС	—	Інститут релігійної свободи
КВК України	—	Кримінально-виконавчий кодекс України
КЕК	—	клініко-експертна комісія
КК України	—	Кримінальний кодекс України
КМУ	—	Кабінет Міністрів України
КПК України	—	Кримінальний процесуальний кодекс України
КСУ	—	Конституційний Суд України
КУпАП	—	Кодекс України про адміністративні правопорушення
ЛГБТІК	—	спільноти лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів, інтерсексуалів та квір;
МВС	—	Міністерство внутрішніх справ України
МЗС	—	Міністерство закордонних справ України

Мінветеранів	—	Міністерство у справах ветеранів України
Міндовкілля	—	Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України
Мінекономіки	—	Міністерство економіки України
Міноборони	—	Міністерство оборони України
Мінрегіон	—	Міністерство розвитку громад та територій України
Мінреінтеграції	—	Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України
Мінсоцполітики	—	Міністерство соціальної політики України
Мінцифри	—	Міністерство цифрової трансформації України
Мін'юст	—	Міністерство юстиції України
МК України	—	Митний кодекс України
МКІП	—	Міністерство культури та інформаційної політики України
МКП	—	місця компактного поселення
МОЗ	—	Міністерство охорони здоров'я України
МОН	—	Міністерство освіти і науки України
МСЕК	—	медико-соціальна експертна комісія
Нацкомісія з реабілітації	—	Національна комісія з реабілітації
Нацсоцслужба	—	Національна соціальна сервісна служба України
НГУ	—	Національна гвардія України
НІПЛ	—	національна інституція з прав людини
НКРЕКП	—	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг
ОБСЄ	—	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОДА	—	обласна державна адміністрація
ОМС	—	орган місцевого самоврядування
ООН	—	Організація Об'єднаних Націй
ПРООН	—	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй
ПФУ	—	Пенсійний фонд України
РЄ	—	Рада Європи
РПЛ ООН	—	Рада Організації Об'єднаних Націй з прав людини
РФ	—	Російська Федерація
СБУ	—	Служба безпеки України
ТОТ	—	тимчасово окупована (-і) Російською Федерацією територія (-і) України
УВКБ ООН	—	Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців
ФСС	—	Фонд соціального страхування України
ENNHRI	—	Європейська мережа національних інституцій з прав людини
ENO	—	Європейська мережа Омбудсманів
ENOC	—	Європейська мережа Омбудсманів з прав дитини
EOI	—	Європейський інститут Омбудсмана
GANHRI	—	Глобальний альянс національних інституцій з прав

ВІЙНА ПРОТИ ПРАВ ЛЮДИНИ

Вступне слово Уповноваженого
Верховної Ради України з прав людини
Дмитра Лубінця

У 2022 році країна жила за законами мирного часу та в умовах карантинних обмежень, спричинених пандемією COVID-19, менше двох місяців. Воєнний стан в Україні діє із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року¹. У цей час уже тривала масована ракетна атака по всій території України, а з прикордонних районів Російської Федерації та Республіки Білорусь почався рух військової техніки в порушення наявних державних кордонів України. З цієї дати починається відлік часу, коли Міністерство закордонних справ України поінформувало Генерального секретаря ООН та офіційних осіб іноземних держав про обмеження прав і свобод людини і громадянина та відхилення від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну стало продовженням військової агресії, розпочатої у лютому 2014 року із вторгнення на територію Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, і далі в Донецьку та Луганську області. Саме тоді Російська Федерація оголосила війну західному світу, частиною якого Україна прагнула стати від часів Революції Гідності.

Вісім років спроб демократичного світу умиротворити агресора Російська Федерація сприйняла за слабкість та розпочала широкомасштабне вторгнення. Події лютого 2022 року в Україні стали фактором глобальних потрясінь і викликів не тільки для нашої країни, але й для всього людства. Постріли, які пролунали в Києві вже в перший день нападу, мали відлуння на всіх континентах. Поставивши під сумнів саме існування української держави, заперечуючи її незалежність та суверенітет, Російська Федерація порушила засадничі принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй² та підважила всю систему міжнародної безпеки та міжнародного права.

Рада Безпеки, як один із головних органів в системі ООН, не була спроможна запропонувати дієві механізми реагування, які б могли припинити необґрунтовану збройну агресію проти України, через наявність у Російській Федерації права вето. Саме на Раду Безпеки ООН покладено відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки.

Російська Федерація вчинила злочин агресії проти України в 2014 році, розпочавши окупацію Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. Через майже дев'ять років збройна агресія набула нових масштабів та спричинила наймасовіше переміщення населення з

¹ Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

² Статут Організації Об'єднаних Націй. Режим доступу: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

часів Другої світової війни. Тікаючи від бойових дій, мільйони українців стали внутрішніми переселенцями або біженцями, які були змушені виїхати за межі України та шукати тимчасовий притулок. Загалом, за даними УВКБ ООН³, з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну за кордон виїхали понад 7 млн українських громадян. Понад 3,3 млн отримали статус тимчасового захисту в країнах ЄС. Ще близько 8 млн людей стали внутрішніми переселенцями, які переїхали із зони бойових дій і тимчасово окупованих територій у безпечніші регіони України.

Вчинення РФ міжнародних злочинів на території України стало практикою та свідомою тактикою російського політичного та військового керівництва. Російські військові та підрозділи здійснюють порушення норм міжнародного гуманітарного права на всіх українських територіях, які знаходились та продовжують знаходитись сьогодні під їхнім контролем. Серед них — невибіркові напади на цивільних та мирних жителів, позасудові страти, використання забороненої зброї проти цивільного населення, знущання над полоненими військовими та взяття у заручники мирних громадян⁴. Зафіксовані випадки страти військовополонених та вбивства цивільних заручників, які перебували у місцях позбавлення свободи.

Нападам піддаються також захищені МГП об'єкти: школи та дитячі садки, лікарні та пологові будинки, евакуаційний, медичний транспорт і транспорт екстрених служб.

Російська Федерація обмежила можливість евакуації мирного населення в бік контрольованої українським урядом території, запровадила злочинну практику «фільтраційних таборів»⁵. Повністю припинено гуманітарний доступ і доступ постраждалих до гуманітарної допомоги на контрольованих російськими військовослужбовцями територіях України, що призвело до смертей через хворобу, голоду та бідності.

Міжнародне право також передбачає повагу до померлих і можливість родин знати обставини смерті та здійснити поховання загиблих. Російська Федерація порушила і ці обов'язки, знищуючи сліди воєнних злочинів, не документувала обставини та факти загибелі людей під завалами зруйнованих будівель та загиблих внаслідок невибіркових обстрілів. Яскравим прикладом є спалення на сміттєзвалищі в окупованому Маріуполі⁶ зруйнованих будинків разом із фрагментами тіл загиблих, масові поховання в анонімних братських могилах без проведення ідентифікації, заборона на поховання загиблих родичами і близькими.

Станом на кінець 2022 року Офісом Генерального прокурора України зафіксовано 62 041 злочинів агресії та воєнних злочинів⁷.

Мирне населення та об'єкти цивільної критичної інфраструктури стали основними мішенями у війні. Тисячі цивільних громадян втратили життя від російських обстрілів та насильства, вчиненого російськими військовослужбовцями. За підтвердженими даними управління Верховного комісара ООН з прав людини, втрати серед цивільних осіб з 24 лютого 2022 року до 5 лютого 2023 року склали 18 817 цивільних, зокрема 7 155 загиблих та 11 662

³ Refugees from Ukraine. Режим доступу: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

⁴ Звіт Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини «Вбивства цивільних осіб: свавільні страти та напади на окремих цивільних осіб у Київській, Чернігівській та Сумській областях в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну», 22 грудня 2022 року. Режим доступу: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-12/2022-12-07-OHCHR-Thematic-Report-Killings-UKR.pdf>

⁵ Детальніше про «фільтраційні табори» читайте в Роділі 1 «Права громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України» у частині «Проведення фільтраційних заходів, депортація та примусове переміщення громадян України»

⁶ Маріупольська міська рада. Режим доступу: <https://t.me/mariupolrada/9212>

⁷ Повідомлення з Телеграм каналу Офісу Генерального прокурора України https://t.me/pgov_ua/8506

поранених⁸. Більше 1 300 з числа постраждалих в Україні — це діти, серед них загиблі та поранені різного ступеню тяжкості. Тисячі громадян загинули в боях, захищаючи країну в лавах Збройних Сил України або інших воєнізованих формуваннях.

Рахунок постраждалих внаслідок збройної агресії проти України йде на мільйони. Війна залишила без домівок сотні тисяч сімей, зруйнувавши їх цілими містами. Через бомбардування та обстріли збройними силами РФ пошкоджено 3 126 закладів освіти, 337 з них зруйновано повністю⁹, понад 1 159 об'єктів матеріальної культурної спадщини в Україні було серйозно пошкоджено або знищено військами Російської Федерації¹⁰, серед них 305 складають релігійні споруди. Близько 350 спортивних споруд знищено або зруйновано, не мають можливості тренуватись близько 140 000 атлетів.

З початку повномасштабної військової агресії Російської Федерації прокурори зафіксували 171 факт сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, серед яких наявні такі види насильства: зґвалтування, каліцтво або насильство над статевими органами, примусове оголення, погрози та спроби зґвалтування, примус дивитися на сексуальну наругу над близькими особами тощо. Наймолодшій жертві сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом — 4 роки.

Російська Федерація вдається до жахливих злочинів, серед яких ті, що носять ознаки геноциду¹¹. Депортація українських дітей та примусове переведення їх в іншу національну групу є однією з таких ознак; станом на 31 грудня 2022 року, за даними Національного інформаційного бюро¹², встановлено 13 867 випадків депортації дітей. Ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих і звільнених територіях.

У 2022 році критично важливим постало питання незаконно утримуваних цивільних осіб (цивільні заручники), а також осіб, зниклих безвісти за особливих обставин та членів їхніх сімей в умовах збройної агресії проти України. Це одна з найскладніших для захисту категорій громадян, відновлення прав якої прямо залежить від додержання Російською Федерацією норм міжнародного права, яке прямо і беззаперечно забороняє утримувати в ув'язненні мирних громадян і вимагає їх негайного звільнення. Російська Федерація переслідує цивільне населення в окупації та створює атмосферу страху на захоплених територіях, унеможливаючи громадський рух спротиву. Цивільними заручниками¹³ стають представники органів місцевого самоврядування, громадські активісти та волонтери, бізнесмени та журналісти, ветерани та учасники бойових дій, проактивні жителі громад.

16 вересня 2022 року Російська Федерація остаточно вийшла з Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Це стало наслідком виключення Росії зі

---

⁸ Ukraine: civilian casualty update 6 February 2023. Режим доступу:

<https://www.ohchr.org/en/news/2023/02/ukraine-civilian-casualty-update-6-february-2023>

⁹ Офіс Генерального прокурора України. Режим доступу: https://t.me/pgov_ua/8508

¹⁰ Проєкт «Збережіть українську культуру» Міністерства культури та інформаційної політики. Режим доступу: <https://restore.mkp.gov.ua/>

¹¹ Ethan Walton | Genocide Watch, Sep 4, 2022, Genocide Emergency: Ukraine. Режим доступу: <https://www.genocidewatch.com/single-post/country-report-ukraine-1>

¹² Національне інформаційне бюро діє відповідно до Женевських конвенцій про поводження з військовополоненими та про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Режим доступу: <https://nib.gov.ua/>

¹³ Детальніше проблема цивільних заручників описана в розділі «Права людини в секторі безпеки і оборони»

складу Ради Європи¹⁴. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) зберігає компетенцію розглядати заяви проти Російської Федерації щодо її дій або бездіяльності, які можуть становити порушення Конвенції, за умови якщо вони сталися до 16 вересня 2022 року. Але ще у червні Державна дума РФ ухвалила, що Росія не буде виконувати ці рішення ЄСПЛ¹⁵.

За інформацією на офіційному сайті, на розгляд у ЄСПЛ чекають понад 16 тисяч справ проти Росії¹⁶, серед них майже 3 700 індивідуальних позовів, які пов'язані з подіями у Криму та військовими діями на сході України, а також масштабні міждержавні позови з України проти Росії¹⁷.

Попри труднощі, пов'язані з виконанням рішень ЄСПЛ, і відсутність механізму примусу до виконання, позитивні судові рішення ЄСПЛ проти Російської Федерації можуть використовуватися як доказ в інших міжнародних і національних судах та органах. Це матиме значний вплив на розгляд справ в суді ООН, міжнародних арбітражах і розслідування міжнародних злочинів.

Міжнародний кримінальний суд здійснює розслідування трьох типів злочинів в Україні, для яких не потрібно, щоб Російська Федерація ратифікувала Римський статут МКС чи ухвалювати резолюції Радбезу ООН — це воєнні злочини, злочини проти людяності та злочин геноциду. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини надає всю необхідну інформацію за запитом міжнародних експертів та проактивно інформує Офіс Генерального прокурора України про відомі факти таких злочинів.

Міжнародний кримінальний суд не має можливості розглядати справу по притягненню до відповідальності Російської Федерації саме за злочин агресії, який є першопричиною всіх решти злочинів, через те, що обмежений так званими Кампальськими поправками до Римського статуту¹⁸. Аби суд мав юрисдикцію щодо злочину агресії, потрібно, щоб держава, яка здійснила напад, ратифікувала Римський статут, або щоб цю ситуацію передала на розгляд суду Рада Безпеки ООН, що неможливо здійснити без реформи всередині ООН, яка б забрала у Російської Федерації право вето.

Саме через це Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини долучився до просування ідеї створення спеціального трибуналу по злочину агресії Російської Федерації проти України та притягнення її політичного та військового керівництва до відповідальності через взаємодію із національними інститутами з прав людини з усього світу. Ця ідея вже підтримана ПАРЄ, Європарламентом та окремими демократичними країнами, до числа яких

---

¹⁴ Висновок ПАРЄ 300 (2022) «Наслідки агресії Російської Федерації проти України» від 15 березня 2022 року

¹⁵ Федеральный закон от 11.06.2022 г. № 183-ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации и признании утратившими силу отдельных положений законодательных актов Российской Федерации». Режим доступу: <http://kremlin.ru/acts/news/68648>

¹⁶ PENDING APPLICATIONS ALLOCATED TO A JUDICIAL FORMATION. Режим доступу: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_2023_BIL.pdf

¹⁷ Справа, пов'язана з окупацією Кримського півострова Росією у 2014 році;

Справа про порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, до якої включено скаргу про збиття малайзійського літака рейсу MH17, яку подавали Україна та Нідерланди;

Справа про порушення прав українських політ'язнів;

Справа про захоплення українських моряків у Керченській протоці у 2018 році.

Справа про злочини, вчинені російськими військовими в Україні під час повномасштабного вторгнення

¹⁸ МКС, 'Конференція з перегляду Римського статуту МКС' (Кампала, 31 травня - 11 червня 2010 р.) Офіційні записи, RC/9/11, Додаток III, с. 45 і далі ('Конференція з перегляду, Офіційні записи, RC/9/11')

входить Литва і Польща, Естонія, Греція, Нідерланди, Чехія, Латвія, Канада, Сполучене Королівство та інші.

Створення нових механізмів — вкрай важлива робота на фоні абсолютної неспроможності до реалізації наявних, які передбачені нормами міжнародного гуманітарного права, насамперед — Женевськими конвенціями¹⁹. Саме ці документи регламентують норми міжнародного права щодо гуманного поводження під час війни, і саме їх дотримання Російська Федерація свідомо ігнорує та порушує.

Це призводить до блокування діяльності Міжнародного комітету Червоного Хреста в питаннях захисту прав військовополонених і мирного населення, яке знаходиться в зоні проведення бойових дій чи стало жертвами воєнних злочинів, наприклад депортації. Відсутність гарантій безпеки та ініціативи з боку МКЧХ в отриманні гуманітарного доступу до постраждалих, включно із військовополоненими та незаконно утримуваними цивільними громадянами, вказує на кризу інституції. Упродовж 2022 року фіксувалося порушення принципів Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця у діяльності національного товариства Червоного Хреста в Російській Федерації, який виступив на підтримку мобілізаційної кампанії²⁰.

За результатом звернення Уповноваженого Офісом Генерального прокурора України було відкрито кримінальне провадження про захоплення і привласнення Товариством Червоного Хреста Російської Федерації рухомого і нерухомого майна Товариства Червоного Хреста України. За цим фактом було проведено окрему зустріч з керівництвом Міжнародної Федерації товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, де Уповноваженим було наголошено на необхідності виключення Товариства Червоного Хреста Російської Федерації з Міжнародної Федерації у зв'язку з порушенням принципів діяльності та Статуту Федерації.

Військова агресія проти України має й інший бік — матеріальний. Київська школа економіки (Kyiv School of Economics, KSE) оцінює загальні економічні втрати з початку війни в 564–600 мільярдів доларів і вище. Станом на грудень 2022 року загальна сума прямих задокументованих збитків, завдана інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення, розпочате Російською Федерацією, оцінюється у 137,8 млрд дол. США (за вартістю заміщення)²¹. Позапартійний американський аналітичний центр New Lines Institute зазначає, що

---

¹⁹ Женевські конвенції 1949 про захист жертв війни:

- Женевська конвенція (I) про поліпшення долі поранених та хворих в регулярних арміях;
- Женевська конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, потерпілих корабельну аварію, зі складу озброєних сил на морі;
- Женевська конвенція (III) про поводження з військовополоненими;
- Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни.

Протоколи:

- Протокол I, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів;
- Протокол II, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру;
- Протокол III про введення додаткової відмітної емблеми у вигляді Червоного хреста і Червоного півмісяця.

²⁰ Уповноважений вимагає виключити Російський Червоний Хрест з Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та заборонити використовувати емблему. Режим доступу:

https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-vimagaye-viklyuchiti-rosijskij-chervonij-hrest-z-mizhnarodnogo-ruhu-chervonogo-hresta-i-chervonogo-pivmisvacya-ta-zaboroniti-vikoristovuvati-emblemu

²¹ Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, зросла до майже 138 млрд дол. США. Режим доступу:

від початку вторгнення президента Росії Володимира Путіна в Україну Росія бере участь у постійній і систематичній кампанії урбіциду²² та екоциду. Як цілеспрямовані, так і невибіркові атаки з повітря, землі та моря продовжують руйнувати життєво важливу цивільну інфраструктуру, систематично позбавляючи українців доступу до базових потреб і основних послуг. У місті Маріуполь, де раніше проживало понад 400 000 людей, урбіцидальна тактика Росії досягла найвищого розмаху в Україні: у місті пошкоджено або зруйновано до 90% інфраструктури²³.

В умовах дії режиму воєнного стану Уповноважений Верховної Ради України з прав людини продовжує роботу, спрямовану на захист прав громадян. Щорічна доповідь окреслює основні виклики та тенденції у сфері захисту прав людини, які постають перед інститутом Уповноваженого в умовах режиму воєнного стану. Спільно зі спеціальними доповідями Уповноваженого, вона формує загальне бачення держави в сфері проблемних питань, пов'язаних із порушенням прав людини та зусиль, спрямованих на їх захист.

Детальніше про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2022 рік за напрямками можна ознайомитись у 9 тематичних розділах Доповіді, яка є узагальнюючим документом, що представляє випадки порушень прав і свобод людини і громадянина у 2022 році в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. У доповіді описані також приклади звернення громадян та організацій, щодо яких Уповноважений Верховної Ради України з прав людини вживав заходів реагування, а також містить висновки та рекомендації, спрямовані на поліпшення стану забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

РІК РОБОТИ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

Права людини стали першою жертвою і основною мішенню у цій війні, що спричинило суттєві зміни в роботі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Протягом 2022 року до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надійшло 42 485 звернень, з них 562 колективні звернення від 7 779 осіб та 41 923 індивідуальні звернення.

<https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-vyynu-zrosla-do-mayzhe-138-mlrd/>

²² Урбіцид — це окрема форма масового насильства, що характеризується навмисним знищенням життєво важливої цивільної інфраструктури. При повному ігноруванні міжнародного гуманітарного права урбіцид ґрунтується на логіці колективного покарання, спрямованого проти цивільного населення та побудованої інфраструктури, від якої залежить його життя. Такі кампанії систематичного бомбардування та руйнування можуть залишити цілі міста в руїнах, звідки й пішов термін урбіцид — «убивство» міста.

²³ Russia's Campaign of Urbicide in Ukraine. Режим доступу:

<https://newlinesinstitute.org/russia/russias-campaign-of-urbicide-in-ukraine/>

Суттєво змінено підхід у роботі зі зверненнями громадян. Оновлена «гаряча лінія» — 0800-50-17-20 — фіксує всі усні звернення громадян та надає можливість опрацювати кожен вхідний дзвінок і надати фахову консультацію.

Виникла гостра потреба реагувати на нові виклики та запроваджувати нові інструменти захисту прав людини. Уповноваженим було запроваджено 9 стрижневих напрямів роботи²⁴, серед яких виокремились питання, пов'язані з військовою агресією:

1. Права громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України
2. Права дитини та сім'ї, молоді та спорту
3. Права людини у секторі оборони та прав ветеранів і військовослужбовців, полонених та членів їх родин
4. Міжнародне співробітництво
5. Додержання соціальних та економічних прав
6. Право на справедливий судовий розгляд та процесуальні права
7. Додержання інформаційних прав
8. Моніторинг додержання рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів
9. Реалізація національного превентивного механізму

Суттєво змінився підхід до роботи по території України. Незважаючи на безпекову ситуацію, Уповноважений докладає зусиль до розбудови регіональної мережі представників Уповноваженого, відповідальних за конкретну адміністративну одиницю — область. Це дає можливість наблизити до громадян послуги із консультування з питань прав людини та спростити доступ для звернення до Уповноваженого²⁵.

Протягом 2022 року структурними підрозділами Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини здійснено 2 031 моніторинговий візит.

Офіс пріоритезував роботу в сфері захисту прав дитини: від 18 серпня 2022 року, в рамках функціонування інформаційно-комунікаційного порталу «Діти війни»²⁶, у будівлі Секретаріату відкрито новий простір, дружній до дитини та родин з дітьми — Консультаційний центр Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, в якому наявна обладнана дитяча кімната. Аналогічні консультаційні центри також розпочали свою діяльність 9 грудня 2022 року в містах Хмельницький та Львів. У 2023 році мережа Консультаційних центрів буде збільшуватися.

Особливу увагу Офіс Уповноваженого приділяє питанням захисту прав тих, хто постраждав внаслідок збройної агресії проти України. У грудні 2022 року була презентована Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 року.²⁷

---

²⁴ Детальніше зі структурою Секретаріату можна ознайомитися у Додатку 1

²⁵ Контактні дані представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини дивіться у Додатку 2

²⁶ Портал «Діти війни» <https://childrenofwar.gov.ua>

²⁷ Текст спеціальної доповіді доступний за посиланням <https://cutt.ly/M4favu5>

Омбудсман і міжнародна співпраця

Протягом 2022 року значно активізувався міжнародний напрям роботи Уповноваженого. Пріоритетами діяльності Уповноваженого в межах міжнародного співробітництва стали:

- адвокація створення нових механізмів та майданчиків на захист прав людини в Україні на міжнародній арені;
- донесення об'єктивної інформації щодо грубих порушень прав людини та воєнних злочинів держави-агресора до міжнародної аудиторії;
- ведення перемовин із Уповноваженою Російської Федерації з прав людини²⁸ в питаннях звільнення військовополонених, припинення злочину щодо утримання в заручниках цивільних громадян, а також у питаннях повернення українських дітей, які примусово вивезені за межі України;
- залучення неурядових організацій та НППЛ до захисту прав громадян України, які вимушено покинули територію України та перебувають у третіх країнах.

Від початку повномасштабної збройної агресії РФ існувала нагальна необхідність мобілізації міжнародних зусиль для документування військових злочинів для подальшого притягнення винних до відповідальності.

16 березня 2022 року Уповноважений виступив на засіданні Підкомітету з прав людини Європейського Парламенту на запрошення Голови Комітету та наголосив на ефективному документуванні порушень норм міжнародного гуманітарного права, військових злочинів, злочинів проти людяності для подальшої передачі до Міжнародного кримінального суду та притягнення до відповідальності винних²⁹.

30 березня 2022 року Уповноважений виступив під час 49-ї сесії Ради ООН з прав людини та закликав держави-члени ООН використати всі можливості для посилення санкційного тиску на РФ, якнайшвидше ухвалити рішення про запровадження над українською територією безпольотної зони та пришвидшити створення Спеціального військового трибуналу для притягнення РФ до відповідальності за злочини.

Протягом звітного періоду Уповноваженим здійснено закордонні візити до Республіки Польща, Республіки Австрія, Королівства Бельгія, Французької Республіки, Італійської Республіки, Швейцарської Конфедерації, Республіки Хорватія, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Упродовж 2022 року проведено 178 двосторонніх зустрічей на високому рівні з міжнародними партнерами, зокрема з Верховним комісаром ООН з прав людини, Верховним комісаром ООН у справах біженців, Головою Ради ООН з прав людини, Президентом Міжнародної Федерації товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Президентом Міжнародного комітету Червоного Хреста³⁰, Генеральним секретарем Ради Європи,

²⁸ Омбудсман Дмитро Лубінець провів переговори у Туреччині з Уповноваженою з прав людини РФ https://ombudsman.gov.ua/news_details/ombudsman-dmitro-lubinec-proviv-peregovori-z-upovnovazhenoyu-z-prav-lyudini-rf

²⁹ Уповноважений взяв участь у засіданні Підкомітету з прав людини Європейського парламенту. Режим доступу: https://ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-vzjala-uchast-u-zasidanni-pidkomitetu-z-prav-lyudini-yevropejskogo-parlamentu

³⁰ Уповноважений провів зустріч з делегацією Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та Товариства Червоного Хреста України. Режим доступу:

Президентом Парламентської асамблеї Ради Європи, Комісаром Ради Європи з прав людини, Європейським Омбудсманом.

Уповноваженим було надано інформацію щодо порушень прав людини в умовах повномасштабної російської агресії, яку було включено до звітів міжнародних організацій та груп експертів. Зокрема, відомості були включені до звітів Місії експертів Московського механізму ОБСЄ³¹ про порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права у сфері прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні російською федерацією та її збройними силами під час триваючої загарбницької війни проти України, які були опубліковані у квітні та липні 2022 року.

Уповноважений провів низку особистих зустрічей з членами Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, що була утворена відповідно до резолюції Ради ООН з прав людини A/HRC/49/L.1 від 4 березня 2022 року. Зокрема, під час зустрічей з експертами у квітні, вересні та грудні 2022 року Уповноважений передав інформацію щодо умов утримання українських та російських військовополонених, цивільних заручників, гуманітарної ситуації на тимчасово окупованих територіях, додержання прав внутрішньо переміщених осіб та ситуації в регіонах з найбільшою кількістю вимушених переселенців. Відповідну інформацію НППЛ України було включено до проміжних звітів Комісії для подальшого представлення державами-учасниками РПЛ ООН під час чергових сесій.

Під час візиту до Женеви, Швейцарія, Уповноважений взяв участь у заходах 51-ї сесії Ради ООН з прав людини, зокрема в презентації проміжного звіту Комісії 23 вересня 2022 року, а також виступив у рамках інтерактивного діалогу РПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні та провів низку двосторонніх зустрічей з Президентом Ради ООН з прав людини Федеріко Вільєгасом та іншими посадовцями ООН³².

30 серпня 2022 року в Женеві відбулася зустріч Уповноваженого з членами Комітету ООН з прав дитини з метою повідомлення Комітету ООН про факти порушення, утисків прав українських дітей та сімей з дітьми не лише на території України, а й за її межами³³. Акт збройної агресії з боку РФ став прикладом знецінення дитячого життя та нехтування правами дитини в цілому. Уповноважений наголосив на актуальності напрацювання міжнародних механізмів розв'язання питань повернення депортованих дітей, возз'єднання їх із сім'ями.

У період з 2018 по 2022 рік до Комітету регулярно направлялась оновлена інформація про стан виконання Україною Конвенції ООН про права дитини, зокрема про реалізацію реформи деінституціалізації, освітньої реформи (НУШ), формування юстиції, дружньої до дитини, тощо. Однак повномасштабне вторгнення РФ в Україну змусило нашу країну змінити пріоритети та пристосуватись до нових реалій, коли найголовнішим та найціннішим стало забезпечення права на життя. Члени Комітету ООН з прав дитини висловили підтримку Україні

https://ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-proviv-zustrich-z-delegacijeyu-mizhnarodnoyi-federaciji-tovaristv-chervonogo-hresta-i-chervonogo-pivmislyacya-ta-tovaristva-chervonogo-hresta-ukrayini

³¹ ОБСЄ БДПЛ. Звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини і злочини проти людяності, вчинені в Україні (1 квітня - 22 червня 2022 року) (Московський механізм). Режим доступу: https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/523811_0.pdf

³² Промова Уповноваженого під час Інтерактивного діалогу в рамках виступу Верховного комісара ООН щодо оновлення ситуації з правами людини в Україні

https://ombudsman.gov.ua/news_details/promova-upovnovazhenogo-pid-chas-interaktivnogo-dialogu-v-ramkah-vistupu-verhovnogo-komisara-oon-shchodo-onovlennya-situaciyi-z-pravami-lyudini-v-ukrayini

³³ Другий раунд діалогу України та Комітету ООН з прав дитини

https://ombudsman.gov.ua/news_details/drugij-raund-dialogu-ukrayini-ta-komitetu-oon-z-prav-ditini

та її громадянам, а також погодились з необхідністю напрацювання відповідних міжнародних механізмів захисту їхніх прав.

Уповноваженим було надано пропозиції до нового Плану дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки. План дій «Стійкість, відновлення та реконструкція», ухвалений Комітетом міністрів РЄ 14 грудня 2022 року, є планом з найбільшим в історії бюджетом у 50 млн євро для держави-члена РЄ, основою якого є відновлення України, побудоване на дотриманні прав людини та верховенства права як основоположних цінностях Ради Європи. Одразу після ухвалення Плану дій 15 грудня 2022 року Уповноважений зустрівся з Головою Офісу РЄ в Україні, де сторони визначили напрями співпраці на наступний період, адже Україна — європейська країна, для якої права людини є важливою складовою політики, і всупереч російській агресії, держава дотримується норм міжнародного права.

Дотримання Україною високих стандартів поваги до прав та основоположних свобод людини, які є основою побудови ЄС як об'єднання та усього демократичного світу, знайшли своє відображення у рішенні лідерів 27 країн-членів ЄС надати Україні статусу кандидата на членство в ЄС 23 червня 2022 року. Уповноважений долучився до заповнення анкети-опитувальника для отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС.

Проблему дотримання прав людини на тимчасово окупованих територіях України введено до порядку денного діяльності зарубіжних НПЛ, омбудсманів та їх об'єднань. Протягом року Уповноважений перебував на постійному контакті з керівниками усіх найвпливовіших мереж НПЛ — Головою та Генеральним секретарем Європейської мережі національних інституцій з прав людини (ENNHRI), Головою Глобального альянсу національних інституцій з прав людини (GANHRI), Президентом Міжнародного інституту Омбудсмана (IOI), керівництвом Європейської мережі Омбудсманів (ENO), Головою Європейської мережі омбудсманів з прав дитини (ENOC), керівництвом Європейського інституту Омбудсмана (EOI).

27 квітня 2022 року на запрошення Європейського Омбудсмана Емілі О'Райлі Уповноважений вперше взяв участь у конференції Європейської мережі Омбудсманів (ENO) «Роль омбудсманів у часи кризи». Колегам-омбудсманам було повідомлено про порушення основоположного права на життя громадян України військами окупанта — масові вбивства цивільного населення та обстріли неконвенційною зброєю населених пунктів та інфраструктури, катування мирних мешканців на тимчасово окупованих територіях України.

Визнанням євроінтеграційної роботи інституції Уповноваженого із наближення стандартів додержання прав людини в Україні до стандартів ЄС стало запрошення 29 вересня 2022 року Уповноваженому від Європейського Омбудсмана приєднатися до мережі ENO.

20–22 серпня 2022 року вперше в історії існування Європейської мережі національних інституцій з прав людини (ENNHRI) Голова Сірпи Раутіо та Генеральний секретаря Деббі Конер здійснили візит в Україну³⁴. Керівники мережі особисто переконались у наслідках повномасштабної війни проти України для прав людини під час відвідування деокупованих територій Київщини³⁵ та в гуманітарних наслідках для мільйонів наших громадян під час візиту

³⁴ Уповноважений спільно з Головою Верховної Ради України провели зустріч з членами делегації Європейської мережі національних інституцій з прав людини. Режим доступу: https://ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-spilno-z-golovoyu-verhovnoyi-radi-ukrayini-proveli-zustrich-z-chlenami-delegaciyi-yevropejskoyi-merezhi-nacionalnih-institucij-z-prav

³⁵ Уповноважений разом з делегацією ENNHRI відвідали звільнене місто Ірпін на Київщині. Режим доступу: https://ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-razom-z-delegaciyeyu-ennhri-vidvidali-zvilnene-misto-irpin-na-kiyivshchini

в регіони. З метою підтримки роботи із захисту прав та свобод людини та роботи в цьому напрямі інституції Уповноваженого в ENNHRI було створено спеціалізований Фонд солідарності з Україною³⁶.

26 жовтня 2022 року у Загребі, Республіка Хорватія, проведено Конференцію Омбудсманів та національних інституцій з прав людини (НПЛ) в рамках Першого парламентського саміту Кримської платформи. Конференцію «Битва за права людини. Крим. Україна. Світ» було проведено Уповноваженим спільно з Омбудсвумен Хорватії Теною Шимонович Айнвальтер³⁷. До заходу долучились 68 учасників з 60 країн світу та голови та представники ключових об'єднань і мереж Омбудсманів та НПЛ (GANHRI, ENNHRI, IOI, ENO, EOI). За результатами обговорень під час заходу було ухвалено спільну Декларацію учасників конференції³⁸ задля проактивних дій з метою привернення уваги світової спільноти до порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях України.

8–11 грудня 2022 року Президент Міжнародного інституту Омбудсмана (IOI) Кріс Фільд та Віце-президент IOI у Європі та Парламентський Омбудсман та Омбудсман з питань охорони здоров'я Сполученого Королівства Роб Беренс відвідали Україну для участі у Міжнародній конференції «Права людини у темні часи» 9 грудня 2022 року за участю Президента України, присвяченій Дню прав людини³⁹. Попри рекомендації урядів своїх країн не відвідувати територію України через ризик ескалації війни керівники IOI підтримали Україну в найважчий період з метою демонстрації солідарності та підтримки омбудсманів з усього світу у війні за права людини⁴⁰.

Спільними зусиллями та завдяки проактивній позиції Президента IOI Уповноважену з прав людини в РФ 5 серпня 2022 року було виключено з найбільшої світової мережі Омбудсманів, через порушення принципів діяльності організації, яка тепер вже налічує 204 інституції-члени⁴¹.

У межах інформування про порушення прав людини державою-агресором та сприяння захисту прав громадян України на території іноземних держав Уповноваженим було проведено понад 50 двосторонніх зустрічей з Омбудсманами та керівниками НПЛ з таких країн як Хорватія, Молдова, Грузія, Греція, Кіпр, Польща, Сполучене Королівство, Італія, Албанія,

---

³⁶ ENNHRI calls for sustainable and human rights-based solutions to support those fleeing Ukraine. Режим доступу:

<https://ennhri.org/news-and-blog/ennhri-calls-for-sustainable-and-human-rights-based-solutions-to-support-those-fleeing-ukraine/>

³⁷ Conference of Ombudspersons and NHRIs. Режим доступу:

<https://www.ombudsman.hr/en/conference-of-ombudspersons-and-nhris-within-the-framework-of-the-first-parliamentary-summit-of-the-crimea-platform/>

³⁸ У Загребі учасники Конференції високого рівня за участі омбудсманів та національних інституцій з прав людини ухвалили спільну Декларацію. Режим доступу:

https://ombudsman.gov.ua/news_details/u-zagrebi-uchasniki-konferenciyi-visokogo-rivnya-za-uchasti-ombudsmaniv-ta-nacjonalnih-institucij-z-prav-lyudini-uhvalili-spilnu-deklaraciju

³⁹ Має бути єдиний правовий фронт, який здолає російську геноцидну політику – виступ Президента України на Міжнародній конференції «UA: Права людини за темних часів» у Києві. Режим доступу:

<https://www.president.gov.ua/videos/maye-buti-yedinij-pravovij-front-yakij-zdolaye-rosijsku-geno-3809>

⁴⁰ IOI President and IOI Vice President Europe attend conference in Ukraine. Режим доступу:

<https://www.ombudsman.wa.gov.au/President-News.htm>

⁴¹ International Ombudsman Institute revoked membership of High Commissioner for Human Rights in the Russian Federation. Режим доступу:

<https://www.theioi.org/ioi-news/current-news/international-ombudsman-institute-revoked-membership-of-high-commissioner-for-human-rights-in-the-russian-federation>

Вірменія, Азербайджан, Австралія, Боснія та Герцеговина, Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Данія, Туреччина, Таджикистан, Фінляндія, Естонія, Литва, Північна Македонія, Монголія, Коста-Ріка, Сербія та Швеція.

Діяльність Уповноваженого підсилила позиції України на міжнародній арені та сприяла усвідомленню міжнародними партнерами, що порушення прав людини в Україні внаслідок агресії РФ є проблемою не лише України, а і для Європи та всього світу

Робота з нормативно-правовою базою

Уповноваженим вносяться пропозиції щодо вжиття заходів для поновлення і захисту прав людини і громадянина, зокрема шляхом внесення змін до чинного законодавства або участі у розробці нового законодавчого регулювання, створення відповідних механізмів для його реалізації. Крім того, Уповноваженим здійснюється аналіз та експертиза проектів нормативно-правових актів, які виносяться на розгляд Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України та включаються до порядків денних засідань комітетів, створених при органах влади, а також надходять для розгляду від міністерств, відомств та інших центральних органів виконавчої влади.

Протягом 2022 року структурними підрозділами Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини опрацьовано 3 784 проекти нормативно-правових актів, з них:

Нормативно-правові акти в сфері:	Кількість
Додержання соціальних та економічних прав	1135
Додержання права на справедливий суд та процесуальних прав	326
Додержання прав у секторі оборони та прав ветеранів і військовослужбовців, полонених та членів їх родин	282
Додержання інформаційних прав	211
Додержання прав дитини та сім'ї, молоді та спорту	178
Додержання рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів	157
Додержання прав громадян, котрі постраждали внаслідок збройної агресії проти України	66
Реалізації національного превентивного механізму	23

Значну частину опрацьованих нормативно-правових актів складають документи в сфері забезпечення соціально-економічних прав громадян, що включає право на освіту, медицину, культурні, екологічні права, а також захист трудових прав і прав споживачів.

Рекомендації Уповноваженого до цих проектів враховані, що сприяло захисту прав:

- на отримання страхових виплат медичними працівниками та членами сімей померлих медичних працівників приватних закладів охорони здоров'я у зв'язку із смертю, що настала внаслідок його інфікування гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, під час виконання професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження⁴²;
- на автоматичне продовження виплати пенсії по інвалідності та в разі втрати годувальника особам з інвалідністю у зв'язку з неможливістю проходження ними в умовах воєнного стану переогляду в МСЕК для підтвердження інвалідності⁴³;
- на щорічну індексацію пенсії з 1 березня⁴⁴;
- на підтвердження періодів трудової діяльності для обчислення страхового стажу для пенсійного забезпечення у разі знищення архівів у зв'язку з воєнними (бойовими) діями⁴⁵;
- на різні види державних соціальних допомог ширшому колу осіб⁴⁶;
- на підтвердження права на пільги за допомогою електронного посвідчення категорії пільговиків, що визначені у статті 10-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»⁴⁷;
- на гарантоване надання соціальних послуг та виплати компенсації за догляд особам із числа внутрішньо переміщених за їх новим місцем проживання / перебування в умовах введення на території України надзвичайного або воєнного стану⁴⁸;
- на отримання коштів, призначених за судовими рішеннями та аліменти, в другій черзі видатків⁴⁹;
- працівнику заключати трудовий договір з нефіксованим робочим часом⁵⁰;

⁴² Постанова Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2022 р. № 1350 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо забезпечення реалізації окремих функцій Пенсійного фонду України та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»

⁴³ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту соціальних, трудових та інших прав фізичних осіб, у тому числі під час воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю»

⁴⁴ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення пенсійного законодавства»

⁴⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1058 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1993 р. № 637»

⁴⁶ Постанова Кабінету Міністрів України 15 листопада 2022 р. № 1320 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо призначення окремих видів державної допомоги та соціальних стипендій»

⁴⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 17 січня 2023 р. № 37 «Про внесення змін до пункту 5 Положення про Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги»

⁴⁸ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях»

⁴⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 1 листопада 2022 р. № 1253 «Про внесення змін до пункту 19 Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»

⁵⁰ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом: Закон України»

- передбачено право громадян на працю в пожежно-рятувальних підрозділах для забезпечення місцевої пожежної охорони. Працівникам гарантується соціальний захист, працівниками можуть бути особи, які досягли 18 років, мають повну цивільну дієздатність, здатні за станом здоров'я виконувати покладені на них обов'язки, що підтверджується попередніми та періодичними медичними оглядами⁵¹;
- надано право працівникам крім основної роботи виконувати іншу оплачувану роботу на умовах трудового договору у вільний від основної роботи час та отримувати заробітну плату за фактично виконану роботу⁵²;
- споживачів на отримання уніфікованих єдиних форм зрозумілих рахунків на оплату послуг з постачання теплової енергії, постачання гарячої води, централізованого водопостачання та централізованого водовідведення⁵³.

У зв'язку з широкомасштабним вторгненням Російської Федерації виникла потреба в удосконаленні законодавства, що забезпечує права військовослужбовців, а також права постраждалих внаслідок збройної агресії проти України. Так, при розгляді законопроекту (реєстр. № 8081) від 28.09.2022, яким передбачалася можливість надання військовослужбовцям під час дії воєнного стану частини основної щорічної відпустки, Уповноваженим були надані до профільного Комітету парламенту зауваження щодо необхідності збереження також і відпустки за сімейними обставинами. Вказані зауваження були враховані при прийнятті вказаного законопроекту⁵⁴.

Уповноваженим було акцентовано увагу на необхідності приведення норм пункту шостого частини першої статті 615 КПК України у відповідність до Конституції України, щодо негайного звільнення особи, якщо протягом 72 годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. У липні 2022 року надіслано лист до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності щодо необхідності усунення суперечності положень статті 615 КПК України в частині правомірності обмеження права кожного на свободу та особисту недоторканність. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27.07.2022 р. № 2462-IX, яким вказано проблему було вирішено.

Робота велася також і з урядовими документами. Завдяки реагуванню Уповноваженого 04.11.2022 внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 328 «Деякі питання забезпечення населення продовольчими товарами тривалого зберігання в умовах воєнного стану»⁵⁵, якими вилучено дискримінаційну норму, що не дозволяла отримання продовольчих наборів тими ВПО, які отримують допомогу на проживання.

⁵¹ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування місцевої та добровільної пожежної охорони»

⁵² Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин»

⁵³ Проект наказу Міністерства розвитку громад та територій України «Про внесення змін до Вимог до формування рахунків на оплату послуг з постачання теплової енергії, постачання гарячої води, централізованого водопостачання та централізованого водовідведення»

⁵⁴ Закон України «Про внесення зміни до пункту 18 статті 10¹ Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" щодо надання військовослужбовцям відпусток під час дії воєнного стану»

⁵⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 328 «Деякі питання забезпечення населення продовольчими товарами тривалого зберігання в умовах воєнного стану»

За результатами опрацювання проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку категорій соціально незахищених верств населення, які мають право на отримання житла в будівлях для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб», який розроблено з метою забезпечення реалізації норм Закону України від 12.05.2022 № 2254-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності», Мінсоцполітики надано зауваження.

Зокрема, проектом постанови передбачалося, що в будівлях для тимчасового проживання ВПО планується першочергове розміщення працівників підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій, а також осіб, які належать до соціально незахищених категорій. Водночас у відповідному проекті постанови не визначалося пріоритетності надання тимчасового житла для соціально незахищених категорій у разі, наприклад, одночасного претендування на розміщення в будівлях для тимчасового проживання ВПО багатодітної сім'ї, сім'ї патронатних вихователів, прийомної сім'ї або сім'ї захисниць чи захисників України, на що й звернуто увагу головного розробника. Уповноваженим висловлено відповідні пропозиції.

Ще однією важливою задачею, яка стояла перед українським парламентом, був перегляд національного законодавства щодо забезпечення прав представників національних меншин, а також прийняття відповідного закону, що було однією з умов, визначених Єврокомісією у своїй оцінці щодо заяви України на членство в Європейському Союзі.

Секретаріат Уповноваженого активно брав участь у розробці нового Закону та сприяв в організації та проведенні низки заходів щодо прискорення прийняття Закону України «Про національні меншини (спільноти) України».

15 липня 2022 року Секретаріат виступив організатором робочої наради під головуванням Уповноваженого щодо дотримання прав національних меншин (спільнот) України під час війни за участю Міністра культури та інформаційної політики України та представників національних меншин (спільнот) України. Разом з представниками громадських і міжнародних організацій національних спільнот було узгоджено позиції щодо проекту Закону України «Про національні меншини (спільноти) України».

21 листопада 2022 року в Комітеті Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин відбулось громадське обговорення проекту Закону України «Про національні меншини (спільноти) України».

13 грудня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 2827-IX «Про національні меншини (спільноти) України».

Омбудсман, громадянське суспільство та медіа

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює парламентський контроль за дотриманням прав громадян із залученням представників громадянського суспільства, науковцями й окремими експертами. Для того, щоб інформувати громадян України та міжнародну спільноту про виклики, з якими стикається в своїй роботі Уповноважений у зв'язку з широкомасштабною збройною агресією проти України, побудована системна взаємодія із представниками медіа та розвиваються власні інформаційні майданчики в соціальних мережах.

Серед принципів, якими керується Уповноважений при взаємодії із представниками громадянського суспільства та медіа, можна виділити такі: відкритість, залученість, дієвість та професійність.

Системна взаємодія з правозахисною спільнотою відбувається через засідання Консультативної ради при Уповноваженому Верховної Ради з прав людини⁵⁶ та Консультативної ради національного превентивного механізму⁵⁷ при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, де Уповноважений співгодує разом із представниками неурядового сектору.

Експерти Консультаційної ради приймають участь не тільки в обговореннях актуальних проблем у сфері захисту прав людини, а й надають свої пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази. Секретаріат Уповноваженого залучає експертів Консультативної Ради до формування стратегії роботи, а також до коментування та надання пропозицій цієї Щорічної доповіді.

Для забезпечення ширшої взаємодії з громадськістю в структурі Секретаріату, при кожному з представників Уповноваженого створено тематичну Експертну раду⁵⁸, на якій обговорюються актуальні проблеми в сфері захисту прав людини та пошуки шляхів мінімізації негативних наслідків збройної агресії, яка спричинила масові порушення прав людини. Експертні ради стають основним майданчиком для залучення кращих фахівців та обміну інформацією, а також планування дій, спрямованих на інформування населення щодо можливих інструментів захисту прав людини.

Крім роботи в Консультативних та Експертних радах існують і інші види співпраці:

- залучення громадських моніторів для відвідування місць несвободи та реалізації НППМ+;
- проведення спільних із громадськими організаціями моніторингових візитів у регіони;
- робота за меморандумами про співпрацю та реалізації спільних проєктів, зокрема проєктів міжнародної технічної допомоги;
- долучення правозахисників, як представників громадянського суспільства, до позицій Радників Омбудсману України (в штат та на громадських засадах);
- проведення спільних інформаційних та просвітницьких кампаній, спільна участь у круглих столах, конференціях, презентаціях та інших видах публічних заходів;
- проведення спільних навчальних та просвітницьких заходів для працівників Секретаріату із залученням експертів правозахисних організацій;
- взаємодія із представниками українського громадянського суспільства за межами України, долучення українців за кордоном для просування цінностей прав людини;
- проведення брифінгів, презентацій, пресконференцій за участі громадськості;
- надання коментарів та взаємодія з українськими та міжнародними медіа;
- відкрите спілкування в соціальних мережах.

---

⁵⁶ Створено Консультативну раду при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. Режим доступу: https://ombudsman.gov.ua/uk/news_details/stvoreno-konsultativnu-radu-pri-upovnovazhenomu-verhovnoyi-radi-ukrayini-z-prav-lyudini

⁵⁷ Відбулося третє засідання Консультативної ради з питань реалізації національного превентивного механізму при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. Режим доступу: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/vidbulosya-tretye-zasidannya-konsultativnoyi-radi-z-pitan-realizaciyi-nacionalnogo-preventivnogo-mehanizmu-pri-upovnovazhenomu-verhovnoyi-radi-ukrayini-z-prav-lyudini

⁵⁸ <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/organizacijno-rozporjadchi-dokumenty>

Основні заходи, які відбувалися за організації Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у 2022 році:

- відкрита презентація 100 днів роботи Омбудсмана України⁵⁹;
- відкриття Консультаційного центру Омбудсмана України⁶⁰;
- міжнародна конференція «Права людини в темні часи»⁶¹;
- 10 років Національного превентивного механізму⁶²;
- зустрічі з об'єднаннями родичів військовополонених, політичних в'язнів тощо⁶³.

---

⁵⁹ Дмитро Лубінець звітує про 100 днів своєї діяльності на посаді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Режим доступу: https://www.ombudsman.gov.ua/en/news_details/dmitro-lubinec-zvituye-pro-100-dniv-svoyeyi-diyalnosti-na-posadi-upovnovazhenogo-vr-z-prav-lyudini

⁶⁰ Відкриття нового Консультаційного центру Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Режим доступу: https://www.rada.gov.ua/preview/anonsy_podij/226933.html

⁶¹ Має бути єдиний правовий фронт, який здолає російську геноцидну політику. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/videos/maye-buti-yedinij-pravovij-front-yakij-zdolaye-rosijsku-geno-3809>

⁶² Уповноважений до 10-річчя запуску НПМ в Україні: НПМ — це спільнота людей, які розділяють спільні цінності й готовність діяти на захист прав людини в місцях несвободи. Режим доступу: https://www.ombudsman.gov.ua/uk/news_details/upovnovazhenij-do-10-richchya-zapusku-npm-v-ukrayini-npm-ce-spilnota-a-lyudej-yaki-rozdilyayut-spilni-cinnosti-j-gotovnist-diyati-na-zahist-prav-lyudini-v-miscyah-nesvobodi

⁶³ Сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Новини. Режим доступу: https://www.ombudsman.gov.ua/uk/news_details/ombudsman-dmitro-lubinec-proviv-u-ivano-frankivsku-zustrich-z-rodichami-vijskovopolonjenih-ta-zniklih-bezvisti

РОЗДІЛ 1. ПРАВА ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

2 845 звернень до Уповноваженого
66 опрацьовано нормативно-правових актів та надано пропозицій
2 відкрито проваджень Уповноваженого
108 проведено моніторингових візитів
134 видано актів реагування та листів до державних органів, установ та організацій

Ключові події, виклики та тенденції

Майже дев'ять років тому Україна вперше зіткнулась із масштабними негативними наслідками війни — масовим внутрішнім переміщенням всередині країни, причиною якого стала збройна агресія та тимчасова окупація РФ частини території України. У зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ в Україну 2022 рік став роком наймасовішого внутрішнього переміщення в Європі після Другої світової війни.

Наслідками збройної агресії РФ проти України є значна кількість постраждалих цивільних осіб, зокрема тих, які змушені були покинути своє місце проживання внаслідок збройної агресії проти України та переміститися на більш безпечні території всередині України та за її межі, особи, які були депортовані чи примусово переміщені, а також населення, яке залишилося проживати на тимчасово окупованих територіях або в районах проведення бойових дій.

Так, за даними Мінсоцполітики, станом на 16.01.2023 в Україні офіційно зареєстровано 4 851 119 ВПО. До 24.02.2022 р. обліковувалося 1 470 072 ВПО, які були переміщені з 2014 року. Отже, кількість ВПО за рік збільшилась більш ніж втричі.

Наслідками агресії також є значна кількість постраждалих цивільних осіб. Так, за даними Моніторингової місії ООН з прав людини, станом на 10.01.2023 р. зафіксовано 6 952 загиблих серед цивільного населення, 11 144 мирні особи поранено, майже третина населення України вимушені були покинути місця свого постійного проживання та стали ВПО в Україні, або отримали тимчасовий захист в інших країнах.

Достовірні дані щодо кількості осіб, які проживають у районах, де проводяться (проводились) бойові дії та на тимчасово окупованих територіях, наразі відсутні.

Разом із тим, попри триваючу збройну агресію, а також значну кількість осіб, які прямо чи опосередковано зазнали шкоди чи негативного впливу внаслідок дій держави-агресора, на законодавчому рівні досі не визначені категорії осіб, що належать до постраждалих внаслідок збройної агресії проти України, що призводить до відсутності комплексних підходів до їх підтримки. Однак на законодавчому рівні в різний спосіб і на різному рівні, який подекуди складно вважати достатнім, закріплена підтримка ВПО⁶⁴; дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів⁶⁵; осіб з інвалідністю внаслідок війни, у разі отримання інвалідності внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення АТО/ООС чи заходів,

⁶⁴ Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»

⁶⁵ Закон України «Про охорону дитинства»

необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України⁶⁶; осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та членів їхніх сімей⁶⁷; осіб, відносно яких встановлений факт позбавлення свободи внаслідок збройної агресії проти України⁶⁸. Водночас інші категорії постраждалих осіб залишилися поза увагою держави.

Забезпечення прав ВПО

Щодо тривалого оформлення, а в деяких випадках відмови у взятті на облік ВПО та відповідно призначенні грошової допомоги

Однією з причин звернень до Уповноваженого була відмова у взятті на облік ВПО на підставі відсутності реєстрації місця проживання на території, з якої здійснюється переміщення. У всіх випадках заявникам радять оскаржувати рішення до суду. Здебільшого працівники органів соціального захисту населення обґрунтовують відмову недостатнім обсягом підтвердних документів.

Чинне законодавство не визначає обсягу необхідних документів для підтвердження факту проживання, а лише визначає перелік документів, які можуть виступати доказом такого проживання. Перелік не є вичерпним та включає медичні документи, документи про освіту, роботу та навіть фотографії й відеозаписи. Рішення про видачу або відмову у видачі довідки приймається органом соціального захисту населення протягом 15 робочих днів на власний розсуд, що в окремих випадках може мати суб'єктивний характер. Як наслідок, для оскарження відмови у взятті на облік ВПО такі особи вимушені звертатися до суду.

До Уповноваженого звернулася жінка від імені своїх батьків похилого віку (батько заявниці є учасником ліквідації на ЧАЕС, а мати тяжко хворіє). Її батьки перемістились з АР Крим та перебували на підконтрольній Уряду України території. У зв'язку з цим заявниця поїхала оформляти довідки ВПО на батьків, проте їм відмовили в оформленні довідок ВПО, оскільки батьки були зареєстровані в Криму, а приїхали на підконтрольну територію до 24.02.2022.

У рамках реагування на відповідне звернення Уповноважений звернувся до Міністерства соціальної політики України щодо перевірки правомірності відмови у взятті на облік ВПО.

Так, за результатом реагування Уповноваженого це питання вирішено позитивно шляхом надання Міністерством соціальної політики уповноваженим органам соціального захисту населення роз'яснень щодо визнання АР Крим та м. Севастополя тимчасово окупованою територією відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

В свою чергу, судові рішення, ухвалені на користь ВПО, свідчать, що свідоцтво про шлюб, копія декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу, у якій вказана адреса фактичного проживання або перебування пацієнта, копія міжнародного свідоцтва про

⁶⁶ Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»

⁶⁷ Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»

⁶⁸ Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»

вакцинацію, що містить інформацію про місце вакцинації, є документами, які підтверджують проживання на території, з якої здійснюється внутрішнє переміщення.

Щодо проблемних питань, які виникають при забезпеченні житлом ВПО

Враховуючи складну гуманітарну ситуацію в районах проведення інтенсивних бойових дій, зокрема часткове відключення електроенергії, опалення, телекомунікацій та водопостачання через пошкодження критичної інфраструктури, кількість ВПО постійно збільшується, особливо в холодну пору року.

Розміщення ВПО здійснюється в тому числі в місцях компактного поселення (МКП), не завжди пристосованих для проживання. За даними Кластеру ООН управління МКП, станом на кінець 2022 року на території України функціонує щонайменше 3 090 МКП, де проживає 96 102 ВПО, з них: 22 306 дітей; 1 222 одинокі матері; 5 781 пенсіонер; 2 801 особа з інвалідністю. Для порівняння: до 24.02.2022 р. в Україні нараховувалось 147 МКП, де проживало приблизно 5 878 ВПО, з них 1 383 дитини та 1 646 осіб похилого віку.

Водночас, враховуючи динаміку створення МКП та постійне переміщення осіб, жоден орган державної влади не володіє актуальною інформацією щодо загальної кількості діючих МКП по країні, умов проживання у таких місцях, їх фактичних адрес та кількості осіб, які в них проживають, та кількості вільних місць для поселення нових ВПО, які переміщуються з зони бойових дій.

Частина ВПО не повертатиметься до свого покинутого постійного місця проживання, буде інтегруватися в нову, приймаючу територіальну громаду, тому забезпечення житлом і створення нормальних умов проживання є нагальною потребою, яка дасть змогу пришвидшити процеси інтеграції ВПО.

До Уповноваженого звернулись ВПО — мешканці одного з МКП, які проживали в смт Гриців Шепетівського району Хмельницької області, щодо порушення їх прав на гідні умови проживання. У відповідному МКП переважно проживали особи похилого віку (24 особи). Зокрема, мешканці скаржились на відсутність опалення, електроенергії та води в зазначеному МКП. До цього відповідні особи зверталися до Грицівської селищної ради, але посадові особи відповідного органу місцевого самоврядування не відреагували.

У рамках реагування на звернення Уповноважений звернувся із запитом до Хмельницької обласної військової адміністрації щодо забезпечення реалізації прав відповідних осіб та можливості вирішення порушених питань. За результатом звернення Уповноваженого місцевою владою вжито заходів щодо обладнання житлових кімнат відповідного МКП меблями, побутовою технікою, проведено ремонт санвузлів, а також за рішенням начальника обласної військової адміністрації мешканців МКП забезпечили електрогенераторами.

Щодо дискримінаційної норми проведення вибіркового перевірок місця проживання ВПО

У жовтні 2022 року були внесені зміни⁶⁹ до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам⁷⁰, якими, серед іншого, передбачено проведення вибіркової перевірки фактичного місця проживання/перебування ВПО зі складанням відповідного акта.

За даними Нацсоцслужби, протягом грудня 2022 року проведено 48,1 тис. вибірових перевірок місця проживання. За результатами перевірок за місцем, задекларованим особою, не було підтверджено місцезнаходження 28,3 тис. осіб.

За результатами таких перевірок, у разі відсутності ВПО за фактичним місцем проживання, особа має протягом десяти календарних днів прибути до органу соціального захисту населення за місцем перебування на обліку для проходження ідентифікації. У разі її неприбуття орган соціального захисту населення приймає рішення про припинення надання допомоги на проживання з наступного місяця.

Зазначені зміни є не виправданими в умовах воєнного стану. До того ж протиправність механізму проведення перевірок місця проживання ВПО вже було встановлено раніше. Зокрема, рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва від 29.06.2017 у справі № 826/12123/16⁷¹, положення порядку⁷² щодо проведення перевірок за місцем фактичного проживання ВПО визнано протиправним та нечинним.

Важливо зауважити, що механізм проведення перевірок не передбачає можливості виплати допомоги за період, коли вона була припинена за результатами непроходження фізичної ідентифікації. Нормативно не врегульована й процедура відновлення виплат.

Водночас, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» на період дії карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), та протягом 30 днів з дня його відміни, зокрема, забороняється:

- прийняття рішення про скасування дії довідки про взяття на облік ВПО на підставі інформації про тривалу відсутність (понад 60 днів) особи за місцем проживання, яка дає обґрунтовані підстави вважати, що ВПО повернулася до покинутого місця постійного проживання;

- здійснення контролю за проведенням соціальних виплат ВПО за місцем їх фактичного проживання/перебування.

Варто зауважити, що карантинні обмеження на території України наразі, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 р. № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», продовжено до 30.04.2023 р.. Тобто фактично запровадження перевірок місця проживання ВПО порушує заборону на проведення перевірок під час дії карантинних обмежень.

---

⁶⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 1168 «Про внесення змін до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»

⁷⁰ Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»

⁷¹ Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2123805-17#n15>

⁷² Практика застосування норм постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»

Права громадян, які проживають на ТОТ і в районах проведення бойових дій

Щодо примусової паспортизації та проведення так званих «референдумів» на тимчасово окупованій території України

Тимчасова окупація РФ у 2014 році території України, зокрема АР Крим, міста Севастополь, окремих районів Донецької та Луганської областей, супроводжувалася активним нав'язуванням російського громадянства серед громадян України, які залишилися проживати на тимчасово окупованих територіях. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році **примушування до отримання громадянства РФ на тимчасово окупованих територіях** стало поширеним явищем.

Для цього окупанти вдаються до таких методів, як залякування, шантаж або навіть насильство. Громадянам України, що перебувають на окупованих територіях, відмовляють у видаванні гуманітарної допомоги та пенсії, у наданні адміністративних послуг у разі відсутності російського паспорта, а також погрожують звільненням. Крім того, перебування громадян під окупацією та контролем регулярних військ ворожої держави створює додатковий психологічний тиск, що унеможлиблює їхній вільний вибір.

Протягом 2022 року президент РФ підписав кілька указів, які передбачають спрощену процедуру надання російського громадянства громадянам України⁷³.

Уповноважений погоджується із позицією правозахисних організацій⁷⁴, що питання добровільності та примусу набуття громадянства держави-агресора потребує обережної та виваженої комунікації з урахуванням становища громадян України на територіях, що тимчасово контролюються державою-агресором. Водночас держава Україна, яку представляють органи державної влади, повинна мати злагоджено позицію стосовно ставлення до тих чи інших дій. Насильницька паспортизація є незаконною та не визнається в Україні, суперечить принципам і нормам міжнародного права та є прямим порушенням статті 47 IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни та статті 45 IV Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі.

Ще одним злочином РФ на території України та порушенням норм міжнародного права є **проведення окупаційними військами РФ псевдореферендумів** про приєднання до РФ на тимчасово окупованих територіях Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей 23 вересня. За інформацією мешканців окупованих територій⁷⁵, голосування проходило під наглядом озброєних представників окупаційних військ, працівники бюджетних організацій не мали права відмовитись від участі, для отримання соціальних виплат і гуманітарної допомоги також необхідно було взяти участь у голосуванні.

Центральна виборча комісія України наголосила⁷⁶, що проведені з 23 до 27 вересня 2022 року на тимчасово окупованих частинах територій Донецької, Луганської, Запорізької та

⁷³ Укази президента РФ № 304 від 25.05.2022, № 330 від 30 травня 2022 р., № 440 від 11 липня 2022 р.

⁷⁴ Позиція правозахисних організацій «Українці, які отримали паспорти РФ в окупації, не злочинці, а жертви злочину держави-окупанта». Режим доступу:

<https://zmina.ua/statements/ukrayinczi-yaki-otrymaly-pasporty-rf-v-okupacziyi-ne-zlochynczi-a-zhertvy-zlochynu-derzhavy-okupanta/>

⁷⁵ «Так» або «ні» — в дуло автомату. Розповіді місцевих про «референдум» на окупованих територіях. Режим доступу:

<https://suspilne.media/284864-tak-abo-ni-v-dulo-avtomatu-rozpovidi-miscevih-pro-referendum-na-okupovanih-teritoriah/>

⁷⁶ Постанова Центральної виборчої комісії України від 27 вересня 2022 року № 101 «Про нікчемність псевдореферендумів на тимчасово окупованих територіях України»

Херсонської області так звані референдуми є юридично нікчемними заходами, організованими окупаційними адміністраціями як чергова спроба протиправної анексії Російською Федерацією українських територій, а отже, їх результати не мають жодних правових наслідків і не можуть бути сприйняті та визнані ні державою Україна, ні міжнародною спільнотою.

Щодо дотримання права на свободу віросповідання, прав національних меншин (спільнот) та корінних народів

Військова агресія значно погіршила ситуацію з дотриманням права на свободу віросповідання, прав національних меншин (спільнот) та корінних народів на територіях, які постраждали від воєнних дій. Зокрема, за інформацією обласних військових державних адміністрацій, на території яких відбувались активні бойові дії внаслідок збройної агресії РФ проти України, представники діючих етнічних спільнот і громадських організацій національно-культурного спрямування були вимушені переміститись до більш безпечних регіонів України та за її межі, частина з них продовжують свої діяльність дистанційно.

Так, за інформацією Донецької обласної військової державної адміністрації, серед 81 громадської організації національних спільнот, зареєстрованих на території області, лише декілька з них виявляють ознаки організаційної діяльності, яка залишається доволі обмеженою через об'єктивну наявність несприятливих умов існування. Відомо, що 15–18 березня 2022 року (точна дата невідома) внаслідок бойових дій зазнало пошкоджень приміщення Грецького культурного центру «Меотида» маріупольського товариства греків (м. Маріуполь, пр. Будівельників 127). Також з приміщення зникли картини маріупольських греків-художників, невідома доля архівних матеріалів.

Крім цього, протягом 2022 року продовжилися обшуки в домах прихильників «Свідків Єгови» та відбулися нові затримання на ТОТ АР Крим та м. Севастополь. 24 серпня відбулися обшуки, після чого у Севастополі були заарештовані 53-річний Віктор Кудінов і 51-річний Сергій Жигалов. 28 вересня сталися обшуки у 8 будинках у селищах Нижньогірський і Красногвардійське, а також у селі Петрівка. Після цього 50-річного Сергія Парфеновича та 49-річного Олександра Винниченка затримали. Винниченка відпустили, а Парфеновича після місяця перебування у СІЗО перевели під домашній арешт. 12 грудня у Сімферополі та районі пройшли близько 20 обшуків у «Свідків Єгови». Після обшуків 53-річного Дмитра Наухацького відправили під домашній арешт. Усього в рамках цих слідчих дій проходить близько 40 осіб.

З початком збройної агресії РФ проти України значно погіршилась **становище корінних народів на території Криму**. Росія продовжує використовувати територію півострова як військовий плацдарм. До того ж окупаційні війська примушують місцеве населення вступати у війну проти України, що є грубим порушенням норм міжнародного права, зокрема Статті 51 Четвертої Женевської конвенції.

Уповноважений спільно з представниками корінних народів та національних меншин України звернулись до представників своїх націй на окупованих територіях та на території РФ із закликом всіма можливими засобами уникати мобілізації та не вступати до лав армії РФ⁷⁷.

---

⁷⁷ Спільна заява Ради національних спільнот України та Уповноваженого щодо геноциду Російської Федерації проти корінних народів Росії та України. Режим доступу: https://ombudsman.gov.ua/news_details/spilna-zayava-radi-nacionalnih-spilnot-ukrayini-ta-upovnovazhenogo-shchodo-genocidu-rosijskoyi-federaciyi-proti-korinnih-narodiv-rosiyi-ta-ukrayini

Продовжуються репресії на території півострова по відношенню до кримських татар. Меджліс кримськотатарського народу оголошено екстремістською організацією, його діяльність заборонена. 26 травня 2022 року апеляційна інстанція незаконного окупаційного так званого «Верховного суду Криму» змінила попередній вирок правозахиснику та дисиденту, українському політику, одному з лідерів кримськотатарського національного руху Мустафі Джемілеву, голові Меджлісу кримськотатарського народу в 1991–2013 рр., заочно засудивши його до 3 років позбавлення волі та штрафу в розмірі 20 тис. російських рублів. Крім цього, у вересні 2022 року окупаційною владою Криму засуджено заступника голови Меджлісу Нарімана Джеліяла до 17 років ув'язнення, братів Асана та Азіза Ахтемових — до 15 і 13 років ув'язнення⁷⁸.

За даними Кримськотатарського ресурсного центру, по відношенню до кримських татар протягом 2022 року стало відомо про 140 арештів, 95 затримань, 94 допити, 25 обшуків, відомо про 255 порушень права на справедливий суд, 32 порушення права на здоров'я, 17 штрафів, 26 етапувань, чисельні порушення прав політв'язнів, серед яких заборона виступати в суді кримськотатарською мовою. Крім цього, мешканку Джанкою Сусанну Безазієву звільнили зі школи через те, що вона розповіла своїм учням, що в Україні немає нацистів, а всі українці просто захищають свою землю. У Севастополі звільнили 60-річну вчительку школи № 22 через жовті та блакитні повітряні кульки, якими прикрасили клас⁷⁹.

Відомо також про порушення релігійних прав на території Криму. Так, у Бахчисараї російська влада хоче створити зону відпочинку на території мусульманського цвинтаря Саускан. У квітні в Джанкої окупованого Криму «прокуратура» звинуватила кримського татарина Еміра Меджитова в «незаконній місіонерській діяльності». 12 травня у Джанкойському мировому суді пройшло заключне слухання у справі про незаконне місіонерство імама Еміра Меджитова. За інформацією ДЕСС, напруженою залишається ситуація навколо Кримської єпархії Православної Церкви України, яка з 2019 року перебуває під перманентним ризиком виселення з Кафедрального собору святих рівноапостольних князів Володимира і княгині Ольги у Сімферополі через незаконне рішення російської окупаційної адміністрації⁸⁰.

Щодо порушення релігійних прав громадян

Дані моніторингу Інституту релігійної свободи (ІРС) свідчать про те, що російська збройна агресія проти України негативно вплинула на різні релігійні громади, незалежно від їхньої конфесійної належності⁸¹.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, ІРС зафіксував щонайменше двадцять фактів незаконного позбавлення волі релігійних діячів України різних конфесій, до якого вдавалися

⁷⁸ Окупанти оголосили вирок Джеліялу та братам Ахтемовим. Режим доступу:

<https://qtm.org/okupanty-ogolosyly-vyrok-dzhelyalu-ta-bratam-ahtemovym/>

⁷⁹ Аналіз порушень прав людини в окупованому Криму у 2022 році. Кримськотатарський ресурсний центр. Режим доступу:

https://ctrcenter.org/wp-content/uploads/2023/01/analiz-porushen-prav-lyudyny-v-okupovanomu-krymu-za-2022-rik_comp_ressed-1.pdf

⁸⁰ Корінні народи, національні спільноти і релігійні громади жорстоко переслідуються окупантами у тимчасово окупованому Криму. Режим доступу:

https://dess.gov.ua/korinni-narody-natsionalni-spilnoty-i-relihiyni-hromady-zhorstoko-pereslidiuitsia-okupantamy-u-tymch_asovo-okupovanomu-krymu/

⁸¹ Російський наступ на релігійну свободу в Україні. Дослідження, аналітика та рекомендації / За заг. ред. О. В.

Зайця та М. С. Васіна. – К.: Вид. Пугач О. В., 2022. Режим доступу: .

<https://irf.in.ua/files/publications/2022.09-IRF-Ukraine-report-UKR.pdf>

російські військові на тимчасово окупованих ними українських територіях. Водночас, як засвідчили ІРС постраждалі, такі свавільні арешти й ув'язнення релігійних діячів у багатьох випадках супроводжувалися умисним заподіянням сильних страждань, катуванням, спробами згвалтування і реальними погрозами вбивством, нелюдськими умовами утримання, погрозами розправою над членами сім'ї тощо⁸².

Крім того, посилюються переслідування вірян різних конфесій у тимчасово окупованому Криму. У квітні «Армянський міський суд» і «Ялтинський міський суд» розпочали судові процеси за «організацію та фінансування екстремістської діяльності» проти Свідків Єгови⁸³. Також відомо про переслідування мусульман, яких звинувачують у причетності до ісламських організацій або у пропаганді діяльності організацій, які в РФ визнані терористичними чи екстремістськими, але не є такими за законодавством України. Справи розглядаються з порушенням права на справедливий суд, основними доказами для суду є свідчення анонімних свідків (багато хто з них — співробітники ФСБ РФ), досудові показання свідків, котрі у подальшому в суді заявляють, що такі свідчення надали під тиском, і лінгвістичні експертизи розмов обвинувачених мусульман. Докази, надані стороною захисту, зазвичай судді не беруть до розгляду⁸⁴.

Крім переслідування релігійних діячів, нападам піддавалися і культові споруди. За інформацією ДЕСС⁸⁵, з 24 лютого до 20 вересня 2022 року щонайменше 270 релігійних споруд у 14 областях України були вщент зруйновані або зазнали руйнувань різного ступеню внаслідок збройного нападу РФ. Руйнування переважно мають місце в прикордонних регіонах, де відбувався сухопутний наступ російських військ, а найбільше у Донецькій (71) та Київській (53) областях. Хоча православні храми найбільше постраждали від ракетних і артилерійських обстрілів, руйнувань зазнали також релігійні споруди багатьох інших конфесій, зокрема мусульманські мечеті, іудейські синагоги та їхні святі місця.

Щодо порушення прав громадян України з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя на пенсійне забезпечення у зв'язку з розірванням будь-яких зв'язків з країною-окупантом

Попри те, що для ВПО визначено спрощений порядок здійснення пенсійних виплат — за даними електронної пенсійної справи, органами Пенсійного фонду України продовжує застосовуватись практика витребування паперових пенсійних справ з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя всіх без винятку пенсіонерів, місцем реєстрації яких є тимчасово окупована територія. Оскільки з країною окупантом розірвані будь-які зв'язки, особи, які проживають та/або перемістилися з території АР Крим та м. Севастополя, позбавляються права на продовження отримання пенсійних виплат. Щодо порушеного питання до Уповноваженого системно надходять скарги від громадян.

Так, до Уповноваженого звернулася громадянка України, яка є отримувачем соціальної пенсії (у зв'язку із наявністю інвалідності) та перемістилася з с. Табачне Бахчисарайського

⁸² Там само

⁸³ Ситуація із правами людини в Криму та сто днів повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Кримська правозахисна група. Режим доступу: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2022/06/100_bookua-1.pdf

⁸⁴ Ситуація із правами людини в Криму та двісті п'ятдесят днів повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Кримська правозахисна група. Режим доступу: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2022/12/250_bookua-1.pdf

⁸⁵ Сім місяців повномасштабного вторгнення росії: агресор завдав руйнувань щонайменше 270 спорудам релігійних спільнот України. Режим доступу: <https://dess.gov.ua/ussia-ruined-at-least-270-religious-sites/>

району АР Крим у м. Київ. Відповідна громадянка зіткнулася з проблемою з реалізацією свого права на пенсійне забезпечення, а саме переведення пенсійної справи з тимчасово окупованої РФ території України (АР Крим) для продовження виплати пенсії на підконтрольній Україні території. Жінка неодноразово зверталась до Мінсоцполітики, Головного управління Пенсійного фонду України в м. Києві та Управління Пенсійного фонду України в Дніпровському районі м. Києва, однак питання залишилось не вирішеним.

У межах реагування на відповідне звернення, Уповноважений, зокрема, звернувся з відповідним запитом до Мінсоцполітики щодо поновлення прав громадянки Г. на пенсійне забезпечення.

Водночас Мінсоцполітики поінформувало Уповноваженого про те, що територіальні органи Пенсійного фонду України надсилають запити до уповноважених органів РФ щодо витребування пенсійних справ осіб, які проживають на території АР Крим та м. Севастополя і подали заяву та всі необхідні документи для отримання пенсії відповідно до законодавства України. Водночас виплата пенсії таким особам поновлюється з дати її припинення за попереднім місцем проживання. Також Мінсоцполітики повідомлено, що враховуючи акт агресії РФ, а також розірвання дипломатичних відносин з країною-агресором, наразі відсутня можливість надсилання запитів на пенсійні справи до РФ, що унеможливує прийняття рішень територіальними органами Пенсійного фонду України про призначення (поновлення) пенсій відповідно до законодавства України. А отже, відповідно до позиції Мінсоцполітики законодавчі підстави для нарахування пенсії заявниці відсутні.

Уповноваженим внесено пропозицію ПФУ щодо затвердження механізму пенсійного забезпечення вказаної категорії громадян. Відповідна пропозиція підтримана. Так, Пенсійним фондом України розроблено проект постанови КМУ «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 234 та від 5 листопада 2014 р. № 637». Схвалення відповідного нормативно-правового акта створить передумови для розв'язання порушеного питання.

Щодо подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ

Постановою КМУ від 26.03.2022 р. № 380 затверджений Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації. З прийняттям постанови КМУ від 09.08.2022 р. № 885 про внесення змін до вказаного Порядку таке повідомлення щодо низки об'єктів можна подавати починаючи з 19.02.2014 р.

Водночас Уповноваженим виявлено технічну недосконалість процедури повідомлення про зруйноване майно через Портал «Дія», оскільки наразі неможливо повідомити про руйнування, які відбулися з 19.02.2014 р., хоча нормативно таку можливість передбачено (на практиці це можливо зробити лише для майна, зруйнованого після 24.02.2022 р.).

Щодо компенсації за пошкоджене або зруйноване житло внаслідок збройної агресії проти України

Питання компенсації за зруйноване чи пошкоджене житло залишається одним із найгостріших із початку збройної агресії проти України з 2014 року.

Виплата грошової допомоги особам, чиє житло пошкоджено чи зруйновано, зараз не здійснюється. Варто відзначити, що постановою КМУ від 26.03.2022 р. № 380 встановлено, що після набрання чинності Законом України «Про врегулювання відносин щодо компенсації за пошкодження та знищення об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ», до заяв про надання компенсації за пошкоджені та знищені об'єкти нерухомого майна прирівнюються подані фізичними особами інформаційні повідомлення відповідно до цієї постанови.

У березні 2022 року у Верховній Раді України був зареєстрований проєкт Закону «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» (реєстр. № 7198 від 24.03.2022 р.)⁸⁶, до якого Уповноваженим надавались рекомендації Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку щодо необхідності розширення переліку майна, за пошкодження якого надаватиметься компенсація, продовження строку подачі заяви на компенсацію та розширення переліку осіб, які матимуть право на компенсацію.

Встановлюваний законопроєктом № 7198 порядок компенсації буде поширюватися на випадки пошкодження та знищення об'єктів нерухомого майна, спричинених збройною агресією проти України, із дня набрання чинності Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні». Тобто компенсацію за майно, зруйноване до 24.02.2022 р. відповідний законопроєкт не передбачає. На цю проблему різного регулювання справедливо вказують правозахисні організації⁸⁷. Також положення цього законопроєкту не передбачають порядку компенсації за зруйноване нерухоме майно, розташоване на тимчасово окупованій території України.

Слід зауважити, що законодавчий механізм відновлення об'єктів нерухомого майна має виходити з переваги реституції (відбудови об'єктів нерухомості) над компенсацією, а також враховувати позитивний досвід і перешкоди в реалізації регуляторних нормативно-правових актів, ухвалених Урядом України з метою обліку зруйнованого і пошкодженого житла та майна, оцінки завданих збитків і відбудови об'єктів, зруйнованих або пошкоджених внаслідок збройної агресії РФ проти України.

Окремо слід звернути увагу на те, що вказаний законопроєкт розповсюджується тільки на фізичних осіб — громадян України, в той час, як майно, яке було пошкоджено/знищено внаслідок збройної агресії РФ, належить не тільки українцям, а й громадянам інших країн, а також юридичним особам. Відсутність відповідного нормативного регулювання вказує на неповне виконання Україною своїх позитивних зобов'язань за ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Щодо захисту права на отримання/поновлення втрачених документів

Внаслідок обстрілів, руйнування будинків та квартир, пожеж, необхідності терміново залишити своє житло, громадяни можуть втрачати документи різного роду, зокрема паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон та інші документи. Тому актуальним питанням для багатьох громадян є оформлення та отримання цих документів.

⁸⁶ Закон прийнятий Верховною Радою України 23.02.2023 року

⁸⁷ Основні правила: компенсація та механізм її надання. Режим доступу:

<https://r2p.org.ua/proyekt-zakonu-pro-kompensacziyu/>

Для більшості громадян із територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України, перебували під окупацією, сплата вартості бланку та послуг з оформлення втрачених документів (особливо якщо втрачено документи декількох членів сім'ї) є значним фінансовим навантаженням. Втім, наразі відсутній механізм та нормативне регулювання звільнення від сплати вартості відновлення документів для осіб з деокупованих територій, які їх втратили внаслідок дій держави-агресора.

Відсутність документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, ускладнює переміщення осіб всередині країни та унеможливорює виїзд за кордон, впливає на оформлення державних соціальних виплат і виплат від міжнародних організацій, перешкоджає доступу до програм гуманітарної допомоги, унеможливорює офіційне працевлаштування або постановку на облік у центрах зайнятості.

З метою розв'язання порушеного питання, Уповноважений звертався до МВС та ДМС щодо розгляду можливих варіантів розв'язання проблеми, зокрема, шляхом:

- звільнення осіб з деокупованих територій (тих, хто проживав на таких територіях на момент деокупації) від сплати вартості оформлення паспорта громадянина України у формі ID-карти у зв'язку із втратою/пошкодженням;

- передбачення зменшення розміру сплати вартості оформлення документів шляхом залучення коштів міжнародних організацій для покриття зазначених витрат або виділення необхідної грошової суми з державного бюджету.

Крім того, у грудні 2022 року Міністерством юстиції України було внесено зміни до наказу від 03.09.2022 року № 3734/5 з метою вирішення проблемних питань щодо отримання документів про державну реєстрацію народження в умовах воєнного стану. Зокрема, зазначеними змінами визначено, що в умовах воєнного стану та протягом року з дня його припинення або скасування отримати свідоцтво про народження та/або витяг з Реєстру про державну реєстрацію народження, незалежно від дати проведення такого народження, має право Уповноважений Верховної Ради України з прав людини особисто або через свого представника.

Крім того, на розгляді Верховної Ради України перебуває проєкт Закону України «Про внесення змін до статті 20 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» щодо надання пільг окремим категоріям громадян України, яким на період дії воєнного стану оформлюється паспорт громадянина України або паспорт громадянина України для виїзду за кордон» (реєстр № 7358 від 09.05.2022 р.), який потребує розгляду.

Щодо відсутності адміністративної процедури реєстрації актів цивільного стану для осіб із тимчасово окупованої території (ТОТ)

Особливості використання документів, виданих на ТОТ, регулюються Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», відповідно до якого будь-який акт (рішення, документ), виданий окупаційною владою, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на ТОТ, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану.

Попри існування норми закону, яка дозволяє прямо використовувати документи з ТОТ для проведення державної реєстрації актів цивільного стану стосовно фактів, що мали місце на

ТОТ, наразі діє виключно судовий порядок встановлення факту народження або смерті особи на ТОТ. Так, стаття 317 ЦПК регулює особливості судового провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на ТОТ. Втім, питання встановлення факту укладання чи розірвання шлюбу у судовому порядку наразі не вирішено.

Отже, існує потреба у запровадженні адміністративної (позасудової) процедури встановлення та реєстрації актів цивільного стану, які відбулися на тимчасово окупованих територіях України.

До Уповноваженого звернулася громадянка Я. щодо допомоги в отриманні свідоцтва про народження дитини, яка народилася у 2022 р. в м. Євпаторія, АР Крим.

Так, громадянка внаслідок відсутності адміністративної процедури державної реєстрації факту народження дитини на ТОТ була змушена звернутись з цього питання до місцевого суду м. Києва. Проте жінка отримала відмову від суду у зв'язку з відсутністю доказів неможливості отримання свідоцтва про народження дитини від органів державної реєстрації актів цивільного стану.

Щодо підтвердження освітніх кваліфікацій для громадян з тимчасово окупованих територій України

Питання підтвердження освітніх кваліфікацій для громадян, які здобули їх на тимчасово окупованій території України, є актуальним від самого початку окупації у 2014 році.

Нині освіта, здобута на ТОТ та «документи про здобуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня», які видані на цих територіях, є недійсними і не створюють правових наслідків. Відповідно, особи, які отримали такі документи, не мають змоги працевлаштуватися на підконтрольній Уряду України території. При цьому наразі не існує жодних механізмів підтвердження освітніх кваліфікацій, здобутих на ТОТ, зокрема тих, які перебувають під тривалою окупацією (території АР Крим, м. Севастополь, окремі райони Донецької та Луганської областей). Варто звернути увагу, що йдеться про підтвердження саме освітніх кваліфікацій, а не документів, що були видані окупаційною «владою». Підтвердження кваліфікації може здійснюватися шляхом проведення відповідного оцінювання для визначення рівня знань, навичок і умінь.

Відповідний Порядок проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання в системі вищої освіти, здобутих на ТОТ України після 20 лютого 2014 року, був затверджений наказом МОН від 19.05.2016 № 537, діяв для підтвердження кваліфікацій, отриманих на ТОТ АР Крим та м. Севастополь, до листопада 2021 року.

Наразі, мешканці окупованих територій України відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», які почали здобуття вищої освіти до дати початку тимчасової окупації відповідної території, мають право на проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання. Для забезпечення реалізації цього права відповідний наказ МОН потребує приведення у відповідність до законодавства в частині його поширення не лише на ТОТ АР Крим та м. Севастополь, й на інші ТОТ України.

Водночас для забезпечення реалізації права на проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання осіб, які почали здобуття вищої освіти на ТОТ після дати початку тимчасової окупації відповідної території, потребується внесення змін до профільного законодавства.

До Уповноваженого звернулися громадяни, які здобули вищу медичну освіту на тимчасово окупованій території України, з проханням сприяти визнанню здобутих ними кваліфікацій для їх працевлаштування.

З огляду на системний характер питання, що потребує врегулювання на законодавчому рівні, Уповноважений звернувся до МОН та МОЗ з відповідними рекомендаціями.

Згідно з наданою позицією наразі не передбачено підстав для запровадження законодавчого механізму визнання результатів навчання (здобутих кваліфікацій) особами, які завершили здобуття вищої освіти на ТОТ Донецької та Луганської областей.

Водночас МОН запропоновано варіанти вирішення питання визнання результатів навчання та компетентностей у сфері вищої освіти мешканців тимчасово окупованих територій окремих районів Донецької та Луганської областей шляхом зарахування їх до університетів, які з 2014 року перебувають на підконтрольній Україні території, здійснюють освітній процес і мають статус переміщених університетів. Заклади вищої освіти за результатами оцінки під час навчання наявних у студента компетентностей можуть здійснювати відповідну оптимізацію індивідуальних навчальних планів.

Проведення фільтраційних заходів, депортація та примусове переміщення громадян України

З перших тижнів повномасштабного вторгнення на територію України РФ створила умови (через загрозу застосування сили або примусу), у яких у цивільних осіб на ТОТ не залишалося іншого вибору, окрім як виїхати у/через РФ.

Громадяни України, які опинилися на захоплених РФ територіях України і бажали виїхати на контрольовану територію України, мали прориватися через лінію фронту, на шляху до якої російська армія створила десятки блокпостів і в більшості випадків ще й обстрілювала їх. Для тих, хто вирішив виїжджати, шлях через окуповані території України та територію РФ міг вважатися більш-менш безпечним.

Крім того, відомі випадки, коли представники держави-окупанта під приводом «евакуації» в примусовому порядку переміщують на територію Росії чи Білорусі громадян України, які опинились на захоплених ворогом територіях, або їх вивозили вглиб ТОТ.

Такі випадки мали місце на території Запорізької, Донецької, Луганської, Харківської та Херсонської, Київської, Сумської, Чернігівської областей, коли окупаційна влада під приводом евакуації вивезла декілька тисяч місцевих жителів на територію РФ⁸⁸. Це переважно жінки та діти, яких спочатку вивезли до так званих фільтраційних таборів, де громадян розділяють на «благонадійних» та «неблагонадійних».

⁸⁸ Депортація громадян України з території ведення активних бойових дій чи з тимчасово окупованої території України на територію Російської Федерації та Республіки Білорусь. Аналітичний звіт коаліції «Україна. П'ята ранку». Режим доступу: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/01/deportation_ukr.pdf

Наразі важко оцінити кількість українських громадян, які були депортовані чи примусово переміщені в межах території України, зокрема ТОТ. За даними Національного інформаційного бюро, за період з 24.02.2022 р. по 01.11.2022 р. кількість депортованих до РФ та Республіки Білорусь, а також примусово переміщених осіб становить 45 995 осіб, із них 37 855 дорослих та 8 140 дітей. Втім, наразі держава Україна не володіє достовірною інформацією щодо точної кількості громадян України, які були депортовані на територію РФ чи Республіки Білорусь. За даними УВКБ ООН, станом на 03.10.2022 року на території Росії перебувало 2,85 млн українських громадян⁸⁹.

Майже відразу після появи перших офіційних повідомлень про примусове переміщення або депортацію українських громадян російськими військовими почали з'являтися і свідчення щодо того, як відбувається процес переміщення, який набув примусового характеру, зокрема процедури так званої «фільтрації». Ця процедура змінювалася декілька разів з початку широкомасштабної збройної агресії проти України: спочатку це були обшуки й огляди на блок-постах, потім — у так званих «фільтраційних пунктах», і нарешті — так звані «фільтраційні табори», де можуть видати «довідку» про проходження «фільтрації» — або ж затримати для детальнішої перевірки⁹⁰.

За чисельними свідченнями, тим, хто пройшов «фільтрацію», видавали міграційні карти, саджали їх в автобуси та везли до Росії. Згодом таких людей могли доправляти далі до віддалених міст на території РФ (Таганрог, Томськ, Ростов-на-Дону, Воронеж тощо).

Інформації щодо того, що відбувається із особами, які не пройшли «фільтрацію», обмаль. Відомо, що людей, які не пройшли перший чи другий рівень «фільтрації», відправляють у слідчі ізолятори чи в'язниці на ТОТ. Під час третього етапу «фільтрації» затриманим влаштовують допити із побиттям, жорстоко катують (застосовують електричний струм), не дають їм достатньо їжі і води (на 40 людей дають 5 літрів води), утримують у нелюдських антисанітарних умовах (40 людей утримували в одній камері, де 30 людей спали, а 10 стояли), не надають медичної допомоги, вбивають.

Такі дії становлять порушення, зокрема, статей 3 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які гарантують право не бути підданим нелюдському і такому, що принижує гідність поводженню та право на повагу приватного та сімейного життя, а також статтю 2 Протоколу № 4 до Конвенції, яка гарантує право вільно пересуватися і вибирати місце проживання на території будь-якої держави, право залишати країну та заборону вислання із території, громадянином якої є особа.

Українські громадяни, які опинилися на території РФ, стикалися зі значними складнощами. Зокрема, це відсутність засобів для існування, неможливість обміняти гривні чи зняти кошти з банківських карток; відсутність одягу, гігієнічних засобів, медичного обслуговування і медикаментів; неможливість зв'язатися із рідними, отримати консультацію щодо подальшого перебування чи виїзду з території РФ (найбільше). Це стає одним із факторів, що змушує депортованих українських громадян «погоджуватися» їхати до дальніх депресивних регіонів РФ.

---

⁸⁹ УВКБ ООН. Режим доступу:

https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.131678351.1201871585.1674904557-641872905.1674687847

⁹⁰ Депортація громадян України з території ведення активних бойових дій чи з тимчасово окупованої території України на територію Російської Федерації та Республіки Білорусь. Аналітичний звіт коаліції «Україна. П'ята ранку». Режим доступу: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/01/deportation_ukr.pdf

Наразі правових обмежень на виїзд з території РФ немає, тому громадяни України потенційно можуть виїхати до сусідніх держав. Водночас суттєвою проблемою для громадян України, депортованих з її території, є відсутність документів, які посвідчують особу та належність до громадянства України, що унеможлиблює виїзд громадян України до третіх країн (країн ЄС, Грузії та інших) чи повернення їх в Україну.

За відсутності закордонних дипломатичних установ України на території Росії, через складність надання допомоги громадянам України, які опинилися на території країни-агресора, критично важливим стає питання координації зусиль державних і недержавних органів щодо захисту та сприяння у виїзді українських громадян з території РФ до третіх безпечних країн, повернення українських громадян додому.

До того ж Україна звернулася⁹¹ до Швейцарії з проханням взяти на себе мандат покровительства для неї в Росії. Відповідні переговори були завершені 10 серпня 2022 року згодою Швейцарії взяти на себе представництво інтересів України в РФ. Водночас згоду на представлення Швейцарією інтересів України в Росії мала надати приймаюча сторона. Проте РФ відповідна ініціатива була відхилена.

Зважаючи на гостру необхідність визначення держави-покровительки й отримання громадянами України консульських послуг в Росії, що сприятиме посиленню контролю за дотриманням у Російській Федерації міжнародного гуманітарного права, вирішенню проблем, пов'язаних з утриманням українських захисників у російському полоні та захистом цивільного населення України від переслідувань держави-агресора, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини перед Міністерством закордонних справ України у грудні 2022 року актуалізовано дане питання з рекомендацією його якнайшвидшого винесення на порядок денний відповідних міжнародних інституцій.

Депортація дітей

Станом на 12.01.2023, за даними державного порталу «Діти війни», депортовано до РФ або примусово переміщено на ТОТ України 13 899 дітей (у т.ч. безпосередньо до Російської Федерації 9 354 дитини). За звітний період вдалося повернути 125 дітей.

Здійснення примусового переселення або депортація осіб, зокрема дітей, з окупованої території є порушенням статей 49, 50 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни. Тому одним із ключових завдань Уповноваженого є встановлення особи кожної депортованої дитини та повернення її на територію України. Уповноваженим напрацьовано практики повернення дітей, яких було депортовано на територію РФ або переміщено на тимчасово окуповані території України.

Наприкінці липня до Уповноваженого звернувся заявник із Хмельницької області з проханням допомогти повернути його неповнолітнього племінника з м. Маріуполя. Після обстрілів цього міста родина хлопця втратила все — ракета влетіла безпосередньо в будинок. Мати загинула. 16-річний хлопець залишився проживати зі старенькими бабою і дідом.

⁹¹ Коментар речника МЗС України Олега Ніколенка щодо домовленості із Швейцарією про представлення інтересів України на території Росії. Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/news/komentar-rechnika-mzs-ukrayini-olega-nikolenka-shchodo-domovlenosti-iz-shvejcariyevu-pro-pre-dstavlennya-interesiv-ukrayini-na-teritoriyi-rosiyi>

Водночас повнолітня сестра підлітка разом із дворічною дитиною була депортована на територію РФ. Заявник просив допомоги у возз'єднанні родини та поверненні родичів.

Уповноваженим направлено зазначену вище інформацію до Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Національного інформаційного бюро, Національної поліції України, Об'єднаного центру з пошуку та звільнення полонених СБУ та голови Делегації Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

Разом з тим Уповноваженим вжито заходів для призначення заявника піклувальником свого племінника, що стало підставою для повернення дитини законному представнику з тимчасово окупованої території України.

Проблемою у поверненні дітей до України є також відсутність точної інформації про дітей, які перебувають у Росії, — їхніх персональних даних, перш за все ПІБ та дати народження, місця розміщення на окупованій території України чи на території РФ, інформації про стан здоров'я дітей, а також відсутність каналів зв'язку з примусово переміщеними чи депортованими дітьми. Головним для повернення дитини є вчасне інформування батьками або іншими законними представниками органів поліції та інших компетентних органів влади України про факт зникнення чи вивезення дитини. Проте часто страх законних представників бути покараними окупаційною владою стають перепонами для інформування про факт депортації дитини. Окрім того, повернення кожної дитини — це по суті *ad hoc* механізм, індивідуальний та складний процес, де потрібно враховувати родинні зв'язки дитини, місце походження, ситуацію в родині тощо. Наразі відсутні інструменти для забезпечення системної роботи по поверненню українських дітей в Україну.

За сприяння Уповноваженого в Україну вдалося повернути неповнолітнього К., якого на початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну депортували на територію РФ та влаштували в прийомну родину.

До депортації хлопець проживав поблизу міста Маріуполя. У 2015 році хлопець отримав мінно-вибухове поранення, внаслідок якого втратив око та пошкодив нижню кінцівку, осколками було понівечено обличчя та тіло.

Після захоплення російськими окупантами рідного населеного пункту дитину та багатьох інших дітей за сприяння Уповноваженої при президенті Російської Федерації з прав дитини Марії Львової-Белової вивезли спочатку в Донецьк, окупований з 2014 року, а згодом до Росії. Родина, до якої був влаштований хлопець, проживала в Московській області.

Документи К. були знищені «владою» так званої «ДНР» та видано свідоцтво про народження за зразком РФ.

Натомість для повернення дитини на територію України за сприяння Уповноваженого було видане повторне свідоцтво про народження українського зразка.

Наразі за сприяння Уповноваженого дитині виготовлено та видано паспорт громадянина України. Встановлено статус дитини, яка постраждала від торгівлі людьми.

Питання поновлення права дитини на належний соціальний захист, права на виховання в родині та поновлення права на освіту до повного вирішення перебуває на контролі Уповноваженого. З метою захисту прав дитини, яка постраждала від збройної агресії РФ до органу опіки та піклування скеровано відповідний лист.

Із засобів масової інформації РФ та інтернет-сторінок російських високопосадовців РФ, зокрема Уповноваженої при президенті РФ з прав дитини, відомо про випадки влаштування українських дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, переміщених до РФ, їх незаконного усиновлення росіянами⁹².

Так, у жовтні стало відомо про те, що 28 українських дітей у віці від 6 до 17 років згідно з «наказом» від 20.10.2022 № 1 окупаційного органу влади «Про евакуацію дітей» були вивезені з міста Олешки на Херсонщині на так зване «оздоровлення» на територію Клінічної психіатричної лікарні № 5, яка розташована на території тимчасово окупованого Кримського півострова, у селищі Строгонівка, що неподалік Сімферополя. Про цей факт Уповноважена при президенті РФ з прав дитини Марія Львова-Белова підтвердила у своєму телеграм-каналі, повідомивши про вивезення 52 дітей з Олешківського будинку-інтернату⁹³.

Також стало відомо, що 21 жовтня 2022 року російські військові на машинах швидкої допомоги вивезли із Херсонського обласного будинку дитини Херсонської області 46 дітей віком до 5 років на тимчасово окуповану територію міста Сімферополя АР Крим⁹⁴.

Окрім того, на початку липня 2022 року з Новопетрівської спеціальної школи Миколаївської області, яка опинилась на окупованій території, усіх дітей було переміщено вглиб окупованої території Херсонської області. У школі перебували 15 дітей, з них 13 — діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування.

За зверненням громадянки Л. до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини стало відомо, що дітей із Новопетрівської спеціальної школи Миколаївської області було примусово переміщено до санаторію «Жемчужина Росії» (м. Анапа, РФ). Вихованцям закладу разом із супроводжуючими вдалося залишити територію РФ та виїхати до м. Тбілісі, Грузія.

Особливо складною є ситуація щодо повернення дітей, які не мають документів, що посвідчують їхню особу та належність до громадянства України. У травні 2022 року президент РФ підписав указ про спрощений порядок набуття громадянства дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, недієздатним особами, які є громадянами України та перебувають на тимчасово окупованих територіях України⁹⁵. До того ж у грудні 2022 року президент РФ підписав ще один указ⁹⁶ щодо спрощення порядку набуття російського громадянства українськими громадянами, які досягли 14-річного віку. Проте законодавством України встановлено, що усиновлення іноземними громадянами дітей громадян України повинно відбуватися за згодою центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей (стаття 283 Сімейного кодексу України).

⁹² Телеграм-канал «Марія Львова-Белова». Режим доступу: <https://t.me/malvovabelova/855>

⁹³ Телеграм-канал «Марія Львова-Белова». Режим доступу: <https://t.me/malvovabelova/765>

⁹⁴ Телеграм-канал Кастюкевич Live. Режим доступу: https://t.me/kastyukevich_live/250

⁹⁵ Указ Президента Российской Федерации от 30.05.2022 № 330 «О внесении изменений в Указ Президента Российской Федерации от 24 апреля 2019 г. № 183 "Об определении в гуманитарных целях категорий лиц, имеющих право обратиться с заявлениями о приеме в гражданство Российской Федерации в упрощенном порядке"» и Указ Президента Российской Федерации от 29 апреля 2019 г. № 187 «Об отдельных категориях иностранных граждан и лиц без гражданства, имеющих право обратиться с заявлениями о приеме в гражданство Российской Федерации в упрощенном порядке»

⁹⁶ Указ Президента Российской Федерации от 26.12.2022 г. № 951 "О некоторых вопросах приобретения гражданства Российской Федерации"

Указ про спрощений порядок набуття громадянства дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування надає можливість проведення процедури усиновлення українських дітей без урахування згоди країни їх походження, як це передбачено українським та міжнародним законодавством.

Втім, подібна практика суперечить вимогам Конвенції про захист цивільного населення під час війни (Женевська Конвенція III). Відповідно до статті 50 вищезгаданої Конвенції, окупаційна держава повинна вжити всіх необхідних заходів для полегшення процедури встановлення особи дітей та реєстрації їхніх сімейних зв'язків. Вона за будь-яких обставин не повинна змінювати їхнього громадянського статусу або вносити їх до списків підконтрольних їй формувань або організацій.

Достовірну кількість фактів усиновлення, дані про імена дітей, а також сім'ї росіян, до яких вони влаштовані, невідомі.

Окремо заслуговує уваги ситуація із вивезенням дітей-громадян України з тимчасово окупованих територій України на так зване «таборування» на територію РФ.

Після деокупації Харківської області Уповноваженому стало відомо про дітей, яких під час тимчасової окупації області вивезли під приводом «оздоровлення» до РФ.

З метою поновлення права осіб на возз'єднання сім'ї, за сприяння Омбудсмана, батьки дітей отримали грошову підтримку від міжнародного благодійного фонду «Карітас України». Крім того, за сприяння Уповноваженого та в тісній взаємодії з ДМС, батькам оперативно оформлено паспорти громадянина України для виїзду за кордон, та спільно з однією з благодійних організацій сплановано логістику централізованої поїздки цих сімей до РФ за дітьми та назад — в Україну.

Так, за реагування Уповноваженого, 20.12.2022 р. в Україну повернули ще 3-х дітей, незаконно вивезених до Росії.

Щоб повернути примусово вивезених дітей, позбавлених батьківського піклування, Україною було максимально спрощено порядок призначення законного представника, зокрема постановою КМУ від 15.04.2022 р. № 447 внесено зміни до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини⁹⁷. Так, опікуна можна призначити, якщо дитина перебуває за кордоном та без отримання згоди дитини.

Указом Президента України від 08.08.2022 р. № 568/2022 створена Координаційна рада з питань захисту та безпеки дітей, під час проведення засідань якої опрацьовуються питання щодо встановлення, знаходження та повернення дітей, які примусово переміщені з тимчасово окупованих територій України. Головою Координаційної ради є Керівник Офісу Президента України. До складу цієї Координаційної ради також увійшли Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини прав дітей, сім'ї, молоді та спорту.

Примусова мобілізація та призов на тимчасово окупованих територіях України

⁹⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»

До численних фактів грубих порушень норм міжнародного гуманітарного права з боку РФ слід віднести незаконну мобілізацію громадян України на ТОТ України. Примусова мобілізація громадян України, що перебувають під захистом, на ТОТ Україні прямо заборонена Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни 1949 року. Згідно зі статтею 51, окупаційна держава не має права примушувати осіб, що перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах або виконувати будь-яку роботу, що передбачала б їх участь у воєнних операціях, а згідно зі статтею 23 Гаазького положення 1907 року — не має права примушувати громадян супротивної сторони брати участь у військових діях, спрямованих проти їх власної держави.

Порушення обох норм є воєнним злочином за статтями 8(2)(a)(v) та 8(2)(b)(xv) Римського статуту в формі примусу до будь-якої служби в збройних формуваннях супротивної сторони та в формі примусу до участі у військових операціях проти власної країни чи її збройних формувань. Такі дії також є порушенням законів і звичаїв війни за статтею 438 КК України.

З 2015 року окупаційна влада РФ на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополь провела 13 незаконних призовних кампаній в Збройні сили РФ, під час яких в армію країни-окупанта призвали на строкову службу понад 31 тисячу кримчан, більшість з яких, ймовірно, є громадянами України.

Ще напередодні повномасштабної агресії РФ проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, на ТОТ Донецької та Луганської областей була оголошена мобілізація — відповідні «укази» були видані 19 лютого 2022 року окупаційними адміністраціями так званих «Донецької Народної Республіки» та «Луганської Народної Республіки». Так, відповідно до «указу голови ЛНР», в окупованій Луганській області загальній мобілізації підлягали чоловіки у віці від 18 до 55 років. Одночасно їм було заборонено виїжджати за межі так званої «ЛНР». Очевидно, що мобілізації підлягало саме цивільне населення зі складу громадян України. Навіть у випадку, коли такі особи отримали паспорт РФ або так званих «ЛНР» та «ДНР», примусове нав'язування окупаційного громадянства не створює правових наслідків (є нікчемним).

22 лютого 2022 року був виданий «указ голови ДНР» про призов громадян, 1995–2004 років народження, на військову службу по мобілізації. Відповідно до пункту 4 зазначеного «указу», призовники для проходження військової служби по мобілізації направляються в резерв «командування народної міліції ДНР». У березні 2022 року верхній віковий поріг для мобілізації на окупованих територіях Донецької області був піднятий до 65 років.

З кінця лютого 2022 року до частин і підрозділів 1-го і 2-го армійських корпусів Південного військового округу ЗС РФ було мобілізовано до 90 000 мешканців окупованого сходу України.

Призов мешканців ТОТ з АР Крим, Донецької та Луганської областей на строкову військову службу у ЗС РФ здійснювався під примусом, який полягав у застосуванні норм і положень Кримінального кодексу та Кодексу про адміністративні правопорушення РФ щодо мешканців АР Крим, які відмовлялися (ухилялися) від військової служби в ЗС РФ. Призов на строкову військову службу та мобілізацію жителів Донецької і Луганської областей здійснювався із застосуванням методів фізичного впливу та погроз фізичної розправи.

БДПЛ ОБСЄ у своєму звіті про порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності вчинені в Україні (1 квітня – 25 червня 2022 року) зазначило, що викрадення чоловіків з вулиць, із їхніх домівок і робочих місць стало новою нормою в окупованому Донбасі менш ніж за два тижні, коли віковий ценз підвищили до

65 років. Російська влада заборонила чоловікам залишати окуповану територію, дозволивши призов будь-якого чоловіка віком від 18 до 65 років. Наприклад, в середині квітня в соціальних мережах Донецька висвітлювалося, як філармонійних і оперних музикантів, артистів цирку, педагогів і соціальних працівників примусово зараховували «добровольцями», попри те, що вони не мали відношення до армії. Російська мобілізація в окупованому Донбасі досі триває, хоча доступні лише недостовірні дані про те, скільки чоловіків призвали на військову службу⁹⁸.

Наразі відсутні дані щодо точної кількості примусово мобілізованих осіб, але йдеться про тисячі, а можливо й десятки тисяч людей. Згідно з даними Головного управління розвідки Міністерства оборони України, з ТОТ планувалося мобілізувати 26 000 осіб.

Окупаційна влада вживала і продовжує вживати всіх заходів для мобілізації на ТОТ, де примус виступає основним інструментом для її забезпечення.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Переважна кількість звернень, які надійшли до Уповноваженого, стосувалися саме ВПО. Звернення стосувалися порушення права заявників на отримання грошової допомоги на проживання, пенсійних виплат, забезпечення тимчасовим чи постійним житлом, відновлення та/або оформлення документів.

Так, численні звернення стосувалися затримки із тривалим призначенням допомоги на проживання ВПО.

До Уповноваженого звернувся громадянин І., який перемістився з м. Миколаєва до Одеси, а після цього — до м. Києва, щодо захисту права на отримання допомоги на проживання ВПО. Заявник повідомив, що в липні 2022 р. перемістився з м. Одеси до м. Києва, де його було взято на облік ВПО. Проте допомога на проживання йому не виплачується протягом липня– грудня 2022 року.

Звернувшись до органу соціального захисту населення Оболонського району м. Києва, заявник отримав відмову та відповідь, що орган соціального захисту населення м. Одеса не надсилає особову справу заявника. Крім того, за повідомленням працівників вище згаданої установи до органу соціального захисту населення м. Одеса було направлено чотири запити, але відповіді не отримано.

У рамках реагування на зазначене звернення Уповноважений звернувся до Нацсоцслужби та Департаменту соціальної та сімейної політики Одеської обласної військової адміністрації. За результатом розгляду листа Уповноваженого особову справу заявника було передано до м. Київ, а грошову допомогу заявнику виплачено.

Зважаючи на системність зазначеної проблеми, Уповноваженим було направлено звернення до Мінсоцполітики щодо врегулювання питання тривалого призначення допомоги на проживання ВПО. У відповідь Мінсоцполітики повідомлено про опрацювання наявної

⁹⁸ Висновки експертної місії, утвореної згідно з Московським механізмом за підтримки 45 держав-учасниць ОБСЄ після двосторонніх консультацій з Україною, № 256/2022, 11.06.2022 р., (с. 33). Режим доступу: https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/523811_0.pdf

проблеми в межах проекту зі створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС). Відповідне програмне забезпечення запущено в роботу з грудня 2022 року.

Крім того, Мінсоцполітики внесено зміни до Інструкції щодо порядку оформлення і ведення особових справ отримувачів усіх видів соціальної допомоги, затвердженої наказом Мінсоцполітики від 19.09.2006 р. № 345, а також до постанови КМУ від 20.03.2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам».

У жовтні 2022 року до Уповноваженого стали масово надходили звернення від ВПО щодо припинення виплат допомоги на проживання. Як було встановлено під час розгляду звернень, однією з поширених причин таких затримок були численні збої в роботі впровадженої ЄІССС та її несумісність з Автоматизованою системою обробки документації.

Протягом грудня 2022 року до Уповноваженого надходили звернення щодо неотримання пенсії за віком за травень 2022 року від громадян з Харківської області, які отримували пенсійні виплати у відділеннях АТ «Укрпошта».

За результатами комунікації із заявниками стало відомо, що постраждалі особи мешкали на території Харківської області, яка у травні 2022 року перебувала у тимчасовій окупації. Однак після переміщення на підконтрольну українському Уряду територію пенсіонери змогли самостійно звернутися до відділень Пенсійного фонду України та відділень АТ «Укрпошта» для відновлення отримання пенсії за новим місцем перебування. Але пенсію за травень 2022 року заявники не отримали.

Оскільки йдеться про найбільш незахищену категорію постраждалих громадян, а саме осіб похилого віку з числа ВПО, Уповноваженим невідкладно були направлені відповідні запити в АТ «Укрпошта». Необхідно відзначити, що АТ «Укрпошта» зі свого боку оперативно вжило всіх необхідних заходів для виплати пенсії за травень 2022 року. Відтак, завдяки спільній координації дій Уповноваженого та АТ «Укрпошти», права заявників на пенсійні виплати поновлено.

Щодо неможливості отримання пенсіонерами з числа ВПО, які перемістилися до 24.02.2022 р., платіжних карток, які одночасно є пенсійними посвідченнями

Уповноваженому стало відомо щодо неможливості отримання платіжних карток, які одночасно є пенсійними посвідченнями, тими ВПО, які перемістилися до 24.02.2022, у зв'язку із тим, що установа, яка їх виготовляла, була евакуйована та тимчасово припинила свою діяльність. В свою чергу, відповідно до законодавства, ВПО також не можуть оформити пенсійне посвідчення в паперовій формі. Тобто у таких осіб немає жодного документа, який підтверджує призначення пенсії.

Водночас відсутність будь-якого документа, який підтверджує призначення пенсії, перешкоджає реалізації прав і законних інтересів громадян, зокрема на перетин державного кордону. Так, особи з інвалідністю, які мають передбачене законодавством право на перетин державного кордону, не можуть його перетнути внаслідок відсутності необхідних документів, адже пенсійного посвідчення вони не мають, а довідку МСЕК у листопаді 2022 року виключено з переліку документів, які дають право на перетин державного кордону. Також відсутність документів позбавляє громадян пільг на проїзд у міському транспорті та потягах Укрзалізниці.

Для врегулювання цієї проблеми Уповноважений звернувся до Мінсоцполітики з пропозицією ініціювати внесення змін до законодавства з метою надання можливості ВПО, які отримали довідку ВПО до 24.02.2022, отримувати паперове пенсійне посвідчення або сприяти відновленню випуску електронних пенсійних посвідчень.

Так, у рамках реагування на звернення Уповноваженого, з метою забезпечення оформлення пенсійних посвідчень ВПО, яким призначено пенсію, Мінсоцполітики разом з Пенсійним фондом України розробляється проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оформлення пенсійних посвідчень внутрішньо переміщеним особам».

До того ж, у зв'язку зі значною кількістю звернень ВПО щодо неможливості отримання ними платіжної картки, Мінсоцполітики звернулось до Пенсійного фонду України з проханням забезпечити видачу ВПО за їхнім зверненням пенсійних посвідчень у паперовій формі. Однак, Пенсійним Фондом України вказана рекомендація не виконується.

До Уповноваженого звернувся громадянин В., який з 2014 року зареєстрований як ВПО в м. Ірпінь Київської області та є пенсіонером, щодо неможливості отримання ним платіжної картки, яка одночасно є пенсійним посвідченням (далі — електронне пенсійне посвідчення).

Заявник неодноразово звертався до Пенсійного фонду України та АТ «Ощадбанк», проте отримував відмову. Паперове пенсійне посвідчення заявнику також не було видано.

У рамках реагування на відповідне Уповноважений звернувся з відповідним запитом до Мінсоцполітики щодо поновлення прав громадянина В. на отримання електронного пенсійного посвідчення.

Мінсоцполітики поінформувало Уповноваженого про те, що АТ «Ощадбанк» з технічних причин тимчасово не проводить виготовлення електронних пенсійних посвідчень. У зв'язку з цим відповідний процес перевипуску електронних пенсійних посвідчень АТ «Ощадбанк» тимчасово призупинений. Водночас законодавчі підстави для видачі паперового пенсійного посвідчення заявнику відсутні.

Щодо оплати переміщеними особами комунальних послуг за місцем реєстрації

З початком опалювального сезону відновлено централізоване опалення у низці територіальних громад, які знаходяться безпосередньо в районах ведення бойових дій або знаходяться під постійними обстрілами, зокрема розташованих у Донецькій області. Опалення подається до багатоквартирних будинків, мешканці яких евакуйовані та вимушені проживати в інших регіонах України або за кордоном. Як наслідок, складається ситуація, за якої ВПО мають здійснювати оплату за опалення за місцем фактичного проживання в приймаючій громаді та за місцезнаходженням свого житла. Зазначена ситуація створює непомірне грошове навантаження на відповідні категорії населення.

З огляду на зазначене Уповноважений звернувся до Прем'єр-міністра України з проханням доручити профільним міністерствам ініціювати відповідні зміни до законодавства в частині звільнення осіб, які вимушені були покинути своє житло внаслідок збройної агресії РФ від сплати рахунків за постачання теплової енергії, якщо таке житло знаходиться на території територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні). Також запропоновано розглянути

питання щодо покриття витрат за постачання теплової енергії коштом державного або місцевого бюджетів.

Проведення моніторингових візитів стану додержання прав

Працівниками Секретаріату Уповноваженого постійно здійснюються візити до місць компактного проживання ВПО з метою моніторингу забезпечення належних умов для проживання ВПО. Так, з серпня по грудень 2022 року проведено моніторингові візити та здійснено перевірку 101 МКП для ВПО у 15 областях.

У рамках моніторингів охоплено МКП, які розташовані у закладах та приміщеннях різної форми власності — державної (22 %), комунальної (65 %) та приватної (13 %). З усіх опитаних МКП 25% функціонують у гуртожитках професійно-технічних училищ, 20% — у школах, 13% — у дитячих садках, 7% — у медичних закладах та 5% — в інтернатах. Основна частина мешканців МКП прибула з Донецької, Луганської, Харківської та Херсонської областей.

ВПО, які проживають в МКП, основною проблемою називали недостатнє матеріальне забезпечення (розмір допомоги на проживання не покриває всіх витрат на потреби, особливо для придбання ліків).

Відповідно до аналізу інформації, наданої адміністрацією МКП, нагальні потреби в МКП включають: ремонт (ремонт сантехніки, заміна вікон чи дверей, утеплення приміщень, косметичний ремонт) — 70% МКП, генератори — 72%, продукти харчування — 66%, гігієнічні товари — 66%, непродовольчі товари (побутові електроприлади, меблі, предмети для сну) — 57 %.

За результатами моніторингових візитів підготовлено звіти з відповідними рекомендаціями, які надіслані державним органам влади для розв'язання проблемних питань і можливості задоволення потреб ВПО.

Окремої уваги потребує взяття плати за проживання ВПО, у зв'язку з тим, що заклади, які їх розміщують, не обізнані про порядок та умови отримання компенсації за спожиті комунальні послуги під час розміщення ВПО у будівлях (приміщеннях) об'єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану.

Під час одного з моніторингових візитів працівників Секретаріату Уповноваженого до Ірпеня було виявлено системну проблему з призначенням грошової допомоги на проживання ВПО. Так, 265 ВПО стикнулися з тим, що їм не могли оформити грошову допомогу на проживання за новим місцем обліку, оскільки органи соціального захисту за їх попереднім місцем проживання, де була оформлена зазначена допомога, не передали особові справи до органу соціального захисту в м. Ірпінь. У межах реагування на зазначену ситуацію Секретаріатом Уповноваженого оперативно налагоджено зв'язок з 8 областями, звідки очікувалися особові справи, та вжито заходів щодо їх оперативної пересилки до органу соціального захисту в м. Ірпінь.

Рекомендації

Верховній Раді України забезпечити розгляд і прийняття:

проекту Закону України «Про внесення змін до статті 20 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» щодо надання пільг окремим категоріям громадян України, яким на період дії воєнного стану оформлюється паспорт громадянина України або паспорт громадянина України для виїзду за кордон» (реєстр № 7358 від 09.05.2022 р.).

Кабінету Міністрів України:

- розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проект закону щодо правового статусу осіб, які постраждали від збройної агресії проти України, визначивши поняття «особа, яка постраждала від збройної агресії проти України» та категоризацію осіб, постраждалих від збройної агресії РФ, а також механізм відшкодування завданої шкоди, включно з реституцією, компенсацією, реабілітацією, сатисфакцією та гарантіями неповторення;

- опрацювати алгоритм повернення на територію України дітей, які були депортовані на територію РФ та/або Республіки Білорусь, та розробити порядок, яким визначити механізм взаємодії державних органів та органів місцевого самоврядування задля здійснення першочергових кроків із забезпечення соціального захисту дітей після повернення;

- забезпечити створення механізму збору та верифікації даних про цивільних осіб, яких було примусово переміщено на ТОТ України чи депортовано до РФ;

Міністерству соціальної політики України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проект акта щодо механізму пенсійного забезпечення осіб з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь;

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови щодо внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 509, з метою визначення обсягу необхідних документів для підтвердження факту внутрішнього переміщення;

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови щодо внесення змін до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332, в частині скасування проведення вибіркової перевірки фактичного місця проживання/перебування ВПО;

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови, якою передбачити можливість ВПО, які отримали довідку про взяття на облік до 24.02.2022 р., отримувати паперове пенсійне посвідчення;

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України Порядок взаємодії органів влади, установ, організацій для забезпечення захисту та підтримки дітей, які були примусово переміщені на тимчасово окуповану територію України чи депортовані на територію РФ, Республіки Білорусь та повернулися на підконтрольну Уряду України територію.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України зміни до Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо

внутрішнього переміщення на період до 2024 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2021 р. № 1364-р, з метою актуалізації документа у зв'язку із необхідністю реагування на наслідки широкомасштабної збройної агресії проти України, або затвердити нову стратегію з врахуванням рекомендацій, наданих у Спеціальній доповіді Уповноваженого щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України (за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 року);

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт акта щодо централізованого (типового) алгоритму розміщення ВПО в МКП, визначення поняття МКП та чіткого порядку їх функціонування;

- забезпечити залучення міжнародних організацій та інших посередників до процесу виявлення осіб, депортованих з території України, зокрема дітей, на територію РФ і осіб, примусово переміщених на ТОТ, з метою забезпечення можливості їх повернення на контрольовану Урядом України територію або переїзду до третіх безпечних держав.

Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт акта щодо звільнення осіб, які вимушені були покинути своє житло внаслідок збройної агресії проти України, від сплати рахунків за постачання теплової енергії, якщо таке житло знаходиться на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих РФ;

- вжити заходів щодо забезпечення права ВПО на житло, у тому числі в контексті будівництва нового житла, поточного ремонту житлових будівель та капітального ремонту чи реконструкції житлових будівель;

- вжити заходів щодо розробки та затвердження Державної цільової програми забезпечення житлом ВПО.

Міністерству цифрової трансформації України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України вжити заходів щодо доопрацювання функціоналу на Порталі «Дія», у тому числі в його мобільному застосунку, передбачивши можливість:

- подання інформаційного повідомлення про майно, пошкоджене та знищене з 19.02.2014;

- оцінювання поточних потреб ВПО та передавання інформації відповідним органам влади.

Міністерству освіти і науки України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект щодо запровадження механізму визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання випускників з ТОТ України, які почали здобуття вищої та професійно-технічної освіти на тимчасово окупованій території незалежно від дати початку тимчасової окупації відповідної території;

- внести зміни до Порядку проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання в системі вищої освіти, здобутих на ТОТ України після 20.02.2014, затвердженого наказом МОН від 19.05.2016 № 537, з метою його приведення у відповідність до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та подальшої реалізації.

РОЗДІЛ 2. ПРАВА ДІТЕЙ

1237 звернень до Уповноваженого

178 опрацьовано нормативно-правових актів та надано пропозиції

61 відкрито проваджень Уповноваженого

43 провадження завершено (30 — за 2022 рік; 13 — за попередній звітний період)

369 проведено моніторингових візитів

1650 видано актів реагування та листів до державних органів, установ та організацій

Ключові події, виклики та тенденції

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації на території України після 24 лютого 2022 року під час здійснення парламентського контролю Уповноваженим виявлено численні порушення основних прав дитини: права на безпеку, права на життя, на освіту, на здоров'я та розвиток особистості, права на збереження індивідуальності, включаючи громадянство та сімейні зв'язки, права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, права на турботу і захист з боку держави тощо.

Серед найбільш актуальних питань, які в умовах воєнного стану постійно були у центрі уваги Уповноваженого, можна виділити: загибель та каліцтво дітей, депортація, викрадення та незаконне утримання дітей, захист дітей, які під час війни залишилися без батьківського піклування, соціальний захист дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, захист прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились в складних життєвих обставинах тощо.

Протягом повномасштабного вторгнення РФ в Україну майже 70% українських дітей були вимушені покинути рідні домівки та переміститися в межах країни або за кордон. Війна розлучила дітей з батьками, які стали на захист батьківщини, або в умовах воєнного стану не змогли виїхати з дітьми за межі України. Діти, які перебувають в Україні, постійно наражаються на небезпеку внаслідок ворожих масованих обстрілів з боку РФ, у зв'язку з пошкодженням енергосистеми, водогонів, тепlopостачання, руйнуванням шкіл, лікарень, використанням окупантами вибухонебезпечних пристроїв проти цивільних тощо.

Влада РФ на тимчасово окупованих територіях активно та наполегливо впроваджує свої стандарти, знищує українську ідентичність, змінює свідомість дітей і молоді, формує позитивне ставлення до дій держави агресора, до загарбницької російської армії, знищує доступ до рідної мови й історії та активно налаштовує дітей проти України, залучаючи їх до воєнізованих дитячих рухів, як-от Юнармія.

Встановлення кожного факту, пов'язаного з потенційними порушеннями прав дитини в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну, документування порушення норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права, прав людини в цілому було визначено ключовим напрямом роботи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Також протягом 2022 року права дитини були предметом оцінки в рамках міжнародних механізмів з прав людини.

Так, 9 лютого 2022 року Комітетом ООН з прав людини прийнято «Заключні рекомендації до 8-го періодичного звіту України»⁹⁹ щодо виконання Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; зокрема, висловлено подяку за відновлення конструктивного діалогу, надання інформації, а також надано рекомендації в частині забезпечення Україною безкоштовної реєстрації дітей, які народилися на території держави, отримання ними свідцтва про народження та вжиття заходів щодо уникнення утримання неповнолітніх під вартою до суду, з використанням альтернативних заходів, що не пов'язані з позбавленням волі.

Щодо виконання рекомендацій минулих років залишаються проблеми з упровадженням законодавчих змін, пов'язаних із юстицією, дружньою до дитини, зокрема щодо ліквідації прогалини в регулюванні питання захисту дітей від негативного впливу продукції сексуального чи еротичного характеру. Відповідні пропозиції Уповноваженого щодо запровадження спеціалізації осіб, які здійснюють кримінальне провадження, учасником якого є неповнолітній, а також регламентацію проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього, було враховано у розроблених Кабінетом Міністрів України проектах законів України «Про юстицію, дружню до дитини» (реєстр. № 5617 від 04.06.2021) та «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини» (реєстр. № 5618 від 04.06.2021).

27 жовтня 2022 року Комітетом ООН з прав дитини прийнято «Заключні зауваження щодо об'єднаних п'ятої та шостої періодичних доповідей України»¹⁰⁰. Комітет висловив глибоку стурбованість, що збройний напад Російської Федерації з 24 лютого 2022 року мав руйнівний вплив на людей в Україні, особливо на дітей, і відтоді створив серйозні перешкоди для реалізації всіх прав дитини, визначених у Конвенції та її факультативних протоколах. У зв'язку з цим Комітет високо оцінив зусилля держави-учасниці щодо пом'якшення негативних наслідків збройного конфлікту для дітей, але все одно серйозно стурбований численними достовірними, підтвердженими та послідовними повідомленнями про грубі порушення прав дітей, включаючи вбивства дітей, масове переміщення дітей всередині країни та за її межами, а також руйнування будинків, шкіл, лікарень і систем водопостачання та каналізації, вчинені переважно Російською Федерацією. Комітет відзначив прогрес у прийнятті Україною законодавчих змін у сфері захисту прав дитини, а також створення Координаційного штабу із захисту прав дитини в умовах воєнного стану¹⁰¹.

---

⁹⁹ CCPR/C/UKR/CO/8. Режим доступу:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2FUKR%2FCO%2F8&Lang=ru

¹⁰⁰ CRC/C/UKR/CO/5-6. Режим доступу:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=5&ctl00_PlaceHolderMain_radResultsGridChangePage=5

¹⁰¹ Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України і утворюється з метою сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану (*постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 року № 302 «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану»*)

18 серпня 2022 року в рамках функціонування інформаційно-комунікаційного порталу «Діти війни» відкрито новий простір — Консультаційний центр Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Аналогічні консультаційні центри також розпочали свою діяльність 9 грудня 2022 року в містах Хмельницький та Львів, де кожному громадянину можна отримати роз'яснення щодо:

- можливих шляхів повернення дитини або сімей з дітьми на підконтрольну Уряду України територію;
- отримання свідоцтва про народження дитини, яка народилася в межах адміністративно-територіальної одиниці, де через війну державна реєстрація актів цивільного стану тимчасово не проводиться;
- процедури легалізації свідоцтва про народження, у разі його отримання на тимчасово окупованій території;
- встановлення контакту з дитиною, яку було вивезено одним із батьків з-за кордону;
- отримання консультацій стосовно заповнення форми розшуку дитини;
- заповнення заявки на отримання допомоги дітям, які зазнали травмувань, внаслідок війни.

Право на життя та здоров'я

Протягом року до Уповноваженого надходила та продовжує надходити інформація про загибель і поранення дітей внаслідок обстрілів з боку держави-агресорки. За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 31.12.2022 загинуло 450 дітей, 872 було поранено. Зазначені дані не можна вважати остаточними, оскільки триває робота зі встановлення фактів вчинення злочинів у місцях активних бойових дій, на тимчасово окупованій і деокупованій територіях. Водночас кількість дітей, які загинули чи були поранені протягом 10 місяців після повномасштабного вторгнення РФ, майже у 4,5 разів перевищує кількість дітей, які постраждали від початку збройної агресії РФ з 2014 року.

Найбільше постраждало дітей у Донецькій, Харківській, Київській, Миколаївській, Запорізькій, Херсонській, Чернігівській, Луганській та Дніпропетровській областях.

Аналізуючи причини загибелі та поранення дітей, можна стверджувати, що РФ порушує норми міжнародного гуманітарного права та здійснює напади, заборонені законами війни, тобто такі, що не спрямовані на військові об'єкти. У звіті міжнародної неурядової організації Human Rights Watch (HRW) зазначено, що країна-агресорка застосовує на території України заборонені міни та вибухонебезпечні боеприпаси¹⁰².

Серед задокументованих злочинів військових армії РФ щодо дітей виявлено непоодинокі факти загибелі та поранення дітей під час спроби евакуації, зокрема з Київщини, Харківщини тощо. Російські військові відкривали вогонь по автомобілях, що були позначені написами «діти» та рухались із білими прапорами під час евакуації¹⁰³.

¹⁰² HRW. «Україна: Заборонені наземні міни завдають шкоди цивільному населенню». Режим доступу: <https://www.hrw.org/uk/news/2023/01/31/ukraine-banned-landmines-harm-civilians>

¹⁰³ Звіт Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини «Вбивства цивільних осіб: свавільні страти та напади на окремих цивільних осіб у Київській, Чернігівській та Сумській областях в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну», 22 грудня 2022 року. Режим доступу: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-12/2022-12-07-ОНЧР-Тематический-Отчет-Убийства-Украина.pdf>

Станом на 2 січня 2023 року загальна кількість дітей, які перебувають або перебували на лікуванні в закладах охорони здоров'я з приводу поранення, травми, ДТП та інших нещасних випадків, що виникли внаслідок бойових дій та/або під час евакуації з початку широкомасштабної збройної агресії проти України, становить 898 дітей, з них найбільша кількість дітей зареєстрована: у Харківській (269 дітей), Донецькій (177), Дніпропетровській (168), Запорізькій (72) та у Миколаївській (64) областях. Із загальної кількості дітей 843 (94%) отримали мінно-вибухові та вогнепальні травми.

Серед постраждалих дітей зафіксовано 28 випадків ампутацій на різних рівнях верхніх та нижніх кінцівок, що становить 3% від загальної кількості постраждалих дітей. 4 дитини з ампутацією померли, 17 дітей потребують протезування верхніх та нижніх кінцівок.

Не всі діти можуть отримати належну медичну допомогу за місцем проживання, це відбувається через постійні обстріли з боку РФ та системне руйнування критичної інфраструктури. Тому батьки з дітьми змушені виїжджати за межі України в пошуках належного медичного лікування, протезування та реабілітації.

Дотримання права на охорону здоров'я дітей з рідкісними (орфанними) захворюваннями

Останні кілька років під постійною увагою Уповноваженого перебуває ситуація із забезпеченням дітей, які хворіють на рідкісні (орфанні) захворювання, лікарськими засобами та лікувальним харчуванням¹⁰⁴. Протягом звітнього періоду на обліку в закладах охорони здоров'я станом на 01.01.2023 р. перебуває 14 776 дітей, у тому числі вимушено переселених — 502 дитини. Із загальної кількості 689 дітей протягом 2022 року були направлені або виїхали самостійно для подальшого лікування за межі України. Водночас бракує достовірних даних щодо місця перебування та долі дітей, які хворіють на рідкісні орфанні захворювання, які проживали на тимчасово окупованих територіях України.

Варто зауважити, що фактичної інформації про задоволення потреби у лікарських засобах та лікувальному харчуванні виключно для дітей, які хворіють на рідкісні орфанні захворювання, встановити неможливо, оскільки за результатами аналізу інформації від органів охорони здоров'я обласних державних адміністрацій переважною більшістю регіонів подано інформацію в цілому на осіб, які хворіють на рідкісні захворювання по регіону. Тобто встановити обсяг видатків на лікарські засоби та лікувальне харчування виключно для дітей, які хворіють на рідкісні захворювання, не виявилось можливим. Із інформації, наданої ДП «Медичні закупівлі», задоволення потреби таких дітей у ліках також не з'ясовано.

Серед нагальних проблем необхідно акцентувати увагу на питаннях браку обміну інформацією стосовно орфанних хворих та відсутності державного реєстру цієї групи пацієнтів. Розрахувати та повністю забезпечити потреби таких хворих без розуміння фактичної їх кількості не можливо.

Протягом 2022 року Уповноваженим було розпочато провадження за зверненням батьків дітей, які хворіють на муковісцидоз (14 сімей), щодо дотримання права їхніх дітей на

¹⁰⁴ Право на отримання відповідного лікування таких пацієнтів гарантується статтею 53-1 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», згідно з якою держава забезпечує заходи з профілактики рідкісних (орфанних) захворювань та організацію надання громадянам, які страждають на такі захворювання, відповідної медичної допомоги.

належне медичне забезпечення. У рамках провадження з'ясовано, що для дітей, які хворіють на муковісцидоз, на міжнародному фармацевтичному ринку існують ліки «Trikafta» (США), що за своїми властивостями є надзвичайно ефективними та практично зупиняють прогрес хвороби у пацієнта. На запити Уповноваженого МОЗ поінформувало, що закупівля лікарського засобу «Trikafta» за державні кошти не здійснюється, оскільки препарат в Україні не зареєстрований, а лікування одного пацієнта є дорогавартісним та коштує сотні тисяч доларів. Забезпечити лікування таких пацієнтів можливо лише через гуманітарну допомогу або виїжджаючи за кордон до спеціалізованих клінік. Національною дитячою спеціалізованою лікарнею МОЗ «ОХМАТДИТ» рекомендовано батькам пацієнтів звертатись за допомогою до Центру орфанних захворювань та генної терапії або зареєструватись на сайті¹⁰⁵ з метою отримання можливості лікування дітей за кордоном.

Окрім того, на період дії воєнного стану МОЗ здійснює реалізацію Програми медичної евакуації, що передбачає організацію направлення громадян України для лікування за кордон з метою отримання високоспеціалізованої медичної допомоги.

---

¹⁰⁵ Share4Rare. Режим доступу: <https://www.share4rare.org/contact#no-back>

Батьками дітей, які хворіють на муковісцидоз, неодноразово порушувалось зазначене питання перед Уповноваженим. Наразі МОЗ не вирішено проблему забезпечення таких дітей відповідними ліками, оскільки виробник не зацікавлений в українському ринку, цей дороговартісний препарат не зареєстрований в Україні. Батьки вимушені звернутися за гуманітарною допомогою до виробника ліків або шукати спонсорів для лікування своїх дітей за кордоном.

Отже, право дітей, які хворіють на муковісцидоз, на отримання необхідної їм медичної допомоги порушено, оскільки відповідно до статті 53-1 Закону України «Основи законодавства України», зокрема, громадяни, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, безперервно та безоплатно забезпечуються необхідними для лікування цих захворювань лікарськими засобами та відповідними харчовими продуктами для спеціального дієтичного споживання відповідно до їх переліку та обсягів, затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Водночас до Уповноваженого звернулася керівниця ГС «Орфанні захворювання в Україні» Т. Кулеша щодо сприяння в реалізації питань пов'язаних із впровадженням національного класифікатора ORPHANET та створенні мережі орфанних центрів в Україні.

Уповноважений поділяє застереження, яке висловлене ГС «Орфанні захворювання в Україні», що враховуючи умови воєнного стану, в яких перебуває країна, значно уповільнився процес реалізації Концепції розвитку системи надання медичної допомоги громадянам, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання на 2021–2026 роки, затвердженої розпорядженнями КМУ від 28.04.2021 р. № 377-р. Зокрема, протягом 2022 року у визначених Планом заходів з реалізації Концепції питань, деякі не були реалізовані протягом 2022 року, а саме не здійснено впровадження національного класифікатора ORPHANET для забезпечення функціонування реєстру орфанних пацієнтів, та не створено мережу орфанних центрів в Україні.

Евакуація дітей

За даними Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), через збройну агресію проти України, починаючи з 24 лютого 2022 року, змінили місце свого проживання 4,8 мільйона українських дітей, з них: переселилися в межах України 2,5 мільйона дітей, інші виїхали за кордон.

Евакуація дітей у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ також засвідчила реальний стан ефективності функціонування органів та установ системи захисту прав дитини в Україні, зокрема органів опіки та піклування, служб у справах дітей, оперативність прийняття ними рішень в інтересах дитини, вжиття заходів і документування всіх процесів щодо дітей, влаштування дітей, які залишились без батьків, надання необхідних послуг, призначення і виплати соціальної допомоги тощо.

Станом на 16.12.2022 р., за інформацією Нацсоцслужби, продовжують перебувати в евакуації 6 730 дітей, які є вихованцями закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та приватних закладів (2 100 в межах України і 4 630 поза її межами).

На момент повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 727 закладах з цілодобовим перебуванням дітей навчалось та/або перебувало 105 459 дітей. Зважаючи на постійну небезпеку для життя та здорового розвитку, понад 6 750 дітей було евакуйовано за межі країни, з них 3 610 мають статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

Здійснено евакуацію дітей із 274 закладів, з них 89 закладів евакуйовано в межах України, а 195 — за кордон. Натомість 36 закладів уже повернулися з евакуації, з них: в межах України — 19, із-за кордону — 17.

У межах України найбільше переміщених (евакуйованих) дітей перебуває у Львівській обл. (474 дітей), Чернівецькій обл. (339), Закарпатській обл. (240), Івано-Франківській обл. (139) та м. Київ (96). За межами України найбільше переміщених (евакуйованих) дітей перебуває в Польщі (1 533 дитини), Німеччині (736), Туреччині (299), Італії (267), Австрії (255), Румунії (254), Швейцарії (181), Нідерландах (159) та Іспанії (129).

Право на освіту

За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 31.12.2022 р. через бомбардування та обстріли збройними силами РФ пошкоджено 3 126 закладів освіти, 337 з них зруйновано повністю.

З 1 вересня 2022 року освітній процес розпочали 85% закладів освіти від загальної кількості. З них 444 заклади професійної/професійно-технічної освіти розпочали за денною або змішаною формами навчання. До навчання приступили понад 227 тисяч учнів, з них понад 83 тис. новоприйнятих учнів.

З 12 912 шкіл майже 60% (7 714) функціонує в очному або змішаному форматах, забезпечуючи навчанням понад 2 млн 126 тис. школярів. З огляду на безпекову ситуацію решта 5 198 закладів загальної середньої освіти працюють дистанційно. Станом на 23.09.2022 р. 1 100 шкіл знаходяться на окупованих територіях. За кордоном продовжують перебувати 505 тис. учнів та понад 13 тис. педагогічних працівників.

Підготовка укриттів у закладах освіти та їх відповідність вимогам і стандартам здійснювалась протягом літнього періоду 2022 року. З'ясовано, що у воєнний час існує недостатня кількість та місткість сховищ і протирадіаційних укриттів. Відсутня можливість забезпечити укриття учасників освітнього процесу в захисних спорудах і спорудах подвійного призначення, тому заклади освіти організують укриття учасників освітнього процесу в найпростіших укриттях.

Уповноваженим отримано інформацію про порушення права учнів закладів освіти м. Червонограда Львівської області на безпечні умови здобуття освіти, життя і здоров'я.

В одній зі шкіл міста Червонограда укриття не може вмістити кількість учнів закладу, крім того, стан укриття не відповідає санітарним нормам.

Уповноваженим було скеровано запит до Виконавчого комітету Червоноградської міської ради Львівської області щодо вжиття заходів для забезпечення права учасників освітнього процесу на життя і здоров'я та надання інформації про наявність та стан захисних укриттів у закладах освіти міста на випадок повітряної тривоги.

За результатами реагування Уповноваженого укриття закладів освіти м. Червонограда було приведено до належного санітарного стану та проведено роботу щодо використання найближчих укриттів розташованих на територіях, прилеглих до закладів освіти.

За інформацією Державної служби якості освіти, у закладах освіти переважають найпростіші укриття (65%), захисні споруди цивільного захисту складають 17%, сховища в спорудах подвійного призначення — 13%.

Більшість закладів освіти (60%) мають споруди цивільного захисту, 13% — використовують захисні споруди інших суб'єктів господарювання. Однак у 31% шкіл укриття відсутні. Найбільш забезпечені укриттями заклади освіти Івано-Франківської, Чернівецької, Львівської областей та м. Києва.

Поряд з цим однією з актуальних проблем щодо облаштування укриттів було питання облаштування вбиралень. Окрім того, залишається питання доступу до інтернету в укриттях.

Продовжують здобувати шкільну освіту 34,9 тис. учнів з числа осіб з особливими освітніми потребами¹⁰⁶, для яких відкрито 25 тис. інклюзивних класів.

Діти з числа осіб з особливими освітніми потребами можуть отримувати корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні послуги, реабілітаційні заходи дистанційно в закладах спеціальної освіти. Наразі функціонує 278 таких закладів, де навчаються понад 31 тис. учнів.

Під час здійснення Уповноваженим парламентського контролю за додержанням права дітей на освіту виявлені такі проблемні питання: реорганізація та закриття закладів освіти; забезпечення учасників освітнього процесу належними освітніми послугами (підвезенням); забезпечення права учасників освітнього процесу на життя і здоров'я, безпечні умови здобуття освіти.

У листопаді 2019 року Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration)¹⁰⁷. 4 серпня 2021 р. КМУ прийнято розпорядження № 898-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл».

Однією з підстав приєднання України до Декларації про безпеку шкіл був збройний конфлікт, розпочатий Російською Федерацією у 2014 році. Зміст Плану заходів стосувався переважно їх реалізації у Донецькій та Луганській областях через активні бойові дії саме на цій території.

З метою об'єктивного документування руйнувань закладів освіти та донесення такої інформації до міжнародної спільноти Уповноважений Верховної Ради України з прав людини листом звертався до Міністерства освіти і науки України з пропозицією щодо внесення змін до зазначеного вище розпорядження, розширивши можливість виконання Плану заходів на всій території України. Наразі зміни до Плану не внесені.

Водночас на окупованій території деякі школи відновлюють роботу в напівзруйнованих будівлях, де існують ризики обвалу. Влада РФ заявляє, що дітей, які навчалися та спілкувалися українською мовою, змуншуватимуть вивчати мову агресора для «перевиховання» та навчання у російських школах¹⁰⁸. Освітня програма на окупованих територіях також замінюється на російську.

¹⁰⁶ Особа з особливими освітніми потребами — особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту (п. 20 ч. 1 ст.1 ЗУ «Про освіту»)

¹⁰⁷ Декларація про безпеку шкіл — це політичне зобов'язання забезпечувати кращий захист дітей, вчителів та шкіл, підтримувати продовження освіти під час бойових дій та вживати конкретних заходів, щоб запобігти використанню шкіл у військових цілях. Декларація була відкрита для підписання на конференції про безпеку шкіл, що була скликана Міністерством закордонних справ Норвегії в Осло в травні 2015 року.

¹⁰⁸ Коментар Уповноваженої при Президенті Російської Федерації з прав дитини Марії Львової-Белової під час брифінгу у «Громадській палаті РФ». Режим доступу: https://www.oprf.ru/live_stream/1326

Також відбувається мілітаризація дітей, примушування до набуття ними російського громадянства, друкуються матеріали та книжки зі спотворенням історичних фактів, чиняться перешкоди у вступі дітей до українських вищих навчальних закладів тощо. В освітню систему запроваджується компонент, який базується на принципах пропаганди ідеології, спрямованої серед іншого на формування стійкого негативного ставлення до України, а також нав'язування визначених принципів віросповідання.

На тимчасово окупованих територіях відбувається залучення дітей до воєнізованих дитячих рухів, як-от Юнармія. У закладах освіти посилено вивчаються предмети військового вишколу, російського православ'я тощо¹⁰⁹.

Із зазначеного вбачається порушення прав дітей, які закріплені Конвенцією ООН про права дитини, зокрема статтями 8 та 29 Конвенції, якими передбачено право дитини на збереження індивідуальності та встановлено, що освіта дитини має бути спрямована на підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Протягом звітнього періоду до Уповноваженого надійшло 1237 звернень, у яких було порушено 1905 питань з прав дітей, зокрема: права на піклування та турботу батьків (298, у т.ч. за кордоном — 12); права на освіту (154, у т.ч. за кордоном — 1); права на утримання з боку батьків (аліменти) (142, у т.ч. за кордоном — 1); права на життя та здоровий розвиток (102); права на виховання в сім'ї (78, у т.ч. за кордоном — 5); захист дітей від домашнього насильства (78); захисту прав дітей-біженців і дітей, розлучених із сім'єю (56); права на працю (49); права дітей на житло (34); втягування дітей у збройний конфлікт (25); захист права дітей на гідне ставлення під час навчально-виховного процесу (булінг) (25); права на ім'я та можливість знати своїх батьків (17); свободи від усіх форм насильства і найгірших форм дитячої праці (5); захисту дітей у кримінальному процесі (5); права на відпочинок (1); інших питань.

За результатами розгляду звернень громадян було направлено 1650 листів до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ та організацій.

Протягом 2022 року за зверненнями громадян Уповноваженим було відкрито 61 нове провадження, завершено 43 провадження (з яких 30 — за 2022 рік та 13 — за попередній звітний період). Всього на кінець року перебуває на опрацюванні 31 провадження.

Питання, що порушувались громадянами під час звернень на «гарячу лінію», стосувались: порядку виїзду за кордон дітей-вихованців закладів, дітей у супроводі близьких та знайомих, перетину державного кордону України студентами, чоловіками призовного віку та інших категорій громадян; розшуку та повернення дітей; питання, пов'язані з виїздом з небезпечних зон та окупованих територій; отримання батьками державних видів допомог і виплат на дітей та інших питань. У разі відсутності можливості вирішення питання по суті та необхідності скерування реагування Уповноваженого через ймовірне порушення прав осіб пропонувалося звернутися із письмовим зверненням.

¹⁰⁹ «Моніторинговий звіт “Універсальний солдат” або освіта як зняряддя Росії на окупованому півдні України» / М. Суляліна, О. Охредько – Київ: ЦГП «Альменда». Режим доступу:

<https://almenda.org/zvit-universalnij-soldat-abo-osvita-yak-znaryaddya-rosii-na-okupovanomu-pivdni-ukraini-lipen/>

За 2022 рік через порушення права на піклування та турботу батьків звернулося 298 заявників.

До Уповноваженого надійшло звернення від громадянина В. щодо сприяння у поверненні йому на виховання п'ятирічної дочки з території Російської Федерації.

Заявник повідомив, що його колишня дружина, мешканка Харківської області, з початку збройної агресії РФ проти України виїхала разом з дитиною на територію РФ. Згодом, повертаючись з РФ в Україну за особистими речами, жінку було затримано компетентними органами України. Зважаючи на ці обставини, за дитиною в РФ виїхала її рідна тітка, яка просила заявника допомогти з їх поверненням в Україну.

За результатами вжитих Уповноваженим заходів, у співпраці з Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та Національною поліцією України, дитину у супроводі тітки повернуто в Україну.

Варто зазначити, що Уповноваженим під час військових дій фіксувалися **порушення права дітей на ім'я, набуття громадянства, а також права знати своїх батьків**. Зокрема, на тимчасово окупованих територіях батьки новонароджених дітей стикнулися з проблемою відсутності змоги зареєструвати факт народження дитини й оформити відповідне свідоцтво ДРАЦС українського зразка.

Розуміючи актуальність зазначеного питання, на сайті Уповноваженого, у засобах масової інформації та соціальних мережах неодноразово надавалися роз'яснення щодо реєстрації народження дитини в умовах воєнного стану.

Водночас право на громадянство дітей-громадян України порушується окупантами під час їх виїзду з тимчасово окупованої території.

До Уповноваженого звернулась громадянка Ж. в інтересах рідної молодшої сестри Г., яка виїхала з тимчасово окупованої Російською Федерацією території Донецької області на підконтрольну Україні територію, з проханням допомогти сестрі отримати документи та продовжити навчання в одному із закладів освіти міста Києва.

Батько дитини помер у 2021 році, а матір залишилась проживати на тимчасово окупованій території. Під час виїзду дитини з тимчасово окупованої території у неї було вилучено та знищено оригінали документів (свідоцтва про народження, документи про освіту), залишились деякі копії.

Завдяки невідкладному втручанням Уповноваженого неповнолітню поставлено на первинний облік дітей, які залишились без батьківського піклування, дитині надано відповідний статус, а також видано дублікат свідоцтва про народження.

Старшу сестру розпорядженням органу опіки та піклування призначено піклувальником над молодшою. Дівчина зарахована до 9 класу закладу освіти на екстернатну форму навчання.

Опікуном дитини до Державної міграційної служби подано документи на визначення громадянства дитини з метою оформлення їй паспорта громадянина України. Право дитини на освіту та соціальний захист поновлено. Питання надання дитині громадянства України залишається на контролі Уповноваженого.

Під час повномасштабної війни на території України громадяни України, які були змушені покинути свої домівки та переміститися у більш безпечні регіони України, також зверталися до Уповноваженого з питання поновлення їхнього **права та права їхніх дітей на належний соціальний захист**.

У серпні до Уповноваженого звернулася заявниця К., яка є внутрішньо переміщеною особою з Харківської області, щодо порушення її права та права її дитини на соціальний захист у зв'язку з невилпатою заявниці допомоги при народженні дитини.

Матір'ю дитини було отримано свідоцтво про народження дитини та подано заявку на отримання допомоги при народженні дитини, проте жінка не могла отримати зазначену виплату протягом 9 місяців. Після переміщення родини у безпечний регіон жінка повторно звернулася до органу соціального захисту населення за фактичним місцем проживання, проте отримала відмову в зв'язку з тим, що подану нею заявку було двічі зафіксовано органом соцзахисту.

За результатами реагування Уповноваженого до Нацсоцслужби у грудні 2022 року заявниці виплачено допомогу при народженні дитини, право дитини на належний соціальний захист поновлено.

Батьки дітей-здобувачів освіти, які перебували на території України та залишилися за своїм основним місцем проживання, а також учасники освітнього процесу, які вимушено змінили місце свого проживання в межах України та ті, які були вимушені виїхати за кордон, протягом 2022 року зверталися до Уповноваженого щодо додержання їхнього права на освіту.

З питання **порушення права дитини на освіту** до Уповноваженого у 2022 році звернулося 154 особи.

До Уповноваженого звернулись батьки дітей з особливими освітніми потребами щодо порушення права їхніх дітей на отримання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг у Комунальному закладі Обухівської міської ради «Обухівський міський інклюзивно-ресурсний центр», оскільки в центрі розгорнула діяльність волонтерська організація.

За результатами реагування Уповноваженого Обухівською міською радою створено комісію щодо обстеження будівлі та виділення альтернативного приміщення для діяльності волонтерського проєкту.

Відповідно до рішення комісії з 19.10.2022 р. розпочато роботи щодо відновлення освітнього процесу в Комунальному закладі Обухівської міської ради «Обухівський міський інклюзивно-ресурсний центр» в режимі офлайн.

З питання **порушення права дитини на виховання в сім'ї** до Уповноваженого у 2022 році звернулося 78 осіб.

У серпні до Уповноваженого звернувся заявник щодо порушення права на виховання в сім'ї родичів його племінника 2022 року народження, який був відібраний у матері.

За втручанням Уповноваженого було додатково вивчено ситуацію щодо умов проживання в сім'ї родичів, а Комісією з питань захисту прав дитини розглянуто питання щодо тимчасового влаштування дитини, надано дядькові дозвіл на її відвідування в закладі. За результатами реагування Уповноваженого наказом служби у справах дітей племінника тимчасово влаштовано в сім'ю дядька та поновлено право дитини на виховання в сім'ї родичів.

Проведення моніторингових перевірок стану додержання прав

Протягом 2022 року було здійснено 369 моніторингових візитів до установ та закладів різних форм власності та підпорядкування, місцевих органів влади, освітніх закладів, закладів соціального захисту та інших установ для дітей. Моніторинги здійснювались за такими напрямками:

- додержання прав дітей з числа внутрішньо переміщених осіб, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- додержання прав дітей, які повернулися з евакуації до закладів інституційного догляду та виховання різного типу та підпорядкування, на безпечні умови перебування;
- додержання прав дітей та осіб з інвалідністю;
- додержання прав дітей на захист від усіх форм насильства та з інших питань.

За результатами візитів до органів влади, служб у справах дітей, закладів та установ направлено 754 листи-реагування.

Під час здійснення безвізних перевірок¹¹⁰ по всій території України вивчались питання додержання прав дітей в умовах децентралізації влади та адміністративно-територіальної реформи та додержання прав дітей, які під час евакуації прибували до регіонів без супроводу батьків або законних представників.

Регіональними представництвами було здійснено моніторинг додержання прав дітей на здорове харчування у всіх регіонах України. Переважна більшість візитів відбулась протягом січня–лютого 2022 року до повномасштабного збройного конфлікту.

Предметом моніторингу було додержання права дітей на охорону здоров'я, створення умов для здорового розвитку дитини та раціонального харчування виконання заходів з реформування системи шкільного харчування.

За результатами здійснених моніторингів виявлено найпоширеніші проблеми щодо відсутності необхідного обладнання та необхідності навчання працівників харчоблоку (кухарів, сестер медичних з дієтичного харчування).

Водночас моніторингові візити до закладів освіти, закладів соціального захисту, служби у справах дітей засвідчили:

---

¹¹⁰ Безвізна перевірка — форма роботи працівників Секретаріату Уповноваженого щодо встановлення фактичного стану дотримання об'єктами моніторингового візиту/безвізної перевірки прав і свобод людини і громадянина, підтвердження або спростування відомостей про можливі порушення зазначених прав і свобод (отриманих відповідно до статті 16 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини») шляхом перевірки відкритих джерел інформації та/або надсилання запиту об'єкту.

1. Відсутність взаємодії органів місцевої влади, служб у справах дітей, центрів соціальних служб, зокрема з питань надання дитині статусу дитини-сироти, дитини позбавленої батьківського піклування та соціального захисту дитини, яка опинилась у складних життєвих обставинах.

Під час моніторингового візиту до Притулку для дітей Служби у справах дітей Львівської обласної державної адміністрації з'ясовано, що частина особових справ дітей не містить обов'язкових документів, що повинні бути передані службами у справах дітей за місцем перебування дітей на обліку. Виявлено відсутність рішень про надання дитині статусу дитини-сироти, дитини позбавленої батьківського піклування, висновків про стан здоров'я, індивідуальних планів соціального захисту дитини, яка опинилась у складних життєвих обставинах, картки психолого-педагогічного спостереження та індивідуально-виховної роботи з дитиною у справах.

2. Відсутність інформації про забезпечення права дітей на житло та про заходи щодо здійснення контролю за збереженням житла та майна дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування¹¹¹.

Під час моніторингу до Центру допомоги дітям «Місто щасливих дітей» Благодійної організації «Місто щасливих дітей», що розташований у м. Києві, було виявлено, що в особових справах дітей С., 2010 р.н., Б., 2012 р.н., Т., 2010 р.н., які мають статус дитини-сироти, відсутні документи щодо оформлення їм пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

Відповідно до пункту 3 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою КМУ від 24.09.2008 р. № 866 (зі змінами), на служби у справах дітей покладається безпосереднє ведення справ і координація діяльності стосовно захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. Однак адміністрація Центру не володіла інформацією щодо призначення дітям зазначеної виплати та самостійно не ініціювала перед відповідними службами у справах дітей питання щодо захисту майнових прав дітей.

3. Порушення права на достатній життєвий рівень для фізичного, інтелектуального, морального, культурного і соціального розвитку дітей¹¹².

Службою у справах дітей не здійснюється належний контроль за умовами влаштування, утримання, виховання, навчання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Під час моніторингового візиту до Притулку для дітей Служби у справах дітей Львівської обласної державної адміністрації з'ясовано, що умови проживання дітей в Притулку незадовільні: приміщення уражені пліснявою, вентиляція в них практично відсутня,

¹¹¹ Частина третя статті 18 Закону України «Про охорону дитинства», статей 12, 32, 33 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

¹¹² Стаття 27 Конвенції ООН про права дитини, стаття 48 Конституції України, стаття 8 Закону України «Про охорону дитинства»

підвищена вологість, у житлових кімнатах, де відпочивають діти, має місце неприємний запах. Окрім того, у будівлі, кімнатах та харчоблоці вільно пересуваються тварини (коти та собака).

На час візиту температура у приміщеннях закладу в середньому становила 16–16,5 градусів вище нуля, що не відповідає Державним санітарним правилам і нормам «Тимчасові санітарні правила і норми влаштування, обладнання, утримання притулків для неповнолітніх та організація харчування і медичного забезпечення дітей». Відсутні двері у приміщенні душової кімнати для дівчат, що є порушенням їх права на приватність.

У порушення вимог статті 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» Службою у справах дітей Львівської обласної державної адміністрації не перевіряються умови влаштування, утримання, виховання, навчання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування влаштованих до Притулку для дітей зазначеної Служби. Таким чином, право дітей на особливий захист і допомогу, що надаються державою, не забезпечено.

4. Порушення права дітей на ім'я і набуття громадянства (стаття 7 Конвенції ООН про права дитини, стаття 7 Закону України «Про громадянство України» та незабезпечення права на життя та безпеку (стаття 3 Конституції України).

Під час моніторингового візиту до Ворохтянського обласного кістково-туберкульозного санаторію «Смерічка» з'ясовано, що до зазначеного санаторію було поміщено 41 дитину з чотирьох дитячих закладів Харківської області. З'ясовано, що на момент евакуації із загальної групи — 13 дітей, які були народжені в період з жовтня 2021 року по лютий 2022 року, та залишені батьками у перинатальному центрі, лише 5 мають свідоцтва про народження. Відносно інших 8 дітей у супроводжуючих були лише медичні висновки про народження дітей за результатами огляду пологів.

Враховуючи, що відповідно до статті 144 Сімейного кодексу України, дитина не пізніше одного місяця від дня народження має бути зареєстрована в органі державної реєстрації актів цивільного стану, порушено право дітей на ім'я, громадянство, сімейне виховання та отримання відповідного соціального захисту з боку держави.

Перевіркою у Ворохтянському обласному кістково-туберкульозному санаторії «Смерічка» також зафіксовано відсутність облаштованого підвального приміщення з метою забезпечення права на життя та безпеку дітей та персоналу на випадок надзвичайних ситуацій в умовах воєнного стану.

Адміністрації Санаторію було рекомендовано розробити алгоритм дій при виникненні надзвичайної ситуації та/або евакуації дітей, проведення відповідних інструктажів з персоналом та волонтерами, а також навчання з техніки безпеки персоналу закладу.

Під час моніторингу закладів різного типу та форм власності та підпорядкування в умовах воєнного стану з'ясовано, що у період окупації Чернігівської області Ніжинський

дитячий будинок-інтернат не було евакуйовано, оскільки для перевезення дітей з паліативного відділення був необхідний спеціалізований транспорт і реаніобілі. Станом на березень 2022 року заклад не мав таких можливостей.

Перевіркою встановлено, що станом на листопад 2022 року адміністрацією закладу підготовлено стратегічні запаси продуктів та медичних препаратів не менше як на 6 місяців. За сприяння та підтримки благодійників придбано декілька генераторів, автономні металеві печі, пробурено свердловину та виготовлено польову кухню для забезпечення роботи закладу в умовах блекауту.

Водночас під час моніторингу Ніжинського дитячого будинку-інтернату виявлено необхідність удосконалення форми індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, затвердженої наказом МОЗ від 08.10.2007 р. № 623, оскільки неможливо проаналізувати ефективність роботи щодо реабілітації дитини за документами, що повинні вестися згідно з визначеною законодавством формою.

Рекомендації

Верховній Раді України забезпечити розгляд і прийняття:

- проекту Закону України «Про юстицію, дружню до дитини» (реєстр. № 5617 від 04.06.2021) з урахуванням пропозицій Уповноваженого;
- проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини» (реєстр. № 5618 від 04.06.2021) з урахуванням пропозицій Уповноваженого.

Кабінету Міністрів України:

- розробити та затвердити Програму комплексної соціально-психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів на 2023–2028 роки, якою передбачити створення умов для реабілітації у сфері охорони здоров'я, психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів;
- забезпечити виконання рекомендацій Комітету ООН з прав дитини, викладених у заключних зауваженнях до об'єднаних п'ятого та шостого періодичних звітів України щодо виконання Конвенції з прав дитини.

Міністерству соціальної політики України:

- розробити проект постанови щодо внесення змін до Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1751, для врегулювання питання отримання допомоги при народженні дитини, яка народилась на тимчасово окупованій території України, але реєстрація народження відбулась пізніше ніж визначений термін для призначення такої допомоги.

Міністерству освіти і науки України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України зміни до Плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл, затвердженого розпорядженням Кабінету

Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 898-р та поширити його виконання на всій території України;

- розробити заходи з метою надання допомоги дітям, які у зв'язку з переміщенням тимчасово навчаються за кордоном, щодо поєднання їх навчання за програмою освіти країни перебування та за освітніми програмами, затвердженими МОН;

- розглянути питання щодо врегулювання освітніх програм, враховуючи дистанційну форму навчання, та з огляду на необхідність підтримки дітей з особливими освітніми потребами з метою забезпечення надання їм якісних та обов'язкових знань, умінь і навичок.

Міністерству освіти і науки України, Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України, обласним військовим адміністраціям, органам місцевого самоврядування:

- враховуючи особливі обставини організації освітнього процесу, роботи закладів охорони здоров'я, соціального захисту населення в умовах воєнного стану, зосередити зусилля на забезпеченні виконання вимог законодавства щодо обладнання, належного утримання та готовності до використання за призначенням захисних споруд цивільного захисту, визначення додаткової потреби таких споруд і належного фінансування будівництва нових, реконструкції, капітального ремонту, переобладнання наявних захисних споруд цивільного захисту та забезпечення їх необхідними матеріально-технічними засобами.

Міністерству внутрішніх справ України:

- забезпечити створення просторів, сприятливих для роботи з дітьми, які постраждали від насильства або вчинили правопорушення («зелені кімнати») та навчання фахівців, які працюють з такими дітьми.

Міністерству охорони здоров'я України:

- переглянути та актуалізувати форми індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю та Порядок їх складання, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.10.2007 № 623, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 жовтня 2007 р. за № 1197/14464;

- забезпечити протезування дітей, які втратили кінцівки внаслідок мінно-вибухових та вогнепальних травм, а також за потреби — реабілітацію кожної дитини зі складними комбінованими травмами, політравмами з ускладненим перебігом;

- вжити дієвих заходів реагування щодо впровадження ORPHANET як національного класифікатора рідкісних (орфанних) захворювань в Україні та створення мережі референтних центрів з питань рідкісних (орфанних) захворювань;

- спільно з ОВА посилити контроль за забезпеченням дітей, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, лікарськими засобами та харчовими продуктами за місцем проживання або лікування.

РОЗДІЛ 3. ПРАВА ЛЮДИНИ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

11217 звернень до Уповноваженого

(з них 51% стосувались питань визволення з полону військовополонених та розшуку безвісти зниклих військових; 16% — питань розшуку зниклих безвісти та незаконно затриманих цивільних громадян (цивільних заручників); 21% — захисту прав військовослужбовців та членів їхніх сімей; 12% — захисту прав осіб, які мають статус ветеранів військової служби та служби в органах сектору безпеки й оборони)

282 опрацьовано нормативно-правових актів та надано пропозицій

44 відкрито проваджень Уповноваженого

45 проваджень завершено

67 проведено моніторингових візитів

70 видано актів реагування та листів до державних органів, установ та організацій, з яких **66** щодо додержання прав військовослужбовців, поліцейських, ветеранів та інших осіб, **4** — колишніх українських військовополонених

Ключові події, виклики та тенденції

Найгостріші проблемні питання у сфері захисту прав людини в секторі безпеки й оборони значним чином пов'язані з наслідками широкомасштабної збройної агресії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. З огляду на ці обставини Уповноваженим приділялася значна увага питанням реалізації прав та свобод військовослужбовців, військовополонених, незаконно утримуваних цивільних осіб (далі — цивільні заручники), а також осіб, зниклих безвісти за особливих обставин та членів їхніх сімей в умовах збройної агресії проти України¹¹³.

Суттєвим чинником, який обумовлює значну кількість випадків порушень прав, є недодержання РФ як державою, що вчинила неспровоковану збройну агресію проти України, норм міжнародного гуманітарного права стосовно українських військовополонених і цивільних осіб, що утримуються у РФ чи на тимчасово окупованій нею території України, їх обміну чи повернення.

Цивільні громадяни України, що незаконно позбавлені свободи внаслідок збройної агресії Росії проти України, на сьогодні є найбільш незахищеною категорією осіб як з погляду їх визволення і повернення в Україну, так і з погляду подальшого соціального та правового захисту. На фоні зростання суспільного невдоволення серед родичів та членів сімей цивільних заручників постала гостра потреба визначення дієвого механізму роботи щодо визволення наших громадян з російського полону, відповідальних органів, адміністративно-правових інструментів, які необхідно для цього залучити тощо. У зв'язку з цим триває процес створення групи з відповідними функціями у структурі **Координаційного Штабу з питань поводження з**

¹¹³ З огляду на безпекову ситуацію та продовження режиму воєнного стану в Україні, дані про кількість загиблих та поранених військовослужбовців та інших представників безпекових структур є інформацією з обмеженим доступом, тому не розголошується та не буде опубліковано у Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2022 рік.

військовополоненими¹¹⁴ — допоміжного органу Кабінету Міністрів України, який здійснює повноваження щодо забезпечення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебували у полоні держави-агресора; сприяє дотриманню норм міжнародного гуманітарного права під час проведення допиту військовополонених уповноваженими органами; визначає шляхи і способи вирішення проблемних питань щодо поводження з військовополоненими.

Значною подією у сфері захисту прав осіб військовополонених, цивільних заручників, осіб, які переслідуються окупаційною владою з політичних мотивів, є прийняття у січні 2022 року Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» (набув чинності 19 листопада 2022 року). Цей Закон врегульовує питання соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, а також членів їхніх сімей. Зокрема, йдеться про захист військовополонених та осіб, які є цивільними особами, що перебувають під захистом Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 1949 року, яких було позбавлено особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України державою-агресором (цивільні заручники).

Позитивними зрушеннями у сфері додержання прав особового складу сил сектору безпеки та оборони порівняно з попередніми роками стали збільшення фінансування, зокрема грошового, та матеріального забезпечення військовослужбовців, отримання сучасного військового обладнання, необхідного для проведення ефективних заходів з оборони держави, підвищення військової кваліфікації в умовах бойових дій та за підтримки країн-партнерів за кордоном, проведення реабілітації в іноземних медичних закладах.

Водночас наявні й негативні чинники: прорахунки під час проведення мобілізації (неналежне проведення медичного огляду військовозобов'язаних військово-лікарськими комісіями, призов на військову службу осіб, які мають відстрочку відповідно до чинного законодавства), неналежне забезпечення військовим спорядженням окремих військових підрозділів тощо.

Залишаються проблемні питання у сфері додержання прав ветеранів війни, насамперед учасників бойових дій, ветеранів військової служби та членів їхніх родин, а також членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць. Попри суттєве збільшення їх кількості, ситуація з додержанням прав цих категорій осіб порівняно з попередніми роками не зазнала кардинальних змін. Водночас значно зросла роль обласних військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування, які активно долучаються на місцевому рівні до розв'язання проблемних питань згаданих вище категорій осіб.

Військовополонені

З погляду міжнародного гуманітарного права, військовополоненими вважаються особи з числа комбатантів, які під час війни опинилися у владі ворожої сторони.

---

¹¹⁴ Утворений відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 № 257.

Відповідно до Женевської конвенції про поводження з військовополоненими (1949), з військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються. Також забороняється спричиняти каліцтво військовополоненим. Держава, що тримає в полоні, зобов'язана надавати їм медичну допомогу. Приміщення, передбачені для того, щоб ними користувалися військовополонені індивідуально або колективно, повинні бути повністю захищеними від вологи, достатньо обігріватися й освітлюватися, зокрема між настанням темноти й вимкненням світла. Основний добовий раціон харчування повинен бути достатнім за кількістю, якістю й різноманітністю для того, щоб підтримувати добрий стан здоров'я військовополонених та запобігати втраті ваги або розвитку недостатності харчування.

В ході міжнародного збройного конфлікту, який триває в Україні з 2014 року, та неспровокованої широкомасштабної збройної агресії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, під час воєнних дій військовополонені були захоплені обома супротивними сторонами. Водночас існує суттєва різниця між умовами утримання військовополонених українською стороною та російською.

Так, за інформацією, отриманою під час конфіденційних опитувань визволених з полону українських військовослужбовців, державою-агресором всупереч норм Женевської конвенції не створено спеціальних таборів, у зв'язку із чим військовополонені утримуються переважно у місцях позбавлення волі пенітенціарної системи РФ фактично в умовах ув'язнених осіб. Відношення до українських військовополонених з боку адміністрації та персоналу цих закладів є гіршим, ніж до засуджених. Звільнені з полону РФ українські військовослужбовці **засвідчують жорстоке поводження з ними, повідомляють про факти катувань, фізичного і психологічного насильства.**

Температурний режим місць утримання не дотримується: мінімальне опалення, зі слів звільнених, забезпечено лише у грудні 2022 року. В камерах дуже волого, що призводить до постійного перебування осіб у вологих речах. Військовополоненим майже не був забезпечений доступ до вбиральні, оскільки для цього необхідно отримати дозвіл вартового. Крім того, при звільненні повідомляли про випадки, коли у приміщеннях нежитлового призначення (гаражі), де знаходились полонені, ставили відра замість можливості сходити до вбиральні.

В усіх місцях утримання військовополонених розміщували у переповнених камерах, наприклад по 31–35 осіб у камері, де 6 осіб стоячи чекали черги поспати, бо не можливо було інакше розміститись, полонені спали на дерев'яних піддонах, які вкривались картоном та матеріалом, схожим на штучну шкіру (дермантин). Теплими речами не забезпечували до грудня 2022 року. Ковдру чи речей, якими можна було вкритись, не видавали.

У більшості місць неволі санітарно-гігієнічні умови були жахливі. Умов для вмивання не було. Щоб випрати одяг полонені ділили одну миску води на 300 чоловік.

За свідченнями колишніх військовополонених-жінок, у червні–серпні 2022 року їх утримували в окремих приміщеннях тих самих колоній, що й чоловіків. У подальшому їх було переведено у жіночі колонії, де вони утримувались в режимних умовах позбавлених свободи за кримінальні злочини.

Військовополонених **не забезпечують мінімально необхідним для підтримання функціонування організму раціоном харчування**, використовують відсутність доступу до харчування як метод катування (по декілька днів штучно морять голодом). Відсутність

належного медичного забезпечення є типовим порушенням права на надання необхідної первинної медичної допомоги військовополоненим. Стан здоров'я практично усіх полонених, яких було повернуто, тяжкий, більшість із них суттєво втратили вагу внаслідок поганого харчування та жорстокого поводження з ними у полоні.

Легко поранені утримуються разом із іншими військовополоненими. Важкопоранені та важко хворі утримуються у шпиталях або цивільних лікарнях. Умови утримання, за інформацією звільнених, є задовільними, однак лікування надається підтримуюче.

Військовополонені не забезпечуються постійним лікуванням, таким як гормональна терапія, антиретровірусна терапія, терапія туберкульозу, через що зростає ризик погіршення стану здоров'я, зміни фази перебігу хвороби на більш серйозну та, як наслідок, інфікування інших осіб.

Координаційним штабом (КШ) вживаються заходи щодо налагодження забезпечення українських військовополонених необхідними речами та взуттям, що відповідають сезону, та ліками. Однак наразі вказана ініціатива не носить регулярного характеру через позицію російської сторони.

Російська сторона принципово ігнорує міжнародним гуманітарним правом мандат МКЧХ та представників ООН щодо реалізації визначених Женевськими конвенціями повноважень, зокрема в частині відвідування місць утримання українських військовополонених і цивільних заручників як на території РФ, так і на тимчасово окупованих територіях України.

Попри заяви МКЧХ про нібито налагоджений процес відвідування його представниками українських бійців у російських тюрмах, наразі верифікувати ці твердження не вдалося. Натомість, за свідченнями українських військовополонених, які утримувались у місцях несвободи (слідчі ізолятори, колонії, в'язниці переважно прикордонних з Україною регіонів РФ та ТОТ), за час їх перебування у полоні з боку представників МКЧХ не відбулося жодного відвідування, заходів контролю умов утримання чи надання медичної допомоги.

Натомість Україною, відповідно до вимог Женевської конвенції, створено спеціальний табір для російських військовополонених із належними умовами утримання, які зокрема полягають у забезпеченні: одягом і взуттям за сезоном, умовами для праці та отримання плати за неї, триразовим харчуванням, можливістю листування з рідними, проходження медичного огляду та, за необхідності, лікування тощо. Під час переміщення до табору військовополонені тимчасово утримуються в спеціально створених дільницях місць несвободи пенітенціарної системи України окремо від заарештованих/засуджених осіб.

За інформацією міністра юстиції України, щомісяця на харчування, одяг, засоби гігієни та комунальні платежі для одного військовополоненого потрібно 3000 гривень (без урахування витрат на медичне обладнання, ліки, зарплату персоналу тощо)¹¹⁵.

Належний стан, умови та характер утримання та поводження із російськими військовополоненими, їх відповідність нормам та вимогам міжнародного гуманітарного права підтверджені здійсненими у 2022 році моніторинговими візитами Секретаріату Уповноваженого.

---

¹¹⁵ Денис Малюська: Військовополонені РФ в Україні, як країні цивілізованій, утримуються в умовах відповідно до Женевської конвенції. Режим доступу:

<https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-viyskovopoloneni-rf-v-ukraini-yak-kraini-tsvilizovaniy-utrimuyutsya-v-umovah-vidpovidno-do-jenevskoi-konventsii>

Вибух в Оленівці

У ніч на 29 липня на території колишньої виправної колонії в окупованому селищі Оленівка (Волноваський район Донецької області) в результаті вибуху було зруйновано будівлю, де утримувалися українські військовополонені, зокрема, з заводу «Азовсталь». Кілька десятків українських військовополонених загинули й більше ста дістали поранень¹¹⁶.

Вчинений вибух став цинічним терористичним актом РФ, військовою провокацією, метою якого, ймовірно, було приховування воєнних злочинів, вчинених російською стороною проти українських військовополонених. Можна стверджувати, що на території колишньої виправної колонії смт Оленівка **відбулося організоване вбивство українських військовополонених**. На спланований характер цього злочину та вчинення його російською стороною вказують багато задокументованих доказів: зокрема, умисне переведення бійців у нове приміщення незадовго до вибуху, аналіз характеру ушкоджень та руху вибухової хвилі, перехоплення телефонних розмов бойовиків, відсутність обстрілів у вказаному місці та інші. Все це не залишає сумніву: вибух в Оленівці був російським терористичним актом і грубим порушенням міжнародних домовленостей¹¹⁷.

За висновками ГУР МО України, російська сторона з метою приховування неналежних умов та форм допиту українських військовослужбовців (що могли б служити доказовою базою у Гаазькому суді) умисно знищила полонених. За даними військової розвідки, мінування місця утримання українських бійців було здійснено бойовиками ПВК «Вагнер» з використанням легкозаймистої речовини, що призвело до швидкого поширення пожежі у приміщенні¹¹⁸.

Керівництво ООН через ненадання доступу до місця трагедії з боку РФ та відсутність гарантій безпеки припинило мандат Місії, головним завданням якої було з'ясування обставин вбивства українських військовополонених в Оленівці¹¹⁹. Про створення спеціальної місії, яка б мала розслідувати теракт Росії в Оленівці, заявляв Генсекретар ООН Антоніу Гуттереш на тлі приїзду до Львова 17 липня 2022 року. За понад п'ять місяців Місія не змогла отримати доступ до місця злочину в Оленівці. 5 січня 2023 року, за повідомленням речника Генерального секретаря ООН Стефана Дюжарріка, Генсекретар ООН ухвалив рішення про припинення роботи Місії.

Так, один з опитаних колишніх полонених був свідком вибуху в сусідньому бараци, куди напередодні перевели військовослужбовців одного з підрозділів НГУ, снайперів, кулеметників, морських піхотинців, військовослужбовців Сил спеціальних операцій ЗСУ. За його свідченням, у ніч з 28 на 29 липня 2022 року було два вибухи всередині бараку. Після кожного вибуху був залп з «Градів», почалась стрільба з автоматичної зброї. У полонених, які намагались вийти з палаючого бараку, кидали світлошумові гранати. Багато поранених полонених, залишених без медичної допомоги, загинули від втрати крові. Наступного дня одного з полонених змусили виносити тіла загиблих у звичайних будівельних рукавицях і звичайних медичних масках.

¹¹⁶ Доповідь УВКПЛ ООН щодо ситуації із правами людини в Україні (1 лютого - 31 липня 2022 року). Режим доступу:

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-09-23/ReportUkraine-1Feb-31Jul2022-ua.pdf>

¹¹⁷ Спільна заява щодо масового вбивства українських військовополонених 29 липня 2022 року у смт Оленівка на тимчасово окупованій території Донецької області. Джерело:

<https://ssu.gov.ua/novyny/spilna-zaiava-shchodo-masovoho-vbyvstva-ukrainskykh-viiskovopolonenykh-29-lypnia-2022-ro-ku-u-smt-olenivka-na-tymchasovo-okupovanii-terytorii-donetskoj-oblasti>

¹¹⁸ Повідомлення ГУР МО України щодо окремих фактів вбивства українських військовополонених. Режим доступу: <https://gur.gov.ua/content/shchodo-okremykh-faktiv-vbyvstva-ukrainskykh-viiskovopolonenykh.html>

¹¹⁹ <https://media.un.org/en/asset/k11/k11v6pzze6>

Суди над військовополоненими

Окрім утримання в неприпустимих умовах, окупаційна влада допускає проведення так званих «судів» над українськими військовими, захопленими в полон. Показовим випадком намагань проведення протиправних процесів проти українських захисників була широко висвітлена у ЗМІ¹²⁰ спроба влаштування «суду» над захисниками Азову, реалізувати яку зашкодив значний міжнародний тиск¹²¹.

Після появи у засобах масової інформації відомостей про засудження так званим «судом ДНР» підданих Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії Шона П. та Айдена А. до «смертної кари» за їх участь у захисті України у складі одного з підрозділів морської піхоти ЗСУ, Уповноваженим ініціативно було направлено звернення до МКЧХ, як міжнародної гуманітарної організації із мандатом на відвідування військовополонених. Однак відповідного реагування у рамках реалізації повноважень, визначених ЖК III, не відбулось.

За результатами розгляду заяви та зустрічі з групою адвокатів військовополонених Уповноважений звернувся до Верховного комісара ООН з прав людини щодо неприпустимості зневаження РФ нормами та вимогами ЖК III, адже Шон П. та Аїден А. є комбатантами відповідно до міжнародного гуманітарного права та не можуть бути засуджені за захист країни, військовослужбовцями якої вони є. Завдяки міжнародному тиску, роботі КШ 21 вересня 2022 року Шон П. та Аїден А. повернені з полону шляхом репатріації до Саудівської Аравії.

Події, пов'язані із засудженням іноземних добровольців т. зв. «судом ДНР», стали резонансною темою у багатьох українських та іноземних ЗМІ. Наразі проблема масового фабрикування кримінальних справ стосовно українських військовополонених і цивільних осіб є поширеною практикою окупаційної влади та одним зі знакових прикладів порушень міжнародного гуманітарного права.

Цивільні особи, позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України (цивільні заручники)

Від початку міжнародного збройного конфлікту у 2014 році значних масштабів набуло захоплення російською армією чи афілійованими із РФ незаконними збройними формуваннями так званих «ЛНР» та «ДНР» цивільних осіб-громадян України на ТОТ. Станом на початок 2022 року на ТОТ АР Крим, м. Севастополь, окремих районів Донецької та Луганської областей нараховувалося не менше 531 полоненої цивільної особи, зокрема:

- 158 осіб, затриманих на ТОТ АР Крим та м. Севастополь;
- 373 особи, затримані на території Донецької та Луганської областей.

¹²⁰ <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-mariupol-zakhysnyky-azovstal-sud/32002177.html>

¹²¹ Request for urgent measures concerning Ukrainian prisoners of war. ECHR 256 (2022). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-7411153-10142112&filename=Request%20for%20urgent%20measures%20concerning%20Ukrainian%20prisoners%20of%20war.pdf>

Після початку широкомасштабної агресії проти України збройні сили РФ незаконно утримували значну кількість цивільних на тимчасово окупованих російськими силами територіях України. Переважно жертвами такого незаконного позбавлення волі були представники органів місцевої влади, ветерани ЗСУ, правоохоронних органів, волонтери, журналісти, правозахисники — тобто всі ті, хто потенційно міг чинити спротив окупації та підтримували територіальну цілісність України. Російська сторона кваліфікує багатьох захоплених цивільних осіб як військовополонених (колишні воїни АТО, ООС, співробітники правоохоронних і спеціальних служб). Хоча більшість із них були чоловіками молодого або середнього віку, також було ув'язнено жінок, дітей та людей похилого віку.

У липні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення громадянки В. в інтересах її рідної сестри громадянки А.

25.03.2022 року в селі Старий Биків Чернігівської області громадянку А. було викрадено з дому російськими солдатами за стійку проукраїнську позицію. Під час затримання в неї вилучили телефон з патріотичним відео- та фотоконтентом. Громадянку А., яка за станом здоров'я потребувала лікування, було вивезено до СІЗО № 1 м. Курськ. З моменту її затримання та викрадення вона жодного разу не виходила на зв'язок. Проханням заявниці було вжиття Уповноваженим всіх можливих заходів для звільнення сестри, яка незаконно утримувалась на території РФ.

Станом на кінець 2022 року КШ та іншими компетентними органами зафіксовано понад **18,4 тис. громадян**, які зникли безвісти за особливих обставин, серед яких **921** цивільна особа, затримання яких підтверджено МКЧХ (цивільні заручники) під час окупації Донецької, Запорізької, Київської, Луганської, Сумської, Харківської та Херсонської областей.

Згідно з даними Офісу Генерального прокурора, за період з 24.02.2022 р. по 24.01.2023 р. зареєстровано 2804 кримінальних проваджень за фактом викрадення 12731 цивільних осіб, в результаті вчинення воєнних злочинів, передбачених ст. 438 КК України («Порушення законів і звичаїв війни»). Зокрема, в розрізі областей викрадення цивільних осіб становить: Вінницька — 35, Волинська — 27, Дніпропетровська — 52, Донецька — 8495, Житомирська — 16, Закарпатська — 20, Запорізька — 631, Івано-Франківська — 3, місто Київ — 16, Київська — 293, Луганська — 122, Львівська — 33, Миколаївська — 49, Одеська — 62, Полтавська — 30, Рівненська — 13, Сумська — 139, Тернопільська — 11, Харківська — 988, Херсонська — 1136, Хмельницька — 60, Черкаська — 31, Чернівецька — 3, Чернігівська — 466 осіб.

Із вищезазначених осіб, станом на 24.01.2023, незаконно утримуються на тимчасово окупованих територіях 7,9 тис. осіб та 2,8 тис. осіб на території РФ. Місцезнаходження інших цивільних осіб, за інформацією Офісу Генерального прокурора, не відомо.

Протягом 2022 року до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини від заявників надійшло 710 звернень родичів зниклих безвісти та незаконно затриманих цивільних громадян (цивільних заручників) з питань надання допомоги в організації їх розшуку.

Здебільшого цивільні заручники, які знаходяться на території РФ чи на ТОТ України, утримуються *incommunicado*, позбавлені можливості проінформувати близьких про місце свого перебування, а також належної правової допомоги.

Зі слів свідків, умови утримання цивільних заручників були й наразі є антигуманними: їх насильно утримували в підвалах районних відділень поліції, адміністративних будівель, підприємствах, цехах, фабриках, СІЗО. В людей належного освітлення не було, на вулицю випускали рідко, інколи на пів години на добу, гарячої води з крана не було, митися не було можливості, дуже обмежено видавали їжу та питну воду, якої не вистачало на всіх заручників. У незадовільних умовах цивільні заручники не мали й наразі не мають змоги отримувати належну медичну допомогу, медикаментів та лікарів не було, цивільним заручникам самим доводилося здійснювати лікування наявними підручними засобами, а також за необхідності робити уколи. Зв'язок між цивільними заручниками та їх близькими відбувається рідко, іноді МКЧХ сприяє у передачі листів від утримуваних на території РФ цивільних заручників та військовополонених до родичів.

До затримуваних застосовуються тортури з метою отримання зізнань і надалі примусово переводять до РФ для судового розгляду та відбування там тюремного ув'язнення, порушуючи міжнародне гуманітарне право, а саме такі норми Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення: заборона захоплення заручників (ст. 34); заборона на пограбування (ст. 33); заборона на застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом (ст. 32); заборона на залякування та терор (ст. 33); заборона на застосування фізичного чи морального примусу до осіб, які перебувають під захистом, зокрема з метою отримання від них або третіх осіб якихось відомостей (ст. 31); заборона на здійснення арешту, переслідування або висунення обвинувачення особам, що перебувають під захистом, за вчинки або переконання скоєні або виражені ними до початку окупації або протягом періоду її тимчасового припинення (ст. 70) тощо.

До Уповноваженого в листопаді 2022 року надійшло звернення щодо пошуку громадян України, викрадених російськими військовими у серпні 2022 року, яких утримували проти їх волі в комендатурі м. Василівки Херсонської області. Зазначеним громадянам України не було пред'явлено офіційних звинувачень, щодо них не було «судових проваджень», однак Уповноваженому, зі слів дружини одного з утримуваних громадян України, стало відомо, що цивільних заручників звільнили російські військовослужбовці в грудні 2022 року, їх майже пів року безпідставно утримували ворожі сили.

Цивільні заручники позбавлені можливості отримувати належну медичну допомогу, у т.ч. ту, яка приймається на постійній основі (замісна підтримувальна терапія, гормональна терапія, антиретровірусна терапія, терапія туберкульозу), через що зростає ризик погіршення стану здоров'я, зміни фази перебігу хвороби на більш серйозну та, як наслідок, інфікування інших осіб.

БДПЛ ОБСЄ, відповідно до пункту 7 Московського документа 1991 року, 11 червня 2022 р. передало до Делегації держав-учасниць ОБСЄ висновки експертної місії, утвореної згідно з Московським механізмом за підтримки 45 держав-учасниць ОБСЄ після двосторонніх консультацій з Україною, в яких зазначається, що «деякі з відсторонених Росією мерів, а також місцевих проукраїнських “активістів”, журналістів і “добровольців” були “викрадені”, тобто були заарештовані та зникли, без дотримання жодної з процедур, передбачених МГП у разі позбавлення свободи та в більшості випадків без інформування їхніх сімей. Інших жителів

часто заарештовували за підозрою (часто на основі інформації, яку знаходили в їхніх телефонах). Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні задокументувала 24 випадки свавільного затримання та насильницького зникнення місцевих посадовців у регіонах, підконтрольних російським військам, 13 з яких згодом були звільнені. Місія також задокументувала свавільне затримання та насильницьке зникнення 21 журналіста та громадського активіста, які виступали проти вторгнення в Київській, Херсонській, Луганській та Запорізькій областях»¹²².

Крім того, правозахисна ГО «Медійна ініціатива за права людини» в аналізі свідчень жінок, звільнених з російського полону, зазначає, що серед затриманих цивільних — велика частка жінок різного віку, деякі — зі значними проблемами зі здоров'ям, вагітні. Майже відразу почали з'являтися повідомлення про неналежне, жорстоке поводження з ними. Деяких жінок утримували в камерах із чоловіками, не забезпечували їжею, питною водою, засобами гігієни, погрожували катуванням і катували. Умови утримання жінок у полоні майже нічим не відрізняються від умов утримання чоловіків. У селах на тимчасово окупованих територіях України цивільних заручників привозили на території шкіл та інших будівель, спускали у підвали, понад 360 цивільних чоловіків, жінок, дітей та літніх людей тримали в одному невеликому приміщенні¹²³.

У липні 2022 року до Уповноваженого звернулась громадянка Н. з проханням повернути її матір, громадянку К., яку незаконно утримували на ТОГ Луганської області. Громадянка К. займалася волонтерською діяльністю у м. Рубіжне (Луганська обл.), протягом 8 років допомагала українським військовим на сході України і своєму сину військовому, створювала для них маскувальні сітки, але після незаконних обшуків у її квартирі, 2 квітня 2022 року її було викрадено представниками т. зв. «МГБ ЛНР», зв'язок з нею був втрачений. Останній раз громадянка К. зв'язувалась зі своєю дочкою 1 квітня 2022 року. Громадянка К. була повернута 17 жовтня 2022 року під час обміну. Жінка була заручницею понад 7 місяців.

Відповідно до доповіді Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні, поданої відповідно до параграфу 11 (f) резолюції 49/1 Ради з прав людини щодо ситуації у сфері прав людини в Україні, що склалася через російську агресію¹²⁴, представленої 18 жовтня 2022 року Генеральним Секретарем ООН, незаконне позбавлення волі часто передувало стратам, сексуальному насильству, катуванням та жорстокому поводженню. Комісія задокументувала численні випадки катувань і жорстокого поводження з боку Збройних сил РФ, що є порушенням заборони катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, та воєнним злочином. Відповідно до доповіді, Збройні сили РФ завдавали жертвам сильного фізичного та морального болю і

¹²² Висновки експертної місії, утвореної згідно з Московським механізмом за підтримки 45 держав-учасниць ОБСЄ після двосторонніх консультацій з Україною, № 132/2022, 12.04.2022, (с. 24-25). Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/2/517815.pdf>

¹²³ Бранки. Аналіз свідчень жінок, звільнених з російського полону. Медійна ініціатива за права людини. Режим доступу: <https://mip1.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/Бранки.-Аналіз-свідчень-жінок-звільнених-з-російського-полону.pdf>

¹²⁴ Independent International Commission of Inquiry on Ukraine - Note by the Secretary-General. URL:

<https://www.ohchr.org/en/documents/reports/a77533-independent-international-commission-inquiry-ukraine-note-secretary>

страждань під час ув'язнення в Україні. Деякі з видів поводження включали зв'язування рук або одягання наручників, зв'язування ніг, зав'язування очей тканиною, скотчем або мішками, які одягали на голову, жорстоке та тривале побиття прикладами автоматів або кийками, ураження електричним струмом за допомогою електрошокерів, погрози страти або імітації страти та тривале перебування на холоді.

Утримання цивільних полонених та переслідування на території тимчасово окупованого Криму

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну окупований Крим використовується російською владою для утримування громадян України, викрадених на територіях, окупованих після 24 лютого 2022 року, зокрема Херсонської та Запорізької областей. На цих територіях людей викрадають російські військові, Росгвардія або ФСБ РФ, після чого їх тримають певний час у місцях несвободи та застосовують тортури й нелюдське поводження. Далі деяких з них вивозять до Криму, де співробітники ФСБ РФ теж катують їх¹²⁵.

За інформацією правозахисників, у цьому СІЗО № 2 (м. Сімферополь) станом на кінець 2022 року утримувалося більше 110 осіб, більшість з яких — цивільні мешканці окупованих після 24 лютого 2022 року територій України, серед них — громадські активісти, волонтери й представники місцевої влади.

Зокрема, у СІЗО № 2 утримується Павло Запорожець — мешканець Херсону, учасник АТО, був викрадений у травні, а після трьох місяців полону й тортур вивезений до Криму. Проти нього відкрили справу за ч. 3 ст. 30 (замах) та ч. 1 ст. 361 КК РФ (акт міжнародного тероризму) КК РФ. За інформацією правозахисників, наразі Павло Запорожець перебуває в психоневрологічному диспансері на примусовій психіатричній експертизі.

У червні в окупованому Мелітополі російські військові викрали українського волонтера Ярослава Жука. Його перевезли до Криму та звинуватили у скоєнні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 361 КК РФ (акт міжнародного тероризму).

Так само продовжується політично мотивоване переслідування громадян України, які мешкають на території АР Крим. «Силові структури» РФ проводять необґрунтовані обшуки й арешти, висувають політично мотивовані сфабриковані кримінальні та адміністративні звинувачення. До затриманих громадян України і надалі застосовуються тортури з метою примусового отримання зізнань, їх примусово переміщують до Російської Федерації для судового розгляду та відбування там тюремного ув'язнення, порушуючи міжнародне гуманітарне право.

Так, 16 травня 2022 року у м. Євпаторії був затриманий представниками ФСБ РФ активіст Богдан Зіза, який облив двері «міської адміністрації» жовтою і блакитною фарбами. Богдан Зіза у такий спосіб виступив проти російської агресії в Україні. Богдан Зіза утримувався у Сімферопольському СІЗО, йому загрожує до 15 років позбавлення волі за його проукраїнську позицію.

В якості реагування на чисельні порушення прав людини в окупованому Криму, в грудні 2022 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила оновлену резолюцію під назвою «Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополі,

---

¹²⁵ Огляд ситуації з дотриманням прав людини й норм міжнародного гуманітарного права в окупованому Криму за 2022 рік, Кримська правозахисна група, https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2023/01/2022_bookua_blok.pdf

Україна»¹²⁶. Оновлений документ засуджує використання Росією Криму з метою агресії проти України та для підтримки спроби незаконної анексії Херсонської та Запорізької областей. Крім того, резолюція засуджує «розпалювання ненависті до України та українців, а також поширення дезінформації, що виправдовує агресію Російської Федерації проти України, у тому числі через систему освіти». Також Генасамблея засуджує «нову безпрецедентну хвилю довільних затримань у Криму, насильницькі переміщення в Крим і з Криму», насильницькі зникнення, а також «так звані процедури фільтрації, зокрема щодо переміщених осіб». Водночас наголошується, що окупація Криму стала основою для серйозної кризи в галузі прав людини на інших територіях України, що перебувають під тимчасовим контролем російських окупаційних військ.

Звільнення військовополонених та цивільних заручників

Звільнення військовополонених та цивільних осіб з незаконного ув'язнення є одним із пріоритетних напрямів діяльності Уповноваженого.

У вересні 2022 року до Уповноваженого звернувся громадянин Р. (у складі колективного звернення), дружина якого, військовослужбовиця, потрапила у травні 2022 року у полон під час евакуації з території заводу «Азовсталь» (м. Маріуполь, Донецької обл.). Надалі військовополонена Р. утримувалась у колишній виправній колонії № 120 (сmt Оленівка, Донецької області), де до неї застосовувалося жорстоке поводження, а умови утримання суперечили вимогам Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. Секретаріатом Уповноваженого надано громадянину Р. та іншим заявникам детальні роз'яснення щодо їхніх подальших дій, також оновлено дані про військовополонених, у тому числі військовослужбовцю Р., які використовуються у діяльності КШ.

В результаті здійснених заходів військовослужбовиця Р. 21.09.2022 р. звільнена з полону. Під час перебування громадянки Р. у медичному закладі її опитано та надано допомогу стосовно потреб та повноти забезпечення всіма необхідними заходами реабілітаційного й реінтеграційного характеру, відновлення та надання медичної допомоги, передбаченої для осіб, повернутих з полону тощо.

Під час обміну військовополоненими 17.10.2022 відбулась перша зустріч Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з Омбудсманом РФ Т. Москальковою¹²⁷. Сторони обговорили проблему повернення цивільних осіб; можливості напрацювання шляхів відвідування військовополонених, проведення моніторингових візитів місць утримання військовополонених як на території РФ, ТОТ України (зокрема колишній виправній колонії № 120 у сmt Оленівка, Донецької області), так і на території, підконтрольній Уряду України; реалізації права військовополонених телефонувати рідним; пошуку безвісти зниклих;

¹²⁶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна». Режим доступу:

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/764/92/PDF/N2276492.pdf?OpenElement>

¹²⁷ Дмитро Лубінець зустрівся з омбудсменом РФ Тетяною Москальковою. Режим доступу:

https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/dmitro-lubinec-zustrivsya-z-ombudsmenom-rf-tetyanoyu-moskalkovoyu

об'єднання родин; відновлення документів та інше. Сторони домовились про листування для реалізації завдань з метою захисту прав людини.

Загалом протягом 2022 року Уповноважений та працівники Секретаріату Уповноваженого брали участь у заходах з повернення до України військовослужбовців, які утримувались РФ, а також цивільних заручників. У результаті, за 2022 рік з російського полону були повернуті 1596 осіб, з них: 1468 військовослужбовців (163 жінки) та 128 цивільних осіб (25 жінок).

У липні 2022 року до Уповноваженого надійшли звернення громадянок Р. та А. щодо сприяння у визволенні з полону РФ їхніх рідних: батька та сина, громадян Р. та О. (потрапили у полон у березні 2022 року, перебуваючи у складі добровільного формування територіальної громади м. Славутич Київської області).

За інформацією заявниць, один із полонених був важкопоранений та потребував негайної медичної допомоги, яку не отримував попри вимоги міжнародного гуманітарного права. Вказані дані, а також надалі надана заявницями інформація (зокрема щодо офіційного підтвердження російською стороною полону) в рамках супроводження порушеного питання щодо сприяння у визволенні надсилалась до КШ, іншим компетентним органам. За результатами вжитих заходів 31.12.2022 р. громадян Р. та О. повернуто з полону. Їх подальша реабілітація та надання всіх передбачених заходів соціального захисту перебуває на контролі в Уповноваженого.

Військовослужбовці, які були повернені за результатами обмінів, свідчать про системне порушення країною-агресором норм Женевської конвенції про поводження із військовополоненими. Секретаріат Уповноваженого неодноразово звертав увагу міжнародних організацій на необхідність забезпечення дотримання прав військовополонених з боку країни-агресора.

Зважаючи на недотримання країною-агресором прав військовополонених, важливим є прогрес у питанні визначення **нейтральної у міжнародному збройному конфлікті країни**. Вказане дозволить репатріювати, перш за все, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, хворих, важко поранених військовополонених під захист нейтральної країни. Окремою проблемою є якнайшвидше розв'язання питання щодо країни-покровительки, яка, в умовах відсутності дипломатичних відносин з РФ, виконуватиме консульські функції для України.

Прикладом вагомого внеску у справу повернення громадян України з російського полону стала участь Туреччини та Саудівської Аравії у визволенні захисників Маріуполя у вересні 2022 року¹²⁸. У результаті реалізованих заходів з російського полону повернуті 215 захисників України. Відповідно до домовленостей, 5 звільнених командирів «Азовсталі» під особистою протекцією Президента Туреччини Р. Ердогана будуть знаходитися на території країни до закінчення війни.

¹²⁸ Успіху операції зі звільнення людей із російського полону сприяло активне залучення міжнародних партнерів України – керівник Офісу Президента. Режим доступу:

<https://www.president.gov.ua/news/uspihu-operaciyi-zi-zviltennya-lyudej-iz-rosijskogo-polonu-s-77945>

Після відмови з боку РФ стосовно наділення відповідними функціями Швейцарської Конфедерації¹²⁹ ця тема у міжнародному інформаційному просторі практично зникла. Тому Секретаріатом Уповноваженого на державному рівні неодноразово порушувалося питання якнайшвидшого розв'язання проблеми визначення країни-посередника та країни-покровительки. Зокрема, відповідні листи надсилалися на адресу МЗС України. Також за ініціативи Уповноваженого питання було предметом обговорення на рівні керівництва Офісу Президента України.

На фоні відсутності консульських відносин між РФ та Україною значну частину функцій, які раніше виконували працівники консульств, наприклад відвідування громадян України у місцях несвободи на території РФ, міг би взяти на себе Міжнародний Комітет Червоного Хреста відповідно до свого міжнародного мандата, оскільки, згідно із пп. 3 та 4 статті 5 Додаткового протоколу I 1977 року до Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року, у разі, якщо держава-покровителька не призначена чи не визначена з моменту виникнення збройного конфлікту, Міжнародний Комітет Червоного Хреста «пропонує свої добрі послуги сторонам, що перебувають у конфлікті, з метою призначення без затримки держави-покровительки за згодою сторін, що перебувають у конфлікті». Протягом 2022 року МКЧХ не звертався до МЗС України з ініціативою надання добрих послуг для призначення держави-покровительки в контексті російсько-українського збройного конфлікту та пропозиціями щодо виконання Комітетом функцій субституту держави-покровительки.

Водночас неодноразові звернення Секретаріату Уповноваженого до керівництва МКЧХ стосовно необхідності виконання ним міжнародного мандату в повному обсязі не призвели до відчутних позитивних зрушень та відвідувань українських військовополонених і незаконно утримуваних цивільних громадян на території РФ та ТОТ України й, відповідно, забезпечення контролю дотримання прав вказаних категорій осіб.

З огляду на викладене низька результативність діяльності МКЧХ стала предметом підвищеної уваги та занепокоєності міжнародних організацій (зокрема БДПЛ ОБСЄ), українських правозахисних громадських організацій та державних органів України.

Загалом повернення цивільних осіб з полону є надзвичайно складним процесом через порушення міжнародного гуманітарного права країною-агресором в частині їх незаконного затримання, відсутності міжнародно-правових механізмів впливу на РФ, дієвого механізму такого повернення, а також через складність налагодження контакту з владою РФ. Наразі вказане питання перебуває на порядку денному переговорів Омбудсмана України з уповноваженим РФ з прав людини Т. Москальковою. Крім перемовин щодо звільнення цивільних осіб, захоплених після початку широкомасштабної збройної агресії проти України, ведуться постійні перемовини щодо звільнення осіб, захоплених після 2014 року, коли розпочалася збройна агресія РФ проти України.

До Уповноваженого неодноразово надходили звернення з приводу визволення громадянки З., яку у 2017 році було незаконно затримано співробітниками так званої «поліції Донецького ГУ МВС ДНР» під час перетину КПП «Оленівка». Під час незаконного обшуку З. в неї було виявлено препарат замісної підтримувальної терапії «Бупренорфін», який вона легально, за

¹²⁹ Брифінг заступителя директора ДІП МІД Росії І.І.Нечаєва, Москва, 11 августа 2022 года. Режим доступу: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1825841/#17

рецептом отримала у Вінницькому обласному наркологічному диспансері. 24.12.2019 так званій «Верховний суд ДНР» засудив громадянку З. за нібито контрабанду наркотиків.

В інтересах громадянки З. неодноразово надсилались листи-реагування до уповноважених компетентних органів з метою вжиття заходів щодо її визволення, а також надсилались листи до Делегації МКЧХ з проханням її негайної госпіталізації та надання їй медичної допомоги, а також лист до Координатора діяльності Робочої групи з гуманітарних питань в рамках Тристоронньої контактної групи. За координації Офісу Президента України, безпосередньої участі Уповноваженого та компетентних державних органів 17.10.2022 р. громадянку З. повернуто додому.

Підтримка звільнених осіб. Реабілітація та соціальна підтримка звільнених осіб

Після здійснення процедури обміну військовослужбовці, звільнені з полону, одразу отримують пакети з їжею, теплі речі й мобільні телефони для дзвінків рідним¹³⁰. Потім вони направляються у відповідні установи для проходження комплексу заходів, спрямованих на подальшу адаптацію, реінтеграцію та реабілітацію, під наглядом психологів. Невідкладна медична допомога надається військовослужбовцям, які її потребують, відразу при прибутті в такі установи. Першочергово відбувається медичне сортування, проводиться медичний огляд із наступним призначенням необхідного поглибленого обстеження та лікування.

Водночас за результатами проведення перших обмінів у рамках парламентського контролю з боку Уповноваженого за додержання прав військовослужбовців, звільнених з полону, було виявлено певні недоліки у сфері здійснення заходів з адаптації, відновлення, реабілітації, реінтеграції та постізоляційного супроводу.

Частина згаданих проблем була зумовлена відсутністю чітких алгоритмів дій та термінів реалізації конкретних заходів, які здійснюються з метою реабілітації та соціалізації військовослужбовців, звільнених з полону з боку Міноборони, МВС, МОЗ, Мінреінтеграції та інших органів центральної влади та місцевого самоврядування. За результатами повторного моніторингу встановлено, що більша частина виявлених проблемних питань відповідними органами (МВС, НГУ тощо) вирішено.

Під час спілкування членів моніторингової групи з окремими звільненими військовослужбовцями отримувались скарги на дії командування деяких частин щодо невиплат належного грошового забезпечення за час перебування у полоні та у період лікування (реабілітації); припинення з ними комунікацій посадових осіб підрозділів та ненадання цим військовослужбовцям психологічної підтримки, а також необхідних роз'яснень щодо подальших дій.

У цьому контексті необхідно відзначити, що зважаючи на системність таких порушень, у грудні 2022 року Міністром оборони України було надано окреме доручення відповідним підрозділам Міноборони, згідно з яким військовослужбовцям ЗСУ та Державної спеціальної служби транспорту після визволення з полону до дня вступу до виконання обов'язків за новими штатними посадами, або до дня звільнення із ЗСУ (Державної спеціальної служби транспорту),

¹³⁰ Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 18.05.2022 № 95 “Про затвердження Переліку речей для задоволення основних (базових) потреб звільнених осіб”

збережено виплату щомісячного грошового забезпечення у розмірах за останніми займаними ними посадами.

Водночас є проблема відповідних виплат поліцейським (міліціонерам). На відміну від членів родин військовослужбовців, яким, згідно із нормами законодавства, виплачується збережене за їхніми рідними грошове забезпечення, члени родин міліціонерів (з листопада 2015 року), а згодом і поліцейських, такі виплати не отримували, оскільки після прийняття Закону України «Про Національну поліцію України» та втрати чинності Закону України «Про міліцію» за міліціонерами, а потім й за поліцейськими, захопленими у полон, заручниками чи зниклими безвісти, перестало зберігатися належне їм грошове забезпечення та, відповідно, виплати членам їхніх сімей.

На неодноразову вимогу Уповноваженого відновити порушені права вказаних категорій осіб станом на кінець 2022 року реакція МВС відсутня.

Ще одним важливим аспектом процесу реінтеграції військовослужбовців є відновлення документів та отримання довідок, які б свідчили про завдану під час перебування в полоні шкоду для здоров'я. Останнє, за міжнародними нормами, має видавати країна, яка утримувала в полоні. Проте РФ цього не робить, чим порушує статтю 68 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. Захисники і захисниці України після повернення з полону скеровуються на військово-лікарську комісію, де вони отримують довідку про стан здоров'я.

Також їм надається довідка з Національного інформаційного бюро для поновлення особистих документів — паспорта, водійських прав, які ті, хто повернувся з полону, замовляють самостійно після реабілітації. Державна міграційна служба України приймає документи для оформлення паспорта громадянина України або паспорта громадянина України для виїзду за кордон. Тобто звільненим з полону військовослужбовцям централізовано відновлюють лише військові документи, а особисті цивільні документи вони мають замовляти самостійно. Наразі Координаційним штабом з питань поводження з військовополоненими вирішується питання, щоб звільненим захисникам і захисницям цивільні документи також виготовлялися централізовано, і вони не витрачали свій час у чергах для відновлення паспорта чи водійського посвідчення.

У цьому контексті необхідно відзначити, що позитивним етапом у сфері реалізації прав військовослужбовців, цивільних заручників, звільнених з полону, стало затвердження постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 р. № 1210 «Деякі питання здійснення першочергових заходів із забезпечення соціального захисту звільнених осіб». Вказаний нормативно-правовий акт визначає першочергові заходи, які здійснюються у сфері забезпечення захисту осіб, які перебували у полоні, зокрема організацію зустрічі з рідними, проведення медичного обстеження з подальшим наданням медичної та реабілітаційної допомоги, надання безоплатної первинної правової допомоги, відновлення документів тощо. Водночас постановою № 1210 лише визначено загальні напрями, за якими здійснюються першочергові заходи із забезпечення соціального захисту звільнених осіб.

Також важливою реакцією з боку держави у цьому напрямі стало внесення на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання права на звільнення з військової служби та відстрочки від призову під час мобілізації особам, звільненим з полону» (реєстр. № 8061). Вказаним законопроектом пропонується внести зміни до статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», якими буде надано право на звільнення з військової служби за власним бажанням

військовослужбовцям, які повернулися з полону, з огляду на їх морально-психологічний стан або здоров'я. Наразі рішення профільного Комітету ВРУ з питань національної безпеки, оборони та розвідки від 14.11.2022 року вказаний законопроект запропоновано за результатами розгляду в парламенті в першому читанні прийняти за основу.

Проблемним питанням, яке набуває наразі дедалі більшої актуальності, є **реабілітація українських військовослужбовців, у тому числі колишніх військовополонених, цивільних осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України**. На тлі бойових дій, що тривають, кількість наших захисників, які гостро потребують реабілітаційних послуг, порівняно з періодом проведення АТО/ООС значно зростає. Водночас державна система надання послуг з реабілітації та реадaptaції ще знаходиться на етапі становлення.

У зв'язку з відсутністю порядків надання соціальної, медичної, психологічної, реабілітаційної та інших видів допомог, що передбачено Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», вказані особи та члени їхніх сімей не можуть отримати зазначені види допомоги.

Мінреінтеграції, зі свого боку, не розробило і не затвердило порядок, який регламентує належне внесення інформації до Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України (далі — Єдиний реєстр). Тож наразі Єдиний реєстр повноцінно не функціонує.

Крім того, Мінреінтеграції не затвердило форму виписки з Єдиного реєстру. Слід враховувати, що виписка з Єдиного реєстру є тим документом, який має підтверджувати факт позбавлення особистої свободи, вона має обов'язкові реквізити, зокрема про терміни позбавлення особистої свободи, а отже є необхідною для реалізації прав, передбачених законом, зокрема трудових прав, прав на пенсійне забезпечення, прав на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших. Відповідно, відсутність зазначених дій з боку Мінреінтеграції блокує можливості для реалізації заручниками своїх прав, згідно з українським законодавством.

Попри те, що наприкінці 2022 року на виконання норм Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» прийнято низку нормативно-правових актів, які регламентують основні аспекти надання реабілітаційних послуг, ця система потребує удосконалення й наближення до міжнародних стандартів. Наразі заходи у вказаній сфері здійснюються кількома відомствами, насамперед МОЗ, Міноборони, Мінветеранів, Мінсоцполітики тощо. Така ситуація обумовлює відсутність єдиної державної концепції реабілітації та реадaptaції й потребує створення Міжвідомчого центру (за зразком Координаційного штабу з питань захисту військовополонених), який має координувати дії усіх зацікавлених органів у вказаній сфері.

Особисті, зниклі безвісти в умовах збройного конфлікту

Одним із наслідків широкомасштабної збройної агресії проти України стало стрімке зростання кількості осіб, зниклих безвісти на тимчасово окупованій території України, районах бойових дій.

За інформацією ГСУ Національної поліції України, в період з 24.02.2022 р. до 21.01.2023 р. слідчими Національної поліції розпочато 13 410 кримінальних проваджень (з них до 31.12.2022 р. — 11 977) за фактами безвісного зникнення за особливих обставин; 16 393 (з них до 31.12.2022 р. — 14 884) військовослужбовців та представників інших воєнізованих формувань України, 2 666 кримінальних проваджень (з них до 31.12.2022 р. — 2624), розпочатих за фактами насильницького зникнення та полону 2 952 (з них до 31.12.2022 р. — 2 900) військовослужбовців та представників інших воєнізованих формувань України.

Крім того, з 24.02.2022 р. до 21.01.2023 р. слідчими Національної поліції розпочато 6 635 кримінальних проваджень за фактами безвісного зникнення за особливих обставин 9 118 цивільних осіб та 1 527 кримінальних проваджень за фактами насильницького зникнення чи полону 7 330 цивільних осіб.

Ще у 2018 році Верховна Рада України прийняла Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» (далі — Закон). Цей Закон визначав правовий статус осіб, зниклих безвісти, та забезпечив правове регулювання відносин, пов'язаних із встановленням та обліком, розшуком і соціальним захистом таких осіб та їхніх родичів.

У квітні 2022 року до Закону були внесені зміни, які, з одного боку, сфокусували регулювання на правовому статусі осіб, які зникли безвісти за особливих обставин, тобто в умовах збройного конфлікту, воєнних дій, тимчасової окупації частини території України, надзвичайної ситуації природного чи техногенного характеру. З іншого боку — був змінений формат координації з боку держави питань розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: замість нефункціональної Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, була запроваджена посада Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, який є посадовою особою Мінреінтеграції та на яку покладено повноваження щодо координації розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, і розв'язання інших питань, пов'язаних з цим.

Втім, ціла низка положень Закону так і не були реалізовані. На сьогодні Міністерством внутрішніх справ так і не введено в дію Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (далі — Реєстр). Відповідно до Положення¹³¹, Реєстр є функціональною підсистемою єдиної інформаційної системи МВС України, яка забезпечує його функціонування. Наприкінці 2022 року МВС України повідомило Уповноваженого про те, що адміністратором Реєстру упродовж другого півріччя 2022 року проведено роботи з проектування архітектурних рішень, технологічних процесів наповнення Реєстру та організації інформаційної взаємодії його суб'єктів, а також про те, що «наразі розроблено дослідний зразок Реєстру, який був представлений 2 грудня 2022 року Офісу Уповноваженого з прав зниклих безвісти за особливих обставин». Крім того, зазначалося, що, «відповідно до Закону України “Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах”, впровадження Реєстру можливе за умови застосування комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю». Також було вказано, що «наразі створення Реєстру здійснюється за рахунок власних ресурсів його адміністратора та потребує додаткового фінансування». Тобто на сьогодні дослідний зразок Реєстру проходить тестування на можливі вразливості, а подальше його введення в дію відбудеться після завершення цього процесу.

---

¹³¹ Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, затверджене наказом МВС України від 29.08.2022 р. №53

Реєстр має критичне значення для визначення правового статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, адже відповідно до статті 4 вищезгаданого Закону особа набуває статусу такої, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту внесення про неї відомостей, що містяться у заяві про факт зникнення, до Реєстру. Отже, не реалізується механізм соціального захисту членів сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, оскільки, якщо людина зникла безвісти, у членів її сім'ї через місяць після внесення відповідної інформації до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (який не створений) виникає право на отримання пенсійних виплат, яке за відсутності Реєстру не реалізується. Крім того, не діють також положення Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» про те, що за особою, зниклою безвісти за особливих обставин, зберігаються місце роботи та займана посада, до моменту її визнання безвісно відсутньою чи оголошеною померлою.

Відсутність Реєстру негативно впливає і на розшук, оскільки не відбувається облік, накопичення та централізація відомостей та даних про осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Мобілізовані особи та військовослужбовці

Проблемою, що також потребує вирішення, є **недотримання прав громадян під час проведення оголошеної в Україні мобілізації**. Попри наявність значної кількості громадян з досвідом бойових дій, які добровільно виявили бажання бути призваними на військову службу за мобілізацією, мали місце непоодинокі порушення посадовими особами територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки ЗСУ прав громадян, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації згідно з положеннями статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». В порушення вимог цього Закону України здійснюється призов на військову службу під час мобілізації на особливий період, без згоди (про що свідчать подані скарги) військовозобов'язаних, які мають на утриманні трьох і більше дітей віком до 18 років, або визнані в установленому порядку особами з інвалідністю, а також здобувачі фахової передвищої та вищої освіти, які навчаються за денною формою здобуття освіти.

З приводу зазначених питань були надіслані листи на адресу Міноборони, ГШ ЗСУ та ВСП щодо вирішення порушених заявниками питань. У результаті Міноборони ініційовано через депутатів Верховної Ради України зміни до законодавства (опрацьовані та підтримані без зауважень Секретаріатом Уповноваженого), якими передбачено можливість звільнення під час дії воєнного стану осіб, які мають трьох і більше дітей віком до 18 років. 20 вересня 2022 р. був ухвалений Закон України «Про внесення зміни до статті 26 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" № 2599-IX» стосовно надання можливості звільнення з військової служби під час воєнного стану особам, які мають трьох і більше дітей віком до 18 років.

Також у Верховній Раді України зареєстровано Проект Закону «Про внесення змін до статті 26 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу"» (реєстр. номер 8177) щодо можливості звільнення з військової служби призваних по мобілізації осіб, які є студентами закладів передвищої та вищої освіти, які навчаються за денною формою здобуття освіти. Наразі вказаний законопроект опрацьовується в Комітеті.

Територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки не цілком дотримуються вимоги закону про те, що на військову службу мають призиватися лише придатних до неї за станом здоров'я громадяни. Так, у низці випадків медичний огляд проводився формально, за відсутності необхідних медичних фахівців та без урахування наявних у військовозобов'язаного медичних документів, що характеризують стан його здоров'я. Як наслідок, придатними до військової служби за станом здоров'я визнаються громадяни, зокрема із важкими інфекційними захворюваннями, у тому числі СНІД, та онкологічними захворюваннями, а також особи з інвалідністю.

Заслуговує уваги питання **забезпечення прав батьків, які проходять службу в ЗСУ, на участь у вихованні дітей**. У ЗСУ проходять службу близько 60 тисяч жінок, з яких близько 41 тисяча військовослужбовиць та майже 19 тисяч цивільних працівниць¹³². Є багато випадків, коли обоє батьків є військовослужбовцями. Цього року за батьками-військовослужбовцями закріплено рівні права та можливості на догляд за дитиною, її виховання та поєднання військової служби із сімейними обов'язками. Зокрема, врегульовано питання надання батькам-військовослужбовцям відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та в разі якщо дитина потребує домашнього догляду, якщо військовослужбовцями є обоє батьків: така відпустка надаватиметься одному з них за їхнім спільним рішенням¹³³.

Наявні непоодинокі випадки **порушень прав військовослужбовців на своєчасне та повне нарахування та виплату грошового забезпечення, а також додаткової винагороди, визначених чинним законодавством**¹³⁴. Зокрема, невивплата у визначених розмірах додаткової грошової винагороди, передбаченої КМУ від 28.02.2022 р. № 168 (30 000 і 100 000 грн.). Проблема породжується складним і незрозумілим для більшості військовослужбовців механізмом її нарахування (для виплати рахується лише кількість днів місяця, у які військовослужбовець був під обстрілами чи у бойовому зіткненні). Такі періоди мають бути вказані у бойових донесеннях, що часто не робиться. Як наслідок — мізерні виплати.

Крім того, встановлені факти нездійснення виплати додаткової грошової винагороди, передбаченої постановою КМУ від 28.02.2022 р. № 168, за час перебування військовослужбовця на лікуванні після отриманого бойового поранення. Несвоечасний розрахунок при звільненні військовослужбовця з військової служби за додатковими видами грошового забезпечення (одноразова грошова допомога при звільненні) та з компенсації за невикористані під час дії воєнного стану відпустки (надання яких призупинено на час воєнного стану).

Також проблемою є зволікання військових частин із наданням родинам загиблих військовослужбовців документів, необхідних для отримання одноразової грошової допомоги за загиблєм. При цьому мають місце випадки несвоечасної виплати коштів, які військовослужбовець не встиг отримати до загибелі, а також допомоги на його поховання.

---

¹³² Із початку війни загинула 101 жінка-військова, 50 зникли безвісти - Резніков. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3623578-iz-pocatku-vijni-zaginula-101-zinkavijjskova-50-znikli-bezvisti-reznikov.htm>

¹³³ Закон України Про внесення змін до статті 10¹ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо рівних можливостей матері і батька, які є військовослужбовцями, на догляд за дитиною в особливий період

¹³⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану»

До Уповноваженого звернулась громадянка С. — мати військовослужбовця, загиблого внаслідок повномасштабної збройної агресії росії проти України, щодо недержання від військової частини належних їй сину на дату загибелі виплат та допомоги на поховання. За результатами реагування Уповноваженого військовою частиною здійснено перерахування матері військовослужбовця належних грошових коштів, а також надіслано документи, необхідні для призначення та виплати Міноборони одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця.

Проблемним питанням є **повернення тіл загиблих військовослужбовців**.

Так, дуже часто неможливим є здійснення повернення тіл загиблих захисників з ТОТ України, що є наслідком ігнорування російською стороною передбаченого міжнародним гуманітарним правом відповідного збору, зберігання, фіксації та передачі останків загиблих/померлих військовослужбовців Україні для подальшої ідентифікації та захоронення. Також у випадку поховання — це відбувалось шляхом масових захоронень без маркування тіл (чи це військовослужбовець, чи цивільна особа), вказання кількості похованих осіб та із вилученням всіх документів про особу.

У зв'язку із відсутністю бази даних ДНК (у процесі створення) всіх захисників України, невеликою кількістю спеціалістів, що здійснюють судово-медичну експертизу, недостатнім забезпеченням обладнанням та засобів ускладнюється процес ідентифікації останків загиблих захисників України. Тривалим процесом є навіть ідентифікація тих загиблих, у яких було взято зразки ДНК для зіставлення із відібраними зразками ДНК членів родин.

Викликають занепокоєння ускладнення з оформленням членами сімей загиблих військовослужбовців факту їх загибелі. Це відбувається через відсутність тіл загиблих та необхідність встановлення факту загибелі у судовому порядку, що відтерміновує у часі отримання передбаченого законодавством свідоцтва про смерть особи, призначення та виплату одноразової грошової допомоги при загибелі військовослужбовця, а також оформлення соціальних виплат утриманцям загиблого, зокрема, пенсії по втраті годувальника.

Ветерани

З огляду на суттєве зростання після початку широкомасштабної агресії проти України кількості ветеранів війни, насамперед учасників бойових дій, та членів родин загиблих (померлих) ветеранів війни, сімей загиблих Захисників та Захисниць¹³⁵ нагальними проблемними питаннями додержання прав вказаних категорій осіб є встановлення відповідного статусу, отримання виплат, зокрема одноразової грошової допомоги по інвалідності або за загиблого військовослужбовця, відповідних медичних та реабілітаційних послуг, належне пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби тощо.

Правову основу соціального захисту ветеранів складають закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про статус ветеранів військової служби,

¹³⁵ Термін «Захисники і Захисниці» вживається відповідно до статті 1-1 Закону України «Про ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту», сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України».

ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

Наразі Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» містить понад 40 пільг, які надаються різними органами державної влади, але доступ до них ускладнений бюрократичними процедурами. Крім того, частина пільг має застарілий характер, наприклад, забезпечення наявності окремих магазинів для ветеранів війни, що ускладнює реалізацію цих норм в умовах сьогодення.

Серед ветеранів також необхідно виділити окрему категорію — ветерани військової служби. Цей статус надається особам, які понад 25 років перебували на військовій службі, незалежно від того, чи брали вони участь у бойових діях. Регулюється такий статус Законом України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист». Окремі нормативно-правові акти, унормовуючи питання забезпечення соціального захисту цієї категорії ветеранів, посилюють бюрократичний хаос та ускладнюють процес отримання гарантованих пільг та реінтеграції до мирного життя (особливо якщо людина має право одночасно на декілька пільгових статусів). При цьому іноді має місце ситуація, коли ветерани військової служби, маючи на законодавчому рівні задекларовані пільги та соціальні гарантії, на практиці не можуть реалізувати своє право.

Під час здійснення провадження, відкритого у 2022 році за зверненням ветерана НГУ, було з'ясовано, що фактично є нерегульованим питання реалізації пільгового реабілітаційного та санаторно-курортного лікування у закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України військовослужбовців, ветеранів військової служби НГУ, ветеранів війни та пенсіонерів, які визнані особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби в НГУ, та членів їхніх сімей.

До Міністра внутрішніх справ України було направлено запит Уповноваженого, в якому було запропоновано доручити відповідальним посадовим особам невідкладно вжити дієвих заходів, у тому числі нормативно-правового характеру, стосовно відновлення порушених прав ветеранів та членів їхніх родин шляхом розроблення відповідного відомчого наказу та неухильного дотримання посадовими особами МВС та НГУ вимог законодавства, яке визначає права ветеранів військової служби.

Наприкінці 2022 року на виконання доручення МВС Головним управлінням НГУ підготовлено проєкт наказу МВС «Про деякі питання санаторно-курортного лікування та відпочинку у Національній гвардії України».

На сьогодні вказаний проєкт наказу опрацьовується у рамках погодження відповідними структурними підрозділами апарату МВС.

Ще одним актуальним питанням на цьому напрямі є належне пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби.

Відповідно до статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 р. № 2262 (далі — Закон № 2262), усі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, на умовах, у порядку та розмірах, передбачених Кабінетом Міністрів України.

На неодноразові запити Уповноваженого до Міністерства соціальної політики України, як розробника проєктів законів та інших нормативно-правових актів з питань пенсійного забезпечення, Мінсоцполітики повідомило про те, що для вирішення питань перерахунку на постійній основі пенсій особам, звільненим з військової служби, необхідно вносити зміни до Закону № 2262 щодо умов, порядку та подальшого перерахунку пенсій.

Відсутність відповідного нормативно-правового акту призводить до чисельних звернень осіб вказаної категорії до суду за захистом своїх прав на гідне пенсійне забезпечення.

Так, за інформацією Мінсоцполітики, станом на 01.01.2023 обліковується 186 763 судових рішень, які набрали законної сили, з питань перерахунку пенсій, призначених за нормами Закону № 2262. Вказана кількість судових рішень є суттєвим навантаженням на Державний бюджет України у частині відшкодування судових витрат, що є неприпустимим в умовах воєнного стану.

Щодо виплати заборгованості за рішенням судів, прийнятих на користь пенсіонерів, Секретаріатом Уповноваженого було скеровано відповідний запит до ПФУ, який повідомив про те, що відповідно до статті 8 Закону № 2262 виплата пенсій, у тому числі додаткових пенсій, доплат, надбавок та підвищень до них, компенсаційних виплат, встановлених законодавством, звільненим із служби військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за нормами Закону № 2262, та членам їхніх сімей забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України.

У цьому контексті необхідно відзначити, що з метою вирішення проблемних питань у сфері пенсійного забезпечення пенсіонерів органів сектору безпеки і оборони на виконання доручення Прем'єр-міністра України, Кабінетом Міністрів України ще наприкінці 2022 року було прийнято постанову №1166 «Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань грошового та пенсійного забезпечення військовослужбовців і деяких інших осіб». Основними завданнями цієї робочої групи є визначення шляхів, механізмів і способів розв'язання проблемних питань, пов'язаних з пенсійним забезпеченням осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, а також розроблення пропозицій щодо удосконалення відповідних нормативно-правових актів, у тому числі щодо перерахунку пенсій. Проте, у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану у лютому 2022 року, робота Міжвідомчої робочої групи була призупинена.

На цей час Уповноваженим Верховної ради України з прав людини проводиться робота із зацікавленими органами щодо відновлення роботи Міжвідомчої робочої групи.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Протягом 2022 року Секретаріат Уповноваженого отримав 11 217 звернень щодо захисту прав людини в секторі безпеки та оборони, з яких 6 656 усних звернень на «гарячу лінію», 4 561 письмових.

Протягом 2022 року переважна більшість звернень, які надходили на електронну пошту та «гарячу лінію» Секретаріату Уповноваженого, стосувалися питань щодо військовослужбовців, котрі були захоплені в полон або зникли безвісти за особливих обставин. Інформацію від заявників передано до відповідних компетентних органів (НІБ, Об'єднаного центру з пошуку та звільнення полонених при Службі безпеки України, МКЧХ, Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими).

Усні звернення головним чином розподіляються так: військовополонені (956), незаконно утримувані цивільні особи (5 012), діючі військовослужбовці та правоохоронці (534).

Стосовно письмових запитів, з 4 561 письмового звернення, які надійшли на розгляд Департаменту моніторингу додержання прав у секторі оборони та прав ветеранів в військовослужбовців, полонених та членів їхніх родин Секретаріату Уповноваженого, більша частина (51%) стосувались питань визволення з полону військовополонених та розшуку безвісти зниклих військових; 16% — питань розшуку зниклих безвісти та незаконно затриманих цивільних громадян (цивільних заручників); 21% — захисту прав військовослужбовців та членів їхніх сімей; 12% — захисту прав осіб, які мають статус ветеранів військової служби та служби в органах сектору безпеки й оборони.

Як було детально описано вище, пріоритетним напрямом діяльності Секретаріату Уповноваженого є питання звільнення українських військовополонених, цивільних заручників, питання їхнього соціального та правового захисту після звільнення.

Важливим напрямом діяльності Секретаріату Уповноваженого є захист прав військовослужбовців та членів їхніх сімей, зокрема: на відстрочку військовозобов'язаних під час мобілізації, на своєчасне та повне отримання грошового забезпечення та його складових, продовольче та речове забезпечення, умови проходження військової служби, права на відпочинок та відпустки, права на охорону здоров'я та медичну допомогу, а також виплату одноразової грошової допомоги і звільнення з військової служби згідно з нормами чинного законодавства.

До Уповноваженого надійшло колективне звернення особового складу однієї із військових частин територіальної оборони Київської області щодо неповних виплат грошового забезпечення та додаткової винагороди, встановленої постановою КМУ від 28.02.2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану».

У зверненні зазначалось, що військовослужбовці проходили військову службу в районах бойового зіткнення та брали безпосередню участь у бойових діях та забезпеченні здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі та стримуванні збройної агресії країни окупанта, однак з червня 2022 р. вказану вище додаткову винагороду отримали не в повному обсязі.

За реагування Уповноваженого поновлені права особового складу військової частини на виплати у повному обсязі грошового забезпечення та додаткової винагороди під час дії воєнного стану.

Крім того, з огляду на суттєве зростання кількості ветеранів війни, насамперед учасників бойових дій та членів сімей загиблих (померлих), ветеранів війни і членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України пріоритетним напрямом є парламентський контроль за додержанням прав вказаних категорій осіб на встановлення відповідного статусу й отримання належних виплат, зокрема одноразової грошової допомоги, медичних та реабілітаційних послуг, забезпечення надання пільг і соціальних гарантій, належне пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби тощо.

Протягом 2022 року до Уповноваженого неодноразово надходили звернення зі скаргами на органи соціального захисту, які відмовляли у наданні відповідного статусу членам родин загиблих Захисників та Захисниць України, котрі не мали можливості або не встигли при житті отримати статус учасника бойових дій.

Після внесення до пункту 5 нової статті 10¹ Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», до сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України стали належати, зокрема, сім'ї військовослужбовців (резсервістів, військовозобов'язаних, добровольців Сил територіальної оборони) Збройних Сил України, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та загинули (пропали безвісти), перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Водночас Урядом не було унормовано порядок надання відповідного статусу.

За сприяння Секретаріату Уповноваженого (питання обговорювалося під час робочих консультацій з представниками відповідних міністерств щодо підготовки проекту постанови Уряду) КМУ прийнято постанову від 01.07.2022 р. № 783 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України». Це дозволило поновити права вказаної категорії громадян України.

Також під час здійснення парламентського контролю за додержанням прав членів сім'ї загиблих військовослужбовців було встановлено, що деякі територіальні органи Пенсійного фонду України безпідставно відмовляли у призначенні пенсії в разі втрати годувальника або призначали пенсії в меншому розмірі членам сімей загиблих військовослужбовців через відсутність серед документів, які подавалися територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, висновків військово-лікарських комісій про причинний зв'язок смерті військовослужбовців. З метою поновлення порушених прав вказаної категорії осіб до Пенсійного фонду України був скерований відповідний запит.

Керівництвом Пенсійного фонду України виконано вимоги Уповноваженого, відповідні роз'яснення надіслані до територіальних органів ПФУ.

До Уповноваженого звернулася громадянка В. в інтересах малолітньої дитини, батьком якої є загиблий Захисник України, щодо зволікання територіальним центром

комплектування та соціальної підтримки в оформленні та направленні документів для призначення та виплати одноразової грошової допомоги сину загиблого відповідно до постанови КМУ від 28.02.2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану».

За результатами заходів реагування Уповноваженого, вжитих в рамках здійснення парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина, начальник обласного територіального центру комплектування та соціальної підтримки поінформував, що Комісією Міністерства оборони України з розгляду питань, пов'язаних із призначенням і виплатою одноразової грошової допомоги та компенсаційних сум, прийнято рішення про призначення одноразової грошової допомоги сину загиблого військовослужбовця. Належні для виплати одноразової грошової допомоги кошти були перераховані на особовий рахунок заявниці в інтересах її малолітнього сина.

Також за результатами аналізу звернень військовослужбовців ДПСУ та членів їхніх сімей з метою соціально-правового захисту вказаних категорій осіб представником Уповноваженого було направлено лист на адресу МВС України. Міністерством вжито заходи, спрямовані на унормування питання призначення і виплати в Державній прикордонній службі України одноразової грошової допомоги під час дії воєнного стану (наказ МВС України від 22.06.2022 р. №383).

Рекомендації

Кабінету Міністрів України:

- внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України № 257 від 11.03.2022 щодо включення до складу Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з метою належного функціонування робочої групи з питань захисту прав і свобод мирних (цивільних) осіб, які незаконно утримуються державою-агресором;

- прийняти проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про визначення органу, уповноваженого на видачу довідок про розмір грошового забезпечення для перерахунку пенсій особам начальницького та рядового складу податкової міліції та підготовку і подання до органів, що призначають пенсії, необхідних документів», підготовлений Міністерством фінансів України та поданий у встановленому порядку на розгляд Уряду.

Міністерству оборони України:

- підготувати та подати у встановленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт Закону щодо звільнення військовослужбовців, незаконно призваних на військову службу по мобілізації під час дії воєнного стану, які є здобувачами фахової передвищої та вищої освіти, які навчаються за денною формою навчання;

- впорядкувати діяльність роботи військово-лікарських комісій, привести у відповідність до вимог приміщення, де ними здійснюється медичний огляд військовослужбовців, в тому числі тих, що повернуті з полону, важкопоранених. Забезпечити належний контроль за проведенням

військово-лікарськими комісіями медичного огляду осіб, які призиваються на військову службу під час мобілізації.

Міністерству охорони здоров'я України:

- невідкладно розробити Проекти порядків надання медичної, реабілітаційної, психологічної допомоги, винести Проект на громадське обговорення, врахувати пропозиції представників громадянського суспільства та затвердити порядок.

Міністерству оборони України, Міністерству охорони здоров'я України з урахуванням відповідних вимог Міністерства оборони України до харчування поранених (хворих) військовослужбовців, підготувати та затвердити встановленим порядком зміни до наказу Міністерства охорони здоров'я від 29.10.2013 р. № 931, яким затверджено Порядок організації системи лікувального харчування хворих у закладах охорони здоров'я, для визначення окремих норм харчування поранених (хворих) військовослужбовців, звільнених з полону, які перебувають на лікуванні або реабілітації в цивільних закладах охорони здоров'я.

Міністерству соціальної політики України забезпечити:

- відновлення роботи Міжвідомчої робочої групи з питань грошового та пенсійного забезпечення військовослужбовців;

- повноцінну реалізацію норм постанови Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 144 «Про перерахунок пенсій особам, звільнених з розвідувальних органів» шляхом подання у встановленому порядку на затвердження Уряду проект постанови Кабінету Міністрів України «Щодо внесення змін до постанови КМУ від 23 лютого 2022 № 144»;

- невідкладно розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проекти порядків щодо надання соціальної та професійної адаптації, соціальних послуг та інших видів підтримки, передбачених Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей».

Міністерству внутрішніх справ України:

- забезпечити ведення Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин;

- розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України зміни до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» стосовно підстав для виплати одноразової грошової допомоги при звільненні;

- затвердити та у встановленому порядку зареєструвати у Міністерстві юстиції України проект наказу МВС «Про деякі питання санаторно-курортного лікування та відпочинку у Національній гвардії України».

Міністерству закордонних справ України:

- забезпечити вжиття заходів щодо визначення держави-покровительки для виконання гуманітарних функцій, визначених Женевськими конвенціями від 1949 року та Додатковим протоколом 1 від 1977 року, а також визначити (роз'яснити) механізм здійснення Україною консульських функцій на території держави-агресора з метою продовження захисту прав та інтересів українців в Росії, передусім з питань їх повернення в Україну.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

- забезпечити ведення Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та затвердити форму виписки з Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

РОЗДІЛ 4. УКРАЇНЦІ ЗА КОРДОНОМ

45 звернень¹³⁶ отримав Уповноважений щодо питань порушення прав громадян України за кордоном, з них:

- 14 оформлення та отримання документів українського зразка за кордоном
- 4 перетин кордону
- 27 інші питання

7.9 мільйонів наших громадян перебувають на території європейських держав

- 85% дорослих складають жінки
- 35% від загального складу— діти (18% дівчат та 17% хлопчиків)
- 38% від загальної кількості покинули територію України в березні 2022 року
- 12% Одеська область, 12% Харківська область, 10% Київ

4.9 мільйонів з них отримали тимчасовий захист або інші форми захисту за межами України

Ключові події, виклики та тенденції

В умовах повномасштабної агресії проти України ключовою проблемою став захист прав громадян України, які вимушено покинули територію України через війну. За даними УВКБ ООН, станом на кінець 2022 року 7,9 мільйона наших громадян перебувають на території європейських держав. 4,9 мільйона з них отримали тимчасовий захист або інші форми захисту відповідно до законодавства європейських держав¹³⁷. Абсолютну більшість з осіб, які вимушені були покинути Україну у зв'язку зі збройною агресією проти України, складають жінки — 85%¹³⁸. На сьогодні немає можливості підрахувати точну кількість осіб у конкретній країні через значну транзитну міграцію з однієї країни в іншу або повернення українців додому. Далеко не всі громадяни України, які знаходяться на кордоном, перебувають на консульському обліку.

Найбільшу кількість громадян України прийняли держави Європейського Союзу. У березні 2022 року Рада ЄС вперше у своїй історії застосувала Директиву про тимчасовий захист (2001/55/ЄС). Дія Директиви поширюється на громадян України, іноземців, які мешкали в Україні, членів сімей цих осіб, що проживали в Україні до 24 лютого 2022 року.

Тимчасовий захист надає доступ до права на проживання, доступ до ринку праці, доступ до житла, соціальної та медичної допомоги. Діти та підлітки без супроводу отримують доступ до освіти і мають право на опіку. Наразі тимчасовий захист для українців надано до березня 2024 року. Держави-члени ЄС можуть надати більш широкі права, ніж ті, що викладені в Директиві, наприклад, довший термін перебування або включення ширшої групи відповідних заявників.

¹³⁶ Не враховує звернення, де заявник не вказував місце фактичного проживання та звертався електронною поштою або за телефоном гарячої лінії +38 044-299-74-08

¹³⁷ Refugees from Ukraine recorded across Europe. Режим доступу: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

¹³⁸ Ukraine situation: Regional protection profiling and monitoring factsheet. Режим доступу: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/97720>

Проте, виїжджаючи до інших держав, громадяни і мешканці України не завжди потрапляли у сприятливе оточення. 17 березня 2022 року Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації висловив занепокоєння¹³⁹ повідомленнями про дискримінацію, зокрема ксенофобське та расистське розпалювання ненависті та насильство щодо людей, які рятуються від конфлікту, та закликав держави-учасниці Міжнародної конвенції про ліквідації всіх форм расової дискримінації, особливо сусідні з Україною, продовжувати надавати доступ на свої території всім особам, які рятуються від конфлікту, без дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, національного чи етнічного походження та незалежно від їх імміграційного статусу, а також вжити заходів щодо запобігання, припинення всіх видів расової дискримінації та покарання за їх прояви, зокрема за ксенофобське і расистське насильство та ненависницькі висловлювання щодо осіб, які рятуються від конфлікту, вжити рішучих заходів щодо захисту всіх осіб від расистського насильства та ненависницьких висловлювань, у тому числі в Інтернеті, та публічно засудити расистські ненависницькі висловлювання, у тому числі у ЗМІ та з боку публічних осіб та політичних діячів, та дистанціюватися від них.

Судом міста Кладно (Чехія) засуджено двох блогерів, яких звинуватили у ненависницьких висловлюваннях щодо українців у публічно поширеному відео. Зокрема, в одному з відео вони закликали до контрдемонстрації на зібрання українців, а один з блогерів, серед іншого, заявив: «Українці починають розмножуватися тут, одна демонстрація за іншою. Ми повинні діяти зараз, інакше ми потрапимо в пекло». У відео також містилася низка принизливих та нецензурних висловлювань, в яких українці називаються «брудними», тощо¹⁴⁰.

Потрібно розуміти, що громадяни України, які отримали тимчасовий захист, отримують виплати, які, як правило, суттєво менші за середню заробітну плату в країні, а тому мають самостійно сприяти власному матеріальному забезпеченню, що зробити доволі складно. Через мовний бар'єр, наявність маленьких дітей, неможливість підтвердити дипломи і кваліфікації та інші обставини українці працевлаштовуються не за фахом, а здебільшого на некваліфіковані та, відповідно, низькооплачувані роботи.

Діти шкільного віку стикаються з перешкодами щодо адаптації в суспільстві, інтеграції в середовище навчально-виховного закладу, зокрема, через мовний бар'єр, академічну різницю, специфіку плану навчальних занять.

Переважно європейські країни не були готові до напливу такої кількості біженців, а тому доступ українських громадян до соціальних, освітніх та медичних послуг не завжди є повним. Мережа безоплатних курсів для вивчення мов чи отримання психологічної допомоги є недостатньо розгалуженою. Одним із найбільш проблемних питань є доступ до тимчасового та постійного житла.

¹³⁹ Racial Discrimination against persons fleeing from the armed conflict in Ukraine Statement 1 (2022). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/Statement-racial-discrimination-against-persons-conflict-Ukraine.pdf?symbolno=INT%2fCERD%2fSWA%2f9532&Lang=en>

¹⁴⁰ У Чехії засудили двох блогерів за розпалювання ненависті до українців. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3602269-u-cehii-zasudili-dvoh-blogeriv-za-rozpалuvanna-nenavisti-do-ukrainciv.html>

10 жовтня 2022 року 135 українських жінок та дітей, які проживали у готелі ірландського міста Кілларні, повідомили про те, що їх переселяють в інше місто, оскільки місця в готелі приготували для 192 чоловіків-біженців із інших країн. Це відбулося попри те, що багато українок з них знайшли роботу у місті, деякі — в цьому ж готелі. Приблизно 40 дітей пішли навчатися до місцевих шкіл.

Після втручання громади та мера міста переселення українок до іншого міста скасовано на урядовому рівні, натомість їм пообіцяли забезпечити альтернативним житлом, щоб вони могли продовжувати працювати та відвідувати школи у місті Кілларні¹⁴¹.

Зважаючи на труднощі адаптації, деякі громадяни готові повернутися до України, однак перепорою цьому стає руйнування їхнього житла або розташування його там, де ведуться активні бойові дії чи триває окупація.

Враховуючи вразливість категорій громадян, які покинули територію України, багато з них опинились під загрозою потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, а також гендерно зумовленого та домашнього насильства. Також на порядку денному залишаються злочини на ґрунті ненависті та дезінформація, що підживлюється ненавистю. Особливо вразливими є жінки, діти та особи з інвалідністю.

У результаті широкомасштабної військової агресії РФ проти України громадяни України зіткнулися з **проблемою документування за кордоном**. Чимало осіб залишило території України без документів, що посвідчують особу та громадянство, або втратили такі документи. Це спричинило велике навантаження на консульські установи України, які через обмежені можливості не в змозі приймати велику кількість громадян. Відновлення документів та їх отримання за кордоном стало тривалим процесом через навантаження на систему закордонних дипломатичних установ України та органів Державної міграційної служби.

Задля вирішення цього питання КМУ прийняв постанову № 678 від 10 червня 2022 року, якою затверджено Порядок реалізації експериментального проєкту щодо оформлення паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон громадянам України, які перебувають за межами України. Експериментальним проєктом передбачено, що прийняття документів для оформлення паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон громадянам України, які перебувають за межами нашої країни, здійснюватиме розміщений за межами України відокремлений підрозділ ДП «Документ», яке належить до сфери управління ДМС України та є адміністратором Єдиного державного демографічного реєстру. Станом на кінець 2022 року дана проблема вирішена лише частково, оскільки «Паспортний сервіс» ДП «Документ» розпочав роботу тільки у Республіці Польща (м. Варшава, м. Краків, м. Вроцлав та м. Гданськ). З лютого 2023 року надання відповідних послуг також розпочато у Туреччині (м. Стамбул), Словаччині (м. Братислава) та Чехії (м. Прага).

Через військову агресію Росії проти України на території РФ припинили свою роботу консульські та дипломатичні установи України. Таким чином, громадяни України, які

---

¹⁴¹ Ukrainian women and children to be moved from Kerry to make space for male asylum-seekers. Режим доступу: <https://www.irisht Examiner.com/news/munster/arid-40980908.html?fbclid=IwAR2fR3Yj8L8cd7Xs0dMb8-GwGXoIBGHtFV8ESrAjz3uGoI0RUEjvzc88joY>

знаходяться на території держави-агресора, мають звертатися до сусідніх держав для отримання відповідних послуг в консульських установах України.

Моніторинг ситуації з вимушеною міграцією українців засвідчив переважно позитивне ставлення до переміщених українців, створення сприятливих умов перебування в країнах ЄС, спрощення процедур оформлення статусу тимчасового захисту для дітей та їх супроводжуючих, запровадження належної системи підтримки та доступу до медичних та соціальних послуг.

Водночас виникла низка питань, що потребувала та потребує врегулювання як на міждержавному рівні, так і на рівні національного законодавства, наприклад невизнання документів супроводжуючих осіб груп дітей з української сторони.

Постановою КМУ від 29 березня 2022 р. № 383 було внесено зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою КМУ від 27 січня 1995 р. № 57 (далі — Правила). Так, у пункті 23 Правил визначено, що у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану виїзд за межі України дітей, які не досягли 16-річного віку, в супроводі одного з батьків, баби, діда, повнолітніх брата, сестри, мачухи, вітчима або інших осіб, уповноважених одним з батьків письмовою заявою, завіреною органом опіки та піклування, здійснюється без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків та за наявності паспорта громадянина України або свідоцтва про народження дитини (за відсутності паспорта громадянина України)/документів, що містять відомості про особу, на підставі яких Держприкордонслужба дозволить перетин державного кордону.

Зазначене дало змогу перетинати державний кордон без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків. Як наслідок, збільшилася кількість звернень з питання пошуку дитини, яку було вивезено одним із батьків та встановлення контакту з такою дитиною або повернення її з-за кордону.

Доволі проблематичним є питання **оформлення допомоги при народженні дитини**, зокрема батьками, діти яких народжені за кордоном. Серед українців, які отримали тимчасовий захист за кордоном, велика кількість вагітних жінок, жінок які народили або будуть народжувати за кордоном. При цьому, проходячи процедуру з оформлення народження дитини за кордоном, кожний з таких батьків стикається з низкою нерегульованих процедурних питань, які потребують вирішення.

До прикладу, Порядком призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженим постановою КМУ від 27.12.2001 р. №1751 передбачено, що жінки, які мають зареєстроване місце проживання на території України і народили дитину під час тимчасового перебування за межами України, подають видані компетентними органами країни перебування і легалізовані в установленому порядку документи, що засвідчують народження дитини, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України. Так, подання заяви здійснюється до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення, відповідно до зареєстрованого місця проживання або фактичного місця перебування заявника.

Функціоналом, передбаченим для подання заяви онлайн, можуть скористатися не всі громадяни України за кордоном, оскільки документи, видані за кордоном, не інтегруються до Державного реєстру актів цивільного стану громадян, а отже, й не підтверджують факт народження дитини у разі надсилання відповідного запиту органами соціального захисту населення.

Змін, які б урахували поточну ситуацію в Україні та питання невизначеного строку перебування українських жінок за кордоном, до чинного законодавства наразі не внесено. Тож

оформлення допомоги при народженні дитини, яка народилася та перебуває за кордоном, наразі ускладнене.

Задля надання громадянам України можливості отримати належний захист своїх прав за кордоном у листопаді 2022 р. було відкрито Тимчасові представництва Уповноваженого за кордоном, зокрема у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії та Республіці Ірландія. Тимчасові представництва Уповноваженого за кордоном працюють на громадських засадах у період дії воєнного стану і доповнюють наявні механізми захисту прав громадян України за кордоном.

У межах своїх повноважень Офіс Представника у Сполученому Королівстві, діючи від імені та за Дорученням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, організовував та проводив лекції, семінари, тренінги та здійснював інші інформаційно-просвітницькі заходи у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина для громадян України, які на даний час переміщені до Сполученого Королівства. У межах повноважень був проведений пошук, збір та аналіз інформації про порушення прав і свобод громадян України, проводились численні консультації для громадян України.

Офіс Представника в Республіці Ірландія організовував та проводив зустрічі спільнот, лекції, семінари та тренінги, з метою сприяння комфортній соціалізації українців в Ірландії. Була надана допомога в оформленні неповнолітніх дітей у школи та дитячі садки, а також щодо вступу у вищі навчальні заклади Ірландії. Проведено консультативні зустрічі щодо питань тимчасового розселення українців, що набули статусу тимчасового захисту в Ірландії. Були проведені первинні консультації з професійними психологами та психотерапевтами для українців, які постраждали від наслідків війни, а також інформаційні зустрічі з організаціями українців в Ірландії, як-от Асоціація українців в Республіці Ірландія, Український хаб «Паляниця» та іншими.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

До Уповноваженого надійшло 45 звернень щодо питань порушення прав громадян України за кордоном. Найбільш поширеними питаннями стали документування (14) і перетин кордону (4).

До Уповноваженого надійшло звернення громадянки М. щодо допомоги в оформленні паспорта громадянина України для виїзду за кордон в Посольстві України в Грузії.

З метою вжиття заходів реагування Секретаріатом Уповноваженого скеровано запит до МЗС. За інформацією МЗС, 20 грудня 2022 року заявниця отримала в Посольстві України в Грузії паспорт громадянина України для виїзду за кордон.

Численні питання виникають у зв'язку з оформленням посвідчення особи на повернення в Україну (у разі втрати заявниками паспорта громадянина України для виїзду за кордон).

До Уповноваженого надійшло звернення громадянки В. щодо вирішення питання повернення в Україну. Як стверджувала заявниця з метою вирішення питання повернення в Україну вона зверталась до закордонної дипломатичної установи України, проте питання

залишається невирішеним. У межах розгляду зазначеного звернення Уповноваженим було направлено відповідний лист до МЗС. У результаті реагування Уповноваженого право громадянки В. на документування та повернення в Україну поновлено, у закордонній дипломатичній установі України їй оформлено посвідчення особи на повернення в Україну.

Окремо стоїть питання про оформлення посвідчення особи на повернення в Україну на ім'я дитини.

До Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини звернувся неповнолітній А., який у зв'язку з повномасштабною війною РФ проти України виїхав разом з матір'ю до Азербайджанської Республіки.

Дитина зазначила, що хоче вступити на навчання до українського вищого навчального закладу, проте не може повернутися в Україну через відсутність у нього закордонного паспорта та відсутність в українській консульській установі в Азербайджані відповідних бланків документів на повернення в Україну.

Уповноваженим було вжито термінових заходів для прискорення повернення дитини в Україну — скеровано запит до Департаменту консульської служби МЗС.

Завдяки дієвому реагуванню підрозділів МЗС та працівників консульської установи неповнолітньому Аміну оформлено та видано документ на повернення в Україну, щоб дитина змогла вступити до ВНЗ.

Значна кількість громадян України зіткнулася з неможливістю оформлення нового паспорта громадянина України, перебуваючи за кордоном і не маючи можливості покинути країну перебування у зв'язку з ризиком втратити тимчасовий захист у приймаючій державі. Окремо це стосується громадян України — дітей, які досягли 14-річного віку і перебувають за кордоном від початку війни. Без чинного паспорта громадянина України ці діти не мають можливості оформити паспорт для виїзду за кордон, і, як наслідок, не отримують захист і соціальні гарантії.

До Уповноваженого звернулася громадянка Б., яка переймаючись за долю свого сина 16 років, який є особою з інвалідністю з дитинства, та доньки 10 років, поспіхом залишала власну оселю в місті Слов'янськ Донецької області та виїхала з ними у Німеччину на підставі внутрішніх паспортів.

Так, заявниця ще 10.02.2022 р. замовила виготовлення паспортів громадянина України для виїзду за кордон, проте враховуючи ситуацію, що склалася в державі, зазначені документи не були нею отримані. Після звернення заявниці до ДМС вказані документи були оформлені та направлені в Яворівське відділення Головного управління ДМС у Львівській області, про що остання отримала електронне підтвердження 10.11.2022 р.

Однак для отримання відповідних документів за кордоном заявниця неодноразово намагалась звернутися до консульської установи. Водночас заявницею наголошено про відсутність можливості запису до електронної черги на офіційному вебсайті Посольства України у Федеративній Республіці Німеччина.

У рамках реагування на відповідне звернення, Уповноважений звернувся до Генерального консульства України в Мюнхені та МЗС. Відтак Генеральне консульство України в Мюнхені встановило зв'язок із заявницею та вона написала заяву на пересилання документів за кордон.

При цьому, написавши заяву на пересилання паспортних документів для себе та своїх дітей на територію Німеччини у грудні 2022 року, відповідні документи отримані заявницею лише 1 березня 2023 року.

Неготовність окремих держав до прийому великої кількості наших громадян призвела до неналежної за тривалістю процедури оформлення статусу тимчасового захисту й отримання допомоги у цих державах.

Громадянка України Н. звернулась до Уповноваженого з проханням сприяти їй, особі з інвалідністю I-ї групи та її матері-пенсіонерці, громадянці СН. в отриманні тимчасового захисту на Кіпрі.

Для з'ясування проблеми та сприяння громадянам України у її вирішенні Секретаріат Уповноваженого попередньо звернувся до МЗС України та Посольства України в Республіці Кіпр.

Під час здійснення провадження за зверненням громадянки Н. на запит Секретаріату Уповноваженого від МЗС України та Посольства України в Республіці Кіпр було отримано роз'яснення позиції Служби з надання притулку Республіки Кіпр стосовно згаданого питання. Уповноважена Служба Кіпру повідомила про те, що оскільки громадянка Н. та громадянка СН. прибули на територію Кіпру в 2021 році і не підпадають під дію статті 5 Директиви Ради 2001/55/ЄС від 20.07.2001 та рішення Уряду Республіки Кіпр щодо процедури отримання Тимчасового захисту для громадян України, які виїхали з України на територію Республіки Кіпр внаслідок воєнної агресії Російської Федерації.

З огляду на рішення Служби з надання притулку Республіки Кіпр про відмову Н. та СН. у наданні тимчасового захисту на Кіпрі та з огляду на гуманітарний характер зазначеного питання Уповноваженим додатково було направлено клопотання про сприяння у позитивному вирішенні зазначеного питання на адресу Уповноваженого з питань адміністрування та захисту прав людини Республіки Кіпр.

Наразі громадяни України очікують на результат кінцевого розгляду їх питання органами країни перебування.

Протягом звітного періоду до Уповноваженого надійшло 19 звернень щодо порушення права дітей за кордоном у т.ч. права на піклування та турботу батьків 12; права на утримання з боку батьків (аліменти) (1); права на освіту (1) права на виховання в сім'ї (5) тощо.

У 2022 році через **порушення права на піклування та турботу батьків** до Уповноваженого зверталися щодо повернення дітей, які були вивезені до Польщі, Німеччини, Канади, Чехії. Із зазначеного питання було надано письмові роз'яснення.

Відповідно до Порядку виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, затвердженого постановою КМУ від 10 липня 2006 р. № 952 (у редакції постанови КМУ від 2 вересня 2010 № 795), заявникам рекомендувалося звернутися до Центрального органу за місцем постійного проживання дитини/дітей або до

Центрального органу будь-якої іншої Договірної держави із заявами про сприяння поверненню дитини/дітей із-за кордону та про забезпечення реалізації права доступу до них.

Водночас під час тимчасової евакуації до іноземних країн громадяни України стикалися з низкою проблем.

Відповідно до частини третьої статті 313 Цивільного кодексу України особа, яка досягла 16 років, має право на вільний та самостійний виїзд за кордон без супроводу та згоди дорослих за наявності паспорта громадянина України для виїзду за кордон.

Проте законодавство ЄС не враховують особливого характеру та причин прибуття і перебування дітей у європейських країнах.

У більшості європейських країн така дитина вважається дитиною без супроводу. З огляду на це країни, до яких потрапляють діти з України, направляють їх до центрів для дітей без супроводу й у певних випадках призначають тимчасового опікуна (зокрема, якщо батьки, законні представники дитини не можуть забрати її із країни тимчасового перебування).

У квітні до Уповноваженого на «гарячу лінію» надійшло звернення громадянки С. з Кіровоградщини щодо повернення її шістнадцятирічної дитини із Королівства Іспанії до України.

Заявниця зазначила, що її донька без супроводу дорослих виїхала до родичів до м. Барселона. Господар будинку заперечував щодо перебування дитини заявниці в його родині та викликав поліцію. Як наслідок — дитину помістили до місцевого притулку.

Враховуючи, що за законодавством Королівства Іспанії дитина вважається такою, що перебуває на території Королівства Іспанії без супроводу дорослих, для захисту інтересів неповнолітньої місцевою соціальною службою було прийнято рішення щодо тимчасового її влаштування до дитячого центру.

За сприяння Уповноваженого співробітниками Генерального консульства з метою повернення неповнолітньої в Україну було встановлено контакт з матір'ю дитини, оформлено нотаріально засвідчені згоди батьків дитини на супровід їхньої доньки за кордоном та направлено звернення до місцевих органів опіки та піклування з проханням передати дитину уповноваженій батьками особі.

За результатами проведеної роботи Службою опіки та піклування міста Леон прийнято рішення про передачу неповнолітньої особи уповноваженій особі для її супроводу та повернення в Україну.

У європейських країнах, які прийняли наших громадян, зафіксовано непоодинокі випадки роз'єднання дітей, яких, рятуючи від війни, вивозили родичі, знайомі, або групи дітей із закладів та установ виїздили у супроводі законних представників. Переважна більшість держав, до яких відбувається евакуація, **не визнають документи супроводжуваних осіб** груп дітей з української сторони, які в Україні є їхніми законними представниками. Такі діти вважаються дітьми без супроводу, і відповідно опікунами (законними представниками) призначаються громадяни приймаючої країни.

До м. Флоренції Італійської Республіки із Макарівського центру Київської області «Промінь надії» прибула 21 дитина у віці від 2 до 16 років у супроводі директора закладу. За

законодавством Італійської Республіки опікун може бути призначений над групою не більше 12 дітей. Для підтвердження права директора закладу виступати головним опікуном над усіма переміщеними з ним дітьми знадобилась судова процедура.

Аналогічна ситуація виникла з дітьми, які виїхали у складі груп комунальних закладів. Так, під час виїзду до Італійської Республіки дітям, які є вихованцями комунальної установи «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Рідні» та Лицею «Просвіта» Львівської міської ради (38 та 18 дітей), також було також призначено опікунів — громадян Італійської Республіки. Завдяки негайному втручання Уповноваженого діти КУ «Центр «Рідні» та освіти «Просвіта» Львівської міської ради влітку 2022 року повернулись в Україну.

Також до Італії було переміщено у супроводі матерів-виховательок, 14 вихованців дитячих будинків сімейного типу (далі — ДБСТ) Оболонського (8 дітей) та Подільського (6 дітей) районів м. Києва.

Шестеро вихованців ДБСТ із 14 було розлучено з матерями-виховательками. Зокрема, троє дітей влаштовано в італійські родини для спільного проживання, двох дітей влаштовано до притулку, одну дитину поміщено до закладу охорони здоров'я без повідомлення законних представників про причини та діагнози.

Упродовж тривалого періоду, понад трьох місяців, в італійських судах розглядалися справи щодо п'яти дітей-вихованців ДБСТ. При ухваленні судових рішень про призначення опікунами громадян Італійської Республіки та документування дітей документами громадян Італійської Республіки жодного органу з питань захисту прав дітей з української сторони не було залучено.

Завдяки реагуванню Уповноваженого у співпраці з Міністерством закордонних справ України у січні 2023 року із 5 дітей ДБСТ — троє дітей повернуто в родини батьків-вихователів, одна дитина досягла повноліття та самостійно повернулася в Україну. Питання повернення ще однієї дитини залишається не вирішеним та перебуває на контролі Генерального Консула Італійської Республіки. Обидва ДБСТ продовжують проживати в Італії до повернення усіх дітей в родини та повернення в Україну.

Перебуваючи за кордоном, діти не завжди мали можливість здобувати українську освіту або навіть отримати документи про здобуття повної загальної середньої освіти.

До Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини звернулася мати неповнолітнього О. щодо сприяння в отриманні дитиною українського документа про здобуття повної загальної середньої освіти.

У зв'язку з повномасштабною війною РФ проти України заявниця з сином виїхала з м. Миколаєва до Республіки Австрія. У 2022 році О. закінчив гімназію у м. Миколаєві, проте не міг отримати документ про здобуття повної загальної середньої освіти.

Завдяки дієвій співпраці Уповноваженого з прав людини з МЗС документи дипломатичною поштою були надіслані до Посольства України в Республіці Австрія, щоб дитина встигла вступити до вишу.

Актуальним стало питання **порушення права дитини на виховання в сім'ї за кордоном**. Під час перебування за кордоном, через втрату законних представників, дітям необхідно було встановлювати відповідний статус та влаштувати їх на виховання.

До Уповноваженого звернулася громадянка К. з проханням надати сприяння її родині, яка тимчасово перебуває у Португалії, у вирішенні питання про встановлення опіки над її малолітньою племінницею, матір якої померла під час перебування родини за кордоном.

У рамках розгляду звернення з'ясовано, що заявниця разом із родиною до кінця воєнного стану в Україні не бажає повертатися на територію України для оформлення необхідних документів для призначення опіки над дитиною.

З огляду на зазначене та враховуючи статтю 62 Цивільного кодексу України опіка або піклування встановлюються за місцем проживання фізичної особи, яка потребує опіки чи піклування, або за місцем проживання опікуна чи піклувальника та статтю 32 Консульського статуту України, затвердженого Указом Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94, що консул вживає заходів для встановлення опіки (піклування), зокрема над неповнолітніми, які перебувають в його консульському окрузі і залишилися без опіки (піклування), заявниці рекомендовано звернутися до консула у вирішенні питання встановлення опіки над малолітньою дитиною в умовах воєнного стану.

За результатами реагування Уповноваженого до Нацсоцслужби та МЗС та служби у справах дітей Миколаївської обласної військової адміністрації органом опіки та піклування надано дитині відповідний статус та дитину влаштовано до родини родичів.

Водночас під час вирішення цього питання до Уповноваженого звернулося ще двоє заявників з такою ж проблемою.

З метою забезпечення прав і найкращих інтересів дітей, а також для вирішення питання влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї родичів під час перебування їх за кордоном, доцільно розробити механізм встановлення опіки/піклування у відповідних ситуаціях.

З пропозицією внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженим постановою КМУ від 24.09.2008 р. № 866, у частині встановлення опіки/піклування над дитиною, якщо і дитина, і громадянин, який прийняв рішення взяти її на виховання в свою сім'ю, проживають за межами України, Уповноважений звернувся до Міністерства соціальної політики України. Питання внесення змін до нормативно-правового акту залишається на контролі Уповноваженого.

Як зазначалося вище, доволі проблематичним є питання **оформлення допомоги при народженні дитини**, зокрема батьками, діти яких народжені за кордоном.

До Уповноваженого звернулася громадянка Ф., яка виїхала з України (Одеська обл., м. Білгород-Дністровський) у березні 2022 р. щодо неможливості реалізувати своє право на оформлення допомоги при народженні дитини, перебуваючи за кордоном. Так, у червні 2022 р. заявниця народила дитину в Швейцарії, при цьому документи про народження дитини оформила згідно з місцевими правилами.

Водночас, перебуваючи в іншій країні, вона не може оформити документи та почати отримувати передбачену їй допомогу при народженні дитини. Так, функціоналом, передбаченим для подання заяви онлайн, можуть скористатися не всі громадяни України за кордоном, оскільки документи видані за кордоном не інтегруються до Державного реєстру актів цивільного стану громадян, а отже й не підтвердять факт народження дитини, у разі надсилання відповідного запиту органами соціального захисту населення.

Водночас, відповідно до діючого законодавства, допомога при народженні дитини призначається за умови, що звернення за її призначенням надійшло не пізніше ніж через 12 календарних місяців після народження дитини.

Ураховуючи зазначене, з метою посилення захисту прав зазначеної категорії громадян, Уповноважений звернувся до Мінсоцполітики з пропозиціями звернути увагу на окреслену проблему та вжити заходів щодо внесення відповідних змін до чинного законодавства. Наразі Мінсоцполітики опрацьовує відповідні пропозиції.

Проведення моніторингових перевірок стану дотримання прав

Моніторинг дотримання прав дітей, які були евакуйовані за межі України, був важливим елементом роботи Уповноваженого задля забезпечення прав українців, які вимушені були покинути територію України у зв'язку із широкомасштабною збройною агресією РФ. Зокрема, упродовж 2022 року двічі здійснювався моніторинг дотримання прав дітей, яких було евакуйовано з міста Одеси та Одеської області до села Осса Лодзинського воєводства Республіки Польща:

перший — у період з 18 по 27 квітня 2022 року представниками Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, за участю представників Секретаріату Уповноваженого. Було встановлено, що 555 дітей, які були переміщені, перебувають на консульському обліку, для них організовано освітній процес. Дітей в евакуації супроводжують співробітники відповідних закладів, які періодично змінюються;

другий — 27 листопада 2022 року за участі Уповноваженого, представника Уповноваженого, заступниці Керівника Секретаріату, представників Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), дитячого Омбудсмана Республіки Польща.

Під час моніторингових візитів за місцем перебування евакуйованих дітей було виявлено низку проблемних питань та порушень, а саме щодо:

- передачі усиновлених дітей батькам відповідно до рішень українських судів, які набрали законної сили;
- вступу дітей до професійних або вищих закладів освіти;
- необхідності ротації супроводжуючого персоналу закладів та відсутність проведення заходів неформальної освіти і протидії вигорянню для опікунів та персоналу, що перебувають у місці компактного поселення, разом із дітьми;
- правового статусу осіб, яким після переміщення за кордон виповнилось 18 років;
- порушення права на здоровий розвиток дитини (стаття 6 Конвенції про права дитини) та права на освіту дітей із особливими освітніми потребами (стаття 3 Закону України «Про освіту») внаслідок відсутності програми реабілітаційних занять для дітей з ментальними

розладами та журналу ведення таких занять, відсутності адаптованих програм для дітей з-поміж незрячих і слабозрячих;

– порушення права на збереження громадянства незалежно від місця проживання (стаття 2 Закону України «Про громадянство України») через відсутність забезпечення законних представників грошовими коштами на оплату послуг паспортизації дітей, які набули відповідного віку;

– порушення права займатися фізичною культурою (стаття 49 Конституції України, стаття 3 Закону України «Про фізичну культуру та спорт») з огляду на зниження ефективності розвитку спортивного потенціалу дітей через забезпечення дистанційними тренувальними уроками учнів навчальних закладів спортивного профілю;

– порушення права на захист від усіх форм насильства (стаття 19 Конвенції про права дитини) внаслідок відсутності проведення на системній основі інформаційно-просвітницьких заходів протидії булінгу, жорсткому поведженню, сексуальної грамотності підлітків.

Окрім того, під час моніторингу виявлено факт вагітності неповнолітньої (15 років), якій було забезпечено дородовий супровід в Республіці Польща. У подальшому дитина повернулася на територію України.

За результатами візитів Уповноваженим надіслано відповідні листи реагування до Мінсоцполітики та Нацсоцслужби з метою вжиття заходів щодо поновлення порушених прав дітей та покращення умов їх перебування.

Спільні дії щодо поновлення прав дітей також ініціюються та узгоджуються на засіданнях Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану.

Рекомендації

Кабінету Міністрів України:

- розробити та запровадити механізм постановки на консульський облік громадян України, що перебувають за кордоном, через використання електронного сервісу «Дія».

Міністерству закордонних справ України:

- забезпечити збільшення на період воєнного стану кількості працівників дипломатичних і консульських установ у країнах із найбільшою кількістю переміщених громадян України;

- розширити співпрацю з представниками Уповноваженого Верховної Ради України за кордоном задля взаємодії із захисту прав та інтересів громадян України за кордоном.

Міністерству соціальної політики України:

- розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866, у частині встановлення опіки/піклування над дитиною, якщо дитина, яка має відповідний статус, і громадянин, який прийняв рішення взяти її на виховання в свою сім'ю, перебувають/проживають за межами України, зокрема у зв'язку з виїздом за кордон в умовах воєнного стану;

- надати громадянам України можливість подавати документи для оформлення допомоги у зв'язку з народженням дитини, яка має іноземне свідоцтво про народження, із-за кордону.

Державній міграційній службі України розширити мережу відокремлених підрозділів ДП «Документ» в Литві, Латвії та Естонії, інших державах Європейського Союзу з метою документування паспортом громадянина України.

РОЗДІЛ 5. СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА

15165 звернень до Уповноваженого (з них: права на соціальний захист — 66%, прав споживачів — 12 %, права на працю — 8%, права на власність — 6% звернень, права на охорону здоров'я — 5%, права на безпечне довкілля — 1%, права у сфері культури і освіти — 1%.

1135 опрацьовано нормативно-правових актів та надано пропозицій

294 відкрито проваджень Уповноваженого

288 проваджень завершено

147 проведено моніторингових візитів

3653 видано актів реагування та листів до державних органів, установ та організацій

Ключові події, виклики та тенденції

Україна зробила свій цивілізаційний вибір на користь європейського вектора розвитку, що, серед іншого, означає безумовне верховенство права та справедливості в усіх сферах державної політики та суспільного життя.

Закріплення в Конституції України соціального принципу держави передбачає повноту соціальних, економічних та культурних прав людини і громадянина. В умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну підвищились ризики порушення трудових прав громадян, серед яких: фізична руйнація підприємств і масштабні втрати робочих місць, де ведуться активні бойові дії, вимушена міграція населення, розрив економічних зв'язків, заборгованість по виплаті заробітної плати, зростання рівня безробіття, незадекларована праця.

Фіксуються масові порушення прав громадян на доступ до медичної допомоги у регіонах України, які охоплені бойовими діями внаслідок збройної агресії РФ, та щодо якості медичної допомоги.

Виникли нові загрози і виклики, що призвели до збільшення кількості соціально незахищеного та вразливого населення, яке потребує підтримки від держави.

Мільйони осіб залишилися без житла, кількість зруйнованих та пошкоджених приватних та багатоквартирних будинків станом на грудень 2022 року сягнула 149,3 тис, з яких — 131,4 тис приватних (індивідуальних) будинків.

Особливим викликом для системи освіти в умовах повномасштабної війни стало руйнування агресором закладів освіти. Від бомбардувань та обстрілів постраждало 3021 заклад освіти, з них 1,4 тис — закладів середньої освіти, 865 — закладів дошкільної освіти, 505 — закладів вищої освіти. За таких умов ускладнюється забезпечення доступу до якісної освіти¹⁴².

Однією з найбільш постраждалих внаслідок війни є сфера охорони здоров'я. За інформацією Міністра охорони здоров'я України Олега Ляшка¹⁴³, на початок 2023 року повністю зруйновано 173 заклади охорони здоров'я, пошкоджено 1218 об'єктів медичної інфраструктури.

РФ не полишає спроб знищити всі об'єкти енергетичної інфраструктури в Україні. За даними Національної енергетичної компанії «Укренерго», не залишилося жодного великого об'єкта енергетичної інфраструктури, який би не постраждав від обстрілів. Внаслідок цього

¹⁴² Київська школа економіки. Режим доступу: <http://surl.li/eqtrk>

¹⁴³ Укрінформ: Система охорони здоров'я впевнено тримає медичний фронт. Режим доступу: <http://surl.li/exnxd>

страждає цивільне населення, яке в осінньо-зимовий період 2022 – початок 2023 років залишається без електро-, тепло- та водопостачання. У зв'язку із критичною ситуацією в енергетичній сфері Урядом застосовуються віялові та екстрені відключення побутових споживачів від електроенергії в цей період.

Наслідки збройного вторгнення РФ для екологічної безпеки України вже сьогодні характеризуються як катастрофічні. Втрат зазнають всі довкіллієві компоненти: повітря, ґрунти, води, рослинний і тваринний світ. Внаслідок окупації території України і продовження воєнних дій постраждали близько 20% природоохоронних територій і зон загальною площею близько 1 млн гектарів, тобто які знаходяться у зонах потенційного знищення.

Втрати довкілля від військових дій глобалізуються і несуть віддалені наслідки для всього суспільства, оскільки забруднення повітря і води не мають меж, і через продовження бойових дій такі втрати тільки зростатимуть.

РФ не полишає спроби стерти українську національну ідентичність. На кінець 2022 року задокументовано 1 189 військових злочинів проти української культурної спадщини. Майже третину об'єктів культурної інфраструктури (446) повністю зруйновано, що унеможливує доступ до культурних послуг і культурної спадщини.

Компетентні органи державної влади й органи місцевого самоврядування мають оперативно реагувати на ці загрози і виклики з метою забезпечення громадян соціальною та економічною підтримкою. Поряд з цим держава має виконувати ті зобов'язання, які мала до початку воєнного стану, та максимально не допускати обмеження наявних прав громадян, попри наявні виклики.

Уповноважений активно допомагає зазначеним органам у цій роботі, вносяться необхідні рекомендації з метою недопущення порушень і додержання соціальних та економічних прав людини і громадянина.

ПРАВО НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

З огляду на повномасштабне вторгнення РФ та запровадження воєнного стану виникла необхідність урегулювання низки проблемних питань для реалізації громадянами своїх прав у сфері пенсійного забезпечення та соціального захисту.

З метою забезпечення цих прав Верховною Радою України та Урядом оперативно прийнято важливі нормативно-правові акти, якими впроваджено нові механізми виплати та доставки пенсій, виплати державних соціальних допомог, пільг та житлових субсидій, надання соціальних послуг на період введення воєнного стану¹⁴⁴. Проте багато питань вимагали додаткового законодавчого врегулювання і на них Уповноваженим було звернуто увагу компетентних органів державної влади.

¹⁴⁴ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 14 квітня 2022 року № 2193-IX; Постанова Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2022 р. № 162 «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану»; Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану»; Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 215 «Про особливості нарахування та виплати грошових допомог, пільг та житлових субсидій на період дії воєнного стану»; Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 462 «Деякі питання надання пільг та житлових субсидій в умовах воєнного стану»; Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2022 р. № 294 «Про внесення змін до порядку, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 26 червня 2019 р. № 576 і від 1 червня 2020 р. № 587».

Проблемні питання додержання прав громадян у сфері пенсійного забезпечення територіальними органами Пенсійного фонду України в умовах воєнного стану

Моніторингом Уповноваженого виявлено факти припинення територіальними органами ПФУ виплати пенсії по інвалідності та в разі втрати годувальника особам з інвалідністю у випадку закінчення термінів встановлення інвалідності та відсутності висновку МСЕК про підтвердження інвалідності на наступний період.

На виконання рекомендацій Уповноваженого право цих осіб поновлене: прийнято законодавчі акти¹⁴⁵, якими гарантовано автоматичне продовження виплати пенсій для осіб з інвалідністю, у яких строк припинення виплати пенсії припадає на період дії воєнного стану, надзвичайного стану в Україні, у разі неможливості проходження повторного огляду МСЕК.

Виявлено порушення прав громадян на призначення (перерахунок) пенсії з дати виникнення на це права у зв'язку із неможливістю з незалежних від них причин подати заяву та необхідні документи до територіальних органів ПФУ у межах визначеного законодавством трьохмісячного терміну.

Окреслена проблема врегульовується у проєкті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо призначення пенсії особам, які проживають на тимчасово окупованій території або на території, де ведуться бойові дії (реєстр. № 8198 від 10.11.2022), який прийнято у першому читанні. Цим законопроектом, зокрема, передбачається призначення пенсії за віком, по інвалідності в період дії воєнного стану в Україні та протягом трьох місяців після його припинення або скасування з дня, що настає за днем досягнення особою пенсійного віку або встановлення інвалідності.

Нові виклики у реалізації права на пенсійне забезпечення виникли в громадян України, які наразі проживають в Україні, але набули страховий стаж на території РФ, у зв'язку з розірванням з країною-агресором відносин за Угодою про гарантії прав громадян держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав в галузі пенсійного забезпечення від 13 березня 1992 року¹⁴⁶.

На виконання рекомендацій Уповноваженого Мінсоцполітики розроблено проєкти нормативно-правових актів¹⁴⁷, якими врегульовується питання призначення зазначеній категорії осіб пенсії, а також державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд.

---

¹⁴⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту соціальних, трудових та інших прав фізичних осіб, у тому числі під час воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю»; Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2022 р. № 630 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»; Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2022 року № 928 «Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 р. № 338 і постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236».

¹⁴⁶ Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 р. № 1328 «Про вихід з Угоди про гарантії прав громадян держав — учасниць Співдружності Незалежних Держав у галузі пенсійного забезпечення».

¹⁴⁷ Проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” та деяких інших законів України щодо пропорційного обчислення страхового стажу особам, які працювали за межами України»; проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2005 р. № 261 "Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд”».

Проблемні питання додержання органами соціального захисту населення прав громадян у сфері соціального захисту в умовах воєнного стану

Потребують перегляду положення законодавства, якими регулюється питання призначення окремих державних соціальних допомог, зокрема державних допомог сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, і житлових субсидій в умовах воєнного стану.

Зокрема, необхідно переглянути норми підпункту 5 пункту 14 Положення про порядок призначення житлових субсидій, затвердженого постановою КМУ від 21 жовтня 1995 р. № 848 (в редакції постанови КМУ від 14 серпня 2019 р. № 807, зі змінами), щодо непризначення житлової субсидії при наявності простроченої понад три місяці заборгованості з оплати житлово-комунальних послуг, визначивши винятки із цього правила для осіб, які з незалежних від них причин втратили роботу або з ними тимчасово призупинено трудові відносини в період воєнного стану, і через це не можуть оплачувати такі послуги.

Для призначення державної допомоги малозабезпеченим сім'ям працездатним особам, які з незалежних від них причин втратили роботу або з ними тимчасово призупинено трудові відносини в період воєнного стану, необґрунтовано враховується дохід на рівні 0,5 мінімального розміру заробітної плати¹⁴⁸. У зв'язку з цим зменшується розмір допомоги або взагалі втрачається на неї право.

Надано рекомендації Уповноваженого Мінсоцполітики стосовно внесення змін до законодавства щодо обрахування середньомісячного сукупного доходу при призначенні державних соціальних допомог для осіб, з якими роботодавцем призупинено дію трудового договору під час дії воєнного стану.

Стан виконання органами державної влади державних бюджетних програм, спрямованих на захист прав людини і громадянина у сфері соціального захисту

На адресу Уповноваженого у 2022 році надходили звернення громадян щодо невиконання заборгованості з пенсійних/соціальних виплат за рішеннями суду, погашення якої здійснюється територіальними органами ПФУ/Мінсоцполітики за рахунок коштів державного бюджету.

Здійснюваний Уповноваженим моніторинг засвідчив, що коштів на погашення такої заборгованості, що виділяються з Державного бюджету України, недостатньо для покриття фактичної потреби.

За інформацією ПФУ, виплату заборгованості у 2022 році органами ПФУ розпочато тільки з 14 жовтня 2022 року, після затвердження¹⁴⁹ бюджету ПФУ на 2022 рік, на її погашення виділено 360,0 млн гривень. За рахунок цих коштів у листопаді та грудні 2022 року профінансовано виплату заборгованості за 9 924 рішеннями суду, які набрали законної сили у період по 08.07.2020. Станом на 01.01.2023 в автоматизованій базі даних ПФУ обліковуються 309,1 тис. судових рішень, за якими наявна заборгованість.

За інформацією Мінсоцполітики як головного розпорядника за бюджетною програмою КПКВК 2501290 «Забезпечення виконання рішень суду», потреба в бюджетних асигнуваннях на ці цілі станом на 01.09.2022 становила 1 462,0 млн грн при фактичних видатках за програмою у

¹⁴⁸ Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 р. № 632 «Порядок обчислення сукупного доходу сім'ї (домогосподарства) для усіх видів державної соціальної допомоги».

¹⁴⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 1167 «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2022 рік».

сумі 27,0 млн грн. Станом на 31.12.2022 усі кошти спрямовано для виплати за рішеннями суду щорічної разової грошової допомоги до 5 травня, де боржниками визначено Мінсоцполітики та регіональні органи соціального захисту населення.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Протягом 2022 року до Секретаріату Уповноваженого надійшло 9 190 звернень, якими повідомлено про 9 767 порушень прав громадян на соціальний захист, за якими відкрито 31 провадження Уповноваженого.

У сфері **соціального захисту** виявлена низка порушень прав громадян, які мають системний характер, зокрема на пенсійне забезпечення, отримання державних соціальних допомог та компенсацій, статусу реабілітованої особи тощо.

До Уповноваженого надходили звернення громадян України, які набули страховий стаж під час роботи за кордоном, щодо порушення їх конституційного права на отримання пенсії в Україні.

До Уповноваженого звернувся мешканець Львівської області щодо порушення його права на своєчасне призначення пенсії за віком у зв'язку із неможливістю підтвердження страхового стажу за період роботи в Королівстві Іспанія з 1999 по 2018 роки.

Встановлено, що заяву про призначення пенсії до ГУ ПФУ у Львівській області заявник подав 11.05.2022 р., станом на кінець року документи від Національного інституту соціального забезпечення Королівства Іспанія про підтвердження його страхового стажу в рамках дії Угоди між Україною та Королівством Іспанія про соціальне забезпечення до ПФУ не надійшли. Як наслідок, у заявника не виникло право на призначення пенсії за віком через відсутність необхідного страхового стажу.

Відповідне право виникне не раніше ніж з часу надходження документів про підтвердження такого стажу, тобто втрачається право на пенсію з часу звернення за її отриманням.

Уповноваженим внесено рекомендації Мінсоцполітики щодо врегулювання окресленої ситуації шляхом внесення змін до національного законодавства (зокрема, призупинення перебігу трьохмісячного терміну, у межах якого можуть бути подані документи для призначення пенсії, на період очікування документів про підтвердження страхового стажу від Договірної сторони міжнародної угоди) та ініціювання змін до міжнародних угод (в частині визначення термінів надання документів про підтвердження страхового стажу на території відповідної держави).

Багато звернень громадян надходило з питань порушення їх прав у сфері пенсійного забезпечення відповідно до ухвалених на їх користь рішень суду.

До Уповноваженого звернувся мешканець Вінниці щодо непризначення йому ГУ ПФУ в м. Києві належної з листопада 2021 року пенсії за віком відповідно до статті 114 Закону

України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» на підставі рішення Вінницького окружного адміністративного суду, ухваленого у квітні 2022 року.

За результатами виконання рекомендацій Уповноваженого, ГУ ПФУ в м. Києві поновлено право заявника, призначена пенсія за період з листопада 2021 року по листопад 2022 року нарахована та виплачена у листопаді 2022 року.

Звернення стосувались також забезпечення своєчасного отримання пенсії в обраний спосіб.

Громадяни, які є користувачами мобільного додатку «Монобанк» АТ «Універсалбанк», скаржилися на те, що не можуть отримати пенсію через цей банк у зв'язку із неукладенням з ним ПФУ необхідного договору.

Надіслано рекомендації Уповноваженого до ПФУ щодо вжиття заходів для врегулювання цього питання.

На виконання рекомендацій Уповноваженого ПФУ укладено договір з АТ «Універсалбанк», а також внесено необхідні технічні зміни до вебпорталу ПФУ для подання онлайн-заявки на зміну способу отримання пенсії через цей банк.

Находили повідомлення на адресу Уповноваженого також про несвоєчасне отримання статусу реабілітованої особи.

Встановлено порушення Нацкомісією з реабілітації прав жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років на своєчасне отримання статусу реабілітованої особи через недотримання встановлених законодавством строків розгляду справ, які надходять від регіональних комісій з реабілітації. Однією з причин такої ситуації є неможливість забезпечення достатнього для прийняття рішень кворуму із членів комісії в умовах викликів воєнного стану.

За інформацією Нацкомісії з реабілітації, на її розгляді станом на кінець 2022 року перебували на обліку та залишилися нерозглянутими 1 188 справ заявників, що надійшли від регіональних комісій з реабілітації щодо визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій.

Також своєчасно не надсилаються заявникам рішення про встановлення такого статусу. Унаслідок зазначених дій громадяни з вини Нацкомісії з реабілітації втрачають право на отримання пільг для реабілітованих осіб, що належать їм згідно із законодавством. За попередній період такі пільги не повертаються.

У листопаді 2022 року до Уповноваженого звернувся мешканець Львівської області щодо неотримання ним рішення Нацкомісії з реабілітації щодо визнання його реабілітованою особою, яке було прийняте ще у листопаді 2021 року. Такими діями порушено вимоги статті 8 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», згідно з якими рішення Нацкомісії з реабілітації вручається (надсилається) заявнику протягом 15 робочих днів з дня прийняття.

За результатами виконання рекомендацій Уповноваженого Нацкомісією з реабілітації відповідне рішення надіслано реабілітованій особі. Право заявника поновлено.

Із суттєвими складнощами в реалізації свого права на соціальний захист стикаються мешканці населених пунктів, які знаходяться в зоні проведення бойових дій або на ТОТ.

Зокрема, до Уповноваженого зверталися громадяни з числа зазначених осіб щодо поновлення права на отримання державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства, у тому числі за минулий період.

У зверненні до Уповноваженого особа з інвалідністю I групи категорії А, яка проживала на території Харківської області, повідомила, що вона не отримує державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства з березня 2022 року.

Під час розгляду звернення встановлено, що заявниця перебуває на обліку в управлінні соціального захисту населення Ізюмської районної військової адміністрації. З 24.02.2022 р. управління не виконувало свої повноваження у зв'язку з активними бойовими діями на території Харківської області та частково поновило роботу з 15.07.2022 р. Станом на 24.08.2022 р. виплата допомоги не була поновлена.

З метою сприяння у реалізації права заявниці на отримання державної соціальної допомоги скеровано запит до Мінсоцполітики. За результатами вжитих заходів право заявниці на отримання допомоги поновлено. Належні їй кошти державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства за березень–вересень 2022 року включені до виплатних відомостей вересня поточного року для виплати через АТ «Ощадбанк».

Також надходили звернення щодо поновлення права на отримання державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства у належному розмірі.

До Уповноваженого надійшло звернення мешканки міста Маріуполь Донецької області з приводу неотримання через воєнний стан перерахованої їй у лютому 2022 року державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства у зв'язку із встановленням МСЕК з 01 лютого 2022 року інвалідності з дитинства I групи підгрупи А. До цього заявниця отримувала допомогу у розмірі, визначеному для осіб з інвалідністю I групи підгрупи Б, по січень 2022 року включно.

За зверненням у лютому 2022 року до Департаменту соціального захисту населення Маріупольської міської ради заявниці призначено допомогу з 01.02.2022 р. у підвищеному розмірі як особі з інвалідністю I групи підгрупи А. Проте через бойові дії та запроваджений в Україні воєнний стан Департаментом не було передано до ДП «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України» реєстри призначених у лютому 2022 року державних допомог мешканцям міста Маріуполь.

У зв'язку з цим заявниці виплати проводились за наявною в базі даних інформацією, а саме: у розмірі, визначеному для осіб з інвалідністю I групи підгрупи Б (3 868 грн).

За результатами виконання рекомендацій Уповноваженого право заявниці поновлено: здійснено заявниці нарахування допомоги у належному розмірі (6 589,80 грн) з подальшою виплатою у грудні поточного року разом з донарахованими коштами за період з лютого по листопад 2022 року.

За результатами вжитих Уповноваженим заходів відбулося поновлення права на отримання компенсації фізичним особам за надання соціальних послуг з догляду на непрофесійній основі, у тому числі за минулий період.

До Уповноваженого у лютому 2022 року звернулася мешканка Дубровицької міської територіальної громади Рівненської області щодо не призначення їй за її зверненням у 2021 році компенсації фізичним особам за надання соціальних послуг з догляду на непрофесійній основі.

За результатами вжитих під час провадження заходів реагування Уповноваженого структурним підрозділом з питань соціального захисту населення Дубровицької міської ради Рівненської області забезпечено призначення заявниці компенсації на підставі поданого нею у грудні 2021 року пакету документів, кошти компенсації за період з 01.12.2021 по 31.08.2022 р. виплачено у вересні 2022 року.

ПРАВО НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Виконання МОЗ, місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування державних бюджетних програм, спрямованих на захист прав людини і громадянина у сфері охорони здоров'я

Сектор охорони здоров'я є одним із найбільш постраждалих внаслідок війни. Програма державних гарантій медичного обслуговування населення (далі — Програма медичних гарантій) не повною мірою відображає пакети пріоритетних послуг, які набувають першочергового значення в умовах війни та у післявоєнний період. Державні програми у сфері охорони здоров'я не враховують втрат системи охорони здоров'я, понесених збитків, необхідних змін пріоритетів у сфері охорони здоров'я (переліку медичних послуг та станів).

У 2022 році у Державному бюджеті України було передбачено на сферу охорони здоров'я, зокрема на програму державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення, загальних видатків зведеного бюджету 185,2 млрд грн, що на 26,07 млрд грн більше, ніж у Державному бюджеті України на 2021 рік.

На реалізацію програми державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення України у 2022 році передбачено 157,3 млрд грн, що на 34,3 млрд грн більше, ніж у 2021 році, але становить лише 3,11% від ВВП (за даними Національного банку України, номінальний ВВП у 2022 році — 4,905 трлн грн¹⁵⁰) та не відповідає сумі видатків на цю програму, що визначені законодавством на рівні 5% ВВП¹⁵¹.

¹⁵⁰ Національний банку України. Режим доступу: <http://surl.li/eufbj>

¹⁵¹ Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення».

Неналежним також залишається стан виконання МОЗ програмних документів Уряду, спрямованих на захист прав донорів крові та її компонентів, а також реципієнтів.

Результати парламентського контролю стану виконання положень Закону України «Про донорство крові та її компонентів» та Стратегії розвитку національної системи крові на період до 2022 року свідчать, що на виконання зазначених програмних документів не прийнято відповідні нормативно-правові акти, що сприятимуть забезпеченню прав пацієнтів доступними, якісними та безпечними компонентами донорської крові у достатній кількості в умовах воєнного стану.

Не додержуються права донорів крові на забезпечення безоплатним харчуванням у день безоплатної донації крові та/або компонентів крові.

Для суб'єктів системи крові не розроблено механізму реалізації надлишків плазми крові для подальшого контрактного виробництва препаратів з донорської крові та порядку розрахунку вартості компонентів крові.

Відповідні рекомендації були надані Уповноваженим МОЗ, які частково враховано:

- затверджено Норми харчування та вартості однієї порції харчування донорів у день безоплатної донації крові та/або компонентів крові¹⁵²;

- розроблено проекти постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики формування ціни для придбання плазми для фракціонування у суб'єктів системи крові державної та комунальної форм власності» та наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Методики розрахунку вартості донорської крові та компонентів крові, що виготовляються суб'єктами системи крові, для забезпечення надання послуг з трансфузії крові та/або компонентів крові», які доопрацьовуються МОЗ спільно з Міністерством фінансів України.

Станом на 31.12.2022 залишаються не вирішеними питання механізму реалізації надлишків плазми крові для подальшого контрактного виробництва препаратів з донорської крові та порядку розрахунку вартості компонентів крові.

Неприйняття рішень МОЗ у зв'язку із викликами, пов'язаними із повномасштабним вторгненням РФ

Результати парламентського контролю свідчать, що порушуються права цивільних осіб, які постраждали внаслідок військової агресії РФ, оскільки їм встановлюється інвалідність з причини загального захворювання, а не внаслідок війни.

Причиною такої ситуації є відсутність у чинному законодавстві такої підстави інвалідності, яка виникла через поранення, контузію, каліцтво, захворювання, одержаних у зв'язку з військовою агресією РФ проти України. До чинних критеріїв встановлення інвалідності¹⁵³ відноситься лише їх отримання на території Донецької та Луганської областей, а не на всій території України.

Саме тому особи, які постраждали внаслідок військової агресії, не можуть бути віднесені до осіб з інвалідністю внаслідок війни та скористатися пільгами, гарантованими Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

---

¹⁵² Наказ МОЗ від 29.07.2022 № 1359 «Про затвердження Норм харчування та вартості однієї порції харчування донорів у день безоплатної донації крові та/або компонентів крові».

¹⁵³ Постанова Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1317 «Питання медико-соціальної експертизи», пункт 26 Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності.

Уповноваженим рекомендовано МОЗ вжити невідкладних заходів з метою унормування в чинному законодавстві питання встановлення інвалідності внаслідок війни цивільним особам.

Додержання права на встановлення, підтвердження групи інвалідності

На адресу Уповноваженого надійшло 12 повідомлень від громадян щодо складнощів у проведенні медико-соціальної експертизи, встановленні та перегляді групи інвалідності, захисті права на об'єктивну медико-соціальну експертизу.

За результатами проведеного Уповноваженим моніторингу додержання медико-соціальними експертними комісіями (далі — МСЕК) прав людини і громадянина на встановлення, підтвердження інвалідності в умовах воєнного стану виявлено, що станом на жовтень 2022 року 39 МСЕК не працюють у зв'язку з розв'язаною РФ війною в окупованих регіонах або там, де ведуться бойові дії та більшість приміщень МСЕК зруйновано.

Моніторингом стану виконання МСЕК рішень Уряду, спрямованих на тимчасове спрощення порядку встановлення та подовження інвалідності на час запровадження воєнного стану, з'ясовано, що процедурою заочного проведення МСЕК скористалися у Львівській області у березні–квітні 2022 року лише дві особи з 7 613 осіб, у червні — із 3496 справ заочно розглянуто 82.

У Чернівецькій області за аналогічний період із 6 562 поданих на МСЕК справ 353 особи виявили бажання розглянути їх заочно.

Проблемним залишається питання відновлення втрачених громадянами своїх документів про інвалідність у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України.

Результати моніторингу свідчать, що документом, на підставі якого особа з інвалідністю набуває право на соціальні гарантії, отримання належних пільг та соціальних виплат, є лише оригінал довідки МСЕК. На сьогодні МСЕК можуть видавати лише копії документів про встановлення інвалідності, а не дублікат довідки до акта огляду медико-соціальною експертною комісією, оскільки нормативно-правовий акт, яким би врегулювалося це питання, відсутній. Розв'язання цього питання можливо шляхом створення єдиної електронної бази даних обліку громадян, що зверталися до МСЕК.

Відсутній також у МСЕК та учасників реабілітаційного процесу доступ до інформації, що міститься в Централізованому банку даних осіб з інвалідністю. Уповноваженим надано відповідні рекомендації МОЗ.

Забезпечення реалізації права на отримання медичної допомоги належної якості

На адресу Уповноваженого надходили повідомлення від громадян про порушення їхніх прав органами управління у сфері охорони здоров'я різних регіонів, що стосуються порушення термінів розгляду питання клініко-експертної оцінки якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування клініко-експертними комісіями, неможливості оскарження рішень КЕК до МОЗ як центрального органу виконавчої влади, що формує політику у сфері охорони здоров'я.

Причиною такої ситуації є зміни, що внесені до наказу МОЗ «Про організацію клініко-експертної оцінки якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування», згідно з якими на період дії воєнного стану в Україні КЕК МОЗ не проводиться¹⁵⁴.

З метою недопущення обмеження прав громадян України на оскарження висновків КЕК щодо клініко-експертної оцінки якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування у закладах охорони здоров'я незалежно від форми власності, підпорядкування та фізичними особами-підприємцями (ФОП), що провадять господарську діяльність у сфері охорони здоров'я у відповідній адміністративно-територіальній одиниці України, надані рекомендації МОЗ.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Протягом 2022 року до Секретаріату Уповноваженого надійшло 690 звернень, за якими відкрито 27 проваджень Уповноваженого.

Численна кількість звернень стосувалася права на отримання медичної допомоги належної якості.

У серпні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення від громадянки Т., мешканки м. Києва, щодо сприяння у проведенні клініко-експертною комісією Департаменту охорони здоров'я виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської військової адміністрації) клініко-експертної оцінки якості надання їй медичної допомоги в умовах приватної стоматологічної клініки, оскільки вона не могла розв'язати це питання протягом двох місяців.

Департаментом було поінформовано про неможливість проведення оцінки якості надання заявниці медичної допомоги та зазначено, що приватні заклади охорони здоров'я не належать до сфери управління Департаменту, тому відсутні важелі впливу на цей заклад.

Уповноважений звернувся до Департаменту із роз'ясненням щодо утворення КЕК для колегіального розгляду звернень щодо клініко-експертної оцінки якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування за конкретними випадками у закладах охорони здоров'я усіх форм власності у відповідній адміністративно-територіальній одиниці України.

За результатами звернення Уповноваженого Департамент утворив КЕК та провів клініко-експертну оцінку якості надання заявниці медичної допомоги.

До Уповноваженого також надходили звернення щодо підтвердження групи інвалідності.

На «гарячу лінію» до Уповноваженого у березні 2022 р. надійшло звернення від громадянина С., особи з інвалідністю I групи, мешканця Харкова, який переїхав до Львова, щодо необхідності проходження повторного огляду МСЕК.

Уповноваженим заявнику було надано роз'яснення щодо можливості пройти медико-соціальну експертизу заочно за місцем перебування у м. Львові до припинення або скасування воєнного стану та скеровано відповідні рекомендації МСЕК.

¹⁵⁴ Наказ МОЗ від 20 березня 2022 р. № 508 «Про внесення зміни до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 5 лютого 2016 р. № 69».

За сприяння Уповноваженого громадянина С. було невідкладно прийнято у закладі охорони здоров'я м. Львова, комісія розглянула його питання заочно за екстериторіальним принципом, завдяки чому право на підтвердження групи інвалідності забезпечено.

ПРАВО НА ПРАЦЮ

Додержання права працівників на своєчасне отримання винагороди за працю.

В державі відсутня повна статистична інформація щодо суми заборгованості з виплати заробітної плати у зв'язку з тим, що фізичні особи, фізичні особи-підприємці, юридичні особи під час дії воєнного стану або стану війни та протягом трьох місяців після його припинення мають право не подавати статистичну й фінансову звітність. Заборгованість по виплаті заробітної плати станом на 01.01.2023 (без урахування частини тимчасово окупованих територій) становила 2,8 млрд грн. Заборгованість із заробітної плати на підприємствах, що знаходяться у сфері управління центральних органів виконавчої влади, становила 2,1 млрд грн. Борги працівникам економічно активних підприємств становлять 2,3 млрд грн, у стадії банкрутства — 0,5 млрд грн, на економічно неактивних — 0,04 млрд грн. Міжвідомча робоча група з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення), яка є тимчасовим консультативно-дорадчим органом КМУ у сфері сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань, пов'язаних зі своєчасною виплатою та погашенням заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення), засідань у 2022 році не проводила, пропозиції щодо зменшення рівня заборгованості по заробітній платі не надавала. Уповноважений звернувся до Мінекономіки з проханням відновити діяльність Міжвідомчої робочої групи.

Забезпечення права працівників на офіційне працевлаштування

Рівень незадекларованої праці залишається високим. Органи державної статистики з лютого 2022 року не проводять обстеження робочої сили, на підставі чого отримується інформація щодо неформальної зайнятості населення. Держпраці та її територіальні органи з 24.02.2022 р. не здійснюють заходи державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства про працю юридичними особами незалежно від форми власності, виду діяльності, господарювання та фізичними особами, які використовують найману працю.

Питання нездійснення контролюючими органами державного нагляду (контролю) у 2022 році у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні є системним та стосується не тільки діяльності Держпраці, а й інших органів державної влади¹⁵⁵.

Держпраці також не здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням законодавства про працю у період дії воєнного стану в частині додержання вимог положень Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», а також з питань виявлення неоформлених трудових відносин та законності припинення трудових договорів з

¹⁵⁵ Детальна інформація про рекомендації Уповноваженого наведена в пункті 4.4. «Права споживачів».

підстав відсутності форм документів, що складаються при здійсненні заходів державного нагляду та контролю в умовах воєнного стану.

Уповноваженим надано рекомендації Мінекономіки привести форми документів, що складаються при здійсненні заходів державного нагляду та контролю відповідно до зазначеного Закону, та внести зміни до наказу¹⁵⁶.

Додержання права громадян у разі безробіття

Безробіття — одне з ключових негативних соціальних наслідків війни. За інформацією Державного центру зайнятості, у 2022 році мали статус безробітного 867 636 осіб, що складає 72,8% порівняно з минулим роком (у 2021 році — 1 191 008 осіб). Водночас з повномасштабною агресією кількість вакансій на кінець 2022 року складала 21 241 одиниць або 51,8% порівняно з минулим роком (у 2021 р. — 41 042). На 1 вакансію у 2022 р. припадає 9 безробітних, у 2021 р. було 7 безробітних. Всупереч зменшенню загальної кількості безробітних, кількість осіб, які не отримують заробітну плату або інші види прибутку, набагато більша. Серед факторів такого стану є: неповна інформація Державного центру зайнятості, відсутність даних з тимчасово окупованих територій, виїзд за кордон, відпустки без збереження заробітної плати, запровадження простою, призупинення трудових відносин тощо.

Здійснення контролю ОМС за додержанням трудових прав працівників підприємств, установ і організацій, що перебувають у комунальній власності

ОМС через відсутність обов'язковості проведення перевірок при здійсненні повноважень у сфері контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення¹⁵⁷, а також затвердженого порядку здійснення такого контролю, не контролюють діяльність підприємств, установ та організацій, що перебувають у комунальній власності, щодо додержання трудових прав працівників. Тим самим не виконуються вимоги частини другої статті 259 КЗпП України та частини третьої статті 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Забезпечення права медичних працівників та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат

З 10.12.2021 (з моменту набрання чинності Закону № 1894-IX)¹⁵⁸ медичні працівники приватних закладів охорони здоров'я та члени їхніх сімей позбавлені можливості отримати страхові виплати у разі захворювання або смерті у зв'язку з інфікуванням гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, через несвоєчасність внесення змін у Порядок здійснення страхових виплат (далі — Постанова № 498)¹⁵⁹ та змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік».

---

¹⁵⁶ Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 27 жовтня 2020 року № 2161 «Про затвердження форм документів, що складаються при здійсненні заходів державного нагляду та контролю Державною службою України з питань праці».

¹⁵⁷ Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».

¹⁵⁸ Закон України «Про внесення змін до статті 39 Закону України “Про захист населення від інфекційних хвороб” щодо врегулювання питання соціального захисту постраждалих від коронавірусної хвороби (COVID-19) медичних працівників закладів охорони здоров'я всіх форм власності».

¹⁵⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 р. № 498 «Деякі питання надання страхових виплат у разі захворювання або смерті медичних працівників у зв'язку з інфікуванням гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2».

До Уповноваженого у січні 2022 р. надійшло звернення від громадянки З. щодо порушення її права на отримання страхових виплат як члена сім'ї померлого медичного працівника, смерть якого настала внаслідок його інфікування гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, під час виконання професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження.

За сприяння Уповноваженого 02.12.2022 внесено зміни до Постанови № 498, у Законі України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» змінено назву бюджетної програми, що передбачає виділення коштів на гарантовані виплати всім медичним працівникам.

Забезпечення прав окремих категорій працівників та членів їхніх сімей на отримання грошової допомоги у період дії воєнного стану

З 24 лютого 2022 року зафіксовані непоодинокі випадки загибелі та поранень осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, працівників об'єктів критичної інфраструктури та журналістів під час виконання посадових обов'язків внаслідок бойових дій, бомбардувань тощо.

На розгляді у Верховній Раді України перебуває проєкт закону, положення якого покликані врегулювати питання отримання одноразової грошової допомоги цими категоріями працівників та членами їхніх сімей.

Порушення права громадян на виконання судових рішень про стягнення заборгованої заробітної плати, боржниками в яких є державні органи та державні підприємства, установи, організації

Скориставшись своїм правом звернення до суду, громадяни не можуть поновити свої права на підставі рішення суду через те, що заборгованість за рішеннями суду, пов'язаними з трудовими правовідносинами, погашається у другу чергу¹⁶⁰, а також через відсутність достатніх коштів за бюджетною програмою, що дозволило б виконувати гарантовані державою судові рішення у встановлені законом строки. За інформацією Державної казначейської служби України, станом на 28.12.2022 р. на виконанні в органах Казначейства перебувають 5 622 виконавчих документів, пов'язаних з трудовими відносинами, на суму 327,7 млн грн, зокрема 983 виконавчих документа на загальну суму 151,3 млн грн, боржниками за якими є органи державної влади та 4 639 виконавчих документів на загальну суму 176,4 млн грн, за якими боржниками є державні підприємства.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Протягом 2022 року до Секретаріату Уповноваженого надійшло 1136 звернень, якими повідомлено про 1 467 порушень права на працю, за якими відкрито 33 провадження Уповноваженого.

Зокрема, на адресу Уповноваженого надходили звернення щодо порушення права на працю від державних службовців.

¹⁶⁰ Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень».

У березні 2022 р. до Уповноваженого надійшли звернення від 7 працівників Луганського обласного територіального центру комплектування та соціальної підтримки щодо звільнення їх під час початку повномасштабної агресії із займаних посад державної служби, за якими відкрито провадження Уповноваженого.

Під час здійснення провадження встановлено, що під час звільнення не було виконано вимог щодо: письмового повідомлення державного службовця не пізніше як за 30 календарних днів до зміни істотних умов; можливості подання державними службовцями керівнику державної служби заяви про звільнення або заяви про переведення на іншу запропоновану йому посаду.

За реагування Уповноваженого було скасовано наказ щодо звільнення заявників. Право державних службовців на працю було поновлено.

Крім того, були зафіксовані порушення права застрахованих осіб на своєчасне отримання коштів по матеріальному забезпеченню за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Так, на адресу Уповноваженого надходили повідомлення громадян щодо невиконання робочими органами ФСС коштів по матеріальному забезпеченню. За результатами розгляду звернень встановлено, що за січень–вересень 2022 року ФСС недоотримано надходжень коштів від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі — ЄСВ) страхувальниками та застрахованими особами на суму 5,2 млрд грн, що складає 19,8 % від планового показника за цей період. Недоотримання надходжень ЄСВ призвело до появи заборгованості ФСС з виплати матеріального забезпечення застрахованим особам станом на 01.10.2022 року за період з 18 липня по 30 вересня 2022 року (55 робочих днів) на суму 2,9 млрд гривень.

З метою поновлення прав застрахованих осіб Уповноваженим надавались рекомендації Мінсоцполітики, Правлінню ФСС. В окремих робочих органах ФСС станом на 31.12.2022 є заборгованість по прийнятих в лютому–березні 2022 року заявах-розрахунках страхувальників, які знаходяться в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, та з якими втрачено зв'язок.

4.4. ПРАВО ВЛАСНОСТІ

Забезпечення участі громадян в розгляді їх звернень у сфері містобудівної діяльності

Порядок здійснення державного архітектурно-будівельного контролю¹⁶¹ не передбачає можливість брати участь у засіданнях комісії щодо розгляду звернень у сфері містобудівної діяльності у режимі відеоконференції та не враховує ситуацію, яка склалася в нашій державі у зв'язку з введенням воєнного стану та наявними протиепідемічними заходами з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Це дає підстави комісії залишити без розгляду звернення фізичних та юридичних осіб з цього питання.

¹⁶¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2011 р. № 553 «Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю».

За інформацією від ДІАМ, комісією залишено без розгляду через повторну неявку заявника:

- за період з 15.09.2021 р. по 31.12.2021 р. — 604 звернення (майже 58% від загальної кількості звернень);

- за період з 01.01.2022 р. по 24.02.2022 р. — 79 звернень (майже 46% від загальної кількості звернень).

Через встановлену Урядом заборону на здійснення заходів державного нагляду (контролю)¹⁶², звернення фізичних та юридичних осіб з цих питань після 24.02.2022 р. на засідання комісії не виносились.

Питання нездійснення контролюючими органами державного нагляду (контролю) у 2022 році у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні є системним та стосується не тільки діяльності ДІАМ, а й інших органів державної влади¹⁶³.

Для захисту прав громадян на належний розгляд їх звернень у сфері містобудівної діяльності, Уповноваженим надано рекомендації ДІАМ щодо внесення змін, до пункту 7¹ Порядку в частині проведення комісією своїх засідань в режимі відеоконференції.

Зміни до Порядку наразі не внесені.

Додержання забудовниками майнових прав громадян, які є інвесторами у будівництві власного житла

Проблема довгобудів триває вже не один рік. Громадяни-інвестори не можуть реалізувати свої майнові права й отримати у власність квартири, які будуються або побудовані із залученням коштів фізичних та/або юридичних осіб.

За даними профільних громадських організацій¹⁶⁴ в Україні понад 200 000 громадян-інвесторів не можуть реалізувати свої майнові права й отримати у власність квартири, оскільки об'єкти будівництва в експлуатацію не здані та будівельні роботи на них не проводяться.

Згідно з інформацією Мінрегіону, у 2022 році сформовано перелік об'єктів житлового будівництва, що не прийняті в експлуатацію, до якого внесено 154 об'єкта.

Міжвідомча робоча група з питань сприяння постраждалим інвесторам у добудові об'єктів незавершеного житлового будівництва, створена при Мінрегіоні, з червня 2021 року не проводить свої засідання. Пропозиції та рекомендації з врегулювання питання довгобудів, Кабінету Міністрів України не надано.

В Україні на законодавчому рівні відсутня дієва система врегулювання правовідносин, що виникли при порушенні термінів прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів багатоквартирного житлового будівництва, які будуються або побудовані із залученням коштів фізичних та/або юридичних осіб.

Громадянка Т. у своєму зверненні до Уповноваженого повідомляє, що вона 08.02.2018, відповідно до договору купівлі-продажу майнових прав, придбала у ТОВ «Житловий комплекс

¹⁶² Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану».

¹⁶³ Детальна інформація про рекомендації Уповноваженого наведена в пункті 4.4. «Права споживачів».

¹⁶⁴ Build PortaL. Режим доступу: <http://surl.li/euevlf>

«Нові Теремки» майнові права на квартиру в проєктному будинку в с. Новосілки Києво-Святошинського району Київської області, орієнтовний строк готовності — 30 червня 2019 року. Об'єкт будівництва в експлуатацію не зданий, будівельні роботи на ньому не проводяться.

Головним слідчим управлінням Національної поліції України повідомлено про відкриття кримінального провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 190 КК України.

Чабанівська селищна рада поінформувала про відсутність правових механізмів для органів місцевого самоврядування для взяття на баланс і добудови об'єктів незавершеного будівництва.

Порушення прав громадян під час митного ввезення транспортних засобів для особистого користування

Органами Державної митної служби України складено 83 протоколи про порушення митних правил у зв'язку з невивезенням транспортних засобів громадянами-резидентами, які були ввезені для особистого користування на митну територію України.

Причиною порушень положень законодавства є введені обмеження щодо виїзду за межі країни громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років.

Розв'язання цього питання можливе шляхом внесення змін до МК України в частині зупинення перебігу строків тимчасового ввезення громадянами України транспортних засобів особистого користування, на період до припинення чи скасування воєнного, надзвичайного стану на території України.

Також встановлено, що положення МК України не узгоджуються із частиною «б» статті 7 Додатка С «Додаток щодо транспортних засобів» до Конвенції про тимчасове ввезення (Стамбул, 1990 р.) (Україна приєдналася до цієї конвенції в 2004 році), відповідно до якої «транспортні засоби приватного використання можуть використовуватись третіми особами, які мають належний дозвіл користувача права на тимчасове ввезення. Кожна Договірна Сторона може дозволити таке використання особою, яка постійно проживає на її території, зокрема якщо вона використовує його від імені і згідно з інструкціями користувача права на тимчасове ввезення».

Відповідні рекомендації надані Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Протягом 2022 року до Секретаріату Уповноваженого надійшло 859 звернень, якими повідомлено про 888 порушень прав громадян на власність, за якими відкрито 97 проваджень Уповноваженого.

У сфері забезпечення права власності до Уповноваженого надходили звернення щодо порушення прав громадян під час митного ввезення транспортних засобів для особистого користування.

Громадянином Р. 04.02.2022 на митну територію України було завезено транспортний засіб з метою особистого користування в режимі «тимчасового ввезення до 60 днів» без митного оформлення.

Вивезти транспортний засіб, після закінчення терміну 60 днів, за межі митної території України громадянин Р. не мав можливості, оскільки він підпадає під діючі обмеження виїзду для громадян України чоловічої статі від 18 до 60 років в зв'язку із введенням на території України воєнного стану.

Головним державним інспектором відділу митного оформлення митного поста Полтавської митниці Держмитслужби складено протокол про порушення митних правил на суму 170 тис. гривень.

Не зважаючи на об'єктивні обставини, з яких громадянин Р. не зміг вивезти транспортний засіб, Держмитслужба цей протокол не скасувала.

Натомість постановою апеляційної інстанції скасовано протокол про порушення митних правил громадянином Р.

ПРАВА У СФЕРІ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ

Відсутність рішень МКІП у зв'язку із викликами, пов'язаними із повномасштабним вторгненням РФ

Результати парламентського контролю засвідчили, що в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну органами державної влади не було вжито належних заходів для затвердження алгоритмів захисту матеріальних і культурних цінностей у зв'язку із введенням воєнного стану (під час воєнних дій). Чинний Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій¹⁶⁵ не враховує особливостей евакуації, транспортування, створення тимчасових місць для забезпечення охорони та збереження пам'яток культури в умовах воєнного стану. Як наслідок, на окупованих територіях РФ не лише руйнуються пам'ятки, а й розкрадаються культурні й історичні цінності.

Базова мережа закладів культури зазнала негативних наслідків внаслідок цілеспрямованих обстрілів військами загарбника цивільної інфраструктури, що призвело до обмеження права на доступ до культурних послуг та посилення відтоку кадрів з галузі.

Внаслідок перерозподілу видатків споживання державного та місцевих бюджетів зменшується фінансування закладів культури, що призводить до оголошення простою або призупинення дії трудових договорів з працівниками бібліотек.

Якість забезпечення основних державних соціальних гарантій щодо надання безоплатних послуг населенню закладами культури державної та комунальної форм власності не відповідає Державному стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій».

¹⁶⁶ Наказ Міністерства культури України від 15 жовтня 2013 р. № 983 «Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності».

Об'єм знищених, зруйнованих та пошкоджених культурних пам'яток і цінностей свідчить про намагання РФ стерти національну ідентичність українського народу.

МКІП не затверджено Методику визначення вартості шкоди та збитків, завданих об'єктам культурної спадщини внаслідок збройної агресії РФ та Методику визначення вартості шкоди, завданої незаконними археологічними дослідженнями внаслідок збройної агресії РФ.

Пунктом 17 Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації¹⁶⁷, передбачено, що за напрямом втрати культурної спадщини та культурних цінностей відповідальним за визначення шкоди та збитків є МКІП.

Забезпечення рівного доступу до якісної професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти незалежно від місця проживання в умовах воєнного стану

Результати парламентського контролю у сфері освіти свідчать, що питання забезпечення рівного доступу до якісної професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти незалежно від місця проживання в умовах воєнного стану залишаються проблемними¹⁶⁸.

Мережа закладів професійної (професійно-технічної) освіти зазнала суттєвих змін. У новому навчальному році освітній процес розпочався у 564 ЗПТО, проти 694 закладів, що працювали станом на 01.01.2022 р.

Причиною такої ситуації є неможливість здійснення освітньої діяльності у закладах освіти, розташованих на окупованих територіях та районах, де ведуться бойові дії. Лише у Харківській області таких закладів 24, Донецькій — 18, Запорізькій — 17, Луганській — 15. Не всі учні ЗПТО з об'єктивних причин змогли скористатися можливістю на продовження навчання у безпечних умовах, отримання документа про професійну освіту того закладу, де вони навчалися, наданою їм завдяки затвердженому Положенню про внутрішню академічну мобільність здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. Ускладнюється через воєнний стан впровадження дуальної форми здобуття освіти в ЗПТО. За даними МОН, за дуальною формою навчання освітній процес відбуватиметься у 2022–2023 н.р. у 46 ЗПТО, проти 217 — у минулому навчальному році.

Лише 2 (8,6%) заклади професійної (професійно-технічної) освіти в Миколаївській, 2 (12%) — Волинській, 3 (14%) — Тернопільській, 5 (15%) — Полтавській областях впроваджують дуальну форму здобуття освіти. Не краща ситуація і в Черкаській, Івано-Франківській, Рівненській областях, де таку роботу здійснюють менше як у чверті ЗПТО.

У сфері вищої та фахової передвищої освіти вжито заходів щодо переміщення майже 200 закладів та їх структурних підрозділів із південно-східних регіонів до безпечних областей. Однак значною є кількість закладів, що залишилися на тимчасово окупованій території. Внаслідок цього більше ніж 2 тис. здобувачів освіти не мають доступу до вищої освіти та не отримали документи про освіту у зв'язку з відсутністю доступу до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Проблемним у сфері вищої та фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану стало звуження бази для проведення навчальної практики внаслідок згорання роботи

---

¹⁶⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації».

¹⁶⁸ Моніторинг реалізації права людини і громадянина на рівний доступ до професійної (професійно-технічної) освіти в умовах воєнного стану. Режим доступу: <https://cutt.ly/R9rQvwd>

навчально-виробничих комбінатів (центрів, комплексів тощо) та провідних українських підприємств.

Результати парламентського контролю щодо забезпечення рівного доступу до якісної професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти свідчать про належне реагування МОН на виклики, пов'язані з воєнним станом.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Протягом 2022 року до Секретаріату Уповноваженого надійшло 143 звернень, за якими відкрито 3 провадження Уповноваженого.

До Уповноваженого звернулися керівники профспілкових комітетів трьох фахових медичних коледжів м. Києва щодо конфліктної ситуації, яка склалася у зв'язку з прийнятим рішенням щодо віднесення їх у підпорядкування Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації).

Представники Коледжів висловлювали застереження, що зміна підпорядкування спричинить роз'єднання системи закладів охорони здоров'я та закладів фахової передвищої медичної освіти, негативно вплине на якість підготовки фахівців.

На запит Уповноваженого МОЗ зауважено, що Департамент освіти і науки не має повноважень щодо забезпечення поєднання теоретичного навчання в Коледжах з практичними заняттями у закладах охорони здоров'я. Крім того, відсутність можливості безоплатного використання закладів охорони здоров'я міста Києва як практичних баз для проведення всіх видів практики, передбачених освітньо-професійними програмами, призведе до зниження якості підготовки медичних кадрів.

Однак, незважаючи на позицію Уповноваженого, МОЗ та Коледжів, місцевою владою прийнято рішення щодо зміни підпорядкування закладів фахової передвищої освіти м. Києва.

З огляду на зазначене з питання впливу зміни підпорядкування Коледжів на якість надання освітніх послуг здобувачам фахової передвищої медичної освіти м. Києва заплановано здійснення моніторингу у 2023 році.

До Уповноваженого звернулася громадянка Щ., стосовно порушення її права на освіту через не видачу медичним закладом вищої освіти відповідного сертифіката.

Заявниця повідомила, що у 2022 році закінчила навчання в інтернатурі медичного університету, проте відповідного сертифіката лікаря-спеціаліста їй видано не було. Водночас звернення громадянки Щ. з цього питання до ректора закладу освіти результату не мали.

Завдяки вжитим заходам Уповноваженого заявниці видано сертифікат лікаря-спеціаліста — право громадянки на освіту поновлено.

До Уповноваженого з питання порушення права на соціальний захист, зокрема на отримання соціальної стипендії, звернулася громадянка К. — студентка Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука.

Заявниця як донька військовослужбовця, зниклого безвісти під час виконання бойових завдань для забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, має право на призначення соціальної стипендії (відповідно до положень постанови КМУ від 28 грудня 2016 р. № 1045 «Деякі питання виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти»).

Проте з початку навчального року стипендію неповнолітня К. не отримувала.

У рамках провадження відповідні рекомендації було надано Нацсоцслужбі, Управлінню соціального захисту населення Печерської районної в місті Києві державної адміністрації та безпосередньо закладу освіти.

За результатами вжитих заходів у грудні 2022 року заявниці було нараховано та виплачено соціальну стипендію (починаючи з вересня 2022 року).

Право заявниці на соціальний захист з боку держави поновлено.

ПРАВА СПОЖИВАЧІВ

Результати опрацювання Держпродспоживслужбою звернень громадян про порушення їхніх прав як споживачів

З початку введення на території України воєнного стану до Уповноваженого надійшло 1 744 повідомлення від громадян про порушення суб'єктами господарювання їхніх прав як споживачів товарів та послуг.

У зв'язку із введеною Урядом на період воєнного стану заборонаю на проведення заходів державного нагляду (контролю)¹⁶⁹ Держпродспоживслужбою не здійснювалися заходи державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктами господарювання законодавства про захист прав споживачів.

До Держпродспоживслужби у період з 24 лютого по 31 жовтня 2022 року надійшло 7 666 звернень громадян щодо порушення їхніх прав як споживачів, з яких по 4 574 необхідно проводити відповідну перевірку.

Відсутність державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання підвищує ризик для життя та здоров'я громадян, та їх звернення до, зокрема, Держпродспоживслужби, ДІАМ, Держекоінспекції, Держпраці, залишаються без належного реагування.

З метою забезпечення додержання прав громадян у різних сферах Уповноваженим надано рекомендації Уряду щодо надання дозволу відповідним органам державної влади здійснювати у період воєнного стану позапланові заходи державного нагляду (контролю).

¹⁶⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану»

Рекомендації Уповноваженого підтримані Урядом¹⁷⁰, дозволено здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю) на підставі рішень центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у відповідних сферах.

Додержання прав споживачів у сфері житлово-комунальних послуг

Суб'єкти господарювання припиняють надавати споживачам послуги з електро-, газо-, водопостачання у разі заборгованості з оплати цих послуг, попри те, що Урядом з 24 лютого 2022 року та до припинення чи скасування воєнного стану в Україні встановлено заборону щодо зупинення надання житлово-комунальних послуг населенню у разі їх неоплати або оплати не в повному обсязі¹⁷¹. Унаслідок цього порушуються права громадян на отримання житлово-комунальних послуг.

Моніторингом засобів масової інформації встановлено, що питання має системний характер, наявні випадки, коли громадян залякують виселенням із житла за комунальні борги¹⁷².

Причиною такої ситуації є невнесення змін до Закону України «Про житлово-комунальні послуги» щодо заборони суб'єктам господарювання припиняти надання житлово-комунальних послуг споживачам у період дії воєнного стану.

Додержання прав споживачів у сфері банківських послуг

Банки не враховують рекомендації Національного банку України щодо автоматично продовження терміну дії банківських карток, строк дії яких закінчився.

У результаті цього громадяни, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або за кордоном, не можуть зняти (використати) свої кошти з банківського рахунку, залишаються без соціальних виплат, пенсії тощо.

Більшість банків подовжують строк дії картки лише за особистим зверненням клієнта. Однак громадяни, які знаходяться на ТОТ або за кордоном, не мають фізичної змоги відвідати банк.

З метою забезпечення роботи банківської системи в період запровадження воєнного стану Національним банком України прийнято постанову¹⁷³, якою це питання не вирішено.

Додержання прав споживачів товарів та послуг, що придбані ними через інтернет-магазини

Виявлені випадки порушення прав споживачів під час купівлі (замовлення) товарів і послуг через інтернет-магазин.

Встановлено, що чинне законодавство¹⁷⁴ не поширюється на економічні права споживача, зокрема у разі порушення умов договору купівлі-продажу (доставки) харчової продукції в інтернет-магазинах.

---

¹⁷⁰ Постанова Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2022 р. № 1363 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303»

¹⁷¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 5 березня 2022 року № 206 «Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану»

¹⁷² Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Режим доступу: <https://cutt.ly/X27gsFe>

¹⁷³ Постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану».

¹⁷⁴ Закон України «Про захист прав споживачів».

На сьогодні відсутній механізм захисту прав споживачів в інтернет-просторі. Також відсутній порядок притягнення до відповідальності суб'єкта господарювання, який надає послуги торговельного електронного майданчика у разі порушення прав споживачів.

Розв'язання цього питання можливе шляхом прийняття Верховною Радою України проекту Закону України «Про захист прав споживачів» (реєстр. № 6134 від 05.10.2021). Пропозиції та рекомендації Уповноваженого до цього законопроекту були враховані Урядом при його підготовці.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Протягом 2022 року до Секретаріату Уповноваженого надійшло 1 696 звернень, якими повідомлено про 1 744 порушення прав споживачів, за якими відкрито 98 проваджень Уповноваженого.

Так, за результатами розгляду звернення було поновлено право родини, в якій є особи з інвалідністю, на отримання послуги з електропостачання.

У жовтні 2022 року до Уповноваженого звернулася родина з Полтавщини, які є особами з інвалідністю та мають на утриманні неповнолітнього сина, щодо неправомірного відключення АТ «Полтаваобленерго» їхнього помешкання від електроенергії. Відключення електроенергії в помешканні заявників відбулося на підставі акта про недопуск працівників АТ «Полтаваобленерго» до будинку для виконання робіт по заміні вузла обліку спожитої електроенергії.

Уповноваженим надано рекомендації НКРЕКП щодо проведення перевірки, за результатами якої дії АТ «Полтаваобленерго» визнано протиправними, оскільки товариством не було попередньо узгоджено із власником житла питання заміни вузла обліку спожитої електроенергії.

На виконання припису НКРЕКП 23.11.2022 електропостачання в будинку заявників відновлено.

Також у зверненнях підіймалися питання щодо рівномірної черговості відключення електроенергії.

До Уповноваженого звернулася мешканка м. Ужгород щодо недотримання ПрАТ «Закарпаттяобленерго» графіку вимкнення електричної енергії споживачам.

Уповноваженим внесено рекомендації Держенергонагляду щодо проведення перевірки стосовно додержання в Закарпатській області графіку вимкнення електроенергії.

За результати перевірки видано обов'язковий до виконання припис щодо усунення виявлених порушень.

Для мешканців Закарпатської області ПрАТ «Закарпаттяобленерго» розроблено оновлений та збалансований новий графік погодинного вимкнення електричної енергії споживачам.

Крім того, Закарпатською обласною військовою адміністрацією прийнято розпорядження про заборону роботи вуличного освітлення та освітлення рекламних щитів у населених пунктах Закарпатської області.

У зв'язку з широкомасштабною збройною агресією проти України значна кількість українців опинилася за її межами. Там вони стикнулися зі значними труднощами у користуванні банківськими послугами.

До Уповноваженого звернулася громадянка України, яка, перебуваючи за кордоном зі своєю дитиною через військову агресію РФ, не може зняти зі свого банківського рахунку кошти.

Перебуваючи за кордоном, у заявниці через несправність сім-карти мобільного телефону, до номера якого прив'язаний онлайн-банкінг, виникла проблема з онлайн-доступом до своїх банківських рахунків і послуг банку. Спроби самостійного вирішення цієї проблеми, зокрема прив'язати онлайн-банкінг до іншого мобільного номеру телефону, призвели до блокування банком доступу до банківських рахунків та послуг. Заявниця неодноразово зверталася на контакт-центр банку, надсилала звернення на електронну пошту банку. За рекомендацією співробітників банку вона декілька разів намагалася пройти ідентифікацію та верифікацію клієнта банку, однак вирішити цю проблему їй не вдалося.

Уповноваженим надано рекомендації банку, клієнтом якого є заявниця, щодо забезпечення їй доступу до банківських послуг.

За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування банк повністю відновив доступ заявниці до онлайн-банкінгу і тепер вона має доступ до своїх банківських рахунків та послуг банку, перебуваючи із дитиною за кордоном.

Протягом жовтня–грудня 2022 року до Уповноваженого надійшло 160 звернень від громадян стосовно надзвичайно складних житлово-побутових умов проживання, які спричинені терористичними актами РФ по об'єктах енергетичної інфраструктури України. Громадяни залишаються без електро-, тепло-, водопостачання, зв'язку, інтернету.

Уповноваженим надано рекомендації Уряду про створення в усіх регіонах України пунктів обігріву, у яких громадяни за відсутності в зимовий період електропостачання та тепла матимуть можливість зігрітися, зарядити свої мобільні пристрої тощо.

Рекомендації Уповноваженого підтримані Урядом, надано доручення міністерствам та начальникам обласних і Київської міської військових адміністрацій забезпечити організацію діяльності пунктів незламності¹⁷⁵ в Україні.

Для здійснення заходів з евакуації населення, яке за віком чи станом здоров'я у разі виникнення надзвичайної ситуації не здатне самостійно вжити заходів збереження свого життя або здоров'я, а також осіб, які відповідно до законодавства доглядають (обслуговують) таких осіб, створено обласними військовими адміністраціями 701 мобільну евакуаційну групу.

¹⁷⁵ Пункт незламності. Режим доступу: <https://nezlamnist.gov.ua/>

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ

Небезпека ядерної та гуманітарної катастрофи

Через зниження рівня води у Каховському водосховищі внаслідок дій країни-агресора підвищується ризик аварії на Запорізькій АЕС. У зв'язку з неконтрольованим скидом води на Каховській ГЕС, рівень води у Каховському водосховищі стрімко знижується, оскільки обсяги скиду перевищують обсяг наповнення.

Це негативно впливає на технічні процеси на Запорізькій АЕС. Рівень води у 13,2 м є мінімальним для забору її в охолоджувальний резервуар. У разі зупинки подачі води почнуться проблеми з охолодженням реакторів, а це призведе до катастрофи.

Крім того, Каховське водосховище є джерелом питного водопостачання міст Кривий Ріг, Нікополь, Марганець та окремих районів Херсонської, Запорізької і Дніпропетровської областей, а також Автономної Республіки Крим через Північно-Кримський канал.

Безпекова ситуація на Запорізькій АЕС та забезпечення населення вказаних територій питною водою потребує подальшого моніторингу та своєчасного реагування.

Результати опрацювання Держекоінспекцією звернень громадян з екологічних питань та здійснених природоохоронних заходів у сфері охорони навколишнього природного середовища

До Держекоінспекції надійшло 823 звернення громадян з екологічних питань, по 82 з яких необхідно провести перевірку. За інформацією Держекоінспекції, у 2022 році проведено 6 заходів державного нагляду (контролю).

Питання нездійснення контролюючими органами державного нагляду (контролю) у 2022 році у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні є системним та стосується не тільки діяльності Держекоінспекції, а й інших органів державної влади¹⁷⁶.

Незважаючи на введену заборону на проведення заходів державного нагляду (контролю) та низьку кількість погоджених і проведених позапланових заходів, Держекоінспекцією у 2022 році проведено 6502 природоохоронних заходів у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Штрафні санкції накладено відносно 9 460 порушників на загальну суму 3,3 млн грн, та стягнуто до Державного бюджету України 3,1 млн гривень або 94% від загальної суми виставлених штрафних санкцій.

Загалом розраховано збитків, заподіяних державі, у розмірі 1 535,7 млн грн, більше половини з яких заподіяні невстановленими особами (957,79 млн грн).

Претензій та позовів пред'явлено сумарно на 562,39 млн грн, з них 96,68 млн грн стягнуто в добровільному та примусовому порядку через рішення судів (близько 17%).

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Протягом 2022 року до Секретаріату Уповноваженого надійшло 175 звернень, за якими відкрито 6 проваджень Уповноваженого.

---

¹⁷⁶ Детальна інформація про рекомендації Уповноваженого наведена в пункті 4.4. «Права споживачів»

До Уповноваженого надходили звернення, що стосуються забруднення атмосферного повітря.

Протягом серпня–вересня 2022 року у зверненнях до Уповноваженого мешканці міста Запоріжжя повідомляли про забруднення атмосферного повітря внаслідок спалювання невідомих речовин на території одного з законсервованих підприємств міста. Забруднення повітря продуктами горіння у м. Запоріжжя є постійним, це призводить до погіршення стану здоров'я мешканців.

Уповноважений звернувся до Держекоінспекції щодо вжиття заходів, і в результаті було здійснено позапланову перевірку одного з підприємств міста. За реагування Уповноваженого Держекоінспекцією здійснено позапланову перевірку одного з підприємств міста.

За результатами перевірки притягнуто до адміністративної відповідальності посадових осіб підприємства за порушення правил технічної експлуатації установки очистки газу.

З'ясовано, що у ГУНП в Запорізькій області відкрито кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення передбаченого частиною 2 статті 241 КК України «Забруднення атмосферного повітря».

Проведення моніторингів стану додержання прав

У 2022 році здійснено 34 моніторинги, якими охоплено 323 об'єкти, з них: центральні органи виконавчої влади — 7; територіальні органи виконавчої влади — 29; органи місцевого самоврядування — 54; селищна військова адміністрація — 1; обласні державні (військові) адміністрації — 54; стаціонарні заклади охорони здоров'я — 24; аптечні заклади — 132; органи управління освітою обласних державних (військових) адміністрацій — 17; заклади вищої освіти — 3; уповноважені органи управління — 1; інші — 1.

Поновлені порушені права громадян внаслідок вжитих заходів за результатами моніторингів:

на підприємницьку діяльність при блокуванні податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладних фізичних осіб – підприємців, які є платниками податку на додану вартість;

на забезпечення протипухлинними лікарськими засобами за бюджетні кошти громадян, хворих на онкологічні захворювання;

на проходження огляду медико-соціальних комісій осіб з інвалідністю, що потребують перегляду групи інвалідності, індивідуальних програм реабілітації;

на відображення періодів трудової діяльності громадян в Реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування на підставі поданих підприємствами, установами, організаціями відомостей для обліку трудової діяльності працівника в електронній формі.

Моніторингами виявлено низку проблемних питань, які потребують внесення змін до законодавства та вжиття заходів органами виконавчої влади:

у сфері **додержання права на соціальний захист** — не врегульовано питання практичної реалізації права на пенсійне забезпечення через вебпортал ПФУ для громадян, що знаходяться за кордоном у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ, на ТОТ чи територіях, де ведуться бойові дії;

у сфері **додержання прав власності** — не затверджено форми повідомлення про визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, договору про визначення та відшкодування збитків, акта про визначення та відшкодування збитків; не створено комісію щодо визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, відсутні положення про таку комісію; не врегульовано питання оскарження результатів роботи комісій, а також вирішення спірних питань при визначенні та відшкодуванні збитків;

щодо **додержання прав у сфері культури** — низький рівень цифровізації інфраструктури музеїв; відсутня електронна версія Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України на офіційному вебсайті МКІП; не створено реєстр базової мережі закладів культури для отримання необхідної інформації про національні та регіональні заклади культури на єдиному інформаційному ресурсі; не функціонує та не наповнена Українська цифрова бібліотека; не створено цифрову бібліотеку нотних партитур творів українських композиторів з вільним доступом.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Верховній Раді України забезпечити розгляд і прийняття:

- проекту Закону України «Про захист прав споживачів» (реєстр. № 6134 від 05.10.2021);

- проекту Закону України «Про виплату одноразової грошової допомоги за шкоду життю та здоров'ю, завдану спричиненими військовою агресією проти України пораненням або загибеллю під час проходження публічної служби, виконання зобов'язань на об'єктах критичної інфраструктури та здійснення професійної журналістської діяльності» (реєстр. № 7353 від 05.05.2022);

- проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо впровадження та ведення електронних реєстрів обліку та управління культурною спадщиною та культурними цінностями України» (реєстр. № 8024 від 12.09.2022);

- проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо призначення пенсії особам, які проживають на тимчасово окупованій території або на території, де ведуться бойові дії» (реєстр. № 8198 від 10.11.2022).

Кабінету Міністрів України:

- затвердити проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики формування ціни для придбання плазми для фракціонування у суб'єктів системи крові державної та комунальної форм власності»;

- затвердити проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Мінімальних державних соціальних стандартів забезпечення громадян культурними послугами»;

- внести до Верховної Ради України розроблений Мінсоцполітики проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та деяких інших законів України щодо пропорційного обчислення страхового стажу особам, які працювали за межами України» щодо призначення пенсії для осіб, які працювали в Україні, так і за її межами у зв'язку з денонсацією Угоди про гарантії прав громадян держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав в галузі пенсійного забезпечення від 13 березня 1992 року;

- затвердити розроблений Мінсоцполітики проєкт постанови КМУ про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 02 квітня 2005 р. № 261 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд» щодо спрощення процедури призначення цих допомог у зв'язку із військовою агресією Російської Федерації;

- своєчасно приймати рішення про виділення з Державного бюджету України коштів на погашення заборгованості за рішеннями судів з пенсійних виплат і на виконання програм, пов'язаних із соціальним захистом населення.

Міністерству аграрної політики та продовольства України розробити новий Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, яким буде врегульовано питання утворення та діяльності комісій щодо визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам.

Міністерству економіки України вжити заходів щодо завершення процедури погодження та підписання проєкту наказу «Про внесення змін до наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 27 жовтня 2020 року № 2161».

Міністерству культури та інформаційної політики України вжити заходів щодо виконання Пріоритетних напрямків та завдань цифрової трансформації на період до 2023 року, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 365-р «Деякі питання цифрової трансформації».

Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України:

- проєкт Закону України «Про сприяння постраждалим інвесторам у добудові проблемних об'єктів багатоквартирного житлового будівництва»;

- проєкт Закону України про внесення змін до Закону України «Про житлово-комунальні послуги» щодо заборони припиняти/зупиняти надання житлово-комунальних послуг населенню у разі їх неоплати або оплати не в повному обсязі протягом дії воєнного стану в Україні;

Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України спільно з **Міністерством внутрішніх справ України** забезпечувати проведення засідань Міжвідомчої робочої групи з питань сприяння постраждалим інвесторам у добудові об'єктів незавершеного

житлового будівництва, а також забезпечити явку членів цієї Міжвідомчої групи на її засідання, відповідно до Положення про Міжвідомчу робочу групу з питань сприяння постраждалим інвесторам у добудові об'єктів незавершеного житлового будівництва¹⁷⁷.

Міністерству соціальної політики України розробити проекти нормативно-правових актів з метою врегулювання питань щодо:

- призупинення перебігу трьохмісячного терміну для подання документів про призначення пенсії особам, яким в рамках міжнародних угод підтверджується страховий стаж за період роботи за кордоном, та внесення змін до цих угод у частині визначення термінів надання документів про підтвердження страхового стажу на території відповідної держави;
- призначення державних соціальних допомог та житлових субсидій в умовах воєнного стану особам, які втратили роботу, або з якими тимчасово призупинено трудові відносини.

Міністерству соціальної політики України та Пенсійному фонду України розробити проекти актів з метою врегулювання питання практичної реалізації права на пенсійне забезпечення через вебпортал ПФУ для громадян, що знаходяться за кордоном у зв'язку із повномасштабним вторгненням Російської Федерації, на тимчасово окупованих територіях України чи територіях, де ведуться бойові дії.

Міністерству охорони здоров'я України:

- затвердити наказ «Про затвердження Методики розрахунку вартості донорської крові та компонентів крові, що виготовляються суб'єктами системи крові, для забезпечення надання послуг з трансфузії крові та/або компонентів крові»;
- внести зміни до пункту 3 розділу II Положення про клініко-експертну комісію Міністерства охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, структурних підрозділів з питань охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 05.02.2016 № 69 «Про організацію клініко-експертної оцінки якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 24 лютого 2016 р. за № 286/28416, зокрема для забезпечення продовження строку розгляду справ в окремих випадках; унормування діяльності комісій у разі активних бойових дій та пов'язаних з цим наслідків, які унеможливають їх роботу;
- внести зміни до постанов Кабінету Міністрів України щодо встановлення причини інвалідності у цивільних осіб, яка виникла через поранення, контузію, каліцтво, захворювання, одержаних у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Міністерству освіти і науки України:

- затвердити Положення про дуальну форму здобуття вищої та фахової передвищої освіти;
- розробити рекомендації щодо поширення практики здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти за дуальною формою;

---

¹⁷⁷ Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань сприяння постраждалим інвесторам у добудові об'єктів незавершеного житлового будівництва: постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2020 р. № 714.

- внести зміни до наказу МОН від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» з метою забезпечення організації дистанційного навчання як форми здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.

Міністерству фінансів України:

- розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект Закону України про внесення змін до Митного кодексу України для вирішення питання зупинення перебігу строків тимчасового ввезення громадянами України транспортних засобів особистого користування, на період до припинення чи скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, а також встановити право митних органів надавати дозвіл на передачу права використання режиму тимчасового ввезення щодо транспортних засобів особистого користування будь-якій іншій особі за заявою особи, відповідальної за дотримання митного режиму тимчасового ввезення, та за умови, що така інша особа приймає на себе зобов'язання особи, відповідальної за дотримання митного режиму тимчасового ввезення;

- щороку в Бюджетній декларації та в Державному бюджеті передбачати суми на погашення заборгованості за рішеннями суду, пов'язаними з трудовими правовідносинами;

- розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Прикінцевих положень Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» в частині погашення заборгованості за рішеннями суду, пов'язаними з трудовими правовідносинами у першу чергу.

Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України спільно з **Міністерством економіки України** розробити проект порядку реалізації органами місцевого самоврядування повноважень щодо здійснення контролю за додержанням законодавства про працю на підприємствах, в установах і організаціях, що перебувають у комунальній власності відповідної територіальної громади.

Державній інспекції архітектури та містобудування України розробити зміни до пункту 7¹ Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2011 р. № 553, в частині проведення Комісією щодо розгляду звернень у сфері містобудівної діяльності своїх засідань в режимі відеоконференції та впровадити ці зміни в роботу Комісії.

Правлінню Національного банку України внести зміни до своєї постанови від 24.02.2022 р. № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» щодо автоматичного продовження банками на період дії воєнного стану терміну дії банківських карток.

Національній комісії з реабілітації дотримуватися визначених законодавством строків розгляду та прийняття рішень з питань визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій, а також строків надсилання заявникам рішень комісії.

РОЗДІЛ 6. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ І СВОБОД

867 звернень до Уповноваженого (з них: порушення міграційного законодавства та політичних прав — 67%, звернень за фактами дискримінації та поширення мови ворожнечі — 16%, звернень про випадки домашнього насильства і торгівлі людьми — 13%, звернень щодо порушення права на свободу віросповідання, прав національних меншин і корінних народів — 4%)

157 опрацьовано нормативно-правових актів та надано пропозицій

24 відкрито проваджень Уповноваженого

24 проваджень завершено

531 проведено моніторингових візитів

Ключові події, виклики та тенденції

Результати здійснюваного впродовж 2022 року моніторингу стану додержання принципу недискримінації в різних сферах суспільних відносин засвідчують, що питання забезпечення рівності прав і свобод людини і громадянина не втратило актуальність в українському суспільстві попри безпрецедентну збройну агресію Російської Федерації проти України.

Протягом 2022 року під час здійснення парламентського контролю Уповноваженим виявлено численні факти порушення дотримання рівних прав і свобод, серед яких порушення політичних прав та міграційного законодавства, дискримінації та поширення мови ворожнечі, домашнього насильства і торгівлі людьми, порушення права на свободу віросповідання, прав національних меншин і корінних народів тощо.

Введення воєнного стану суттєво вплинуло на забезпечення рівності прав і свобод людини. Статтею 3 Указу Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24.02.2022 р. № 2102-ІХ, визначено, що на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України.

Водночас протягом звітнього періоду дотримання рівних прав і свобод були предметом оцінки в рамках міжнародних механізмів з прав людини.

9 лютого 2022 р. Комітетом ООН з прав людини прийнято Заключні зауваження до 8-го періодичного звіту України щодо виконання Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Впровадження режиму воєнного стану не дає можливості повною мірою виконувати рекомендації Заклучних зауважень, однак варто зупинитися на окремих питаннях, які викликали стурбованість Комітету і є питаннями, які протягом тривалого часу знаходять своє відображення у доповідях Уповноваженого.

Комітет висловив занепокоєння щодо відсутності всеосяжного антидискримінаційного законодавства, яке б відповідало положенням Пакту, та відсутності інформації про кроки, що робляться для вирішення проблеми стигматизації та дискримінаційного ставлення до численних груп, включаючи етнічні меншини, спільноти ЛГБТІК, ВПО та осіб з інвалідністю.

Комітет висловив стурбованість повідомленнями про прояви в ЗМІ нетерпимості, забобонів, мови ненависті щодо представників уразливих груп і меншин. Комітет також

стурбований повідомленнями про те, що більшість злочинів на ґрунті ненависті проти представників груп меншин не кваліфікуються за статтею 161 КК України, а також з приводу повідомлень, що вказують на те, що замість приділення першочергової уваги забезпеченню доступу до засобів правового захисту перевага надається примиренню сторін.

Відзначаючи заходи, вжиті для заохочення гендерної рівності та боротьби з гендерними стереотипами, Комітет, як і раніше, стурбований низьким рівнем представництва жінок у державному секторі, особливо на високому державному та місцевих рівнях, у тому числі жінок, які представляють уразливі групи. Він також стурбований розривом, що зберігається в оплаті праці чоловіків і жінок¹⁷⁸.

1 листопада 2022 року Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок надав Заключні зауваження до 9-ї періодичної доповіді України про виконання Конвенції ООН з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок.

Комітет стурбований тим, що військовий напад на Україну спричинив грубі порушення прав людини українських жінок і дівчат, які стають жертвами нападів на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури, а також тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження, довільних та позасудових страт, насильницьких зникнень, гендерного насильства, включаючи сексуальне насильство, примусове переселення та насильницькі переміщення населення. Він зазначає, що збройна агресія Російської Федерації проти України особливо тяжко позначається на жінках і дівчатах, які перебувають у несприятливому становищі, таких як внутрішньо переміщені жінки, сільські жінки, жінки похилого віку, жінки з інвалідністю, жінки рома, лесбійки, бісексуальні, трансгендерні та ін. та жінки з інших меншин, включаючи кримськотатарських жінок.

Водночас Комітет визнав зусилля України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, а також надав низку рекомендацій для покращення ситуації з ліквідацією дискримінації щодо жінок у різних сферах суспільних відносин із урахуванням умов російсько-української війни¹⁷⁹.

Розпорядженням КМУ від 12 серпня 2022 р. № 752-р схвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затверджено операційний план з її реалізації на 2022–2024 роки.

На виконання зазначеного плану та за результатами візиту в Україну Заступниці Генерального секретаря ООН — Спеціальної представниці з питань запобігання сексуальному насильству в конфліктах Прамілі Паттен Уряд України з огляду на виклики сьогодення, пов'язані з повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, введенням воєнного стану та тимчасовою окупацією Російською Федерацією нових територій України, актуалізував Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року.

---

¹⁷⁸ CCPR/C/UKR/CO/8. Concluding observations on the eighth periodic report of Ukraine. URL: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsmmmCeqXycPDoV5Gxrp8KtvO4tw7aWqqrSja6dZBGgcAkF%2Frb7SxkDVAn8GwZyPktpdXFgmd9Xuf9Vi2tjAkz8oYjzJCELidqLckk1cfmHN5>

¹⁷⁹ CEDAW/C/UKR/CO/9. Concluding observations on the ninth periodic report of Ukraine. URL: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsvglKm%2F71O4iogAZSMgJYVsfA92MTYCTWHEE11uSPzKnKpWwt7TOxV5J8ClgoK%2BCLqJPqBxMVCVqFR%2BSTZi1rHS7%2BCUyL61CaAEo%2FwZlhrWF>

Система запобігання та протидії домашньому насильству і торгівлі людьми виявилась не готовою до викликів воєнного часу. Потребують приведення у відповідність до викликів сьогодення механізми взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і торгівлі людьми, системи функціонування спеціалізованих служб підтримки для осіб, які постраждали від домашнього насильства, у тому числі на деокупованих територіях України, а також процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Знаковою подією в захисті від насильства стало набуття чинності для України Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), ратифікація якої була ключовою рекомендацією Уповноваженого упродовж останніх років. Завдяки цьому документу захист від насильства набуде більш високих стандартів, а кривдники нестимуть більш серйозні наслідки за свої діяння.

За інформацією Нацсоцслужби, до органів поліції та соціального захисту протягом 2022 року надійшло 251 829 звернень щодо домашнього насильства, що на 11% менше порівняно з аналогічним періодом минулого року. Протягом 2022 року зареєстровано 244 381 заява і повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством, що на 25% менше, ніж протягом 2021 року (325 599 заяв і повідомлень). З метою негайного припинення домашнього насильства органами Національної поліції протягом 2022 року винесено 43 341 терміновий заборонний припис стосовно кривдників.

З метою захисту прав осіб, які постраждали від домашнього насильства, впроваджено мобільний застосунок для жінок «Прихована кнопка SOS». Після натискання такої кнопки у застосунку надходить повідомлення до поліції, що має на меті підвищити ефективність боротьби з домашнім насильством і насильством за ознакою статі. У період з 01.08.2022 р. до 31.12.2022 р. із зазначеного мобільного застосунку надійшло 28 повідомлень.

Проблема торгівлі людьми сьогодні також набуває особливого значення, а ризики стати жертвою експлуатації за кордоном зростають. Українці, рятуючи своє життя, подекуди виїжджали без відповідно оформлених документів, а після прибуття в іншу країну не були достатнім чином обізнані про необхідність постановки на консульський облік. Така ситуація виступає передумовою до потрапляння в ситуації торгівлі людьми під час працевлаштування, пошуку житла та пересування. За інформацією Генерального секретаря ОБСЄ Гельги Шмід, кількість випадків торгівлі людьми різко зросла, а війна різко посилила проблему сексуального рабства щодо українок¹⁸⁰.

Україна також стикається з іншими викликами у сфері додержання прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми на території України. Особи, які опинились на окупованих територіях є найуразливішою категорією для потрапляння в такі ситуації, оскільки можуть бути використані у збройному конфлікті, піддані трудовій та іншим видам експлуатації¹⁸¹.

Водночас спостерігається стрімке зниження кількості осіб, яким встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми. За даними Нацсоцслужби, протягом 2022 року

---

¹⁸⁰ «Der Handel mit schwangeren Frauen ist seit Beginn des Krieges deutlich gestiegen». Режим доступу: <https://www.welt.de/politik/ausland/plus243066691/Ukraine-Der-Handel-mit-schwangeren-Frauen-ist-seit-Beginn-des-Krieges-deutlich-gestiegen.html>

¹⁸¹ Детальніше про забезпечення прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України, ви можете ознайомитись у Розділі 1 цієї Доповіді.

статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлено 47 особам, що на 27% менше порівняно з 2021 роком (64 особи). Разом з тим, за інформацією Офісу Генерального прокурора, у 2022 році обліковано 66 потерпілих від кримінальних правопорушень (проваджень) за статтею 149 (Торгівля людьми) КК України.

Гостро постала **проблема відсутності можливості укладення зареєстрованого цивільного партнерства в Україні**. В умовах війни представники ЛГБТІК-спільноти служать у ЗСУ, теробороні тощо та не мають рівних із гетеросексуальними людьми можливостей узаконити свої відносини і набути взаємних прав та обов'язків. Це питання спільно нажитого майна, спадщини, опіки, соціальних гарантій, що надаються членам сім'ї, можливості супроводу неповнолітньої дитини партнера/партнерки за кордоном, права вирішувати питання про можливість і обсяги медичних втручань чи можливості поховати людину тощо.

Завершення реформи законодавства щодо **забезпечення реалізації прав представників національних меншин (спільнот)**, а також ухвалення механізмів її негайного та ефективного впровадження є одним із пунктів, визначених Єврокомісією у своїй оцінці щодо заяви України на членство в ЄС. На виконання вказаної рекомендації Верховна Рада України, виходячи з інтересів Українського народу — громадян України всіх національностей, щодо розбудови суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, прийняла Закон України «Про національні меншини (спільноти) України».

У 2022 році найбільшим викликом для дотримання прав національних спільнот, корінних народів стала війна Росії проти України. Від збройної агресії РФ постраждали представники всіх національностей, які проживають на території України. Особливо це стосується тих областей, де йшли активні бойові дії. Населені пункти з компактним проживанням національних меншин (спільнот) у зоні активних бойових дій та під тимчасовим контролем військ РФ зазнали гуманітарної катастрофи, нищення й терору. Точна інформація про кількість представників національних спільнот, які проживали на території цих областей невідома, адже місцева влада використовує дані Всеукраїнського перепису населення 2001 року як єдину офіційну інформацію. Так само неможливо точно оцінити кількість осіб, які перемістились до більш безпечних регіонів України чи за кордон та яких було вбито внаслідок військової агресії РФ. Крім цього, органи місцевої влади не володіють достовірною інформацією про кількість і долю тих, хто залишився в окупації. Водночас із соціальних мереж відомо про викрадення на окупованих територіях представників національних спільнот через проукраїнську позицію.

Ще одним наслідком, пов'язаним із повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, стало погіршення ставлення українців до росіян та білорусів¹⁸².

Ситуація з ромською громадою, що постійно перебуває у центрі уваги Уповноваженого, лише загострилася у воєнний період.

Багато ромських родин залишилось на тимчасово окупованих територіях України через відсутність грошей та можливості евакуюватися. За даними Європейського інституту мистецтва та культури ромів (ERIAS), з лютого 2022 року близько 100 тисяч українців ромського

---

¹⁸² КМІС. МІЖЕТНІЧНІ УПЕРЕДЖЕННЯ В УКРАЇНІ, ВЕРЕСЕНЬ 2022. Режим доступу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1150&page=4>

походження вимушено покинули свої домівки¹⁸³. Половина з них виїхала за кордон. Ромські родини — переважно жінки з дітьми — намагалися виїхати із Запорізької, Херсонської, Харківської, Донецької та Луганської областей до інших країн. Роми, які виїхали, але не мають документів, не можуть отримати статус ВПО, гуманітарну допомогу та позбавлені засобів для існування. За даними Міжнародної благодійної організації «Ромський жіночий фонд «Чіріклі», більшість з тих, хто виїхали за кордон на початку війни, повертаються назад¹⁸⁴ через те, що не можуть знайти адекватний прихисток у країнах Східної Європи та стикаються з упередженим ставленням¹⁸⁵.

21 липня 2021 року Кабінет Міністрів України схвалив «Стратегію сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року», однак План заходів до Стратегії не було затверджено. Враховуючи військову агресію РФ проти України, можна констатувати, що зазначений документ потребує оновлення за затвердження відповідного плану дій до нього.

Згідно з дослідженнями щодо соціально-економічного та суспільно-правового аспекту ромських громад України, рівень отримання освіти ромського населення вкрай низький: 24% представників ромської національності взагалі не мають освіти. Майже кожен четвертий не вміє читати та писати українською. А частка тих, хто отримав вищу освіту, мізерна — лише 1%. Водночас рекомендації Уповноваженого з попередніх років щодо ініціювання внесення змін до Виборчого кодексу України з метою сприяння реалізації виборчого права неписьменними громадянами, зокрема ромами, залишаються невиконаними.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Запобігання дискримінації

Згідно зі статтею 14 Конвенції ООН про захист прав людини і основоположних свобод та статтями, статтями 21 і 24 Конституції України, кожній людині гарантовано право користування правами та свободами без дискримінації за будь-якою ознакою. Втім, проблема дискримінації вразливих груп населення залишається актуальною, зокрема продовжують фіксуватися випадки гомофобії, сексизму, антисемітизму тощо.

Відсутність єдиного підходу до визначення мови ворожнечі, ефективного механізму моніторингу, взаємодії та притягнення до відповідальності за поширення мови ворожнечі перешкоджає належному реагуванню на такі випадки та створює передумови для формування почуття безкарності за її розповсюдження.

---

¹⁸³ Faced with discrimination, Ukrainian Roma refugees are going home. Режим доступу:

<https://www.euractiv.com/section/non-discrimination/news/faced-with-discrimination-ukrainian-roma-refugees-are-going-home/>

¹⁸⁴ «Люди обирають залишатися в Україні». Ромський активіст Юліан Кондур — про життя ромів в умовах війни.

Режим доступу:

<https://romaua.org.ua/news/ukraine/1662664440550>

¹⁸⁵ Роми-біженці, які втікають з України, стають жертвами дискримінації та упередженого ставлення. Режим доступу:

<https://foreignukraines.com/2022/09/12/roma-refugees-fleeing-war-in-ukraine-say-they-are-suffering-discrimination-and-prejudice/>

У липні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення щодо оприлюднення на сайтах інформаційних агентств повідомлень, що містили ознаки поширення мови ворожнечі стосовно представників ромської національної меншини.

З метою недопущення дискримінації за ознакою етнічного походження та сприяння дотриманню професійних етичних стандартів журналістами інформаційних агентств на адресу Комісії з журналістської етики було направлено відповідний лист.

Комісія з журналістської етики розглянула лист Секретаріату Уповноваженого та прийняла рішення, у якому встановила, що оскаржуваний матеріал містив ознаки порушень пп. 6, 9 і 15 Кодексу етики українського журналіста, у зв'язку з чим винесла інтернет-виданню та автору матеріалів попередження.

Крім того, Комісія з журналістської етики надала офіційні рекомендації журналістам і редакціям щодо недопущення випадків дискримінації в журналістській діяльності.

Недосконалість механізму притягнення до відповідальності за дискримінаційні дії, зокрема відсутність адміністративної відповідальності за дискримінацію, перешкоджає захисту прав осіб, які зазнають дискримінації. Незважаючи на те, що у статті 16 ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» передбачено цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність, відповідна стаття у КУпАП поки що відсутня. Це призводить до того, що впродовж років особи, які вчиняють дискримінацію, уникають належного покарання.

За результатами здійснюваного Уповноваженим моніторингу встановлено, що впродовж 2022 року в провадженні слідчих підрозділів Національної поліції України, з урахуванням розпочатих у 2022 році, перебувало 434 (303 — станом на 01.01.2022 р., та 131 — зареєстровані у 2022 році) кримінальні провадження, розпочаті за ознаками вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтею 161 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками) КК України.

Однак протягом року у кримінальних провадженнях лише за вісьмома кримінальними правопорушеннями (~2%) до суду було направлено обвинувальні акти для розгляду їх по суті (з урахування кримінальних правопорушень минулих років). У кримінальних провадженнях за чотирма кримінальними правопорушеннями до суду направлено угоди про визнання винуватості, за одним кримінальним правопорушенням до суду направлено клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Зазначене свідчить про складність дослідження та підтвердження ймовірного мотиву нетерпимості у вчинюваних правопорушеннях, а також підтверджує необхідність розмежування відповідальності за вчинення дискримінаційних дій на кримінальну й адміністративну.

У липні 2022 року під час моніторингу ЗМІ було виявлено інформацію про єврейську сім'ю із м. Хмельницький, яка зазнає постійних образ та тиску з боку сусіда, до яких останній вдається, ймовірно, на ґрунті нетерпимості за ознаками релігійних переконань та етнічного походження членів родини. Внаслідок постійного тиску батько родини був вимушений перевезти дітей безпечніше місце. З метою захисту своїх прав сім'я неодноразово зверталася до правоохоронних органів, однак відомості до ЄРДР жодного разу внесені не були.

Право осіб, постраждалих від проявів антисемітизму, на належне реагування з боку правоохоронних органів та подальшу кваліфікацію правопорушення з урахуванням мотиву нетерпимості поновлено.

Хмельницьким районним управлінням поліції Головного управління Національної поліції в Хмельницькій області розпочато досудове розслідування в окремому кримінальному провадженні за частиною першою статті 161 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками) КК України.

Права осіб з інвалідністю

Права осіб з інвалідністю, питання доступності послуг та універсального дизайну продовжували залишатися у фокусі реагування Уповноваженого упродовж 2022 року.

У серпні 2022 року до Уповноваженого звернулася громадянка К., особа з інвалідністю I групи по зору, щодо порушення автоперевізниками м. Біла Церква права осіб з інвалідністю на безоплатний проїзд у пасажирському міському транспорті, неналежного рівня надання послуг із перевезення, а також щодо дискримінації за ознакою інвалідності.

Після реагування Секретаріату Уповноваженого:

- до водіїв, на дії яких скаржилася заявниця, роботодавцями застосовано заходи адміністративного впливу, зокрема звільнення і попередження;*
- з перевізниками та водіями проведено роз'яснювальну роботу щодо трудової дисципліни та культури/політики обслуговування пасажирів;*
- здійснено часткове оновлення трудових колективів;*
- оновлено автобусний парк одного з перевізників.*

Право осіб з інвалідністю на пільговий/безоплатний проїзд у міському транспорті, гарантоване у статті 38-1 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», поновлено.

Рівні права і можливості жінок і чоловіків

Недостатня рівність прав і можливостей жінок і чоловіків у різних сферах суспільних відносин, у тому числі прояви сексизму, залишаються притаманними українському суспільству попри те, що жінки в Україні, зокрема в умовах російсько-української війни, продовжують невпинно руйнувати усталені стереотипи щодо соціальних ролей жінок і чоловіків.

На розгляді Уповноваженого перебувало звернення від військовослужбовиці щодо приниження, дискримінації жінок-військовослужбовців за ознакою статі командирами (начальниками) підрозділу у одній із військових частин.

Було проведено роботу двох незалежних робочих груп від командування Повітряних Сил ЗСУ та від Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗСУ, під час роботи яких проведено бесіди й анонімне анкетування військовослужбовиць військової частини, інформаційно-роз'яснювальну роботу серед особового складу. Крім того, було встановлено порушення старшиною військової частини вимог Статуту внутрішньої служби ЗСУ. Посадові особи, на дії яких скаржилася заявниця, публічно вибачилися перед заявницею.

Крім того, з метою підвищення ефективності організації роботи посадових осіб, покращення морально-психологічного стану особового складу, а також недопущення випадків порушення гендерної рівності та проявів дискримінації за ознакою статі у військовій частині Головним управлінням морально-психологічного забезпечення ЗСУ рекомендовано Командуванню Повітряних Сил ЗСУ провести інформаційно-роз'яснювальну роботу, засідання Ради сержантів та атестаційної комісії з подальшим прийняттям кадрових рішень у військовій частині.

Попри набуття чинності у 2022 році Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про рекламу” щодо протидії дискримінації за ознакою статі» № 1750-IX від 10.09.2021 поширення такої реклами продовжує фіксуватися Уповноваженим.

Упродовж 2022 року на розгляді Уповноваженого перебували 5 звернень щодо поширення реклами, дискримінаційної за ознакою статі.

З метою забезпечення належного реагування за зверненнями Секретаріат Уповноваженого звертався до Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів щодо вжиття заходів реагування в межах компетенції відповідно до статті 26 Закону України «Про рекламу» та Порядку накладення штрафів за порушення законодавства про рекламу, затвердженого постановою КМУ від 26.05.2004 № 693.

Справи про порушення законодавства про рекламу було розглянуто та відповідно до статті 27 Закону України «Про рекламу» до 4 розповсюджувачів дискримінаційної реклами застосовано штрафні санкції і прийнято рішення про зупинення розповсюдження вищезазначеної реклами, у 1 випадку — дискримінаційну рекламу було демонтовано.

Протидія домашньому насильству і торгівлі людьми

Реагування на кожен випадок домашнього насильства без винятку є головною передумовою додержання прав постраждалих і притягнення кривдників до відповідальності. Протягом 2022 року до Уповноваженого надійшло 95 усних та письмових звернень про домашнє насильство.

Громадянка С., яка повідомила про вчинення домашнього насильства стосовно неї її дочкою та онуками, яке проявляється в нанесенні їй фізичних ушкоджень, знищенні продуктів харчування, перешкоджанні у користуванні житлово-комунальними послугами й умисному позбавленні засобів комунікації і особистих речей.

Уповноваженим направлено запити до ОДА, ГУНП та прокуратури з метою перевірки фактів вчинення домашнього насильства та вжиття заходів реагування в межах компетенції. У результаті право постраждалої на захист та допомогу поновлено:

- стосовно онука громадянки С., складено протокол про адміністративне правопорушення за частиною першою статті 173-2 КУпАП (вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування) та направлено до суду. Його поставлено на превентивний облік у органах поліції;

- за фактом завдання громадянці С. тілесних ушкоджень її дочкою, внесено відомості до ЄРДР та розпочато досудове розслідування за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 125 КК України (Умисне легке тілесне ушкодження);

- за фактом викрадення мобільного телефону та грошей громадянки С., внесено відомості ЄРДР та розпочато досудове розслідування за ознаками вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 185 КК України (крадіжка);

- соціальними службами поставлено громадянку С. на облік як особу, яка постраждала від домашнього насильства, та надано їй комплекс соціальних послуг і психологічну допомогу.

Дієвим інструментом реагування на випадки домашнього насильства є Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації.

Під час експертного консультування на Національній гарячій лінії¹⁸⁶ з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації співробітником Секретаріату Уповноваженого, надійшло звернення громадянки М. щодо захисту від домашнього насильства її та її малолітньої доньки.

Громадянка М. повідомила про систематичне фізичне, психологічне й економічне насильства, яке, з її слів, вчиняє її чоловік. Також жінка повідомила, що її чоловік наніс їй тілесні ушкодження, порізи, викрав її документи, мобільний телефон та, забравши малолітню доньку, зник у невідомому напрямку.

Уповноваженим скеровувалися запити до обласної військової адміністрації та Головного управління Національної поліції в одній з областей щодо вжиття заходів для гарантування дотримання прав постраждалої особи та її дитини на захист і допомогу.

Внаслідок реагування Уповноваженого органами Національної поліції встановлено місце перебування кривдника, після чого дитину було в нього відібрано та повернуто матері.

Громадянку М. поінформовано про порядок отримання соціальних послуг, адреси спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства, а також надано правову допомогу.

Права осіб, які постраждали від домашнього насильства, на інформацію, захист та допомогу, поновлено.

Протягом звітного періоду до Уповноваженого надійшло 14 звернень з питань торгівлі людьми. Переважна більшість звернень, які надходять до Уповноваженого з питань торгівлі людьми стосувалась осіб, які перебували у полоні в окупаційних військ РФ.

До Уповноваженого звернулася громадянка К. щодо дотримання права її дитини на встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

¹⁸⁶ У співпраці з Громадською організацією «Ла Страда - Україна», в рамках Всеукраїнської акції «16 днів проти насильства», працівниками Секретаріату проводяться експертні консультування на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації.

У своєму зверненні заявниця інформує, що її неповнолітнього сина було незаконно позбавлено волі окупаційними військами РФ. Під час перебування дитини у полоні до нього застосовувалось фізичне насильство.

Уповноваженим вживалися заходи щодо поновлення прав дитини на отримання необхідної допомоги, як особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Скерувалися запити органів виконавчої влади щодо вжиття, у межах компетенції, заходів реагування та підготовки необхідних документів, а також з питань забезпечення неповнолітньої дитини необхідною допомогою.

Внаслідок реагування Уповноваженого постраждалому встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, що надає йому змогу безоплатно отримати медичну, психологічну, соціальну, правову та інші види необхідної допомоги.

Окрім цього, відповідно до чинного законодавства, особа, якій встановлено статус постраждалої від торгівлі людьми, має право на отримання одноразової грошової допомоги у розмірі трьох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб, установлених на момент звернення за матеріальною допомогою.

Права дитини, яка постраждала від торгівлі людьми, поновлено.

Громадяни звертались з питань порушення їх прав на встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, отримання гарантованої безоплатної інформаційної, медичної, соціальної, правової та інших видів допомоги.

Уповноваженим за кожним таким фактом вживалися заходи для якнайшвидшого встановлення таким особам статусу постраждалого від торгівлі людьми, одержання ними необхідної допомоги, у тому числі матеріальної.

Уповноваженим здійснювалось провадження за зверненнями громадянки С. щодо додержання її прав як особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми.

У своєму зверненні заявниця повідомила, що під час окупації населеного пункту російськими військами її було незаконно позбавлено волі. Під час перебування в полоні до неї застосовувалось психологічне насильство. Також заявниця була змушена виконувати примусову роботу.

У рамках провадження Уповноваженим вживалися заходи щодо поновлення прав заявниці на отримання необхідної допомоги як особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Неодноразово скерувалися запити до центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо вжиття, у межах компетенції, заходів реагування та підготовки необхідних документів, а також, з питань забезпечення громадянки С. необхідною допомогою.

Внаслідок реагування Уповноваженого, заявниці встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, що надає їй змогу безоплатно отримати медичну, психологічну, соціальну, правову та інші види необхідної допомоги, а також скористатися послугою притулку.

Окрім цього, відповідно до чинного законодавства, особа, якій встановлено статус постраждалої від торгівлі людьми, має право на отримання одноразової грошової допомоги у розмірі трьох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб, установлених на момент звернення за матеріальною допомогою.

Слід виокремити низку звернень, які надходили з питань порушення права на одержання одноразової матеріальної допомоги особі, якій встановлено статус постраждалої від торгівлі людьми. Уповноваженим з'ясовано, що за інформацією Нацсоцслужби з 36 осіб, яким протягом 2022 року встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, лише 22 особи отримали гарантовану одноразову матеріальну допомогу цієї категорії громадян.

Уповноваженим здійснювалось провадження за зверненням громадянина К. щодо додержання його права на одержання одноразової матеріальної допомоги особі, якій встановлено статус постраждалої від торгівлі людьми.

У своєму зверненні заявник інформував, що у серпні 2022 року йому видано довідку про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Після чого громадянин К. звернувся до відповідного структурного підрозділу територіальної громади для отримання одноразової матеріальної допомоги, яка передбачена для такої категорії осіб, проте протягом трьох місяців її так і не отримав.

У рамках провадження Уповноваженим вживалися заходи щодо поновлення права заявника на отримання гарантованої виплати. Неодноразово скеровувалися запити до центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо вжиття, у межах компетенції, заходів, передбачених законодавством.

Внаслідок реагування Уповноваженого, заявником отримано матеріальну допомогу у розмірі трьох прожиткових мінімумів. Право особи, яка постраждала від торгівлі людьми, поновлено.

Дотримання права на громадянство та політичні права

До Уповноваженого надійшло 579 звернень, у тому числі з питань документування громадян України — 224 звернення, з них щодо документування громадян України за кордоном — 23; з питань перетинання кордону — 158 звернень, з питань документування іноземців та осіб без громадянства — 79, набуття громадянства України виходу з громадянства України — 31, отримання статусу біженця — 18, інших питань — 69.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» підтвердженням законного перебування на території України поза межами строків візових обмежень є посвідка про постійне або тимчасове проживання, які видаються в порядку, визначеному чинним законодавством України. Є необхідність внесення змін до законодавства України в частині спрощеного набуття громадянства України іноземцями, що захищають Україну та її суверенітет проти збройної агресії. Уповноваженим було ініційовано та проведено робочі зустрічі, скеровані ініціативні листи, за результатами опрацювання інформації підготовлено та подано Позиції Уповноваженого щодо законодавчого врегулювання набуття громадянства України іноземцями, що захищають Україну та її суверенітет проти збройної агресії.

На розгляді Уповноваженого перебувало звернення громадянина Республіки Білорусь, який зазнав поранення в результаті бойових дій проти держави-агресора в лавах ЗСУ, щодо сприяння в оформленні документів та легалізації в Україні. За реагування Уповноваженого шляхом скерування відповідних листів реагування заявника було запрошено до регіонального органу Державної міграційної служби України та проведено документування законного перебування на території України.

У зв'язку зі збройною агресією РФ та дією воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року ДМС тимчасово призупинила роботу власних інформаційних систем і роботу всіх територіальних органів та підрозділів ДМС. У зв'язку з цим велика кількість іноземців та осіб без громадянства не мали можливості продовжити строк дії своїх документів, що підтверджують законність їх перебування на території України.

До Уповноваженого надійшло звернення громадянина України Р.-С. в інтересах дружини — громадянки РФ Р.-С. щодо порушення прав його дружини на отримання посвідки на постійне проживання в Україні.

Зі звернення було встановлено, що заявник одружений з громадянкою РФ, спільно з нею та дітьми з 2016 року проживає у м. Миколаєві. З початком широкомасштабної військової агресії РФ проти України сім'я заявника залишилася в Миколаєві через його хворобу. ДМС у місті Миколаївській області припинило роботу у зв'язку з воєнним станом. Виїхати до іншого міста сім'я не мала змоги, оскільки на період подачі документів заявник знаходився у лікарні у важкому стані. Протягом тривалого часу заявник звертався до територіальних органів Державної міграційної служби України, однак отримував відмову в оформленні документів.

Лише після набуття чинності постановою КМУ від 21.10.2022 р. № 1202 дружина заявника отримала право отримати посвідку та підтвердити законність перебування в Україні.

З метою поновлення порушених прав заявників, недопущення аналогічних порушень Уповноваженим Верховної Ради України було розпочато консультації з органами державної влади, у тому числі — Державною міграційною службою України, неурядовими громадськими організаціями (Благодійний фонд «Право на захист», Громадська організація «Десяте квітня», Благодійний фонд «Рокада»), скеровано ініціативні листи до ДМС, МЗС та Мінреінтеграції.

21.10.2022 р. КМУ прийнято постанову № 1202 «Деякі питання реалізації актів законодавства у сфері міграції в умовах воєнного стану», що надає можливість в'їзду та законного перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, крім громадян Російської Федерації, на підставі посвідки на тимчасове або постійне проживання, строк дії яких закінчився або які підлягають обміну після 24 лютого 2022 року. Зазначена норма діє під час воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення або скасування. Пропозиції та зауваження Уповноваження були враховані частково, на сьогодні продовжується робота над удосконаленням норми.

Окремим залишається питання статусу іноземців — громадян Російської Федерації на території України. Протягом 2022 року на адресу Уповноваженого Верховної Ради України надійшло понад 50 звернень від громадян Російської Федерації та членів їхніх сімей, в тому

числі громадян України, щодо відмови органами Державної міграційної служби України у прийнятті та розгляді документів щодо отримання дозволу на міграцію, підтвердження законності перебування на території України для громадян РФ.

На розгляді Уповноваженого перебувало звернення громадянина РФ Б. щодо оформлення посвідки на тимчасове проживання в Україні.

Як було встановлено зі звернення, заявник є громадянином Російської Федерації, на законних підставах проживає на території України, одружений з громадянкою України. 24.06.2022 р. звернувся до територіального органу ДМС України щодо обміну посвідки про тимчасове проживання у зв'язку з наближенням закінчення строку дії посвідки, однак отримав відмову у прийнятті документів.

Питання потребувало додаткової перевірки та законодавчого врегулювання.

Уповноваженим було ініційовано проведення міжвідомчої наради з метою напрацювання механізмів вирішення питань, порушених у тому числі у зверненні, внесення змін до чинного законодавства України та врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, які на законних підставах перебували на території України.

За результатами реагування Уповноваженого 1 листопада 2022 р. КМУ прийняв постанову № 1232 «Деякі питання надання Державною міграційною службою адміністративних послуг в умовах воєнного стану», якою для окремих категорій громадян РФ передбачена можливість обміну посвідки на тимчасове проживання, якщо строк звернення за її обміном настав у період з 24.02.2022 р. до дня набрання чинності вказаної постанови. Пропозиції та зауваження Уповноваження були враховані частково, на сьогодні продовжується робота над удосконаленням норми.

Невирішеним залишається питання завершення процедури отримання громадянства України громадянами РФ, які отримали тимчасове посвідчення громадянина України і взяли на себе зобов'язання протягом 2 років припинити своє російське громадянство.

За 2022 рік до Секретаріату Уповноваженого надійшло 28 звернень із зазначеного питання. Також проведено одну зустріч з представниками такої категорії громадян, під час якої було зазначено, що таких осіб — більше 230. За інформацією ДМС України (з відкритих джерел), загалом на території України проживає близько 175 тис. осіб з громадянством РФ. Ці дані не включають тимчасово окуповані РФ території України.

Так, на розгляді Уповноваженого перебувало колективне звернення колишніх громадян РФ, підписане 76 заявниками, які набули громадянство України в порядку, визначеному чинним законодавством України, однак не можуть завершити процедуру набуття громадянства України у зв'язку з неможливістю виходу з громадянства країни-агресора.

На розгляді Уповноваженого перебувало звернення громадянки Росії Ч. 1985 року народження щодо реалізації права на набуття громадянства України. Як убачалося зі звернення, заявниця народилася в Україні, що підтверджується її свідоцтвом про народження. З батьками вибула на територію РФ та повернулася в Україну у 1998 році. З 2007 року постійно проживала на території України. У 2020 році, разом із сином від першого шлюбу, отримала довідку про реєстрацію громадянином України, однак завершити процедуру набуття

громадянства України не змогла, оскільки почалася широкомасштабна військова агресія Російської Федерації проти України. Строк дії довідки про реєстрацію громадянином України завершився у квітні 2022 року. На день звернення статус заявниці був не визначений, як і відсутня інформація про вчинення дій з метою набуття громадянства України.

Починаючи з жовтня 2021 року консульські та дипломатичні установи РФ в Україні, згідно з інформацією, отриманою від суб'єктів звернень, безпідставно відмовляли їм у прийнятті документів на припинення громадянства РФ, повертали без розгляду і відміток прийняті документи, без надання будь-яких пояснень та письмових відповідей.

Після початку повномасштабної війни, розірвання дипломатичних відносин з країною-агресором і закриття консульських установ РФ на території України, у громадян, які отримали тимчасове посвідчення громадянина України і взяли зобов'язання припинити іноземне громадянство РФ залишився єдиний вихід — припинити громадянство РФ за межами України.

Одна з пропозицій ДМС України такій категорії громадян — звернутися у закордонні консульські та дипломатичні установи РФ за межами України. Однак у випадку відсутності в громадянина посвідки на проживання в країні, де він звертається до консульської установи РФ, підстави для прийняття у нього заяви на вихід з громадянства РФ, відповідно до законодавства РФ, відсутні. Декларативний вихід із громадянства держави-агресора також не є рішенням цієї ситуації, оскільки консульські установи РФ в Україні зупинили свою діяльність, а подати клопотання про припинення іноземного громадянства РФ до закордонних консульських установ РФ поза межами України неможливо.

Таким чином, єдина можливість вийти з громадянства РФ — виїхати на територію РФ та звернутися там до уповноважених органів. Однак у такому випадку для цієї категорії громадян існує ризик переслідування та затримання на території РФ.

Дотримання права на свободу віросповідання, прав національних меншин (спільнот) та корінних народів

Дотримання прав національних меншин (спільнот) є одним із ключових напрямів діяльності Уповноваженого, особливо в контексті вступу України до Європейського Союзу. Важливим кроком на шляху до цього стало прийняття Закону України «Про національні меншини (спільноти) України», в розробці якого в складі робочої групи приймав участь Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Враховуючи важливість питання, для посилення захисту прав представників національних меншин (спільнот) та корінних народів України, в структурі Секретаріату Уповноваженого створено відділ прав національних меншин, корінних народів і релігійних поглядів.

З вересня 2022 року на розгляд відділу надійшло 18 звернень, що стосувалися порушення прав і свобод представників національних меншин (спільнот); використання етнічного профайлінгу правоохоронними органами щодо представників ромської національної меншини (спільноти); порушення права на свободу світогляду і віросповідання; порушення права користування та розпорядження комплексом будівель та споруд православних храмів Української Православної Церкви.

Однією з найуразливіших національних спільнот в Україні є **роми**. До Уповноваженого продовжують надходити звернення щодо дискримінації за етнічною ознакою представників цієї меншини.

До Уповноваженого надійшло звернення від Коаліції Ромських неурядових громадських організацій України щодо використання етнічного профайлінгу правоохоронними органами до представників ромської національної меншини (спільноти)

Протягом серпня–вересня 2022 року у м. Запоріжжя та м. Торецьк Донецької області на контрольно-пропускних пунктах без офіційних пояснень озброєна охорона зупиняла представників ромської національності та передавала їх до відділень поліції.

У відділеннях поліції до представників ромської національної меншини (спільноти) застосовувався етнічний профайлінг, що є грубим порушенням прав людини.

У результаті реагування на дії працівників відділу, поліція провела службове розслідування у зазначених областях та надала інформацію щодо недопущення порушення прав громадян за етнічною або будь-якою ознакою. Після цього переслідування осіб ромської національності на контрольно-пропускних пунктах припинилися.

Військова агресія РФ проти України спричинила також чисельні **порушення релігійних прав громадян**¹⁸⁷. Уповноважений наголошує на неприпустимості використання релігійних організацій у діях, спрямованих проти національної безпеки країни, переслідування представників релігійних організацій через політичні мотиви, обов'язку правоохоронних органів об'єктивно та неупереджено проводити слідчі дії та недопустимості дискримінації за релігійними переконаннями. За кожним зверненням, пов'язаним із порушенням релігійних прав громадян, Уповноважений реагує згідно повноважень.

Проведення моніторингових перевірок стану додержання прав

Упродовж звітного періоду здійснено 172 моніторингових візити та безвізні перевірки, за результатами яких винесені зауваження та рекомендації для усунення порушень.

Протидія домашньому насильству та торгівлі людьми

За результатами проведених 26 безвізних перевірок встановлено, що в умовах воєнного стану посилюються прогалини у забезпеченні координації та взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Ще 14 безвізних перевірок проведено з питань протидії торгівлі людьми. Відбувається моніторинг взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у цих сферах, функціонування спеціалізованих служб підтримки для осіб, які постраждали від домашнього насильства, документування результатів медичного обстеження постраждалих від домашнього насильства, отримання ними безоплатної вторинної правової допомоги, а також стану додержання прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми на інформацію, захист і допомогу.

¹⁸⁷ Детальніше можна ознайомитись в Розділі 1 цієї доповіді «Права громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України».

За результатами здійснених перевірок встановлено окремі випадки порушення прав постраждалих осіб на інформацію, допомогу та захист, а також зниження кількості проведених координаційних (міжвідомчих) рад, до повноважень яких відносяться питання протидії домашнього насильства та торгівлі людьми.

Уповноваженим надано рекомендації щодо забезпечення належного реагування на випадки вчинення домашнього насильства, потрапляння осіб в ситуації торгівлі людьми, надання допомоги постраждалим, активізації взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і торгівлі людьми.

Також на постійній основі здійснювався моніторинг засобів масової інформації та соціальних мереж щодо додержання прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Всього виявлено 105 випадків можливого порушення прав постраждалих осіб, у результаті чого скеровано відповідні запити до суб'єктів взаємодії, що здійснюють заходи у цій сфері з вимогою гарантувати додержання прав постраждалих на захист та допомогу. Завдяки реагуванню Уповноваженого центральними органами виконавчої влади й обласними військовими адміністраціями здійснювалась детальна перевірка фактів потрапляння осіб в ситуації торгівлі людьми; організовувалось надання необхідної допомоги постраждалим особам, а також вживались заходи з метою додержання права на інформацію про ризики і наслідки потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

Моніторинг архітектурної доступності

Значущою проблемою залишається недостатній рівень забезпечення доступності, зокрема архітектурної, для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Протягом 2022 року було проведено 31 моніторинг і безвиїзну перевірку, які насамперед здійснювались у тих областях, куди масово переміщувалося населення, рятуючись від війни (Вінницька, Житомирська, Полтавська, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Тернопільська, Рівненська, Волинська та Закарпатська області).

За результатами моніторингів надано рекомендації щодо усунення виявлених порушень. Заклади такі порушення усувають у межах бюджетних можливостей.

Зокрема станом на кінець 2022 року у 7 об'єктах моніторингу уже покращено їх архітектурну доступність: облаштовано відокремлені місця для паркування транспортних засобів осіб з інвалідністю; нанесено контрастне маркування на сходах на входах до об'єктів моніторингу, встановлено поручні біля пандусів, тактильні таблички з назвами та режимом роботи об'єктів, а також із назвами кабінетів всередині будівель; у санітарно-гігієнічних приміщеннях встановлено поручні відповідно до вимог доступності; вжито заходів розумного пристосування тощо.

Додержання місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування прав і свобод та забезпечення потреб різних груп жінок і чоловіків, особливо із числа вразливих, в умовах воєнного стану в Україні

За результатами проведення 19 безвиїзних перевірок та 1 моніторингового візиту було встановлено, що найбільш поширеною проблематикою у вказаному напрямі є:

- недостатня комунікація та консультування із громадським сектором під час вжиття заходів, спрямованих на забезпечення прав вразливих груп населення в умовах війни;

- недостатнє врахування потреб різних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення, під час задоволення гуманітарних потреб населення (наприклад, відсутність адресного довозу гуманітарної допомоги до місць проживання немобільних осіб);
- архітектурна недоступність місць тимчасового проживання ВПО для осіб з інвалідністю;
- відсутність сформованого підходу до оцінки потреб різних груп населення, у зв'язку з чим допомога, яка надається, не завжди відповідає запиту.

За результатами моніторингів було надано рекомендації відповідним суб'єктам прийняття рішень.

Додержання прав громадян України, іноземців та осіб без громадянства на документування.

У другому півріччі 2022 року було проведено перевірки, присвячені питанням документування громадян України, іноземців та осіб без громадянства, а також умовам перебування мігрантів у пунктах тимчасового перебування іноземців та пунктах тимчасового розміщення біженців. Додатково було проведено перевірки функціонування пунктів тримання затриманих осіб у прикордонних загонах. Проведено 6 безвиїзних та 2 виїзних моніторингових візити територіальних органів Державної міграційної служби України, 1 виїзний та 1 безвиїзний моніторинг пунктів тимчасового розміщення біженців, 2 безвиїзних моніторингових перевірки пунктів тимчасового перебування іноземців, 2 виїзних перевірки пунктів попереднього тримання прикордонних загонів.

У результаті перевірок було встановлено відсутність порушень, однак було надано рекомендації щодо покращення роботи та забезпечення дотримання прав іноземців та осіб без громадянства.

Слід відзначити, що територіальними та регіональними органами Державної міграційної служби України в цілому забезпечено можливість реалізації суб'єктами звернення своїх прав, однак у низці моментів робота потребує перегляду або покращення.

Щодо питання розміщення біженців та шукачів притулку, а також нелегальних мігрантів, то у зв'язку з широкомасштабною військовою агресією РФ проти України більшість із таких установ не функціонували або почали функціонувати після припинення на території їх місцезнаходження бойових дій. У результаті заплановано виїзні моніторинги до таких установ на 2023 рік з метою встановлення реального стану справ.

Права ромської меншини

У вересні 2022 року Секретаріатом Уповноваженого було здійснено візити до місць компактного проживання ромів в Україні та проведено індивідуальні зустрічі з представниками ромської спільноти Закарпатської, Львівської та Одеської областей. Під час моніторингу були зафіксовані випадки відмови в працевлаштуванні через етнічне походження, незадовільні побутові умови та ізоляція від соціальних послуг, обмежене надання медичних послуг, неналежне документування та неефективне залучення дітей до навчального процесу в дистанційному форматі. Також моніторами зафіксовано низький рівень освіти й обізнаності представників ромської національної меншини (спільноти) про функціонування суспільних інститутів, гарантовані та встановлені законодавством України права, свободи та обов'язки людини і громадянина. За результатами проведених моніторингів були надані відповідні

рекомендації органам державної влади та місцевого самоврядування щодо захисту ромів та оптимізації процесу їх інтеграції в українське суспільство.

Нормотворча робота

Запобігання дискримінації

Відповідно до статті 16 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» передбачено, що особи, винні в порушенні вимог законодавства про запобігання та протидію дискримінації, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність, однак у КУпАП поки відсутня відповідна стаття. Це ускладнює притягнення до відповідальності за порушення рівноправності громадян, оскільки наразі у таких випадках застосувати можна лише статтю 161 КК України.

Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації» (реєстр. № 5488 від 13.05.2021 р.), спрямований на розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за дискримінацію, а також на узгодження понятійного апарату у частині кваліфікації різних форм та проявів нетерпимості, досі не прийнятий, незважаючи на те, що така законодавча ініціатива передбачена в пункті 52 Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженому постановою КМУ від 25.10.2017 р. № 1106.

Уповноважений підтримує вказаний вище законопроект, долучався до його розробки та неодноразово наголошував, зокрема у щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2021 рік, на необхідності його якнайшвидшого прийняття.

Рівні права і можливості жінок і чоловіків

Відповідно до чинного законодавства України жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками (за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі). Водночас законопроекти «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» щодо визначення поняття «сексизм» (реєстр. № 4598-1 від 02.02.2021) та «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання питання реагування, запобігання та протидії проявам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань серед військовослужбовців» (реєстр. № 5485 від 13.05.2021) досі не прийняті. Уповноваженим було підтримано зазначені законопроекти, висловлено до них пропозиції та у щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2021 рік надано рекомендації Верховній Раді України прискорити їх розгляд та прийняття.

Крім того, в цілому відсутній законодавчий підхід до визначення поняття сексуальних домагань у розумінні статті 40 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції), цього річ ратифікованої Верховною Радою України.

Законодавче визначення, що міститься у Законі України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок» стосується осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

Відповідно, відсутні адміністративна відповідальність та порядок оскарження сексуальних домагань, які відбулися не на робочому місці та щодо осіб, які не перебувають у будь-якому підпорядкуванні, а стаття 173-2 (Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування) КУпАП, за якою можна притягнути до відповідальності за сексуальні домагання як за насильство за ознакою статі, не містить розмежування домашнього насильства і насильства за ознакою статі, що потребує законодавчого врегулювання. Вказане питання потребує відповідного законодавчого врегулювання.

Права осіб з інвалідністю

Також на початку повномасштабної війни проблемним було питання супроводу осіб з інвалідністю, зокрема під час евакуації за межі України.

У травні 2022 року в межах розгляду звернень громадянки С. щодо усунення дискримінаційних положень Правил перетинання державного кордону України громадянами України, затверджених постановою КМУ від 27.01.1995 р. №57 (зі змінами), які під час дії воєнного стану унеможливають перетинання кордону особою з інвалідністю у супроводі піклувальника чоловічої статі у разі відсутності в останнього довідки про отримання компенсації за надання соціальної послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності. Секретаріатом Уповноваженого було направлено лист до Міністерства соціальної політики України щодо розгляду можливості врегулювання проблемного питання та у разі необхідності ініціювати внесення відповідних змін до чинного законодавства.

Наразі постановою КМУ від 10 вересня 2022 р. № 1044 унормовано зазначене питання, зокрема: факт догляду може бути підтверджено актом встановлення факту здійснення догляду за одним із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) або документів (посвідчення, довідки) про отримання компенсації (допомоги, надбавки) на догляд.

Рекомендації

Верховній Раді України забезпечити розгляд і прийняття:

- проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації» (реєстр. № 5488 від 13.05.2021);

- проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» щодо визначення поняття «сексизм» (реєстр. № 4598-1 від 02.02.2021);

- проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання питання реагування, запобігання та протидії проявам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань серед військовослужбовців» (реєстр. № 5485 від 13.05.2021);

- ініціювати внесення змін до Виборчого кодексу України з метою сприяння реалізації виборчого права неписьменими громадянами, зокрема ромами.

Кабінету Міністрів України:

- забезпечити виконання рекомендацій Заключних зауважень Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до 9-ї періодичної доповіді України;
- розробити та внести на розгляд Верховної Ради України законопроект про посилення відповідальності за насильство за ознакою статі, зокрема запровадження адміністративної відповідальності за сексуальні домагання;
- розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про викорінення насильства та домагання у сфері праці № 190;
- розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України про внесення змін до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» щодо доповнення визначення терміну «дискримінація» ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності;
- розробити та затвердити Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року;
- затвердити план заходів з реалізації Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року.

Офісу Генерального прокурора внести зміни до Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів з метою включення положень про запобігання випадкам дискримінації за ознакою статі та сексуальним домаганням на робочому місці.

Міністерству соціальної політики України:

- внести зміни у Закон України «Про протидію торгівлі людьми» в частині включення органів місцевого самоврядування до суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;
- забезпечити виконання заходів, передбачених Державною соціальною програмою запобігання та протидії домашньому та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 р. № 145.

Міністерству юстиції України розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для одностатевих пар з урегулюванням їхніх майнових і немайнових прав.

Міністерству закордонних справ України розглянути можливість надання консульських послуг громадянам України на території РФ із залученням консульської установи третьої країни.

Національній поліції України розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект про внесення змін до Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою включення положень щодо запобігання випадкам дискримінації за ознакою статі та сексуальним домаганням на робочому місці.

Державній службі з етнополітики та свободи совісті, Міністерству культури та інформаційної політики винести на громадське обговорення та подати на затвердження проєкт плану заходів з реалізації Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року.

Національній соціальній сервісній службі України:

- забезпечити проведення навчання з питань протидії торгівлі людьми, у тому числі щодо виявлення та організації надання допомоги особам, які перебували у полоні в окупаційних військ;

- забезпечити проведення навчання з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі з питань забезпечення координації суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в умовах воєнного стану та деокупації окремих частин території України.

Державній міграційній службі України:

- розробити та внести на розгляд Міністра внутрішніх справ проєкт Закону України про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» з метою усунення законодавчих колізій та прогалин, що унеможливають завершення процедури отримання громадянства України громадянам РФ, які отримали у встановленому законом порядку тимчасове посвідчення громадянина України;

- забезпечити спрощення процедури отримання статусу особи без громадянства в частині зібрання та подачі документів;

- розробити та внести на розгляд Міністра внутрішніх справ проєкт постанови Кабінету Міністрів України щодо врегулювання законності перебування на території України громадян Республіки Білорусь, які у період 2020–2022 років в'їхали на територію України, тікаючи від переслідувань з боку режиму Лукашенка, шляхом ініціювання прийняття відповідної постанови Кабінетом Міністрів України.

Обласним, Київській міській державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування:

- забезпечити контроль за наданням інформації про можливість подання заяви для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, особам, які перебували у полоні в окупаційних військ;

- забезпечити створення та функціонування спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, з урахуванням деокупації окремих частин території України.

РОЗДІЛ 7. РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

1073 звернень до Уповноваженого (з них: щодо порушень прав людини в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, ізоляторах тимчасового тримання, та інших місцях несвободи. — 70 %, звернень громадян та організацій щодо реалізації національного превентивного механізму — 30%).

23 опрацьовано нормативно-правових актів та надано пропозицій

345 відвідувань місць несвободи для реалізації функцій національного превентивного механізму

21 подання Уповноваженого

8 внесень інформації до ЄРДР за результатами ініційованих Уповноваженим перевірок та вжитих заходів

1008 листів щодо перевірки фактів можливих злочинів

725 інших листів з питань додержання прав людини і громадянина

141 доручення представникам громадських об'єднань для відвідувань місць несвободи в рамках діяльності НПМ за формулою «Омбудсман+»

Географія відвідувань є широкою та охоплює всі регіони України:

м. Київ — 68, Київська область — 26, Вінницька — 18, Волинська — 3, Дніпропетровська — 34, Донецька — 6, Житомирська — 8, Закарпатська — 24, Запорізька — 5, Івано-Франківська — 11, Кіровоградська — 14, Луганська — 3, Львівська — 12, Миколаївська — 4, Одеська — 8, Полтавська — 7, Рівненська — 16, Сумська — 10, Тернопільська — 8, Харківська — 5, Херсонська — 4, Хмельницька — 19, Черкаська — 8, Чернівецька — 18, Чернігівська — 6.

Загальна інформація щодо кількості та типів місць несвободи в Україні станом на 31.12.2022

Підпорядкування	Тип установи	Кількість закладів	Кількість утримуван их осіб
Державна міграційна служба України (ДМС)	Пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства	3	519
	Пункти тимчасового розміщення біженців	3	241
Державна прикордонна служба України (ДПС)	Місця тимчасового тримання (пункти тимчасового тримання та спеціальні приміщення відділу прикордонної служби)	56	1 498

Міністерство юстиції України (ДКВС)	Слідчі ізолятори (установи виконання покарань)	30	16 557
	Спеціальні виховні колонії	5	51
	Виправні колонії	92	29 024
	Виправні центри	20	754
	Медичні заклади ДУ «Центр охорони здоров'я» ДКВС України	105	
Державна судова адміністрація України (ДСА)	Приміщення (кімнати) для тримання підсудних (засуджених) у судах	1308	12 335
Міністерство внутрішніх справ України (НПУ, НГУ)	Кімнати для затриманих	639	2 289
	ІТТ	117	9 989
	Приймальники-розподільники для дітей	3	16
	Спеціальні автомобілі, якими здійснюють конвоювання осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі (НГУ)	189	
	Автомобілі для перевезення затриманих, узятих під варту та засуджених осіб (НПУ)	745	
	Спеціальні палати в медичних закладах, у яких охорону затриманих і взятих під варту осіб під час лікування забезпечували поліцейські	430	
Міністерство соціальної політики України (МСП)	Центри соціально-психологічної реабілітації дітей	74	4 574
	Відділення стаціонарного догляду для постійного або тимчасового проживання територіальних центрів соціального обслуговування	313	9 000
	Психоневрологічні інтернати, геріатричні заклади, дитячі будинки-інтернати	282	43 000
	Притулки для дітей	4	623

Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ) Міністерство освіти і науки України (МОН)	Дитячі будинки	17	662
	Школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	8	457
	Спеціальні заклади освіти	310	36 294
	Навчально-реабілітаційні центри	80	8406
	Спеціальні заклади з надання психіатричної допомоги	63	
	Київський міський центр судово-медичної експертизи	1	
Міністерство оборони України	Кімнати для тимчасового затриманих в/с ВСП ЗСУ	46	3 931
	Гауптвахти	11	
	Дисциплінарний батальйон	1	
	Спеціальні палати закладів охорони здоров'я ЗСУ	9	
Служба безпеки України	Відділ забезпечення досудового слідства СБУ	1	-
Всього		4 965	119 313

Ключові події, виклики та тенденції

Відповідно до статті 19-1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», на Уповноваженого покладаються функції національного превентивного механізму (далі — НПМ) відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

В умовах широкомасштабної збройної агресії проти України функції НПМ були утруднені внаслідок цілої низки причин, зокрема через:

- ускладнення умов утримання в місцях несвободи унаслідок небезпеки обстрілів та захоплення, незабезпечення місць несвободи достатньою кількістю укриттів і бомбосховищ, обмеженість запасів медикаментів, продуктів харчування та питної води;
- втрату зв'язку з персоналом та утримуваними у захоплених місцях несвободи на окупованих територіях;
- руйнування інфраструктури місць несвободи унаслідок бойових дій;

- ускладненість логістичного забезпечення НПМ унаслідок руйнування шляхів сполучення, об'єктів транспортної інфраструктури, перебоїв постачання пального;
- релокацію місць несвободи у зв'язку з евакуацією, у тому числі за межі України (дитячі будинки, інтернати тощо);
- неможливість забезпечення безпеки персоналу НПМ та залучених до періодичних відвідувань місць несвободи представників громадських організацій, відмова їх від участі у відвідуваннях у зв'язку з їх виїздом за межі України.

Широкомасштабна збройна агресія проти України суттєвим чином вплинула на місця несвободи на території України. Частина цих місць у перші дні після 24 лютого 2022 року знаходилися на території, яка контролювалася і в подальшому була тимчасово окупована Російською Федерацією. Тож далеко не всі заклади і установи, де утримувалися громадяни України, могли бути евакуйовані і продовжили перебувати на окупованій території.

У частині ускладнення умов утримання в місцях несвободи унаслідок небезпеки обстрілів та захоплення, незабезпечення місць несвободи достатньою кількістю укриттів та бомбосховищ можна зазначити, що відповідно до отриманої від Нацсоцслужби інформації, станом на 1 січня 2022 р. в регіонах України функціонувало 245 інтернатних закладів соціального захисту, в яких перебувало 37 899 підопічних. Станом на грудень 2022 забезпечено тимчасове переміщення (евакуацію) 4 198 підопічних з 39 інтернатних закладів (11,1% від загальної кількості усіх підопічних, які перебували в інтернатних закладах станом на 01.01.2022), з яких: 3 259 осіб переміщено до інтернатних закладів іншої області та 939 осіб — за кордон.

Відповідно до рішень начальників обласних військових адміністрацій Донецької, Дніпропетровської, Харківської та Запорізької областей, Мін'юстом прийнято рішення про евакуацію засуджених та осіб, взятих під варту, з 11 установ, які були розташовані в районах, наближених до бойових дій. Забезпечено виконання евакуаційних заходів щодо засуджених та осіб, взятих під варту, з 7 виправних колоній, 2 установ виконання покарань та 2 виправних центрів, зокрема з державних установ: Оріхівська виправна колонія (№ 88), Вільнянська виправна колонія (№ 20), Софіївська виправна колонія (№ 55), Кам'янська виправна колонія (№ 101), Покровська виправна колонія (№ 17), Торецька виправна колонія (№ 2), Селидівська виправна колонія (№ 82), Вільнянська установа виконання покарань (№ 11), Бахмутська установа виконання покарань (№ 6), Дружелюбівський виправний центр (№ 1), Новобузький виправний центр (№ 103).

Загальна кількість евакуйованих склала 4 628 осіб, а саме: 648 осіб, узятих під варту, та 3 980 засуджених до позбавлення та обмеження волі, серед яких: 48 жінок, 7 неповнолітніх та 215 засуджених до довічного позбавлення волі.

Евакуація як вимушений крок, який має врятувати життя та здоров'я як осіб, які утримуються в установі чи закладі, так і персоналу, водночас може мати суттєві негативні наслідки.

У результаті евакуації осіб, які засуджені або тримаються під вартою, з державної установи «Вільнянська установа виконання покарань № 11» до державної установи «Кропивницький слідчий ізолятор» такі особи змушені знаходитися в нелюдських або таких, що принижують гідність, умовах. Під час відвідування групою НПМ державної установи

«Кропивницький слідчий ізолятор» встановлено порушення встановленої норми площі в 35 камерних приміщеннях.

Такі ж порушення групами НПМ було зафіксовано під час відвідувань державних установ «Вінницька установа виконання покарань (№ 1)», «Ужгородська установа виконання покарань (№ 9)» та «Замкова виправна колонія (№ 58)».

За інформацією Міністерства соціальної політики України, починаючи з 24.02.2022 р. із інтернатних закладів системи соціального захисту населення окремих областей було евакуйовано до безпечних регіонів з дитячих будинків-інтернатів, психоневрологічних інтернатів, будинків-інтернатів для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю понад 5,8 тис. осіб, з них близько 1,0 тис. осіб за кордон (Німеччина, Польща, Іспанія, Італія, Латвія).

Попри усі складнощі Уповноваженим продовжено здійснення функцій національного превентивного механізму на території України, міжнародні зобов'язання за Факультативним протоколом до Конвенції проти катувань виконуватимуться і надалі.

Водночас у деяких випадках держава-окупант проводила відкриту депортацію українських громадян, які утримувалися в закритих закладах на контрольованій російською армією територіях України (наприклад, за даними Херсонської ОВА, 4 листопада 2022 року окупаційна влада депортувала понад сотню осіб з інвалідністю, які перебували у КЗ Херсонської обласної ради «Дніпрянський психоневрологічний будинок-інтернат»¹⁸⁸, на початку жовтня 2022 року на територію Росії були вивезені ув'язнені щонайменше трьох колоній та СІЗО з Херсонської області.

Результати візитів НПМ (по відомствах)

345 відвідувань місць несвободи для реалізації функцій національного превентивного механізму, з яких:

- 144 — системи Міністерства соціальної політики України;
- 69 — системи Міністерства внутрішніх справ України;
- 61 — системи Міністерства юстиції України;
- 26 — системи Міністерства освіти і науки України;
- 21 — судової системи (Державна судова адміністрація України);
- 17 — системи Міністерства охорони здоров'я України;
- 7 — системи Міністерства оборони України.

Результати моніторингу установ, що знаходяться у підпорядкуванні Міністерства соціальної політики України

Протягом 2022 року в рамках діяльності НПМ були відвідані 144 заклади системи Міністерства соціальної політики України, зокрема:

- 39 — психоневрологічні інтернати;
- 24 — дитячі будинки-інтернати;

¹⁸⁸ Телеграм-канал Херсонської ОВА. Режим доступу: <https://t.me/khersonskaODA/1538>

- 25 — відділення стаціонарного догляду для постійного або тимчасового проживання територіальних центрів соціального обслуговування;
- 15 — геріатричні пансіонати;
- 14 — приватні геріатричні установи;
- 10 — центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- 7 — будинки-інтернати;
- 6 — пансіонати для ветеранів війни і праці;
- 2 — приватні реабілітаційні центри;
- 1 — притулок для дітей;
- 1 — пансіонат для осіб з інвалідністю та осіб похилого віку.

Найбільш поширеними порушеннями, виявленими під час відвідування закладів соціального захисту населення та закладів охорони здоров'я, є:

- перенаповнення кімнат;
- порушення права на приватність підопічних під час проведення гігієнічних та медичних процедур;
- відсутність функціональних ліжок для ліжкових хворих;
- відсутність доступу до питної води;
- низький рівень забезпечення права на охорону здоров'я та медичну допомогу (відсутність ліцензій на здійснення господарської діяльності з медичної практики, неуккомплектованість штатних посад лікарів та медичних працівників, відсутність ліків, незабезпечення проведення профілактичних медичних оглядів підопічних);
- недотримання норм харчування.

29.07.2022 під час відвідування комунального закладу «Васильківський психоневрологічний інтернат» Дніпропетровської обласної ради виявлено підопічного Д. зі стійким ураженням м'яких тканин обличчя. При огляді медичної документації встановлено, що підопічному не проведено необхідного діагностичного обстеження, не забезпечено необхідним патогенетичним лікуванням. Згідно з медичним висновком підопічний має онкологічне захворювання, що загрожує його життю та обумовлює необхідність надання паліативної медичної допомоги. Ненадання такої допомоги вважається катуванням, жорстким або таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням. Лише після втручання групи НПМ підопічному Д. було надано належне медичне обстеження та призначено паліативне лікування.

Найбільш поширеними порушеннями прав осіб похилого віку та осіб, що втратили здатність до самообслуговування, у деяких геріатричних установах можна назвати:

- порушення правил пожежної безпеки, відсутність планів евакуації;
- відсутність спеціалізованої медичної допомоги;
- відсутність медичних книжок або протермінований період проходження медичного огляду персоналом закладу;
- недотримання температурного режиму у приміщеннях;
- неналежний догляд за ліжкохворими особами;
- відсутня необхідна кількість персоналу для забезпечення належного догляду за підопічними;
- відсутність дієтичного харчування для осіб, які його потребують;

- не забезпечено право на прогулянку на свіжому повітрі;
- не створено умов для безперешкодного пересування маломобільних осіб: відсутні поручні, пандуси, підйомники; відсутні кнопки виклику персоналу;
- відсутні стенди з інформацією про права людини та контакти установ і організацій, куди можуть звернутися підопічні у разі порушення їх прав.

15.05.2022 р. проведено відвідування будинку для громадян похилого віку приватної форми власності «Турбота улюблених» у Дніпропетровській області з метою перевірки додержання прав підопічних. Групою НПМ під час огляду житлових кімнат пансіонату виявлено підопічного без ознак життя з тілесними ушкодженнями. Крім того, директором установи не було надано жодної медичної документації, у якій би зазначалось про огляд лікарем тілесних ушкоджень у померлого та їх фіксації. Під час візиту групою НПМ викликано поліцію та повідомлено про виявлену померлу особу. За інформацією органів поліції 30.05.2022 р. було відкрито кримінальне провадження за вказаним фактом.

Крім того, встановлено, що закладом не забезпечується спостереження за станом здоров'я та організація медичної допомоги (у тому числі відповідно до призначень лікарів).

Зокрема, групою НПМ проведено спілкування та особистий огляд підопічної Т., під час якого виявлено незагоєну гнійну рану на правій ступні та розірвані незняті шви, підопічна скаржилась на сильний біль в області рани. За результатами вивчення медичної документації встановлено, що виконання рекомендацій лікарів щодо підопічної Т. закладом не забезпечено. На вимогу групи НПМ до закладу викликано бригаду швидкої медичної допомоги та підопічну госпіталізовано до медичної установи.

Результати моніторингу установ системи Міністерства внутрішніх справ України

Протягом 2022 року в рамках реалізації функцій НПМ були відвідані 69 закладів системи МВС, зокрема:

- 31 — відділи поліції;
- 25 — управління поліції;
- 10 — ізолятори тимчасового тримання;
- 3 — сектори поліції.

Найбільш поширеними порушеннями, виявленими під час відвідування місць несвободи в системі МВС, є такі:

- порушення термінів перебування у кімнаті затриманих;
- недотримання встановленого порядку харчування осіб, утримуваних в кімнатах для затриманих;
- відсутні Книги (журнали) реєстрації затриманих і запису усіх дій, що проводяться із залученням затриманого, не встановлений порядок роз'яснення затриманому підстав затримання, прав і обов'язків, фіксації медичним працівником тілесних ушкоджень або погіршення стану здоров'я затриманих, а також реєстрації тілесних ушкоджень у затриманих тощо;
- здійснення процесуальних дій із затриманими особами в службових кабінетах слідчих, що підвищує ризик неналежного поведіння з ними;
- порушення термінів складання протоколів про затримання;

- в Єдиному обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події інформація про заподіяння окремим громадянам тілесних ушкоджень працівниками поліції не реєструється та не вживаються заходи щодо негайного реагування, що свідчить про порушення прав зазначених громадян на ефективний засіб юридичного захисту;
- посадові особи не забезпечують негайного повідомлення центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про факти затримання осіб;
- відсутність у кімнатах затримання необхідних меблів, низький рівень освітлення;
- лише незначна кількість працівників місць несвободи пройшли підготовку й отримали посвідчення щодо володіння знаннями і практичними навичками надання домедичної допомоги.

Результати моніторингу установ системи Міністерства юстиції України

Протягом 2022 року в рамках реалізації функцій НПМ було відвідано 61 заклад системи Міністерства юстиції України, зокрема:

23 — слідчі ізолятори;

15 — виправні колонії;

11 — установи виконання покарань;

10 — медичні частини філій державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України»;

1 — виправний центр;

1 — виховна колонія.

Найбільш поширеними порушеннями, виявленими під час відвідування місць несвободи системи ДКВС, можна назвати:

- недотримання норм протипожежної безпеки, порушення вимог Правил техніки безпеки;
- недотримання норми площі в камері для однієї, взятої під варту особи, яка в окремих камерах менша 4 м² для засуджених та 2,5 м² для ув'язнених осіб;
- не забезпеченість приміщень належним штучним освітленням;
- відсутність відповідного оснащення у лазне-пральному комплексі, відсутні перегородки між місцями для миття;
- розташування спальних місць впритул одне до одного;
- неналежні умови доставки їжі до камер (для прикладу, відсутність санітарних книжок у тих, хто розвозить їжу по камерах, непридатний до використання посуд, порушення інших санітарних норм);
- у прогулянкових двориках деяких слідчих ізоляторів навіси для захисту від атмосферних опадів перекривають недостатню для цих потреб площу;
- у деяких слідчих ізоляторах особи, засуджені до арешту під час відбування покарання, не мають можливості здійснювати телефонні дзвінки;
- у деяких установах кримінально-виконавчої служби не ознайомлюють іноземців з правилами внутрішнього розпорядку через відсутність їх примірників англійською чи іншими іноземними мовами;
- у деяких установах кримінально-виконавчої служби якість надання юридичного захисту адвокатами безоплатної вторинної правової допомоги не відповідає Стандартам якості

надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, затверджених наказом Мін'юсту від 25.02.2014 № 386/5;

- у деяких установах кримінально-виконавчої служби транзитні особи з активною формою туберкульозу утримуються в камерах, які не передбачені для ізолювання інфекційних хворих та розміщені в режимному корпусі, що порушує заходи інфекційного контролю та сприяє поширенню туберкульозної інфекції;
- здебільшого в установах не створено умов щодо утримання осіб з інвалідністю (відсутні поручні, пандуси, сходові підйомники тощо), що обмежує можливість пересування в установах осіб з інвалідністю та може бути розцінено як жорстоке або таке, що принижує гідність, поводження або покарання у розумінні статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Так, під час проведення періодичних відвідувань НПМ були встановлені численні випадки неналежного проведення первинного та профілактичних медичних оглядів в установах Державної кримінально-виконавчої служби України. Зокрема, огляди лікаря-психіатра та лікаря-стоматолога часто проводяться формально, засудженим не проводяться повні профілактичні огляди відповідно до Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затвердженого спільним наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України від 15.08.2014 № 1348/5/572. У деяких медичних частинах відсутня посада лікаря-гінеколога. Також жінки не проходять скринінгові обстеження для раннього виявлення та лікування онкологічних і гінекологічних захворювань, відповідно до уніфікованих клінічних протоколів та медичних стандартів.

Під час відвідувань закладів несвободи систематично виявляються порушення прав людини на достатній життєвий рівень, зокрема, достатнє харчування.

Відвідуваннями працівниками Департаменту та громадськими моніторами установ попереднього ув'язнення та виконання покарань виявлено хибну практику штучного обмеження числа хворих ув'язнених і засуджених, які можуть отримувати необхідне їм за станом здоров'я та висновками лікарів дієтичне харчування.

Причиною цього стало виконання абзацу 2 пункту 2 Порядку застосування норм харчування та норм заміни продуктів харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та приймальниках Національної поліції¹⁸⁹, згідно з яким особи, які хворіють на шлунково-кишкові захворювання, заліковуються на дієтичне харчування у кількості не більше трьох відсотків від облікової чисельності осіб, які тримаються в установі.

Такий підхід не узгоджується з положеннями Основ законодавства України про охорону здоров'я, обмежує отримання хворими ув'язненими і засудженими належної медичної допомоги та догляду в умовах несвободи, що може бути розцінене як жорстоке поводження з ними та створювати підстави для позовів проти України до Європейського суду з прав людини.

Уповноважений у грудні 2022 року звернувся до КМУ з пропозицією внести потрібні зміни до урядової постанови.

---

¹⁸⁹ Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. N 336

На виконання доручення Прем'єр-міністра України Міністерством юстиції України опрацьовано проєкт постанови КМУ щодо удосконалення попереднього урядового рішення.

Крім того, нерідкими є випадки катувань і дискримінації утримуваних у місцях несвободи. Наприклад, під час здійснення планового відвідування 4 та 5 жовтня 2022 року місця несвободи в рамках діяльності НПМ державної установи «Кропивницький слідчий ізолятор» виявлено зобов'язання ув'язнених та засуджених осіб при відкритті працівниками слідчого ізолятора дверей у камерні приміщення, де ті знаходяться, при відвідуванні їх керівником установи, його заступниками, піднімати та тримати руки у положенні догори упродовж усього періоду перебування працівників державної установи.

Окрім того, під час обходу установи було встановлено перебування в одному з камерних приміщень чотирьох ув'язнених, у той час, як у ньому було обладнано лише три спальних місця. Також у 35 камерних приміщеннях СІЗО ув'язнені перебували з порушеннями установленої норми площі.

Секретаріатом Уповноваженого скеровано відповідні акти реагування, за результатами виконання яких внесено відомості до ЄРДР за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 365 та ч. 1 ст. 367 КК України.

Окрему увагу заслуговує діяльність державної установи «Київський слідчий ізолятор», яку було відвідано групою НПМ 19.10.2022 р. та виявлено комплекс системних порушень основоположних прав людини, що створюють реальну небезпеку для життя та здоров'я утримуваних осіб.

ДУ «Київський слідчий ізолятор», в якому станом на кінець 2022 року перебували близько 2500 ув'язнених та засуджених, не обладнано укриттям чи бомбосховищем. Система відеонагляду не забезпечує безпеку ув'язнених осіб. Відсутній належний протипожежний захист, утримання ув'язнених відбувається у незадовільних санітарних умовах. Встановлено, що утримувані неповнолітні особи позбавлені можливості реалізовувати право на освіту унаслідок неорганізації онлайн-навчання адміністрацією установи та керівництвом ЗОШ № 139 в умовах воєнного стану.

Вражаючим є кількість смертельних випадків серед ув'язнених і засуджених, самогубств та самоушкоджень, заподіяння тілесних ушкоджень і травматизму. Відповідно до журналу реєстрації тілесних ушкоджень виявлених у осіб, взятих під варту та засуджених, у 2022 році зареєстровано — 88 випадків, померло 32 особи (станом на 26.10.2022 р.). Водночас випадки заподіяння тілесних ушкоджень ув'язненим розслідуються формально, некритично, без проведення фахових досліджень.

За результатами відвідування Уповноваженим внесено до КМУ, Мін'юсту, виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) подання про припинення діяльності слідчого ізолятора через системні порушення прав людини, притягнення до дисциплінарної відповідальності не лише керівників установи попереднього ув'язнення, але і керівників Міністерства юстиції України та Департаменту з питань виконання кримінальних покарань. Про результати відвідування поінформовано Верховну Раду України та Офіс Президента України.

У липні 2022 року до Секретаріату Уповноваженого надійшла інформація щодо неможливості придбання продуктів харчування та засобів першої необхідності через

невиплату заробітної плати особам, які відбувають покарання у державній установі «Городоцький виправний центр (№ 132)».

Секретаріатом Уповноваженого зазначену інформацію скеровано до Рівненської обласної прокуратури з вимогою вивчити ситуацію та вжити відповідних заходів реагування.

На виконання вимоги Секретаріату Уповноваженого Рівненською окружною прокуратурою внесено вказівку керівництву державної установи «Городоцький виправний центр (№ 132)» щодо проведення перевірки питань оплати праці засуджених зазначеної установи.

У результаті вжитих заходів засудженим, які відбувають покарання у державній установі «Городоцький виправний центр (№ 132)», виплачено заробітну плату та усунуто порушення законодавства про працю.

Результати моніторингу установ та закладів Міністерства освіти і науки України

Протягом 2022 року в рамках реалізації функцій НПМ було відвідано 26 закладів системи Міністерства освіти і науки України, зокрема:

16 — спеціальні загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

5 — загальноосвітні санаторні школи-інтернати;

4 — навчально-реабілітаційні центри;

1 — дитячий будинок;

Найбільш поширеними порушеннями, виявленими під час відвідування місць несвободи системи МОН, можна визначити:

- відсутність капітальних ремонтів у приміщеннях закладів;
- неналежні умови для безпечного перебування (наявні нерозпашні ґрати на вікнах, відсутня пожежна сигналізація);
- порушення права на приватність;
- недотримання норм безпечного харчування, відсутність доступу до питної води;
- недотримання норми площі на одного вихованця у гуртожитках.

Під час відвідування НПМ були виявлені кричущі випадки порушень права дітей на безпеку у Спеціальній школі-інтернаті I ступеня № 25 Оболонського району м. Києва, Спеціальній школі-інтернаті I-II ступенів № 16 Святошинського району міста Києва, Спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті № 18 міста Києва, де у порушення вимог Правил пожежної безпеки в Україні, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30.12.2014 № 1417, евакуаційні виходи із закладів були зачинені на внутрішній дверний замок, що становить небезпеку для життя учнів у разі виникнення пожежі. На вимогу групи НПМ зазначене порушення було усунене, дверний замок був демонтований.

Право на приватність гарантовано статтею 32 Конституції України та статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Проте під час відвідувань було встановлено, що в багатьох навчальних закладах здійснюється відеоспостереження, однак документів, які б підтверджували ознайомлення батьків та дітей щодо його здійснення не надано, схем розташування відеокамер не сформовано, попереджувальні таблички про здійснення відеоспостереження не розміщено. Порушення права на приватність виявлено у Санаторній

школі-інтернаті I-III ступенів № 22 Оболонського району м. Києва, Спеціальній школі № 5 ім. Я. П. Батюка м. Києва, Спеціальній школі-інтернаті I ступеня № 25 Оболонського району м. Києва, Спеціальній школі № 8 Шевченківського району м. Києва, Харківській спеціальній школі № 7. На виконання рекомендацій, наданих членами групи НПМ, виявлені недоліки усунені та розміщено попереджувальні таблички про здійснення відеоспостереження відповідно до вимог частини 1 статті 6, частини 2 статті 12 Закону України «Про захист персональних даних».

Результати моніторингу установ судової системи (Державна судова адміністрація України)

Протягом 2022 року в рамках реалізації функцій НПМ було відвідано 21 заклад судової системи.

Найбільш поширеними порушеннями, виявленими під час відвідування місць несвободи судової системи, можна визначити:

- не забезпечуються вимоги щодо мінімальної площі камер для підсудних (засуджених);
- приміщення судів не забезпечено необхідною кількістю камер з розрахунку на кожен зал судових засідань для розгляду кримінальних справ;
- не забезпечено ізольованим маршрутом конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених від службового входу суду до зали судових засідань, у зв'язку з цим підсудні конвоюються відкритими для сторонніх осіб коридорами та сходами;
- наявність встановлених металевих заградованих камер для підсудних, що не відповідає встановленим вимогам;
- у приміщеннях для підсудних (засуджених) та конвою не обладнано кімнати для конфіденційного спілкування адвоката з підсудними (засудженими), що унеможлиблює реалізацію права останніх на конфіденційне побачення.

Результати моніторингу установ Міністерства охорони здоров'я України

Протягом 2022 року в рамках реалізації функцій НПМ було відвідано 17 закладів МОЗ, серед яких:

- 10 — психіатричні лікарні;
- 6 — будинки дитини;
- 1 — наркологічний диспансер.

Найбільш поширеними порушеннями, виявленими під час відвідування місць несвободи системи МОЗ, є такі:

- порушення правил застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації;
- надання медичної допомоги на неналежному рівні;
- порушення правил ведення службової документації (для прикладу, факти застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, не вносяться до передбачених наказом форм облікової документації);

- порушення права на приватність пацієнтів під час здійснення санітарно-гігієнічних процедур (відсутні перегородки в туалетах, шторки в душових приміщеннях);
- лікарні не облаштовані обладнанням і пристроями, що враховують потреби людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;
- недотримання норми площі під час проживання підопічних;
- відсутність протипожежної сигналізації.

Під час відвідування КНП «Клінічна лікарня «Психіатрія» Виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) 16 лютого 2022 року встановлено, що в порушення наказу Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 р. № 240 «Про затвердження Правил застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації» у журнал реєстрації застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, не зазначається час, на який призначена фіксація або ізоляція, та час припинення застосування фіксації або ізоляції. На виконання рекомендацій Уповноваженого адміністрацією закладу даний недолік було усунуто.

Під час відвідування КНП «Обласний заклад з надання психіатричної допомоги с. Вільшани» Закарпатської обласної ради в жіночому відділенні групою НПМ виявлено жінку Б. у напівпритомному стані з температурою 37,2 С. Під час вивчення медичної карти стаціонарного хворого Б. встановлено, що підвищена температура тіла у неї спостерігалася з 21.02.2022 р. Пацієнтку 23.02.2022 р. було направлено до Хустської районної лікарні, де оглянуто терапевтом, проведено УЗД і рентгенологічне обстеження. Встановлено діагноз «правобічна пневмонія» та призначено лікування. Прогресу в лікуванні на день візиту не спостерігалось. На вимогу групи НПМ пацієнтку 21.04.2022 р. госпіталізовано до Хустської районної лікарні для проведення обстеження та лікування.

Результати моніторингу установ системи Міністерства оборони України

Протягом 2022 року в рамках реалізації функцій НПМ було відвідано 7 закладів системи Міноборони:

- 3 — кімнати для тимчасово затриманих військовослужбовців;
- 3 — гауптвахти;
- 1 — дисциплінарний батальйон.

Найбільш поширеними порушеннями, виявленими під час відвідування місць несвободи системи Міноборони, можна визначити:

- неналежне ведення службової документації посадовими особами (для прикладу, в Книзі запису хворих військовослужбовців, які тримаються на гауптвахті та КТЗ, не вноситься інформація про медичні огляди; в Книзі обліку відвідування душової кімнати, заміни білизни і видачі мила військовослужбовцям, які тримаються на гауптвахті, відсутні записи майже за місяць);
- відсутність можливості користування скайп-зв'язком у мережі Інтернет з близькими родичами, надсилати електронні звернення;
- наявність медичних препаратів, термін придатності яких спливає;

- порушення права утримуваних осіб на приватність під час проведення санітарно-гігієнічних процедур;
- відсутність особистого простору, безпечного розміщення і фізичного дистанціювання утримуваних осіб у спальному приміщенні;
- відсутність інформації з телефонними номерами гарячих ліній Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Офісу Генерального прокурора та Державного бюро розслідувань;
- відсутність медичних і психіатричних оглядів, а також медичної допомоги військовослужбовцям, які утримуються на гауптвахті з підозрою на коронавірус COVID-19, в тому числі ізоляції осіб, хворих на інфекційні захворювання;
- через неврегульованість Міноборони питання залучення та оплати праці засуджених військовослужбовців відповідно до статті 77 КВК України, з 2019 року вони не залучаються до оплачуваної праці, що призводить до порушення їхніх прав, передбачених статтею 43 Конституції України.

Порушення прав на свободу й особисту безпеку, правову допомогу та гідні умови тримання затриманого військовослужбовця виявлено за результатами візиту до гауптвахти відділу організації охорони Центрального управління Військової служби правопорядку (по м. Києву та Київській обл.) ЗСУ, який відбувся 18.08.2022 р. Моніторами НПМ встановлено, що згідно зі складеним слідчим Державного бюро розслідувань протоколом затримання громадянина К. за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення за ч. 5 ст. 407 КК України, зазначено фактичний час затримання 03.04.2022 о 21:30, а протокол про затримання підозрюваного було складено тільки через 20 год 34 хв після фактичного затримання, що свідчить про порушення вимог статей 208 та 209 КПК України. Весь цей час громадянин К. утримувався в службовому кабінеті слідчого без забезпечення харчуванням, вільного доступу до питної води і туалету, відпочинку у нічний час.

Крім того, у порушення вимог частини четвертої статті 213 КПК України та пункту 2 Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, затвердженого постановою КМУ від 28.12.2011 р. № 1363, слідчим не забезпечено негайного повідомлення центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги про факт затримання.

За результатами відвідування скеровано листи до Міноборони, Офісу Генерального прокурора та Головного управління Військової служби правопорядку ЗСУ з вимогою припинення та недопущення в майбутньому порушень прав утримуваних осіб.

Реагування Уповноваженого на порушення прав людини в місцях несвободи

Протягом року до Уповноваженого надійшло 687 звернень, у яких містилося 1 717 повідомлень про порушення прав людини в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, ізоляторах тимчасового тримання та інших місцях несвободи, серед яких 1107 — щодо неналежних умов утримання та 299 — щодо ненадання медичної допомоги, 40 — щодо порушення права на правничу допомогу.

Відповідно до статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені зокрема статтями 59 (Право на професійну правничу допомогу) та 63 (Право підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного на захист) Основного Закону.

Однак із введенням воєнного стану під час здійснення моніторингу засобів масової інформації було виявлено повідомлення про припинення надання побачень утримуваним у місцях попереднього ув'язнення та установах виконання покарань, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України, зокрема в Державній установі «Київський слідчий ізолятор» на підставі наказу Департаменту з питань виконання кримінальних покарань від 13.03.2022 р. № 92 ВС.

В оголошенні, розміщеному в Державній установі «Київський слідчий ізолятор», повідомлялося, що відповідно до статті 19 Закону України «Про попереднє ув'язнення» у разі запровадження особливого режиму в місці попереднього ув'язнення припиняється надання побачень особам, взятим під варту, із, серед іншого, захисником (захисниками) у кримінальному провадженні; адвокатом (адвокатами), законним представником (законними представниками), який (які) представляє (представляють) особу під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, адміністративних, цивільних, господарських справ у суді; юристом (юристами); фахівцем (фахівцями) у галузі права, який (які) представляє (представляють) особу в ЄСПЛ; своїм (своїми) законним представником (законними представниками); представниками посольств і консульств.

Підтвердженням порушення прав ув'язнених на конфіденційні зустрічі з адвокатами (захисниками) стали повідомлення до Уповноваженого не лише таких осіб, а й їхніх адвокатів (захисників). Таких повідомлень надійшло 40.

У березні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення засудженого Х., який утримувався в ДУ «Замкова виправна колонія (№ 58)», щодо обмеження його права на спілкування з адвокатом в умовах воєнного стану, хоча дві його справи розглядалися судом.

За результатами вжитих Уповноваженим заходів засудженому Х. було забезпечено безперешкодний доступ до захисника.

У зв'язку з системністю виявленого порушення права ув'язнених та засуджених на правничу допомогу з метою його усунення та недопущення в подальшому Уповноваженим було внесено подання Міністрові юстиції України.

Водночас проведеною Офісом Генерального прокурора перевіркою було встановлено порушення вимог національного та міжнародного законодавства в діяльності установ попереднього ув'язнення та внесено вказівку до Мін'юсту з вимогою негайного забезпечення в установах попереднього ув'язнення ДКВС України додержання конституційних прав ув'язнених і засуджених на захист шляхом надання їх можливості отримувати побачення із захисниками.

У кожній щорічній доповіді Уповноваженого наголошується на неналежному стані надання медичної допомоги в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань Міністерства юстиції України. У 2022 році ситуація кращою не стала.

У січні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення засудженого К. щодо порушення прав засуджених в ДУ «Менська виправна колонія (№ 91)» на отримання належної медичної допомоги, що призводить до летальних наслідків та порушення трудових прав засуджених.

За результатами розгляду листа Уповноваженого Чернігівською обласною прокуратурою було проведено перевірку зазначених у зверненні фактів та встановлено, що упродовж 2020–2021 років у ДУ «Менська виправна колонія (№ 91)» зафіксовано 7 смертей засуджених. За кожним фактом внесені відомості до ЄРДР за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 115 КК України. Також у всіх без виключення випадках зареєстровані кримінальні провадження за частиною першою статті 140 КК України щодо можливого невиконання чи неналежного виконання медичними працівниками своїх професійних обов'язків.

Крім того, за виявленим за результатами перевірки фактом грубого порушення законодавства про працю 01.02.2022 р. до ЄРДР внесено відомості за частиною першою статті 172 КК України, досудове слідство у вказаному провадженні триває.

Водночас за результатами моніторингу засобів масової інформації було виявлено інформацію про порушення прав засуджених на медичну допомогу в Дніпропетровській багатопрофільній лікарні № 4 Філії ДУ «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» у Дніпропетровській та Донецькій областях.

Зокрема, у статті Харківської правозахисної групи «Лікарня, схожа на смердючу домовину» містилася інформація не лише про порушення прав утримуваних у Дніпропетровській багатопрофільній лікарні № 4 Філії ДУ «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» у Дніпропетровській та Донецькій областях осіб на медичне забезпечення та належне лікування, а й про відверте ігнорування працівниками закладу охорони здоров'я своїх обов'язків.

За результатами розгляду листа Уповноваженого виконувач обов'язків Генерального прокурора поінформував, що Офісом Генерального прокурора проведення перевірки було доручене Дніпропетровській обласній прокуратурі, яка із залученням спеціалістів Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Дніпропетровській області та територіальних закладів охорони здоров'я МОЗ виявлено порушення вимог законодавства щодо забезпечення належних умов тримання засуджених у лікарні та надання їм медичної допомоги.

Крім того, за фактами ненадання належної медичної допомоги засудженим Західною окружною прокуратурою міста Дніпра 29.09.2022 р. розпочато кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 140 КК України.

Водночас більшість осіб з місць несвободи, які звертаються до Уповноваженого з питання неналежного медичного забезпечення, отримують медичну допомогу за його втручання.

У грудні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення від засудженого К., який утримувався у ДУ «Львівська установа виконання покарань (№ 19)», щодо ненадання йому медичної допомоги та необхідності проведення оперативного втручання.

За результатами вжитих Уповноваженим заходів засудженого К. було вивезено до комунального закладу охорони здоров'я, де проведено консультації спеціалістів та залишено заявника у закладі охорони здоров'я для проведення планового оперативного втручання.

Також у грудні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення засудженого Г., що утримувався в ДУ «Замкова виправна колонія (№ 58)», щодо ненадання йому належного лікування у зв'язку із загостренням хронічного гепатиту С.

За втручання Уповноваженого засудженого етаповано до Шепетівської багатoproфільної лікарні № 98 ДУ «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» в Хмельницькій області, де йому розпочато лікування вірусного гепатиту С препаратами прямої противірусної дії за рахунок державної програми (3-місячний курс).

Варто зауважити, що не всі засуджені, які подали клопотання про звільнення від відбування покарання за хворобою на підставі статті 84 КК України навіть у разі задоволення таких клопотань, звільняються з місць позбавлення волі.

У вересні 2022 року стало відомо про смерть засудженого Р., який мав онкологічне захворювання IV стадії, у Стрижавській багатoproфільній лікарні № 81 ДУ «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» у Вінницькій області.

За результатами розгляду листа Уповноваженого Офісом Генерального прокурора було проведено перевірку стану надання медичної допомоги засудженому Р.

За фактом смерті засудженого Р. відділом поліції № 3 Вінницького районного управління ГУНП у Вінницькій області 05.09.2022 р. розпочато кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 140 КК України за фактом неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками.

У межах перевірки також було встановлено порушення працівниками медичної частини № 71 філії ДУ «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» в Житомирській області вимог законодавства щодо направлення засудженого Р. на обов'язкове лікування та обстеження до стаціонару територіального закладу охорони здоров'я, яке повинно передувати медичному огляду лікарсько-консультативною комісією та направленню до суду матеріалів про звільнення від відбування покарання за хворобою.

Відтак Коростенським міськрайонним судом 05.07.2022 р. було відмовлено в задоволенні клопотання засудженого про звільнення від відбування покарання за хворобою, зокрема з підстав відсутності необхідної медичної документації, у тому числі належно оформленого висновку лікарсько-консультативної комісії.

Засуджений вдруге звертався до суду з питання щодо звільнення його від відбування покарання за хворобою на підставі статті 84 КК України та ухвалою Вінницького районного суду від 29.08.2022 р. його було звільнено від подальшого відбування покарання за хворобою. Однак до набрання законної сили вказаною ухвалою засуджений помер.

Питання необхідності додаткового врегулювання строків та процедури апеляційного оскарження ухвали суду про звільнення засуджених від відбування покарання за хворобою

відповідно до частини другої статті 84 КК України вже не один рік поспіль привертає увагу Уповноваженого.

Враховуючи смерть засудженого Р. у вересні 2022 у Стрижавській багатопрофільній лікарні № 81 ДУ «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» у Вінницькій області, який не дочекався звільнення від відбування покарання за станом здоров'я на підставі відповідного рішення Вінницького районного суду, Уповноважений вчергове звернувся до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності щодо необхідності врегулювання строків та процедури апеляційного оскарження ухвали суду про звільнення засуджених від відбування покарання за хворобою відповідно до частини другої статті 84 КК України.

За результатами опрацювання зазначеного листа Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності повідомив про те, що вказані пропозиції доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету, які як суб'єкти права законодавчої ініціативи можуть врахувати їх у законодавчій роботі.

Крім того, із зазначеною пропозицією Уповноважений також звертався до Міністра юстиції України, за результатами розгляду якої Міністр юстиції України повідомив, що доцільність внесення законодавчих змін буде досліджена в межах процедури моніторингу впровадження та аналізу ефективності прийнятих законодавчих та інших нормативно-правових актів, зокрема, через призму результатів здійснюваного щорічного онлайн-анкетування заінтересованих осіб у сфері кримінального судочинства з метою з'ясування позиції таких стейкхолдерів щодо можливих шляхів вирішення описаної в листі проблематики. Наразі питання не вирішене.

Право засуджених до довічного позбавлення волі на умовно-дострокове звільнення та помилування

Однією з найважливіших подій для осіб, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі є ухвалення Верховною Радою України Законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» від 18.10.2022 № 2689-IX та «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» від 18.10.2022 № 2690-IX, які 06.11.2022 набрали чинності. Таким чином, Україною нарешті вирішено питання нескоротності покарання у виді довічного позбавлення волі та виконано рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України (№ 2)» (заява № 41216/13).

Вказаними законами запроваджено механізм умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, а також заміни невідбутої частини покарання більш м'яким для осіб, яким вироком суду призначено покарання у виді довічного позбавлення волі. Однак проблемним залишається той факт, що Закон № 2689-IX не містив положення щодо приведення нормативно-правових актів у відповідність до нього. З метою додержання принципу правової визначеності законодавства Уповноважений звернувся до Керівника Офісу Президента України із пропозицією внесення відповідних змін до Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого Указом Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015 (зі змінами).

У січні 2023 року Заступником Керівника Офісу Президента України поінформовано Уповноваженого, що його пропозиції опрацьовуються в Офісі Президента України та будуть

взяті до уваги під час внесення змін до Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого Указом Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015 «Про Положення про порядок здійснення помилування».

Питання приведення Положення про порядок здійснення помилування у відповідність до Закону наразі не вирішене.

Рекомендації

Офісу Президента України привести норми Положення про порядок здійснення помилування, що затверджене Указом Президента України від 21.04.2015 № 223/2015 (зі змінами) у відповідність із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» від 18.10.2022 № 2689-IX.

Міністерству охорони здоров'я України:

- розробити та затвердити наказ щодо унормування порядку проведення тілесного огляду при госпіталізації та під час перебування в закладах з надання психіатричної допомоги, опитування щодо тілесних ушкоджень і фіксації їх виявлення, а також повідомлення про них відповідні правоохоронні органи;

- розробити та затвердити порядок застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації в психоневрологічних інтернатах;

- розробити та прийняти наказ щодо затвердження форми та забезпечення ведення у місцях несвободи системи МОЗ Журналу реєстрації наявних тілесних ушкоджень при прибутті та під час перебування утримуваних у таких закладах осіб, форми опитувальника щодо тілесних ушкоджень і фіксації їх виявлення, а також повідомлення про них відповідним правоохоронним органам;

- вжити організаційних заходів з метою забезпечення контролю за наданням необхідного соматичного лікування пацієнтам, які тривалий час перебувають на лікуванні в закладах з надання психіатричної допомоги та соціального захисту населення;

- забезпечити в установах соціального захисту населення та закладах з надання психіатричної допомоги розміщення інформації в доступній формі про права осіб з інвалідністю, номери телефонів «гарячих ліній», посадових осіб, зокрема Уповноваженого та центру з надання безоплатної правової допомоги, до яких можна звернутися особам із розладами психіки.

Міністерству соціальної політики України:

- розробити та прийняти наказ щодо затвердження форми та забезпечення ведення у місцях несвободи системи МСП Журналу реєстрації наявних тілесних ушкоджень при прибутті та під час перебування утримуваних у таких закладах осіб, форми опитувальника щодо тілесних ушкоджень і фіксації їх виявлення, а також повідомлення про них відповідним правоохоронним органам;

- забезпечити отримання закладами соціального захисту населення ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики;

- розробити та затвердити порядок застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації в психоневрологічних інтернатах;
- вжити організаційні заходи з метою забезпечення контролю за наданням необхідного соматичного лікування пацієнтам, які тривалий час перебувають на лікуванні в закладах з надання психіатричної допомоги та соціального захисту населення;
- забезпечити в установах соціального захисту населення та закладах з надання психіатричної допомоги розміщення інформації в доступній формі про права осіб з інвалідністю, номери телефонів «гарячих ліній», посадових осіб, зокрема Уповноваженого та центру з надання безоплатної правової допомоги, до яких можна звернутися особам із розладами психіки.

Міністерству юстиції України:

- розробити та затвердити відомчі нормативно-правові акти щодо імплементації положень Керівництва ООН з ефективного розслідування та документування катувань та інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарань (Стамбульського протоколу) з метою належного документування фактів катувань, інших жорстоких і таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання;
- розробити та подати в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект щодо внесення змін до КПК України щодо додаткового врегулювання строків та процедури апеляційного оскарження ухвали суду про звільнення засуджених від відбування покарання за хворобою відповідно до частини другої статті 84 Кримінального кодексу України;
- вжити вичерпних заходів для організації безбар'єрного простору у приміщеннях місць несвободи відповідно до ДБН України В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд»;
- забезпечити укомплектування вакансій працівників у медичних частинах державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України»;
- вжити організаційних заходів для забезпечення контролю з метою недопущення поширення інфекційних хвороб серед ув'язнених і засуджених осіб.

Міністерству внутрішніх справ України:

- вжити вичерпних заходів для організації безбар'єрного простору у приміщеннях місць несвободи відповідно до ДБН України В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд»;
- розробити та затвердити норми забезпечення осіб, які перебувають в ІТТ, постільними речами, столовими наборами, милом та синтетичними миючими засобами, а також медичним інвентарним і витратним майном.

Обласним військовим адміністраціям, Київській міській (військовій) державній адміністрації, Київській міській раді:

- вжити організаційних заходів з метою забезпечення контролю у підпорядкованих закладах з надання психіатричної допомоги за застосуванням ременів фіксації при фізичному гамуванні пацієнтів/підопічних;
- вжити вичерпних заходів для організації безбар'єрного простору у приміщеннях місць несвободи відповідно до ДБН України В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд»;

- забезпечити в установах соціального захисту населення та закладах з надання психіатричної допомоги розміщення інформації в доступній формі про права осіб з інвалідністю, номери телефонів гарячих ліній, посадових осіб, зокрема Уповноваженого та центру з надання безоплатної правової допомоги, до яких можна звернутися особам із розладами психіки.

Міністерству освіти і науки України:

- розробити та прийняти наказ щодо затвердження форми та забезпечення ведення у місцях несвободи системи МОН Журналу реєстрації наявних тілесних ушкоджень при прибутті та під час перебування утримуваних у таких закладах осіб, форми опитувальника щодо тілесних ушкоджень і фіксації їх виявлення, а також повідомлення про них відповідним правоохоронним органам;

- вжити вичерпних заходів для організації безбар'єрного простору у приміщеннях місць несвободи відповідно до ДБН України В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд».

Міністерству оборони України, Службі безпеки України, Державному бюро розслідувань, Державній судовій адміністрації України вжити вичерпних заходів для організації безбар'єрного простору у приміщеннях місць несвободи відповідно до ДБН України В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд».

Державній установі «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України»:

- забезпечити укомплектування вакансій працівників у медичних частинах державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України»;

- вжити організаційних заходів з метою забезпечення контролю щодо недопущення поширення інфекційних хвороб серед ув'язнених і засуджених осіб.

Координаційному центру з надання правової допомоги вжити організаційних заходів з метою забезпечення контролю за належним наданням безоплатної первинної та вторинної допомоги затриманим особам та особам, які перебувають у місцях несвободи.

РОЗДІЛ 8. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

2975 звернень до Уповноваженого (з них: про порушення під час здійснення кримінального провадження — 82 %, у цивільному та адміністративному судочинстві — 12 %).
326 опрацьовано нормативно-правових актів та надано пропозицій
210 відкрито проваджень Уповноваженого
210 проваджень завершено
67 моніторингів судових засідань з метою дотримання прав учасників судового провадження здійснено
28 внесення інформації до ЄРДР за результатами ініційованих Уповноваженим перевірок та вжитих заходів
2 228 видано актів реагування та листів до державних органів, установ та організацій

Ключові події, виклики та тенденції

Ключовими проблемами доступу до правосуддя у 2022 році стало недодержання розумних строків судового розгляду справ, порушення процесуальних прав під час досудового розслідування, неналежне виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), обмеження доступу до судових рішень.

Наявні проблеми в частині гарантування кожному права на справедливий суд констатовано вчергове і ЄСПЛ. Станом на кінець 2022 року на розгляді ЄСПЛ проти України перебувало 10 400 заяв. Загалом у 2022 році ЄСПЛ ухвалив 144 рішення у справах проти України, з них у 21 рішенні констатовано порушення положень статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Також у Заключних зауваженнях Комітету ООН до 8-го періодичного звіту України щодо виконання Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 09.02.2022 р. Комітет висловив своє занепокоєння щодо гарантування кожному в Україні права на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом. Зокрема, це пов'язано з відсутністю заходів щодо повного забезпечення незалежності суддів та прокурорів; відсутністю прозорих процедур призначення та звільнення прокурорів; проблемами, що виникають у процесі службової атестації суддів; недостатнім числом суддів у державі, що призводить до затримок і позбавлення значної кількості громадян доступу до правосуддя. Комітет також висловив стурбованість повідомленнями про осіб, включно з неповнолітніми, які перебувають під вартою до суду протягом тривалих періодів часу, що суперечить положенням Пакту.

Проблемою в національній правовій системі продовжує залишатися **неможливість забезпечення справедливого судочинства внаслідок відсутності повноважної Вищої ради правосуддя (ВРП)**. Відповідно, питання відсутності належного кадрового забезпечення судової системи впливає на дотримання процесуальних строків при розгляді цивільних та адміністративних справ. Окрім цього, питання забезпечення ефективного правосуддя також залежить від можливості притягнення до відповідальності осіб, що здійснюють правосуддя.

Рішенням ВРП ще з 05.08.2021 р. зупинено розподіл між членами ВРП скарг щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарних скарг), поданих відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Оскільки судова гілка влади є незалежною та не може контролюватись будь-яким іншим національним органом державної влади окрім ВРП, відсутність діяльності останньої породжує правову безкарність для суддів під час розгляду ними судових справ.

Вирішення вказаної проблеми залежить значною мірою від функціонування спеціалізованого органу, відповідального за кадровий добір судової системи та розгляд дисциплінарних проваджень щодо суддів — ВРП, початок діяльності якої дасть змогу забезпечити для громадян право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку.

Водночас спробою вирішити проблему надмірної тривалості цивільного, господарського та адміністративного провадження стало внесення Кабінетом Міністрів України до парламенту законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вирішення проблеми надмірної тривалості цивільного, господарського та адміністративного провадження» (реєстр. № 8083). Проте дієві механізми дотримання права на розгляд справи протягом розумного строку все ж відсутні.

Окрім цього, невирішеною проблемою і в 2022 році залишилось **неналежне фінансування судової системи та недоукомплектованість судів судьями.**

Законом України від 16.10.2019 № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» було достроково припинено повноваження всіх членів ВККС України. Як наслідок, всі оголошені та незавершені ВККС України конкурси фактично зупинилися до невизначеної дати. Починаючи з листопада 2019 року будь-який добір суддів та заміщення вакантних посад через відсутність повноважного складу ВККС України не здійснювався. 05.08.2021 набрав чинності Закон України від 13.07.2021 № 1629-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України», яким передбачено відновлення роботи ВККС України шляхом утворення Конкурсної комісії за участю міжнародних експертів для проведення конкурсу на зайняття посади члена ВККС України.

ВРП 17.09.2021 призначено перший склад Конкурсної комісії, яка повинна була здійснити відбір членів ВККСУ. Конкурсна комісія розпочала офіційну роботу лише на початку 2022 року. Проте Головою Конкурсної комісії 24.02.2022 р. було повідомлено про тимчасове призупинення роботи Комісії у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні, і лише 13.07.2022 р. Конкурсна комісія з добору кандидатів на посади членів ВККС України вперше з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну провела офіційне засідання та було розпочато процедуру конкурсного добору. На кінець 2022 року формування ВККС України не було завершено.

Варто зауважити, що протягом останніх років у судовій системі спостерігається дефіцит суддів, які вправі здійснювати правосуддя; як наслідок, суди є перевантаженими, що часто призводить до порушення розумних строків вирішення судових спорів.

Ба більше, у 2022 році уся судова система зіштовхнулася з проблемою належного забезпечення матеріальними ресурсами для здійснення правосуддя. Так, почастишали випадки інформування судами про відсутність можливості надсилання ними судових повісток,

повідомлень та іншої інформації із суду, в тому числі процесуальних документів поштовим зв'язком у зв'язку із недофінансуванням щодо витрат, пов'язаних з відправленням поштової кореспонденції; через повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року вагому частину приміщень судів знищено або пошкоджено, а також неналежним є рівень фінансування фонду оплати праці працівників апаратів судів.

Вартує уваги той факт, що на кінець 2022 року кількість осіб, повноваження судді яких припинено у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку призначення та стосовно яких не завершено кваліфікаційне оцінювання, становить 290 осіб, з яких 4 особи не склали присягу судді та не зараховані до штату суду. Водночас у таких осіб залишається статус судді, внаслідок чого вони продовжували у 2022 році щомісячно отримувати суддівську винагороду за рахунок коштів Державного бюджету у визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» розмірах посадового окладу. Зокрема, загальний розмір нарахованої та виплаченої у 2022 році суддівської винагороди суддям, повноваження яких припинились у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку, становив 309,6 млн грн, з яких: у місцевих загальних судах — 272,7 млн грн, у місцевих адміністративних судах — 21,3 млн грн та у місцевих господарських судах — 15,6 млн грн.

У 2022 році до проблем кадрового забезпечення місцевих судів та відсутності механізму дисциплінарної відповідальності суддів, які не були вирішені шляхом відновлення конституційних функцій ВРП та її органів, додалися нові, **викликані воєнним станом**.

З початком повномасштабного військового вторгнення РФ на територію України судова система України стикнулася з безліччю організаційних, матеріально-технічних і процесуальних проблем, які необхідно якнайшвидше вирішити для забезпечення належного здійснення правосуддя в судах усіх юрисдикцій.

Внаслідок бойових дій Російської Федерації зруйновано 12 приміщень судів (2 приміщення зруйновано частково) та 97 приміщень судів пошкоджено частково: вибиті вікна, в деяких відсутнє електропостачання, тепlopостачання, водопостачання, пошкоджено стелю, внутрішні двері, зазнали руйнування внутрішні перегородки між кабінетами, пошкоджені зали судових засідань тощо. У деяких будівлях місцевих судів на початку бойових дій були вибиті або пошкоджені вікна, а вже згодом будівлі зазнали додаткових пошкоджень. Найбільше пошкоджено/зруйновано приміщень судових установ у Харківській (20 приміщень), Миколаївській (18 приміщень), Донецькій (15 приміщень) та Херсонській (14 приміщень) областях.

Водночас протягом місяця після звільнення тимчасово окупованих територій Російською Федерацією Київської, Житомирської, Чернігівської, Сумської областей майже всі суди зазначених областей, приміщення яких були пошкоджені, відновили свою діяльність. Водночас Бородянський районний суд Київської області, будівлю якого знищено внаслідок бомбардувань, з травня 2022 року розміщено в новому орендованому приміщенні.

Запровадження правового режиму воєнного стану спричинило **зміну підсудності розгляду справ судами**, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях, на територіях, де ведуться активні бойові дії або прилеглих до них територіях.

Верховною Радою України внесено зміни до окремих законодавчих актів та передано частину повноважень непрацюючої ВРП Голові Верховного Суду. Через відсутність можливості здійснення правосуддя на тимчасово окупованих територіях України, а також у пошкоджених або повністю зруйнованих судах, за розпорядженнями Голови Верховного Суду протягом року

було змінено територіальну підсудність судових справ 80 судів. Як наслідок, судові справи повторно передані на автоматичний розподіл у судах, яким визначено підсудність, а їх розгляд розпочато заново. Це негативно вплинуло на додержання права на судовий розгляд справи упродовж розумного строку, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Водночас зі змісту звернень до Уповноваженого було встановлено, що під час зміни територіальної підсудності судів та передачі судових справ до визначених судів, місцезнаходження яких перебуває на території, вільній від ведення бойових дій, мають місце випадки порушення прав громадян на доступ до правосуддя, внаслідок неналежного виконання працівниками відповідних судів своїх посадових обов'язків.

Обмеження доступу до правосуддя внаслідок неналежної організації зміни територіальної підсудності судів здійснюється внаслідок втрати судових справ, неможливості віднайти матеріали судових справ або ж деяких процесуальних документів.

Причиною зазначених вище порушень вбачається відсутність нормативно-правового акта, який регламентував би порядок здійснення передачі судових справ у випадку зміни територіальної підсудності розгляду судових справ.

Окрім цього, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану» від 27.07.2022 р. № 2455-IX **введено мораторій на планові та позапланові перевірки діяльності приватних виконавців** під час дії воєнного стану.

Неможливість проведення перевірок діяльності приватних виконавців та відсутність механізму притягнення приватних виконавців до дисциплінарної відповідальності зумовили систематичне порушення правил професійної етики приватними виконавцями та невиконання або неналежне виконання ними своїх обов'язків.

Воєнний стан вплинув і на **доступ до судових рішень**. Відповідно до частини 2 статті 2 Закону України «Про доступ до судових рішень» усі судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання, крім ухвал про арешт майна та тимчасовий доступ до речей та документів у кримінальних провадженнях, які підлягають оприлюдненню не раніше дня їх звернення до виконання. Обмеження або відтермінування загального доступу до електронних ресурсів ЄДРСР з інших підстав, ніж це визначено законами України «Про доступ до судових рішень», «Про державну таємницю», не допускається.

Водночас з 24 лютого по 20 червня 2022 року повний загальний доступ до ЄДРСР було обмежено, а також доступ до таких сервісів вебсайту як «Судова влада України», «Стан розгляду справ», «Список справ, призначених до розгляду», які містили відомості про день, час, місце проведення судового засідання у справі. Випадки обмеження загального доступу до судових рішень в ЄДРСР трапляються дотепер.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Процесуальні права в цивільному та адміністративному судочинстві

Протягом 2022 року надійшло 670 звернень, у яких містилося 790 повідомлень про порушень прав людини під час здійснення адміністративного, цивільного судочинства, а також на стадії виконання судових рішень.

Також упродовж року надходили звернення під час здійснення повноважень працівниками правоохоронних органів у справах про адміністративні правопорушення, серед яких 298 — щодо процесуальних порушень під час розгляду судових справ, 153 — щодо неналежного виконання працівниками правоохоронних органів своїх посадових обов'язків та зловживання наданими таким працівникам правами, 77 — щодо протиправної бездіяльності органів та осіб, відповідальних за виконання судових рішень та інших рішень, що підлягають примусовому виконанню.

Як зазначалося вище, через відсутність дієвих механізмів дотримання права на розгляд справи протягом розумного строку, реагування Уповноваженого пов'язані саме з цим питанням.

У вересні 2022 року до Уповноваженого звернулась громадянка С. щодо порушення суддею Держинського районного суду м. Харкова розумних строків розгляду її справи (понад два роки). Заявниця наголошувала, що з 2020 року у провадженні Держинського районного суду м. Харкова перебуває на розгляді цивільна справа за її позовом про скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі, стягнення суми середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

За результатами перевірки, проведеної Уповноваженим, 03.12.2022 р. Держинський районний суд м. Харкова надав Уповноваженому відповідь про відсутність ухваленого рішення по зазначеній судовій справі.

Таким чином, громадянка С. понад 2 роки не може захистити свої права в суді, внаслідок необґрунтованого затягування строків розгляду справи.

Поряд зі зміною територіальної підсудності судів має місце отримання Уповноваженим 29 повідомлень про порушення прав громадян на доступ до правосуддя, внаслідок неналежного виконання працівниками відповідних судів своїх посадових обов'язків.

У низці звернень до Уповноваженого порушувалося питання сприяння в належній передачі судових справ для можливості доступу до правосуддя.

У вересні 2022 року до Уповноваженого звернулась громадянка Т. щодо тривалого судового розгляду цивільної справи Пологівським районним судом Запорізької області, провадження в якій було відкрито за її позовом. З метою недопущення порушення права заявниці на доступ до правосуддя Уповноваженим було розпочато провадження, в межах якого було встановлено зміну, відповідно до розпорядження Голови Верховного Суду, територіальної підсудності справи заявниці. Уповноваженим було надіслано запити до Орджонікідзевського районного суду Запорізької області та Солонянського районного суду Дніпропетровської

області з метою встановлення факту передачі до вказаних судів матеріалів справи. У відповідь суди поінформували про те, що матеріали справи ними отримані не були.

Уповноваженим проводилась перевірка питання сприяння у належній передачі судових справ для можливості доступу до правосуддя. У грудні 2022 року Уповноважений звернувся до ДСА України з метою з'ясування інформації в частині правового регулювання порядку передачі судових справ у випадку зміни територіальної підсудності судів під час дії воєнного стану.

За інформацією, отриманою від ДСА України, поінформовано, що розпорядженням Голови Верховного Суду від 13.03.2022 р. № 6/0/9-22 судам першої та апеляційної інстанції надано рекомендації на випадок захоплення населеного пункту та/або суду чи безпосередньої загрози його захоплення. Вивезення справ відбувається за умови наявності такої можливості, зокрема це стосується справ, які перебувають у провадженні суддів, або хоча б здійснити вивезення найбільш важливих (резонансних) справ, матеріалів кримінальних проваджень, у яких особа тримається під вартою; проваджень щодо неповнолітніх; проваджень щодо особливо тяжких злочинів; інших справ, розгляд яких може мати істотне значення для прав учасників процесу. Якщо ж така можливість відсутня — забезпечити зберігання справ у сейфах у приміщенні суду.

Отримана інформація, з одного боку, свідчить про наявність певного механізму дій для збереження матеріалів судових справ, однак такий механізм не можна вважати дієвим з погляду практичної реалізації, оскільки він переважно містить абстрактні, оціночні категорії, застосування яких лежить у площині дискреційних повноважень працівників відповідного суду.

Водночас напрацювання проєкту нормативно-правового акту щодо питання передачі судових справ з судів, розташованих на територіях ведення бойових дій, територіальна підсудність яких зазнала змін, є нагальним питанням, що прямо кореспондується з превенцією порушення права на доступ до правосуддя, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Забезпечення можливості виконання судових рішень є невід'ємною складовою права на справедливий суд, оскільки виконавче провадження є завершальною стадією судового процесу. Протягом 2022 року до Уповноваженого надійшло 45 звернень щодо невчинення приватними виконавцями визначених Законом України «Про виконавче провадження» дій, спрямованих на виконання судових рішень.

Уповноважений неодноразово звертався до Мін'юсту з метою вирішення питання притягнення до відповідальності приватних виконавців за конкретними зверненнями, однак фактором, який не дозволяє здійснити будь-які дисциплінарні заходи щодо зазначених осіб є саме мораторій на проведення перевірок приватних виконавців, про що йшлося вище.

У серпні 2022 року до Уповноваженого надійшли скарги громадянина С. щодо бездіяльності та протиправних дій приватного виконавця виконавчого округу Полтавської області. У своїх скаргах заявник повідомляє, що за виконавчим провадженням заявник здійснив фактичне виконання в повному обсязі рішення згідно з виконавчим документом — виконавчим написом нотаріуса, зокрема сплатив виконавчий збір і винагороду приватного виконавця, але виконавче провадження залишається незакритим.

Також у жовтні 2022 р. до Уповноваженого надійшла скарга громадянки К. щодо бездіяльності приватного виконавця виконавчого округу Одеської області, що полягає у незавершенні виконавчого провадження, за яким було здійснено фактичне виконання.

За скаргами заявників Уповноваженим на адресу Мін'юсту неодноразово направлялися листи для проведення перевірок та вжиття заходів реагування. Однак Міністерство юстиції України інформувало, що відповідно до підпункту 3 пункту 61 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» під час дії воєнного стану планові та позапланові перевірки діяльності приватних виконавців не проводяться.

Такі перевірки будуть проведені Міністерством юстиції України після припинення або скасування воєнного стану за письмовим зверненням учасника виконавчого провадження.

Вищевказане свідчить про необхідність відновлення проведення планових і позапланових перевірок, які відповідно до підпункту 3 пункту 61 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» були призупинені на час дії воєнного стану.

Відтак, Уповноваженим у грудні 2022 року надіслано подання до Мін'юсту з метою вжиття заходів, спрямованих на внесення змін до Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» шляхом скасування дії підпункту 3 пункту 61 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону в частині скасування мораторію на проведення планових і позапланових перевірок діяльності приватних виконавців.

На це подання Міністерство юстиції України надало роз'яснення про наявність альтернативного механізму впливу на процес здійснення приватним виконавцем своєї діяльності в умовах воєнного стану. Зокрема, відповідно до підпункту 4 пункту 61 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1403-VIII під час дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», діяльність приватного виконавця може бути зупинена строком на один місяць на підставі наказу Міністерства юстиції України за поданням керівника структурного підрозділу Мін'юсту, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері примусового виконання рішень, з погодженням не менше ніж п'ятьма членами Дисциплінарної комісії, у разі виявлення ознак грубого порушення (мотивоване обґрунтування грубості порушення визначається у тексті наказу) приватним виконавцем вимог законодавства щодо примусового виконання рішень під час виконання ним професійних обов'язків.

Також, відповідно до абзацу сімнадцятого пункту 102 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону 1404-VIII, у період дії воєнного стану постанова або інший процесуальний документ (або їх частина), винесені у виконавчому провадженні приватним виконавцем, якщо вони суперечать вимогам законодавства щодо примусового виконання рішень, можуть бути скасовані за зверненням сторони виконавчого провадження або особи, права якої порушені, постановою керівника структурного підрозділу Міністерства юстиції України, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері примусового виконання рішень, або особи, що виконує його обов'язки, крім випадків, якщо наявна інформація про судове провадження, ініційоване особою, яка подала звернення, у зв'язку зі спором між тими самими сторонами з такого самого предмета і з тієї самої підстави.

Крім того, у період дії воєнного стану приватний виконавець за заявою сторони виконавчого провадження або з власної ініціативи, за умови наявності об'єктивних підстав, має право своєю постановою скасувати постанову чи інший процесуальний документ (або їх частину), винесені ним у виконавчому провадженні (абзац вісімнадцятий пункту 102 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону 1404-VIII).

Пунктом 1 розділу V Порядку проведення перевірок діяльності органів державної виконавчої служби, приватних виконавців, затверджений наказом Мін'юсту від 22.10.2018 № 3284/5, зареєстрованим в Мін'юсті 22.10.2018 за № 1195/32647 встановлено, що в період дії воєнного стану Міністерство юстиції України здійснює перевірку дотримання приватним виконавцем вимог законодавства щодо примусового виконання рішень під час виконання ним професійних обов'язків на підставі відомостей автоматизованої системи виконавчого провадження.

Проте такі механізми перевірки діяльності приватних виконавців у період дії воєнного стану під час здійснення примусового виконання рішень не можуть вважатись достатньо ефективними та такими, які матимуть наслідком їх використання, застосування до виконавців, які допустили порушення вимог законодавства про виконавче провадження, заходів дисциплінарного впливу. Призупинення діяльності приватного виконавця строком на один місяць не тягне за собою жодних заходів впливу з метою недопущення повторного вчинення порушень.

Можливість приватним виконавцем на підставі власної ініціативи здійснити скасування своїх же постанов не може вважатись ефективним механізмом, оскільки в такому випадку відбувається поєднання в одній особі суб'єкта, який приймає рішення щодо вжитих ним же заходів, спрямованих на виконання судового рішення.

Інформація щодо того, що Мін'юст здійснює перевірку дотримання приватним виконавцем вимог законодавства щодо примусового виконання рішень під час виконання ним професійних обов'язків на підставі відомостей автоматизованої системи виконавчого провадження, дійсно має місце, проте таке використання автоматизованої системи виконавчого провадження відбувається з метою отримання інформації щодо поточного стану виконавчого провадження, що підтверджується результатами перевірок, які були здійснені Уповноваженим. Міністерством юстиції України лише надавалась інформація із автоматизованої системи виконавчого провадження щодо стану виконання виконавчих проваджень, і така інформація хоча і містила деякі відомості, які свідчать про невчинення чи несвоєчасне вчинення певних виконавчих дій, однак жодним чином не мала наслідком застосування дисциплінарних стягнень щодо приватних виконавців, що могло б запобігти вчинення повторного порушення в майбутньому.

Враховуючи вищенаведене, альтернативний механізм, запропонований Мін'юстом, на противагу повноцінному відновленню проведення перевірок діяльності приватних виконавців, не може вважатись ефективним та таким, що запобігає протиправній бездіяльності приватних виконавців або ж спонукає їх до сумлінного виконання своїх обов'язків.

Процесуальні права в кримінальному провадженні

Упродовж 2022 року з питань додержання прав у кримінальному провадженні розглянуто 1545 усних і письмових звернень з повідомленнями про 3 628 порушення, серед яких про порушення: права на судовий захист прав і свобод людини і громадянина — 1 340; права на

ефективне та у розумні строки здійснення досудового розслідування — 597 і незаконне закриття кримінального провадження — 68; прав працівниками правоохоронних органів — 1 003; права на реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення в ЄРДР — 153; права на справедливий упродовж розумного строку судовий розгляд кримінального провадження — 114; на належне виконання судових рішень — 19.

За інформацією про порушення процесуальних прав у кримінальному провадженні, а саме права на ефективне здійснення досудового розслідування, виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень у розумні строки, на виконання судового рішення у кримінальному провадженні, до уповноважених органів внесено 5 подань Уповноваженого, надсилались запити, листи про проведення перевірок, службових розслідувань, вжиття заходів реагування.

За результатами розгляду документів Секретаріату Уповноваженого поновлено процесуальні права понад 60 осіб, зокрема прокурорами скасовано 10 постанов про закриття кримінальних проваджень, прийнято 13 інших процесуальних рішень та вчинено процесуальні дії з метою поновлення права на ефективне досудове розслідування (про зміну підслідності, закриття кримінального провадження, зміну групи прокурорів, ініційовано відсторонення слідчого, надано письмові вказівки), слідчими і прокурорами внесено відомості до ЄРДР та розпочато 23 кримінальних проваджень, надано копії прийнятих процесуальних рішень заявникам і можливість ознайомитися з матеріалами кримінальних проваджень, за результатами проведених службових перевірок підтверджено порушення 22 посадовими особами процесуальних прав учасників кримінального провадження та службової дисципліни.

Під час провадження за зверненням адвоката Ш. в інтересах Н. щодо бездіяльності працівників поліції, що полягає у невиконанні судових рішень про повернення тимчасово вилученого майна під час досудового розслідування у кримінальному провадженні встановлено, що майно (грошові кошти) були вилучені під час обшуку 15.04.2019 за місцем проживання Н.

15.09.2020 слідчим суддею постановлено ухвалу про скасування арешту майна.

Незважаючи на вимоги частини четвертої статті 169 КПК України про необхідність повернення тимчасово вилученого майна у разі скасування арешту, а також ще дві ухвали слідчого судді від 28.07.2021 р. та від 17.06.2022 р., якими зобов'язано слідчого повернути вилучені грошові кошти, бездіяльність слідчих Національної поліції України щодо виконання вимог кримінального процесуального закону та судових рішень тривала майже упродовж двох років.

Завдяки наполегливому листуванню Секретаріату Уповноваженого з органами досудового розслідування та внесеному 20.07.2022 р. Уповноваженим поданням Голові Національної поліції України нарешті відновлено права Н, майно повернуто 17.08.2022 р. власнику, а за результатами проведеного службового розслідування підтверджено вчинення дисциплінарних проступків 10 службовими особами органів Національної поліції України різних рівнів.

Завдяки реагуванню Секретаріату Уповноваженого на звернення Т. про порушення його конституційних прав і свобод у зв'язку з тривалим (упродовж 15 років) здійсненням досудового розслідування, під час якого щодо заявника обирався запобіжний захід у виді тримання під вартою, і він чотири роки провів за ґратами, Київська міська прокуратура прийняла рішення

про закриття кримінального провадження через відсутність в діянні складу кримінального правопорушення (на підставі пункту 2 частини першої статті 284 КПК України).

За результатами розгляду листа Секретаріату Уповноваженого від 02.11.2022 р. зверненням М. до Львівської обласної прокуратури щодо порушення прав заявника на здійснення досудового розслідування упродовж розумного строку (досудове розслідування тривало майже 8 років) слідчим 10.11.2022 р. прийнято рішення про закриття кримінального провадження у зв'язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення на підставі пункту 2 частини першої статті 284 КПК України.

Чимало звернень (1003) у 2022 році надійшло з повідомленнями про свавілля працівників правоохоронних органів, які допускають порушення прав під час затримання, незаконне позбавлення волі, жорстоке поводження, порушення права на захист, утримання у неналежних умовах, неповідомлення родичів про затримання або арешт, нехтування вимогами законів.

Під час здійснення проваджень відповідно до статті 17 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» за зверненнями про порушення працівниками СБУ прав і свобод громадян шляхом витребування інформації, документів, опитування з'ясовано, що затримання М. проведено за місцем його роботи за 5 днів до початку досудового розслідування, а саме 19.03.2022 р., у кримінальному провадженні відомості про яке було внесено до ЄРДР 23.03.2022 р. Про затримання М. працівниками СБУ не було складено процесуальні документи відповідно до вимог частини п'ятої статті 208 КПК України, а також не повідомлено про затримання прокурора, родичів, орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. Проведеним медичним обстеженням у М. виявлено перелом ребра.

За результатами провадження за зверненням адвоката Г. отримано відомості про те, що громадянина Г. було затримано працівниками СБУ 02.03.2022 за місцем проживання, понад дві доби його утримували без складання процесуальних документів, без можливості зв'язатися із захисником та побачення з ним.

Окрім того, місце перебування двох осіб, які мали спілкування з працівниками СБУ, на цей час невідоме.

Комітет ООН проти катувань розглядає насильницьке зникнення як форму катувань. У своєму рішенні відповідно до статті 22 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання (CAT/C/54/D/456/2011, далі — Конвенція) Комітет ООН вказав, що насильницьке зникнення тягне за собою численні порушення прав людини та невиконання державою-учасницею зобов'язань, що містяться в Конвенції, і що це само по собі є формою катування по відношенню до зниклої особи та по відношенню до родичів особи, що суперечить Конвенції.

За інформацією, що підтвердилась під час здійснення проваджень за зверненнями про порушення прав і свобод громадян, гарантованих Конституцією України, зокрема права на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність, на професійну правничу допомогу, на недоторканність житла, а також вимог норм КПК України, які визначають права учасників

кримінального провадження, направлено подання Генеральному прокурору для реагування відповідно до закону.

Як наслідок, за всіма заявами і повідомленнями про протиправні дії працівників правоохоронних органів, що мають ознаки кримінальних правопорушень, відомості повинні бути внесені до ЄРДР, та проведено розслідування.

Справжнім викликом для усієї системи правосуддя стала робота в умовах війни. Коректив зазнали усі сфери суспільних відносин. Це торкнулося також здійснення правосуддя.

Право на доступ до судових рішень

Закон України «Про доступ до судових рішень» наразі не містить такої підстави обмеження доступу до ЄДРСР, як загрози кібератак, запобігання загрозам життю і здоров'ю суддів та учасників судового процесу, введення на всій території України чи окремих її частинах воєнного чи надзвичайного стану.

З метою додержання принципу правової визначеності законодавства Мін'юсту було запропоновано розглянути можливість щодо розроблення законопроекту про доповнення частини четвертої статті 4 Закону України «Про доступ до судових рішень» нормою щодо можливості обмеження права вільного користування офіційним вебпорталом судової влади України на період дії правового режиму воєнного або надзвичайного стану. У серпні 2022 року Мін'юст поінформував, що пропозиції будуть враховані під час підготовки законопроектів, спрямованих на вдосконалення порядку здійснення судочинства.

1 листопада 2022 р. Кабінетом Міністрів України у Верховній Раді України зареєстровано законопроект «Про внесення змін до розділу XII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо забезпечення здійснення правосуддя в умовах воєнного стану» (реєстр. № 8168), яким, серед іншого, пропонується визначити положення, що на період дії воєнного або надзвичайного стану ДСА України може бути обмежено право вільного користування офіційним вебпорталом судової влади України для захисту інформації, яка на ньому міститься.

Водночас наразі правова невизначеність законодавства не усунута.

Правомірність обмеження права на свободу та особисту недоторканність

З-поміж усіх процесуальних кодексів найбільших змін у зв'язку зі збройною агресією проти України та введенням воєнного стану зазнав КПК України. Зокрема, у квітні 2022 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», яким, серед іншого, було визначено, що у разі введення воєнного стану та якщо наявні випадки для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, визначені статтею 208 цього Кодексу, або виникли обґрунтовані обставини, які дають підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, — уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду або постанови керівника органу прокуратури затримати таку особу і строк такого затримання не може перевищувати 216 годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 цього Кодексу.

Уповноваженим було наголошено, що відповідно до статті 29 Конституції України гарантується право кожного на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом 72 годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. Попри введення в Україні воєнного стану, гарантоване статтею 29 Конституції України право не може обмежуватися в умовах воєнного стану.

Відтак Уповноваженим було акцентовано увагу на необхідності приведення норм пункту шостого частини першої статті 615 КПК України у відповідність до Конституції України, та у липні 2022 року надіслано лист до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності щодо необхідності усунення суперечності положень статті 615 КПК України в частині правомірності обмеження права кожного на свободу та особисту недоторканність.

Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27.07.2022 р. № 2462-IX, яким вказану проблему було вирішено.

Водночас потребує вирішення питання пристосування процесуального законодавства до умов воєнного стану.

Відсутність правового регулювання, яке передбачало б можливість поновлення та продовження процесуальних строків на підставі обставин, зумовлених введенням воєнного або надзвичайного стану в Україні

За результатами експертного аналізу чинного законодавства та вивченням судової практики різних інстанцій Уповноваженим виявлено відсутність правового регулювання, яке передбачало б можливість поновлення та продовження процесуальних строків на підставі обставин, зумовлених введенням воєнного або надзвичайного стану в Україні.

Вказану проблему частково намагалися вирішити Рада Суддів України та Верховний Суд. 02.03.2022 року Рада суддів України рекомендувала усім судам виважено підходити до питань, пов'язаних із поверненням різних процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різних строків, по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану.

У наказі Голови Верховного Суду від 04.03.2022 судам рекомендовано також урахувувати, що запровадження воєнного стану на певній території є поважною причиною для поновлення процесуальних строків.

Отже, для забезпечення можливості ефективного та своєчасного захисту прав, свобод та інтересів учасників судового процесу існує необхідність у внесенні змін до законодавства щодо поновлення та продовження процесуальних строків в умовах воєнного та надзвичайного станів.

Пропоновані зміни підтримуються Верховним Судом, Радою суддів України та Вищою радою правосуддя.

За результатами опрацювання пропонованих Уповноваженим змін Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики повідомлено про те, що вказані пропозиції доведені до

відома народних депутатів України — членів Комітету, які як суб'єкти права законодавчої ініціативи можуть врахувати їх у законодавчій роботі.

Наразі питання не знайшло свого законодавчого вирішення.

Відсутність правового регулювання, яке передбачало б можливість здійснення процесуальних дій у кримінальному провадженні у режимі відеоконференції під час судового провадження за допомогою власних технічних засобів учасників процесу

Уповноваженим було виявлено, що нормами КПК України не передбачено можливості проведення судового засідання в режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів, як то унормовано у цивільному, господарському й адміністративному видах судочинства.

Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що затверджено рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21, не обмежує можливість проведення відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів окремим видом судочинства, а тому припускає можливість такого застосування і в межах кримінального процесу. Натомість така можливість у положеннях КПК України чітко не передбачена.

Поміж тим початок активних військових дій на території України змінив бачення судів до можливості проведення кримінального провадження у дистанційному режимі із застосуванням власних технічних засобів у кримінальному провадженні.

Верховний Суд у листі від 03.03.2022 № 2/0/2-22 «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» рекомендував у випадках, якщо через об'єктивні обставини учасник кримінального провадження не може брати участь у засіданні в режимі відеоконференції зв'язку за допомогою технічних засобів, визначених КПК України; як виняток можна допускати участь такого учасника в режимі відеоконференції зв'язку за допомогою інших засобів, при цьому треба звернути увагу на роз'яснення такому учаснику його процесуальних прав та обов'язків.

Такий підхід наразі є зрозумілим, адже судді стикаються з вимушеними тривалими перервами у судовому провадженні через перебування обвинувачених, свідків, експертів на тимчасово окупованих територіях, неможливістю допиту свідків, експертів через невстановлення їх фактичного місцезнаходження, внутрішнє переміщення осіб тощо.

Тому, незважаючи на те, що рекомендації, викладені у листі Верховного Суду, не можуть собою підмінювати положення чинного законодавства, вказані рекомендації стали активно використовуватись у судовій практиці. Кримінальний процес почав проводитися із застосуванням власних технічних засобів прокурорів, адвокатів, свідків та інших учасників судового провадження. Для проведення судового засідання почали використовувати програми «EasyCon», «ZOOM» та інші.

Понад це, відповідно до Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, що затверджена указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021, серед заходів покращення доступу до правосуддя визначено необхідність розвитку електронного судочинства.

З огляду на вказане Уповноваженим у жовтні 2022 року було надіслано лист до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності з пропозицією розробити законопроект, який передбачав можливість здійснення процесуальних дій у кримінальному

провадженні у режимі відеоконференції під час судового провадження за допомогою власних технічних засобів учасників процесу.

У листопаді 2022 року Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності поінформував, що 23.11.2022 у Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» (реєстр. № 8219), яким серед іншого вносяться зміни до статті 336 КПК України, якими передбачається можливість проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження з використанням власних технічних засобів.

Наразі питання законодавчо не врегульовано.

Відсутність правового регулювання, яке передбачало б надання інформації про діяльність Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» щодо окремих аспектів дії перехідних положень» від 15.06.2021 року № 1554-IX відновлено дію окремих положень Закону України «Про прокуратуру» в частині формування складу відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, визначення його повноважень.

17.09.2021 відповідно до пункту 4 частини першої статті 74 Закону України «Про прокуратуру» Комітетом Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності погоджено призначення Уповноваженим трьох членів відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження. 20.09.2021 року наказом Уповноваженого було призначено вказаних членів.

Відтак, 20.09.2021 року було сформовано його повноважний склад. Згідно з рішенням органу від 26.10.2021 року № 163п-21, днем початку його діяльності було визначено 03.11.2021 року. До складу відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, входять одинадцять членів, з яких трьох членів призначає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини за погодженням з комітетом Верховної Ради України, до предмету відання якого належить організація та діяльність органів прокуратури.

28.08.2021 року всеукраїнською конференцією прокурорів прийнято Положення про порядок роботи відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження.

Однак процедура та механізм, за допомогою яких Уповноважений може отримувати інформацію про діяльність призначених за його квотою членів відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, відсутні. Отож питання потребує нормативного врегулювання.

Право на справедливий та упродовж розумного строку судовий розгляд кримінального провадження

Викликом для забезпечення правосуддя у кримінальних провадженнях стала неможливість передачі судових справ після зміни їх територіальної підсудності із судів, що знаходяться в районі проведення бойових дій чи на тимчасово окупованій території.

Під час розгляду звернень ув'язнених, які утримуються у державних установах «Миколаївський слідчий ізолятор», «Черкаський слідчий ізолятор», «Запорізький слідчий ізолятор», про необґрунтоване продовження строку тримання їх під вартою, зволікання з

розглядом судами обвинувальних актів по суті висунутого їм обвинувачення у зв'язку з неможливістю передачі судових справ після зміни їх територіальної підсудності із судів, що знаходяться в районі проведення бойових дій чи на тимчасово окупованій території, до судів, яким визначено підсудність, виявлено проблему, що потребувала правового врегулювання, а саме нормами КПК України не було визначено механізму відновлення матеріалів кримінального провадження, що перебувало у провадженні суду, але не завершилося ухваленням вироку. Така правова невизначеність створювала умови порушення права на справедливий та упродовж розумного строку судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

З огляду на вказане, 20.10.2022 р. до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності Уповноваженим було надіслано лист до законопроекту від 27.06.2022 № 7494 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення положень про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби в умовах воєнного стану» з пропозиціями для врахування під час підготовки законопроекту до другого читання. Зокрема, було запропоновано внести зміни до статті 615-1 КПК України шляхом доповнення положеннями про те, що відновленню підлягають втрачені матеріали кримінального провадження, в якому обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності направлено до суду, проте підготовче судове засідання не відбулося; судовий розгляд розпочато, проте рішення суду за результатами його розгляду не ухвалено; судом ухвалено рішення, проте воно не набрало законної сили.

Пропозиції Уповноваженого Верховною Радою України були враховані у повному обсязі. Закон набрав чинності 11.12.2022.

Отже, на законодавчому рівні забезпечено можливість для відновлення втрачених матеріалів та усунення об'єктивної причини порушення права на судовий розгляд кримінального провадження у розумні строки.

Рекомендації

Верховній Раді України забезпечити розгляд та прийняття:

- проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вирішення проблеми надмірної тривалості цивільного, господарського та адміністративного провадження» (реєстр. № 8083);
- проекту Закону України «Про внесення змін до розділу XII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо забезпечення здійснення правосуддя в умовах воєнного стану» (реєстр. № 8168);
- проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» (реєстр. № 8219).

Комітету Верховної Ради України з питань правової політики ініціювати розроблення та внесення на розгляд Верховної Ради України Закону України про внесення змін до Кодексу

адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану в частині поновлення та продовження процесуальних строків в умовах воєнного та надзвичайного станів.

Міністерству юстиції України розробити та внести на розгляд до Кабінету Міністрів України законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» в частині скасування дії підпункту 3 пункту 61 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення».

Державній судовій адміністрації України розробити проєкт нормативно правового акту, положеннями якого унормувати питання передачі судових справ з судів, розташованих на територіях ведення бойових дій, територіальна підсудність яких зазнала змін.

Офісу Генерального прокурора:

- витребувати та вивчити інформацію щодо осіб, які утримуються під вартою у державних установах «Миколаївський слідчий ізолятор», «Черкаський слідчий ізолятор», «Запорізький слідчий ізолятор», у кримінальних провадженнях, матеріали яких втрачені, та з метою усунення і запобігання порушенням їхніх прав на справедливий упродовж розумного строку судовий розгляд справ й особисту свободу забезпечити подання клопотань про відновлення матеріалів втрачених кримінальних проваджень;

- організувати проведення органами прокуратури перевірок додержання законів під час розгляду у 2022 році уповноваженими особами заяв і повідомлень про неправомірні дії у період воєнного стану працівників правоохоронних органів, що мають ознаки кримінальних правопорушень.

- внести зміни до Положення про порядок роботи відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження (в редакції, прийнятій всеукраїнською конференцією прокурорів 28.08.2021 року), якими передбачити механізм, що забезпечуватиме Уповноваженому отримання інформації про діяльність призначених за його квотою членів Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів.

РОЗДІЛ 9. ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА

8027 звернень до Уповноваженого

(з них: право на звернення — 33 %, щодо порушення права на доступ до публічної інформації — 17 %, право на отримання письмової відповіді — 15 %, право на належний розгляд звернення — 14 %, право на подання звернення — 7 %, право на своєчасний розгляд звернення — 6 %, питань, пов'язаних з незаконною обробкою персональних даних — 3%, право на особистий прийом — 2%, право на доступ до інформації про себе — 2%, організація обробки персональних даних — 1% та рекомендації та роз'яснень щодо практичного застосування законодавства про захист персональних даних — 1%)

211 опрацьовано нормативно-правових актів та надано пропозицій

605 відкрито проваджень Уповноваженого

418 проваджень завершено

38 протоколів про адміністративне правопорушення

(з них: 35 протоколів за ст. 212-3 КУпАП «Порушення права на інформацію та права на звернення» та 3 протоколи за ст. 188-39 «Порушення законодавства у сфері захисту персональних даних»)

353 проведено моніторингових візитів

75 приписів про усунення порушень, виявлених під час перевірок, зокрема з метою поновлення прав суб'єктів персональних даних

26 рекомендацій та роз'яснень надано суб'єктам владних повноважень щодо практичної реалізації права громадян на звернення та щодо застосування законодавства у сфері доступу до публічної інформації

5 подань Уповноваженого направлено до органів державної влади для вжиття відповідних заходів

9.1. Право на доступ до інформації та право на звернення

Ключові події, виклики та тенденції

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24.02.2022 р. №2102-ІХ, в Україні запроваджено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24.02.2022 р., який триває досі.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Втім, визначене статтею 40 Конституції України конституційне право людини на направлення звернення та отримання відповіді не підлягає обмеженню в умовах воєнного стану.

До Уповноваженого надійшло повідомлення, з якого вбачається, що у зв'язку з прийняттям Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» Державним агентством автомобільних доріг України з 25.02.2022 тимчасово

призупинено надання відповідей на звернення громадян, що не стосуються воєнного стану, військової діяльності, надання медичної допомоги, евакуації населення тощо. Однак конституційне право на звернення до суб'єктів владних повноважень, гарантоване статтею 40 Основного Закону України, є одним із 18 прав і свобод людини і громадянина, яке не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану відповідно до статті 64 Конституції України. Отже, обмеження конституційного права громадян направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення та отримувати відповідь навіть в умовах воєнного стану є неприпустимим.

З метою усунення зазначених порушень прав і свобод людини і громадянина та недопущення їх у подальшому, керуючись статтею 101 Конституції України, статтями 13, 15, 16, 22 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», статтею 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», статтею 28 Закону України «Про звернення громадян» Уповноваженим направлено до Державного агентства автомобільних доріг України подання щодо усунення виявлених конституційних порушень прав і свобод людини і громадянина та забезпечення подальшого її врахування у роботі.

За інформацією Державного агентства автомобільних доріг України, усунуто виявлені порушення, доведено до відома керівників самотійних структурних підрозділів, самотійних головних спеціалістів Державного агентства автомобільних доріг України та поновлено надання відповідей на звернення громадян.

Також згідно з положеннями частини третьої статті 34, частини другої статті 64 Конституції України право на доступ до інформації в умовах воєнного стану може бути обмежено законом, зокрема в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам.

Окрім того, у статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що державні органи, органи місцевого самоврядування здійснюють перш за все заходи, необхідні для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. Здійснення зазначених заходів може зумовити ускладнення реалізації громадянами права на інформацію. Такими заходами, наприклад, можуть бути: встановлення посиленої охорони та особливого режиму роботи державного органу, органу місцевого самоврядування тощо, до яких направлено звернення або запит; запровадження на певній території комендантської години; встановлення особливого режиму в'їзду/виїзду, обмеження свободи пересування тощо.

Здатність опрацьовувати звернення та запити громадян в умовах воєнного стану залежить також від наявності технічних можливостей опрацьовувати кореспонденцію, наближення установи до місць проведення бойових дій, наявності реальної загрози життю або здоров'ю працівників установи тощо.

З огляду на особливий правовий режим в Україні зросла потреба громадян в реалізації та права на звернення до суб'єктів владних повноважень, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та права на інформацію. Узагальнення проведених моніторингових щодо додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема, прав на направлення звернення та отримання відповіді від суб'єктів владних повноважень, прав на отримання інформації, оприлюднення публічної інформації на

офіційних вебсайтах розпорядників в умовах дії обмежень, пов'язаних із запровадженням правового режиму воєнного стану, засвідчили низький рівень забезпечення зазначених прав.

У липні 2022 року до Уповноваженого звернулася громадянка з заявою щодо порушення Дубенською міською радою (далі — Рада) вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації». Заявниця зазначала, що звернулася до Ради із запитом, у якому просила надати інформацію щодо розміру нарахованої та виплаченої заробітної плати Дубенському міському голові та його заступникам у період з січня по червень 2022 року. Проте заявниці повідомлено, що на період дії правового режиму воєнного стану доступ до запитуваної інформації обмежено.

З метою поновлення права заявниці на інформацію до Ради направлялися відповідні листи Секретаріату Уповноваженого з роз'ясненнями положень Закону України «Про доступ до публічної інформації». Однак вказана Рада повторно відмовила в наданні запитуваної інформації з тих же підстав.

З огляду на викладене уповноваженою особою Секретаріату Уповноваженого відносно Дубенського міського голови складено протокол про адміністративне правопорушення, передбачений частиною другою статті 2123 КУпАП.

Рішенням Дубенського міськрайонного суду Рівненської області Дубенського міського голову визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого частиною другою статті 212-3 КУпАП та накладено стягнення у вигляді штрафу.

Вкрай важливим в умовах воєнного стану є оперативний доступ до публічної інформації (через офіційні вебсайти, соцмережі), що становить значний суспільний інтерес і пов'язаний із реалізацією, зокрема, прав людини на життя, здоров'я, свободу і безпеку (у тому числі, про аварії, катастрофи та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян).

Так, протягом 2022 року до Уповноваженого надходили повідомлення громадян стосовно тимчасового призупинення суб'єктами владних повноважень, зокрема, надання відповідей на запити на інформацію, на звернення громадян, що не стосуються воєнного стану, військової діяльності, надання медичної допомоги, евакуації населення тощо.

У зв'язку з цим до таких суб'єктів владних повноважень направлені подання Уповноваженого з вимогою вжиття заходів, спрямованих на усунення виявлених конституційних порушень прав і свобод людини і громадянина, та забезпечення належної реалізації прав громадян на отримання інформації, направлення звернення та отримання відповіді в умовах воєнного стану.

Окрім викликів режиму воєнного стану існує низка інших проблем, частина з яких неодноразово знаходила своє відображення у доповідях Уповноваженого. Зокрема, залишається законодавчо неврегульованим забезпечення реалізації конституційного права на звернення особами, які визнані судом недієздатними. За результатами конституційного подання Уповноваженого окремі положення частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України «Про звернення громадян» визнані неконституційними та втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України відповідного рішення від 11 жовтня 2018 року N 8-р/2018 (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними). У Верховній

Раді зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо реалізації конституційного права на звернення особами, які визнані судом недієздатними» (реєстр. № 1186 від 29.08.2019), який досі залишається на розгляді.

Незважаючи на ратифікацію у 2020 році Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів та рекомендацій Уповноваженого, її положення залишаються неімplementованими у законодавство України. Розробка відповідного законопроекту щодо напрацювання змін до Закону України «Про доступ до публічної інформації» є вкрай актуальними з огляду на обставини, що склалися у зв'язку із введенням правового режиму воєнного стану.

Загалом аналіз повідомлень громадян, які надійшли до Уповноваженого, та результати проведених перевірок свідчать про наявність системних порушень конституційних прав людини та громадянина на інформацію та звернення органами державної влади, місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями протягом 2022 року, а саме:

- припинення розгляду запитів на інформацію, звернень громадян під час дії правового режиму воєнного стану;
- неоприлюднення розпорядниками інформації на офіційних вебсайтах суспільно важливої інформації, пов'язаної з реалізацією насамперед прав людини на життя, здоров'я, свободу і безпеку;
- закриття публічних реєстрів;
- безпідставне застосування розпорядниками інформації відстрочки в задоволенні запитів на інформацію;
- необгрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом;
- зловживання окремими запитувачами правом на доступ до публічної інформації;
- прийняття звернення від громадян лише в електронній формі;
- несвоєчасне надання відповідей на звернення громадян;
- порушення вимог, встановлених статтею 18 Закону України «Про звернення громадян» (бути присутнім при розгляді заяви чи скарги, знайомитися з матеріалами перевірки);
- відсутність можливості для реалізації права подання усного звернення, через телефонний зв'язок, телефони «гарячої лінії»;
- недотримання права на звернення осіб, що мають спеціальний соціальний статус.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Право на звернення

У 2022 році до Уповноваженого звернулися 6204 громадяни з повідомленнями про порушення Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96–ВР. За 2021 рік звернулося 19 642 особи, тобто кількість заявників значно зменшилася.

Повідомлення стосувалися таких груп прав:

- право на своєчасний розгляд звернення;

У вересні до Уповноваженого надійшло три звернення громадянки Б. щодо ненадання відповіді працівниками Національного комплексу «Експоцентр України» на її звернення стосовно тарифів із утримання будинку.

У межах здійснення провадження Уповноваженим вжито заходів щодо забезпечення розгляду звернень заявниці Б. Національним комплексом «Експоцентр України». Право заявниці поновлено.

- право на особистий прийом ;

У листопаді до Уповноваженого надійшло звернення громадянина Г. щодо порушення посадовими особами Міністерства фінансів України, Державної податкової служби, Національного агентства з питань державної служби, Головного управління Держпраці в Київській області вимог Закону України «Про звернення громадян», встановлених статтею 18, в частині бути присутнім при розгляді скарги громадянина Г.

У межах парламентського контролю та з метою поновлення права заявника вживалися відповідні заходи реагування; зокрема, до органів, що вчинили порушення, було направлено листи щодо забезпечення повторного розгляду звернення та реалізації прав громадянина, визначених статтею 18 Закону України «Про звернення громадян». Право заявника було поновлено.

- право на належний розгляд звернення;

Уповноваженим здійснювалося провадження за заявою громадянина А. щодо ймовірного порушення посадовими особами Мінсоцполітики та МОЗ його права на направлення звернення та на належний розгляд звернення.

Під час здійснення провадження Мінсоцполітики розглянуто та надано громадянину А. інформацію про порядок отримання послуг у державному реабілітаційному закладі.

МОЗ також надано відповідь на питання, порушені у зверненні громадянина А., зокрема повідомлено, що курс медичної реабілітації за направленням сімейного лікаря громадянин А. може пройти у відділенні фізіотерапії і реабілітації КНП «2-га міська поліклініка м. Львова».

Таким чином, під час здійснення провадження Уповноваженого поновлено право громадянина А. на належний розгляд його звернення.

- право на подання звернення;

У серпні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення народного депутата України стосовно порушення службовими особами акціонерного товариства «Видавництво «Харків» права громадянки Б. на направлення звернення та отримання відповіді.

За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування не підтвердилося порушення акціонерним товариством «Видавництво «Харків» вимог Закону України «Про звернення громадян», водночас встановлено, що питання, порушене у зверненні громадянки Б., належить до компетенції правоохоронних органів.

За сприяння Уповноваженого правоохоронними органами розпочато досудове розслідування кримінального провадження.

- право на отримання письмової відповіді;

У лютому до Уповноваженого звернувся громадянин П. із двома зверненнями щодо порушення приватним акціонерним товариством «Страхова група «ТАС» та ФОП Коваленко О.Ф., яке полягає у ненаданні письмових відповідей на звернення громадянина П.

У межах здійснення провадження вжито заходів щодо забезпечення всебічного, повного та об'єктивного розгляду звернень громадянина П. приватним акціонерним товариством «Страхова група «ТАС» та ФОП Коваленко О.Ф.

Таким чином, Уповноваженим поновлено право заявника П. на направлення звернення та отримання відповіді.

- інших порушень права на звернення.

У жовтні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення щодо стверджуваного порушення Кегичівською сільською радою Красноградського району Харківської області та Красноградською районною державною адміністрацією права громадянина П. у частині відмови в прийнятті усного звернення за телефоном «гарячої лінії».

За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування Красноградською районною державною адміністрацією та Кегичівською сільською радою Красноградського району Харківської області поінформовано Секретаріат Уповноваженого про безумовне забезпечення реалізації права людини та громадянина на звернення в умовах дії воєнного стану, зокрема щодо реєстрації усних звернень громадян, особистого прийому громадян та роботи телефону довіри за вказаними телефонами «гарячої лінії».

Таким чином, за сприяння Уповноваженого право заявника на направлення звернення та отримання відповіді поновлено.

За повідомленнями, які надійшли до Уповноваженого, відкрито 281 провадження з метою здійснення заходів реагування та поновлення прав громадянина на звернення.

Право на доступ до інформації

Протягом 2022 року до Уповноваженого звернулося 1370 громадян щодо порушення права на доступ до публічної інформації.

Моніторинг Уповноваженого, що здійснювався протягом 2022 року у межах парламентського контролю за додержанням конституційного права людини на інформацію та опрацювання відповідних звернень громадян, окреслив такі порушення права на інформацію: значна кількість розпорядників публічної інформації відмовляють у її наданні; обмежують доступ до інформації, розміщеної на офіційних вебсайтах; призупиняють розгляд запитів на інформацію, посилаючись на введення правового режиму воєнного стану; безпідставно

застосовують інструмент відстрочки у задоволенні запитів на інформацію; відмовляють запитувачам у наданні інформації про заробітну плату працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, зокрема у місцях, де відсутні активні бойові дії, а також інформації про розподіл та отримання гуманітарної допомоги тощо.

У липні 2022 року до Уповноваженого звернувся головний редактор однієї з місцевих газет Полтавщини зі скаргою щодо порушення Полтавською обласною прокуратурою його права на інформацію у зв'язку з відмовою у наданні запитуваної інформації щодо розміру нарахованої та виплаченої у 2022 році заробітної плати керівнику Кременчуцької окружної прокуратури Полтавської області з тих підстав, що запитувана інформація буде надана після припинення (скасування) правового режиму воєнного стану в Україні. За результатами вжитих заходів реагування право головного редактора на інформацію поновлено, Прокуратурою надано запитувану інформацію у повному обсязі.

У липні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення від громадської організації щодо порушення Національним авіаційним університетом України вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» у зв'язку з відмовою у наданні інформації про виплату заробітної плати ректору та проректорам НАУ за період з січня по липень 2022 року. За результатами вжитих заходів реагування право громадської організації на інформацію поновлено, Університет надав запитувану інформацію у повному обсязі.

У вересні 2022 року громадянин К. звернувся до Уповноваженого у зв'язку з порушенням Головним управлінням Держгеокадастру в Івано-Франківській області (далі — Управління) його права на інформацію у зв'язку з ненаданням копії посадової інструкції працівника Управління. Так, на запит заявника Управління повідомило про неможливість надання запитуваної копії посадової інструкції у зв'язку з її віднесенням до інформації з обмеженим доступом, зокрема до службової.

У межах здійснюваної перевірки до Управління було надіслано листа Секретаріату Уповноваженого із роз'ясненнями вимог чинного законодавства стосовно правомірності обмеження доступу до інформації.

За сприяння Секретаріату Уповноваженого право на інформацію громадянина К. поновлено, запитувану інформацію заявнику надано.

У серпні 2022 року до Уповноваженого надійшла скарга громадянки С. стосовно порушення Мукачівською районною військовою адміністрацією (далі — Адміністрація) її права на інформацію у частині отримання відомостей щодо вакантних посад в Адміністрації. Зокрема, Адміністрацією було відстрочено розгляд запиту заявниці до припинення воєнного стану в Україні.

У межах парламентського контролю з метою поновлення права заявниці на інформацію вживалися відповідні заходи реагування, зокрема до Адміністрації направлено лист із роз'ясненнями вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації», а саме щодо застосування правового інструменту відстрочки в умовах воєнного стану.

За результатами вжитих Секретаріатом Уповноваженого заходів реагування запит заявниці було повторно розглянуто Адміністрацією та надано запитувану інформацію.

Окремі запитувачі скаржилися також на неможливість отримати інформацію з публічних реєстрів, зокрема ЄДРСР, що також можна розцінювати як обмеження права на інформацію. Водночас у контексті цього питання варто зважати на баланс між свободою вираження поглядів та гарантуванням національної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану.

У серпні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення від громадської організації щодо припинення Державною судовою адміністрацією України (далі — ДСА) публікації та оновлення на Єдиному державному вебпорталі відкритих даних (далі — Портал) набору відкритих даних «Єдиний державний реєстр судових рішень» у зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану.

У межах провадження ДСА повідомила, що в ЄДРСР міститься понад 104 млн електронних примірників судових рішень, у яких є відомості з найменуваннями та адресами розташування військових частин і формувань ЗСУ, правоохоронних органів тощо, об'єктів інфраструктури: інформація про суддів, які розглядали кримінальні провадження щодо злочинів проти основ національної безпеки України, громадської безпеки, у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів тощо. Розголошення зазначеної інформації може завдати істотної шкоди інтересам національної безпеки, життю та здоров'ю суддів, працівників апаратів судів, учасників судового процесу та інших громадян України. У зв'язку з чим припинено і оприлюднення набору даних «Єдиний державний реєстр судових рішень» на Порталі. Водночас ДСА повідомлено, що після проведення роботи по знеособленню частини інформації в текстах електронних примірників судових рішень, доступ до якої було обмежено, адміністратором буде відновлено процедуру оприлюднення набору даних «Єдиний державний реєстр судових рішень» на Порталі. Зазначене питання залишається на контролі Уповноваженого.

Окрім того, у зв'язку із запровадженням правового режиму воєнного стану та збройною агресією Мінцифри відповідно до постанови КМУ від 12 березня 2022 року № 263 тимчасово призупинило роботу Єдиного державного вебпорталу відкритих даних (далі — Портал) у зв'язку з тим, що Портал містить дані, які можуть зашкодити інтересам національної безпеки. Водночас використання відкритих даних, що оприлюднені на Порталі, надає можливість для аналізу державної політики, контролю дій уряду, збільшення громадської участі в процесі прийняття рішень, допомагає приймати кращі рішення в економічній сфері тощо.

Після відновлення роботи Порталу, що відбулося 1 серпня 2022 р., окремі розпорядники інформації всупереч вимогам статті 10-1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» та постанови КМУ від 21 жовтня 2015 р. № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» не оприлюднюють на Порталі набори відкритих даних, які підлягають обов'язковому оприлюдненню.

У зв'язку з цим направлено два подання Уповноваженого до Національної служби здоров'я України (далі — НСЗУ) та Державної податкової служби України (далі — ДПС) щодо

усунення виявленого порушення права на інформацію. За результатами розгляду подання НСЗУ оприлюднило на Порталі відповідні набори даних; інше подання перебуває на розгляді в ДПС.

За повідомленнями, які надійшли до Уповноваженого, відкрито 258 проваджень з метою здійснення заходів реагування та поновлення прав громадянина на доступ до інформації, а також складено 11 протоколів про адміністративні правопорушення та направлено на розгляд місцевих судів.

Проведення моніторингових перевірок стану додержання прав

Право на звернення

Працівниками Секретаріату Уповноваженого у 2022 році проведено 16 моніторингових перевірок у центральних органах виконавчої влади за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, в тому числі і права на звернення.

У лютому 2022 року працівниками Секретаріату Уповноваженого проведено моніторинг у МВС та Міноборони на додержання права громадян на звернення до суб'єктів владних повноважень через особистий прийом їх керівниками в умовах карантинних обмежень.

За результатами проведених перевірок складено відповідні звіти про виявлені порушення, які направлені до міністерств з метою запобігання можливих недоліків у подальшій роботі.

З огляду на запровадження в Україні правового режиму воєнного стану постало питання проведення перевірок додержання суб'єктами владних повноважень конституційного права на направлення звернення та отримання відповіді в умовах дії воєнного стану.

У процесі проведення моніторингів працівниками Секретаріату Уповноваженого виявлено низку порушень, зокрема тимчасове призупинення розгляду звернень громадян і запитів на публічну інформацію, що не стосуються воєнного стану, військової діяльності, надання медичної допомоги, евакуації населення тощо, призупинено проведення особистого прийому громадян, відсутній графік роботи гарячої лінії на вебсайті суб'єкта владних повноважень, що унеможливило реалізувати право громадян для подання усного звернення, відсутність онлайн-форми на вебсайтах суб'єктів владних повноважень для подачі громадянами електронних звернень шляхом заповнення відповідних полів з обов'язковим зазначенням інформації про прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги.

Окрім того, протягом кінця серпня–початку листопада 2022 року за підтримки ПРООН в Україні проведено моніторинг стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану. Зокрема, оцінюванню підлягав стан дотримання органами державної влади та місцевого самоврядування права громадян на подання усного звернення та реалізації права на особистий прийом в умовах воєнного стану.

Суб'єкти владних повноважень, що стали об'єктами моніторингу 2022 року, відібрано відповідно до поточних обставин щодо окупації/деокупації територій окремих громад і становили 132 органи державної влади та місцевого самоврядування: обласні та районні військові адміністрації, міські ради обласних центрів. Результати моніторингу забезпечення інформаційних прав громадян у період дії воєнного стану продемонстрували потребу

систематичної та відповідальної організації роботи органів державної влади та місцевого самоврядування у цій сфері.

Право на доступ до інформації

В умовах дії правового режиму воєнного стану, окупації окремих населених пунктів, внутрішньої міграції громадян у зв'язку з воєнними діями та потребою громадян в оперативній комунікації з органами публічної влади вкрай важливим є доступ громадян до інформації про основні актуальні засоби комунікації із розпорядниками інформації, їхніх графіків роботи, нормативно-правових актів, що приймаються під час війни. Окрім того, у 2022 року спостерігався підвищений інтерес громадськості до отримання інформації про структуру, принципи формування та розмір оплати праці, винагороди, додаткового блага керівників органів публічної влади.

У зв'язку з цим упродовж серпня 2022 року Секретаріатом Уповноваженого проведено моніторинг виконання 19-ма міністерствами окремих вимог статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Результати моніторингу свідчать, що в основному міністерства оприлюднюють на офіційних вебсайтах інформацію про свою діяльність (зокрема місцезнаходження, поштову адресу, номери засобів зв'язку, електронної пошти), прізвище, ім'я та по батькові керівника органу та його заступників; нормативно-правові акти та проекти рішень, що підлягають обговоренню.

Водночас переважна більшість міністерств не оприлюднюють або ж частково оприлюднюють інформацію про основні функції структурних та регіональних підрозділів і контакти їхніх керівників; засоби зв'язку та електронні пошти керівників міністерств, їх заступників; не зазначають дат оприлюднення або оновлення щодо всіх категорій оприлюдненої на офіційних вебсайтах інформації.

До того ж під час моніторингу виявлено, що жодне з міністерств не оприлюднило інформацію про структуру, принципи формування та розмір оплати праці, винагороди, додаткового блага керівника, заступника керівника. Так, у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення відкритості інформації про розмір оплати праці в державних та комунальних компаніях», який набрав чинності 02.10.2021, зазначена інформація повинна регулярно оприлюднюватися окремими розпорядниками, у тому числі міністерствами.

За результатами опрацювання міністерствами актів реагування, направлених Секретаріатом Уповноваженого за результатами проведеного моніторингу, переважна більшість міністерств виявлені порушення усунули шляхом оприлюднення на своїх вебсайтах окремих видів інформації, передбаченої статтею 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Рекомендації

Верховній Раді України:

- доопрацювати законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо реалізації конституційного права на звернення особами, які визнані судом недієздатними» (реєстр. № 1186 від 29.08.2019), спрямованого на виконання Рішення

Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України «Про звернення громадян» (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними);

- поновити роботу щодо напрацювання змін до Закону України «Про доступ до публічної інформації» у зв'язку з ратифікацією та набранням чинності Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів та обставинами, що склалися із введенням правового режиму воєнного стану.

Міністерству інфраструктури України, Міністерству внутрішніх справ України, Міністерству оборони України, Національній соціальній сервісній службі України, Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України затвердити й оприлюднити графік особистого прийому громадян керівником центрального органу виконавчої влади з метою забезпечення конституційного права громадян на направлення звернення та отримання відповіді.

Міністерству економіки України, Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Державній митній службі України поновити проведення особистого прийому громадян, гарантованого статтею 40 Конституції України, та похідного від нього права на особистий прийом керівниками суб'єктів владних повноважень в умовах воєнного стану.

9.2. Право на захист персональних даних

Ключові події, виклики та тенденції

У 2022 році Верховною Радою України прийнято низку змін до чинного законодавства, що регулює захист персональних даних, зокрема до Закону України «Про захист персональних даних» щодо хмарних послуг, обробки персональних даних у період дії воєнного стану, надання медичних послуг і статистичної діяльності.

Протягом року Уповноваженим фіксувались такі порушення законодавства про захист персональних даних: неправомірна обробка персональних даних, зокрема їх неправомірне поширення та використання, незабезпечення надання суб'єкту персональних даних повної інформації щодо володільця персональних даних, неналежне оформлення згоди на обробку персональних даних, ненадання доступу до своїх персональних даних (інформації про себе), оприлюднення в мережі Інтернет персональних даних українських військових та іноземних громадян, які надають військову допомогу Україні на період дії воєнного стану, надмірний збір персональних даних надавачами гуманітарної, волонтерської та іншої благодійної допомоги населенню.

Нові виклики у цій сфері пов'язані зі збройною агресією проти України, яка ще більше посилила питання необхідності захисту персональних даних. За таких умов витік персональних даних може мати наслідки не тільки через втручання у приватне життя особи, але і спричинити загрозу її особистої безпеки.

За інформацією Служби безпеки України, спецслужби Російської Федерації мали намір повністю знищити весь кіберзахист України 24 лютого 2022 року — саме тоді було зафіксовано найбільшу кількість кібератак на українські системи.

За повідомленням Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, від початку повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації в Україну Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події CERT-UA зареєструвала та дослідила понад 1500 атак. Більшість із них — з боку Російської Федерації.

У 2022 році під приціл кіберзловмисників потрапили зокрема державні службовці, на електронні пошти яких надходили електронні повідомлення зі шкідливими програмами, здатні отримувати доступ, в тому числі і до персональних даних. Доступ до персональних даних у такому разі може мати наслідком втручання у роботу інформаційних систем, перешкоджання роботи державних органів, викрадення коштів тощо.

Із засобів масової інформації стало відомо, що у ніч з 13 січня на 14 січня 2022 року було здійснено хакерську атаку на низку урядових сайтів. На головній сторінці цих сайтів було розміщене повідомлення провокаційного характеру про витік персональних даних. У зв'язку з цим Уповноваженим було направлено акти реагування до Мінцифри, СБУ, Департаменту кіберполіції Національної поліції України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

У відповідь зазначені державні органи повідомили Уповноваженого, що за фактом зазначеної кібератаки розпочато кримінальне провадження за статтею 361 КК України (Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж). За підсумками розслідування у рамках відповідного кримінального провадження уповноваженими органами встановлюються подробиці здійсненої кібератаки, зокрема джерела її походження та можлива шкода від зазначеної атаки.

В умовах воєнного стану поширення персональних даних може завдати істотну шкоду обороноздатності держави. У звітний період зафіксовані випадки оприлюднення персональних даних про осіб, які беруть участь або сприяють обороні України.

Співробітниками Секретаріату було виявлено, що в мережі Інтернет на одному із вебсайтів невстановленими особами оприлюднено персональні дані українських військових та іноземних громадян, які надають військову допомогу Україні в період дії воєнного стану. В рамках реагування Уповноважений звернувся до СБУ та Національної поліції України. За вказаним фактом оприлюднення персональних даних Печерським управлінням поліції ГУНП у м. Києві відкрито кримінальне провадження.

Впровадження європейських стандартів та процес наближення до повного членства в ЄС вимагають оновлення українського регулювання захисту персональних даних до європейських стандартів. Закон України «Про захист персональних даних», що був розроблений у 2010 році та ґрунтується на Директиві 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24 жовтня 1995 року, яка наразі скасована і замінена Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних, GDPR), потребує оновлення. Саме тому Уповноважений підтримує прискорення розгляду Верховною Радою України та прийняття проєктів законів України «Про захист персональних даних» (реєстр. № 8153 від 25.10.2022 р.) та «Про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації» (реєстр. № 6177 від 18.10.2021 р.).

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Як і в попередні роки, порушення щодо неправомірної обробки персональних даних продовжують залишатися ключовою проблемою у цій сфері, хоча кількість повідомлень у порівнянні з 2021 роком суттєво зменшилася. У 2022 році надійшло 844 звернення та реагування на випадки порушень прав людини та громадянина здійснено щодо:

- 60% повідомлень, пов'язаних з незаконною обробкою персональних даних;

У липні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення громадянина щодо здійснення телефонних дзвінків з погрозами та направлення на номер мобільного телефону заявника смс-повідомлень від представників фінансової компанії стосовно погашення заборгованості за кредитним договором, який ним не укладався. За результатами вжитих заходів реагування контактний номер мобільного телефону заявника видалено з бази даних фінансової установи. Право заявника поновлено.

У липні 2022 року до Уповноваженого надійшло два звернення громадян щодо неправомірного поширення та використання їх персональних даних. В одному зверненні заявник скаржився на розголошення його та дружини персональних даних шляхом розміщення медичної документації в соціальній мережі «Facebook». У другому зверненні заявниця зазначала, що під час перебування на обліку в центрі зайнятості виявила факт неправомірного використання її персональних даних товариством з обмеженою відповідальністю шляхом оформлення з нею фіктивних трудових відносин. За результатами вжиття заходів реагування Уповноваженого відповідними управліннями поліції відкриті кримінальні провадження за частиною першою статті 182 КК України (Порушення недоторканості приватного життя).

До Уповноваженого звернулась особа В. щодо стверджуваного порушення законодавства у сфері захисту персональних даних правоохоронними органами у зв'язку з тим,

що в автоматизованій інформаційно-пошуковій системі правоохоронних органів міститься недостовірна (помилкова) інформація щодо заявника (відображається фотокартка заявника разом з даними іншої особи, яка переховується від органів влади та перебуває у розшуку).

Заявник наголошував, що вказані дії правоохоронних органів щодо внесення недостовірних даних, а також відображення недостовірної інформації в пошукових базах даних, призвели до незаконної обробки персональних даних (конфіденційної інформації) заявника та спричинили втручання у його приватне життя.

З огляду на зазначене до МВС було направлено вимогу перевірити вказану інформацію та вжити заходів щодо вилучення недостовірних персональних даних (фотокартки).

За результатами вжиття відповідних заходів реагування право заявника поновлено, фотозображення заявника та відомості про перебування його в державному розшуку в інформаційно-пошуковій системі відсутні.

- 28% повідомлень про порушення права на доступ до інформації про себе;

У серпні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення громадянина щодо порушення посадовими особами одного із управлінь Пенсійного фонду України права заявника на отримання інформації про себе, яка стосувалася виплати разової грошової допомоги та розрахунку пенсії. У зв'язку з цим вжито заходів щодо забезпечення всебічного, повного та об'єктивного розгляду управлінням запитів заявника та надання заявникові доступу до своїх персональних даних. Право заявника поновлено.

- 12% повідомлення щодо організації обробки персональних даних.

У серпні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення громадянина щодо відсутності на вебсайті інтернет-аптеки інформації про суб'єкта господарювання (продавця), який здійснює збір, обробку, використання та зберігання персональних даних, а також відібрання згоди оформлено неналежно. За результатами вжитих заходів реагування на вебсайті інтернет-аптеки оновлено інформацією щодо суб'єкта господарювання, а також реалізовано належне відібрання згоди користувачів. Права користувачів інтернет-аптеки поновлено. Кількість відвідувань вебсайту інтернет-аптеки становить більше мільйона на місяць.

Щодо зазначених повідомлень відкрито 66 проваджень Уповноваженого, за якими вжито заходів реагування з метою поновлення прав громадян (суб'єктів персональних даних).

Проведення моніторингових перевірок стану додержання прав

Упродовж звітнього періоду працівниками Секретаріату Уповноваженого було проведено 85 перевірок щодо додержання законодавства про захист персональних даних. Перевірки були здійсненні в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, державних агентствах і службах, органах місцевого самоврядування, органах соціального захисту населення, центрах надання адміністративних послуг, авіапідприємстві, підприємствах

житлово-комунального сектору, медичних закладах, благодійних фондах, бюро кредитних історій, інтернет-провайдерів, бюро перекладів тощо.

Під час перевірок досліджено стан дотримання прав людини на захист персональних даних, здійснено аналіз внутрішніх процесів організації роботи з персональними даними та засобів захисту персональних даних, що обробляються повністю чи частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів.

За результатами проведених перевірок видано 75 приписів про усунення порушень, які є обов'язковими для виконання.

Узагальнивши результати перевірок, можна виокремити такі типові порушення вимог законодавства про захист персональних даних:

- не затверджено розпорядчий документ, яким визначено загальні вимоги до обробки та захисту персональних даних, або розпорядчий документ затверджено, проте він не відповідає вимогам законодавства, зокрема, у документі не визначено категорії суб'єктів персональних даних; склад персональних даних, який збирається щодо суб'єктів персональних даних; порядок обробки і захисту персональних даних;
- неправильно визначено правові підстави для обробки персональних даних;
- не всі суб'єкти персональних даних повідомляються про володільця персональних даних, склад та зміст зібраних персональних даних, їхні права, визначені законодавством, мету збору персональних даних та осіб, яким передаються їхні персональні дані;
- не визначено план дій на випадок несанкціонованого доступу до персональних даних, пошкодження технічного обладнання, виникнення надзвичайних ситуацій;
- не визначено процедуру знищення/видалення персональних даних, строк зберігання яких закінчився;
- не ведеться облік операцій, пов'язаних з обробкою персональних даних.

Роз'яснювальна, просвітницька та нормотворча робота

У зв'язку з масовими кібератаками, розповсюдженням зловмисниками небезпечних листів електронною поштою та з метою запобігання втрати персональних даних і порушення прав громадян опубліковано відповідні застереження та надано рекомендації громадянам та іншим суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними. Також упродовж 2022 року працівниками Секретаріату Уповноваженого проводилось навчання для працівників державних органів та суддів щодо актуальних питань захисту персональних даних.

Рекомендації

Верховній Раді України розглянути та прийняти проекти законів України «Про захист персональних даних» (реєстр. № 8153 від 25.10.2022) та «Про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації» (реєстр. № 6177 від 18.10.2021).

Суб'єктам національної системи кібербезпеки: Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національній поліції України, Службі безпеки України, Міністерству оборони України, Генеральному штабу Збройних Сил України, розвідувальним органам, Національному банку України розробити і реалізувати запобіжні, організаційні, освітні заходи у сфері кібербезпеки, кібероборони та кіберзахисту з метою запобігання несанкціонованого доступу до персональних даних, зокрема, у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України.

Департаменту кіберполіції Національної поліції України опублікувати рекомендації серед громадян щодо безпеки в інтернеті від шахрайських дій.

Стан виконання рекомендацій Щорічної доповіді про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2021 рік

№	РЕКОМЕНДАЦІЯ	СТАН ВИКОНАННЯ
ОСОБИСТІ ПРАВА І СВОБОДИ		
1	Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики розробити та внести на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до законодавства, якими передбачити, що розмір плати за використання позичальником коштів фінансової установи не може перевищувати подвійну облікову ставку Національного банку України.	ВИКОНАНО
2	Національному банку України забезпечити виконання вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості» від 19 березня 2021 року № 1349-ІХ щодо здійснення контролю за діяльністю колекторських компаній під час врегулювання простроченої заборгованості та розробити рекомендації щодо покращення інформування позичальника про розмір реальної процентної ставки за кредитом (з урахуванням витрат на страхування, комісії тощо).	ВИКОНАНО
3	Центральним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування затвердити внутрішньорозпорядчі документи щодо обробки та захисту персональних даних відповідно до вимог наказу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 08 січня 2014 року № 1/02-14 «Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних».	ВИКОНАНО
4	Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України розробити для державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління, вичерпний перелік вимог до комунікаційно-інформаційних систем (інформаційно-телекомунікаційних систем), в яких обробляється інформація, що містить персональні дані.	ВИКОНАНО
5	Національній поліції України провести перевірки баз даних у мережі Інтернет на предмет виявлення фактів неправомірного поширення персональних даних громадян.	ВИКОНАНО

6	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проєктів законів України «Про захист персональних даних» (реєстр. № 5628 від 07.06.2021) та «Про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації» (реєстр. № 6177 від 18.10.2021).	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
6.1	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проєктів законів України «Про захист персональних даних» (реєстр. № 5628 від 07.06.2021) та «Про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації» (реєстр. № 6177 від 18.10.2021).	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
7	Органам державної влади керуватись рекомендаціями Уповноваженого щодо усунення типових порушень законодавства про захист персональних даних у процесі підготовки та прийняття нормативно-правових актів	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
8	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття законопроекту про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації (реєстр. № 5488 від 13.05.2021).	НЕ ВИКОНАНО
9	Кабінету Міністрів України забезпечити адаптування офіційних вебсайтів органів виконавчої влади для користувачів з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, мовлення та інтелектуального розвитку відповідно до ДСТУ ISO/IEC 40500:2015 «Інформаційні технології. Настанова з доступності веб-контенту W3C (WCAG) 2.0».	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
10	Міністерству соціальної політики України забезпечити внесення змін до Типового положення про центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04.10.2017 № 741, з метою дотримання вимог щодо конфіденційності інформації про ВІЛ-статус особи.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
11	Обласним, Київській міській державним адміністраціям забезпечити приведення виборчих дільниць у відповідність до потреб маломобільних груп населення згідно із вимогами ДБН В.2.2-40:2018 «Будинки і споруди. Інклюзивність будівель і споруд».	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
12	Кабінету Міністрів України забезпечити контроль за своєчасним виконанням пунктів 28–33 плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.06.2021 № 756-р.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

13	Національній поліції України забезпечувати належне виконання положень Закону України «Про Національну поліцію», зокрема, всебічно, повно і неупереджено досліджувати мотив нетерпимості за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності під час розслідування правопорушень та у разі наявності відповідного мотиву, здійснювати кваліфікацію правопорушень за статтею 161 Кримінального кодексу України.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
14	Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування розглянути можливість ініціювання внесення змін до Виборчого кодексу України з метою сприяння реалізації виборчого права неписемними громадянами, зокрема ромами.	НЕ ВИКОНАНО
15	Державній службі з етнополітики та свободи совісті прискорити подання на розгляд Кабінету Міністрів України Плану заходів з реалізації Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
16	Місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування: Забезпечити проведення інформаційно-просвітницьких заходів щодо застосування законів України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VII та «Про корінні народи» від 1 липня 2021 року № 1616-IX в у різних сферах суспільного життя. Вжити заходів для забезпечення доступу до інформації, у тому числі такої, що має важливий суспільний інтерес, на інтернет-сайтів органів державної влади, місцевого самоврядування, освітніх та інших установ і закладів мовами національних меншин та корінних народів.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
17	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проектів законів України: «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» щодо визначення поняття «сексизм» (реєстр. № 4598-1 від 02.02.2021); «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання питання реагування, запобігання та протидії проявам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань серед військовослужбовців» (реєстр. № 5485 від 13.05.2021).	НЕ ВИКОНАНО
18	Верховній Раді України внести зміни до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861-VI щодо проведення гендерно-правової експертизи законопроектів, що вносяться до Верховної Ради України Президентом України та народними депутатами України.	НЕ ВИКОНАНО

19	Кабінету Міністрів України розробити системи моніторингу та оцінки виконання зобов'язань у межах Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенцій МОП, що стосуються прав працівниць та працюючих матерів, та інших міжнародних договорів у сфері рівності прав і можливостей жінок і чоловіків	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
20	Державній службі статистики України розробити методологію оцінки неоплачуваної домашньої праці у ході дослідження домогосподарств.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
21	Президенту України внести на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами».	ВИКОНАНО
21.1	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до статей 110 та 111 Сімейного кодексу України» (реєстр. № 5492 від 14.05.2021).	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
	Кабінету Міністрів України:	
22	Забезпечити створення та функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі відповідно до статті 16 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII.	НЕ ВИКОНАНО
23	Забезпечити виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок Комітет ООН з прав людини від 11.11.2021 в частині протидії насильству щодо жінок.	ВИКОНАНО
24	Міністерству внутрішніх справ України, Національній поліції України забезпечити розгляд заяв і повідомлень про вчинення домашнього насильства з урахуванням кваліфікуючих ознак, визначених статтею 173-2 КУпАП (Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування) та статтею 126-1 КК України (Домашнє насильство).	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
	Міністерству соціальної політики України забезпечити:	
25	Виконання заходів, передбачених Державною соціальною програмою запобігання та протидії домашньому та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 № 145.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
26	Функціонування кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, в усіх областях України.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

	Обласним, Київській міській державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування:	
27	Забезпечити створення та функціонування усіх спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII.	ВИКОНАНО
28	Передбачити доступ до інформації, розміщеної на сайтах місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в спеціальній рубриці «Запобігання та протидія домашньому насильству».	ВИКОНАНО
29	Забезпечити можливість подання на офіційних сайтах місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в рубриках «Запобігання та протидія домашньому насильству» електронного звернення про вчинення домашнього насильства.	ВИКОНАНО
30	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми» (реєстр. № 5134 від 22.02.2021).	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
31	Кабінету Міністрів України розробити та затвердити Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
	Обласним та Київській міській державним адміністраціям, місцевим державним адміністраціям:	
32	Забезпечити координацію діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, їх взаємодію на місцевому рівні.	ВИКОНАНО
33	Провести інформаційні кампанії для населення про права постраждалих від торгівлі людьми та механізми їх реалізації, наявні послуги і способи їх одержання, відповідальність осіб, які винні у порушенні законодавства у сфері протидії торгівлі людьми.	ВИКОНАНО
34	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вчинення повторного порушення, пов'язаного з незаконною відмовою у доступі журналіста до інформації» (від 06.10.2021 № 6136).	

35	<p>Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерству культури та інформаційної політики України, Міністерству цифрової трансформації України розробити та подати в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України комплексну програму щодо посилення присутності України в інформаційному просторі окупованих територій, збільшення потужності телерадіомовлення та забезпечення діяльності українських ЗМІ з метою поширення правдивої інформації про діяльність Уряду України, можливості доступу до послуг і виплат на підконтрольній Уряду України території, одержання правової допомоги.</p>	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА		
36	<p>Міністерству фінансів України розробити та подати в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект щодо внесення змін до пункту 2 статті 3 Закону України «Про відкритість використання публічних коштів» від 11 лютого 2015 року № 183-VIII в частині обов'язкового оприлюднення інформації про укладені договори та стан їх виконання, загальна вартість яких перевищує 1 млн гривень.</p>	НЕ ВИКОНАНО
37	<p>Міністерству юстиції України та Державній судовій адміністрації України спільно розробити та подати в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 року № 3262-IV з метою усунення колізії між цим Законом та Кримінальним процесуальним кодексом України у частині обмеження доступу в Єдиному державному реєстрі судових рішень до судових рішень на підставі постанов слідчих органів досудового розслідування.</p>	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
38	<p>Міністерству юстиції України, Міністерству культури та інформаційної політики України спільно розробити та подати в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект щодо внесення змін до законів, які регулюють питання доступу до інформації, в частині імплементації в законодавство України положень Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів, зокрема щодо надання можливості розпорядникам інформації в окремих випадках надавати посилання запитувачу на загальнодоступне джерело, де міститься запитувана інформація, а також щодо впровадження механізмів реагування розпорядників інформації на випадки надходження масових однотипних запитів від одного і того самого запитувача (зловживання правом на інформацію).</p>	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

39	Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерству фінансів України, Міністерству розвитку громад та територій України, Державній службі статистики України забезпечити оприлюднення наборів даних, що підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних (https://data.gov.ua/).	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
40	Державній установі «Відкриті публічні фінанси» як адміністратору порталу Єдиного вебпорталу використання публічних коштів (spending.gov.ua) усунути функціональну невідповідність структури Порталу вимогам пункту 7 Порядку адміністрування Єдиного вебпорталу використання публічних коштів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14.09.2015 № 694.	НЕ ВИКОНАНО
41	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проєктів законів України: «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо реалізації конституційного права на звернення особами, які визнані судом недієздатними» (реєстр. № 1186 від 29.08.2019), «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо умов розгляду звернень (реєстр. № 2480 від 21.11.2019), спрямованих на виконання Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України «Про звернення громадян» (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними); «Про адміністративну процедуру» (реєстр. № 3475 від 14.05.2020) з пропозиціями Президента України.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
42	Державній комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій ухвалити новий протокол, яким дозволити обласним та Київській міській державним адміністраціям разом із заінтересованими центральними та місцевими органами виконавчої влади проведення особистих прийомів громадян за наявності у заявників (окрім осіб, які не досягли 18-річного віку) одного з таких документів: міжнародного, внутрішнього або іноземного сертифіката, що підтверджує вакцинацію від COVID-19 (у паперовому або електронному виді, чинність якого підтверджена за допомогою державного вебпорталу електронних послуг, зокрема з використанням мобільного додатка Порталу «Дія»); негативного результату тестування на COVID-19 методом ПЛР або експрес-тесту на визначення антигена коронавірусу SARS-CoV-2, яке проведене не більш як за 72 години до відвідування громадської приймальні.	НЕ ВИКОНАНО

43	Міністерству інфраструктури України, Міністерству енергетики України, Міністерству економіки України, Міністерству культури та інформаційної політики України, Міністерству оборони України, Державній службі України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів розробити та затвердити відповідні внутрішньо-організаційні акти (порядки роботи телефонів гарячої лінії) з метою забезпечення належного функціонування телефонів гарячої лінії.	ВИКОНАНО
44	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про надання захисту іноземцям та особам без громадянства» (реєстр. № 3387 від 24 квітня 2020 р.).	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
45	Державній міграційній службі України забезпечити додержання вимог законів України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року № 3671-VI та «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI щодо процедур і строків видачі документів, підтверджують законність перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, та надання обґрунтованих відмов у їх видачі виключно на підставах, встановлених законодавством України.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
46	Обласним державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування провести просвітницькі заходи для населення із залученням працівників територіальних органів Державної міграційної служби України щодо правових наслідків та порядку отримання довідки про визнання особою без громадянства.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
47	Міністерству внутрішніх справ України внести зміни до Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07 листопада 2015 року № 1395, щодо врегулювання механізму контролю керівництвом органів Національної поліції України за роботою підлеглих працівників під час оформлення протоколів про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.	НЕ ВИКОНАНО
48	Державній судовій адміністрації України забезпечити раціональний розподіл та використання коштів, передбачених у державному бюджеті на здійснення правосуддя.	ВИКОНАНО
49	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про відбукання адміністративного арешту» (реєстр. № 3047а від 31.08.2020).	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
	Міністерству юстиції України:	

50	Вжити заходів щодо нормативно-правового врегулювання порядку взаємодії державних органів та установ під час практичної реалізації положень статей 182 та 202 КПК України в частині обміну інформацією про внесення застави, її зарахування на спеціальний рахунок відповідного органу ДСА України та інформування про це установи попереднього ув'язнення.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
51	Прискорити дослідження питання про необхідність внесення доповнень до частини восьмої статі 284 КПК України положеннями про те, що закриття кримінального провадження або ухвалення вироку з підстави, передбаченої пунктом 4 частини першої цієї статті, не допускається, якщо підозрюваний проти цього заперечує.	ВИКОНАНО
52	Вжити заходів щодо розроблення проекту закону про внесення змін до Закону № 3262 з метою узгодження його положень із нормами КПК України в частині можливості обмеження доступу до судових рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
53	Міністерству юстиції України розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проект закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України, Кодексу України про адміністративне правопорушення, якими передбачити повну відеофіксацію затримання осіб працівником правоохоронного органу, доставляння та перебування затриманих осіб до приміщень правоохоронних органів, а за відсутності такої фіксації у разі оскарження зазначених дій/бездіяльності стороною адміністративного або кримінального провадження передбачити можливість визнання здобутих в зазначений період доказів неприпустимими.	НЕ ВИКОНАНО
54	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» (реєстр. № 6104 від 27.09.2021).	ВИКОНАНО
	Міністерству закордонних справ України:	
55	Під час забезпечення представництва України в міжнародних організаціях та спеціальних місцях, співробітництва з іноземними державами продовжувати інформування щодо стану додержання прав громадян України, які переслідуються Російською Федерацією за безпідставними та політично вмотивованими звинуваченнями, з метою посилення тиску міжнародної спільноти для звільнення ув'язнених осіб.	ВИКОНАНО

56	Продовжити заходи щодо надання консульської допомоги громадянам України, які перебувають за кордоном під арештом або відбувають покарання, з метою дотримання їхніх прав і свобод.	ВИКОНАНО
57	Вжити заходів щодо прискорення підписання договорів з:	
58	Грецькою Республікою щодо нагляду за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
59	Народною Республікою Бангладеш щодо передачі засуджених осіб.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
60	Міністерству юстиції України в межах повноважень, наданих Конвенцією про передачу засуджених осіб 1983 року, а також на підставі двосторонніх договорів про передачу засуджених осіб з окремими країнами, прискорити вирішення питання щодо переведення в Україну для подальшого відбування покарання громадян України, засуджених на територіях інших країн.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
ПРАВА ДИТИНИ		
61	Міністерству соціальної політики України, Національній сервісній соціальній службі України забезпечити навчання/підвищення кваліфікації працівників служб у справах дітей, фахівців соціальної роботи територіальних громад.	ВИКОНАНО
62	Міністерству соціальної політики України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству охорони здоров'я України забезпечити реалізацію II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 № 526-р	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
63	Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій прискорити підготовку та внесення до Верховної Ради України проєкту Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту».	НЕ ВИКОНАНО
64	Міністерству освіти і науки України, обласним, Київській міській державним адміністраціям забезпечити своєчасний розподіл коштів за КПКВК «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами» та контроль за її використанням.	ВИКОНАНО
65	Обласним, Київській міській державним адміністраціям вжити заходів щодо забезпечення дітей з особливими освітніми потребами якісним навчанням, психолого-педагогічними і корекційно-розвивальними послугами.	ВИКОНАНО

66	Органам місцевого самоврядування забезпечити ефективне використання коштів за КПКВК «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами» та створення належних умов для надання якісних освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами.	ВИКОНАНО
67	Міністерству охорони здоров'я України забезпечити своєчасну закупівлю вакцин та посилити контроль за проведенням вакцинації дітей відповідно до Календаря профілактичних щеплень.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
68	Обласним та Київській міській державним адміністраціям забезпечити своєчасний розподіл вакцин у регіоні та дотримання планових показників вакцинації дітей.	ВИКОНАНО
69	Міністерству охорони здоров'я України, обласним та Київській міській державним адміністраціям посилити інформаційно-роз'яснювальні заходи щодо важливості вакцинації дітей для захисту від інфекційних хвороб.	ВИКОНАНО
70	Кабінету Міністрів України розробити та внести до Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» з метою збільшення субвенції за бюджетною програмою КПКВК 2511180 для придбання житлових приміщень особам з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
71	Національній соціальній сервісній службі вжити заходів щодо забезпечення контролю за додержанням житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
72	Національній поліції України вжити заходів для забезпечення належного досудового розслідування кримінальних проваджень за заявами батьків щодо невиконання рішень судів стосовно визначення місця проживання дитини та участі в її вихованні.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
73	Офісу Генерального прокурора вжити заходів для посилення органами прокуратури контролю за досудовим розслідуванням кримінальних проваджень за заявами батьків щодо невиконання рішень судів стосовно визначення місця проживання дитини та участі у її вихованні.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
	Міністерству освіти і науки України, Міністерству цифрової трансформації України:	
74	Сприяти наданню доступу усіх закладів освіти до високошвидкісного Інтернету.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
75	Забезпечити комп'ютерною технікою всіх педагогічних працівників.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

76	Вжити заходів щодо убезпечення онлайн-платформ, які використовуються під час освітнього процесу з метою недопущення порушення прав дітей.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
77	Міністерству освіти і науки України прискорити подання на розгляд та затвердження Кабінету Міністрів України проекту Стратегії цифрової трансформації освіти і науки.	НЕ ВИКОНАНО
78	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проектів законів: «Про внесення змін до Закону України «Про захист суспільної моралі» щодо захисту прав та найкращих інтересів дитини» (реєстр. № 5330-1 від 07.04.2021); «Про юстицію, дружню до дитини» (реєстр. № 5617 від 04.06.2021); «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини» (реєстр. № 5618 від 04.06.2021); «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення законодавства щодо протидії булінгу (цькуванню)» (реєстр. № 6393 від 06.12.2021).	НЕ ВИКОНАНО
79	Міністерству освіти і науки України вжити заходів для забезпечення права на безпечне освітнє середовище дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з порушеннями ментального розвитку.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
80	Міністерству освіти і науки, Міністерству охорони здоров'я, Національній поліції України, Національній соціальной службі України розробити методичні рекомендації щодо механізму ідентифікації дітей, постраждалих від домашнього насильства, у тому числі дітей-свідків.	НЕ ВИКОНАНО
81	Офісу Генерального прокурора вжити заходів для внесення змін до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань з метою обліку дітей, які стали свідками домашнього насильства. Національній поліції України вжити заходів з метою внесення змін до форм обліку зареєстрованих заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством, з метою виокремлення заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства відносно дітей.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
82	Національній соціальной службі України посилити контроль за додержанням права на захист від домашнього насильства дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які влаштовані в сімейні форми виховання.	ВИКОНАНО
	Органам місцевого самоврядування:	
83	Забезпечити виконання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

	період до 2025 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 № 145.	
84	Здійснювати виконання положень Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 р. № 585.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
СОЦІАЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА		
Кабінету Міністрів України:		
85	Розробити та винести на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік», в якому передбачити видатки на реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення на рівні 5% ВВП відповідно до вимог статті 4 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII.	ВИКОНАНО
86	Забезпечити на перехідний період до створення системи державної служби судово-психіатричної експертизи виділення цільової субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення підтримки діяльності закладів охорони здоров'я, пов'язаної з проведенням судово-психіатричної експертизи.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
Міністерству охорони здоров'я України:		
88	Розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо функціонування структури Національної системи крові та порядку фінансування її діяльності, що передбачені Стратегією розвитку національної системи крові на період до 2022 року.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
89	Розробити та затвердити нормативно-правові акти, необхідні для функціонування системи державної служби судово-психіатричної експертизи.	ВИКОНАНО
90	Внести зміни до нормативно-правових актів, якими регулюється порядок реалізації програми медичних гарантій, для відшкодування пацієнту сплачених ним коштів за надані медичні послуги та придбані лікарські засоби в умовах амбулаторного лікування.	НЕ ВИКОНАНО
Верховній Раді України:		
88	Передбачати в Бюджетній декларації та державному бюджеті щороку кошти на погашення заборгованості по заробітній платі на державних підприємствах та в бюджетній сфері.	НЕ ВИКОНАНО

89	Прискорити розгляд і прийняття: проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо порядку державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства про працю», розроблений Мінекономіки;	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
90	проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо врегулювання питання оплати праці працівників судів» (реєстр. № 6311 від 16.11.2021);	НЕ ВИКОНАНО
91	проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подання єдиної звітності з єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і податку на доходи фізичних осіб» (реєстр. № 6120 від 30.09.2021);	В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
92	проекту Закону України «Про особливості приватизації єдиного майнового комплексу Харківського державного авіаційного виробничого підприємства» (реєстр. № 5799 від 19.07.2021);	НЕ ВИКОНАНО
93	проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці» (реєстр. № 6067 від 16.09.2021).	ВИКОНАНО
Кабінету Міністрів України:		
94	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V щодо врегулювання механізму державного нагляду (контролю) у випадку неможливості проведення перевірки суб'єктів господарювання у зв'язку з їх відсутністю за місцезнаходженням юридичної особи.	В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
95	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до статті 265 КЗпП щодо посилення відповідальності для юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які використовують найману працю та є платниками єдиного податку першої–третьої груп за наявність неоформлених трудових відносин.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
96	Внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 306 «Про затвердження Порядку надання та повернення коштів, спрямованих на фінансування допомоги по частковому безробіттю на період карантину та/або надзвичайної ситуації, встановлених Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», якими передбачити виплату громадянам допомоги по частковому безробіттю	ВИКОНАНО

	на період карантину та/або надзвичайної ситуації, які мали право на таку виплату, але припинили трудові відносини до отримання роботодавцем цих коштів.	
97	Внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 358 «Деякі питання оплати праці державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя» щодо забезпечення єдиних підходів до оплати праці державних службовців як апаратів судів, так і інших державних органів.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
98	Визначити порядок проведення органами Держпраці інспекційних заходів з метою запобігання випадкам незадекларованої праці.	ВИКОНАНО
99	Міністерству фінансів України, Міністерству економіки України розробити законопроект, яким передбачити в Бюджетному кодексі України зміни щодо захищених видатків бюджету та включити до них нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на оплату праці працівників бюджетних установ, а також нарахування на заробітну плату.	НЕ ВИКОНАНО
100	Міністерству економіки України розробити законопроект, яким визначити механізм поновлення права осіб передпенсійного віку, що були звільнені з роботи у період з квітня 2020 року та які набули право на допомогу по безробіттю, на отримання допомоги по безробіттю тривалістю до 720 календарних днів.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
101	Міністерству соціальної політики, Міністерству економіки України розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект щодо порядку зарахування до стажу роботи періоду, за який з вини роботодавця не сплачено ЄСВ.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
102	Фонду державного майна України розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України зміни до статті 27 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», в якій передбачити зменшення строку виконання зобов'язань з метою поновлення права громадян на отримання заробітної плати та зарахування їм страхового стажу.	НЕ ВИКОНАНО
103	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту закону «Про здійснення комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» (реєстр. № 6458 від 22.12.2021).	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

104	<p>Кабінету Міністрів України опрацювати питання щодо відновлення фінансування житлових програм із загального фонду держбюджету, а саме програм: «Надання державної підтримки для будівництва (придбання) доступного житла», «Державне пільгове кредитування індивідуальних сільських забудовників на будівництво (реконструкцію) та придбання житла», «Надання пільгового довгострокового державного кредиту молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла», а також програми «Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» фінансування в частині потреби для вирішення житлового питання громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.</p>	ВИКОНАНО
105	<p>Кабінету Міністрів України розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до статті 48 Закону України «Про виконавче провадження» щодо особливостей накладення арешту на кошти на рахунках боржника – фізичної особи, які відкриті для зарахування заробітної плати, пенсії, стипендії на інших соціальних виплат, які є єдиним джерелом існування громадянина.</p>	НЕ ВИКОНАНО
106	<p>Територіальним громадам передбачити кошти на виконання робіт з інвентаризації земель, що належать до комунальної власності ТГ (в межах населених пунктів) та провести таку інвентаризацію.</p>	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
107	<p>Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення пенсійного законодавства» щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» (реєстр. № 4668 від 28.01.2021).</p>	ВИКОНАНО
	<p>Кабінету Міністрів України:</p>	
108	<p>Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроекти щодо: забезпечення прав осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та ветеранів війни відповідно до рішення КСУ від 17 липня 2018 року № 6-р/2018; внесення змін про недопущення зменшення розміру пенсійних виплат після проведення їх перерахунку на виконання рішення суду.</p>	НЕ ВИКОНАНО
109	<p>Розглянути та затвердити: проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Основних напрямів запобігання бездомності до 2026 року»; проект постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)».</p>	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

110	Здійснити заходи щодо визначення потреби у коштах на погашення заборгованості за рішеннями судів і на виконання програм, пов'язаних із пенсійним забезпеченням та соціальним захистом населення, та передбачити їх у Державному бюджеті України.	НЕ ВИКОНАНО
	Міністерству соціальної політики України:	
111	Завершити розроблення нормативних актів для забезпечення реалізації положень Закону України «Про соціальні послуги».	ВИКОНАНО
112	Опрацювати питання перегляду на законодавчому рівні джерел фінансування компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі (шляхом запровадження відповідної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам).	НЕ ВИКОНАНО
113	Національній комісії з реабілітації забезпечити додержання строків розгляду та прийняття рішень з питань визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій.	НЕ ВИКОНАНО
114	Пенсійному фонду України здійснювати контроль за додержанням територіальними органами прав громадян при призначенні (перерахунку) пенсій відповідно до ухвалених на їх користь судових рішень.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
115	Місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування вжити заходів для забезпечення права громадян на отримання соціальних послуг та інших соціальних гарантій, фінансування яких має здійснюватися за рахунок місцевих бюджетів.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
116	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону «Про управління відходами» (реєстр. № 2207-1-д від 04.06.2020).	ВИКОНАНО
	Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України:	
117	Забезпечити своєчасне виконання заходів, передбачених Національним планом управління відходами до 2030 року.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
118	Забезпечити загальну організацію та координацію суб'єктів моніторингу атмосферного повітря для належного впровадження державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
119	Міністерству економіки України забезпечити своєчасне виконання заходів, передбачених Національним планом управління відходами до 2030 року.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
120	Обласним державним адміністраціям, Київській міській державній адміністрації, виконавчим органам міських рад (суб'єктам моніторингу атмосферного повітря відповідно до Постанови № 827):	
121	Розробити та затвердити програми державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

122	Встановити пункти спостережень за станом атмосферного повітря та забезпечити ведення спостереження за рівнями забруднювальних речовин в межах території відповідної зони або агломерації.	НЕ ВИКОНАНО
123	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (реєстр. № 4207 від 12.10.2020) і проекту Закону України «Про професійну освіту» (реєстр. № 4207-1 від 26.10.2020).	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
124	Кабінету Міністрів України розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо: чіткого розподілу повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади в управлінні та фінансуванні закладів професійної (професійно-технічної) освіти та визначити їх відповідальність; підвищення оплати праці педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до Закону України «Про освіту».	НЕ ВИКОНАНО
	Міністерству освіти і науки України:	
125	Забезпечити виконання Плану заходів на 2020–2027 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта на період до 2027 року», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2020 року № 508-р.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
126	Завершити передачу цілісних майнових комплексів закладів професійної (професійно-технічної) освіти з державної до комунальної власності та повноважень з управління закладів професійної (професійно-технічної) освіти на обласний рівень і їх фінансування.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
127	Сприяти поширенню практики здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти за дуальною формою.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
128	Вжити заходів щодо унормування дистанційного навчання як форми здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.	ВИКОНАНО
	Кабінету Міністрів України:	
129	Розробити та затвердити порядок надання субвенцій і дотацій з державного бюджету, які мають спрямовуватися на забезпечення гарантованого державою для кожного громадянина України обсягу культурно-мистецьких послуг, на розвиток сфери культури і мистецтв окремих об'єднаних територіальних громад; наближення рівня заробітних плат працівників культури до рівня середніх заробітних плат у державі.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ

130	Затвердити мінімальні стандарти забезпечення громадян культурними послугами.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
	Міністерству культури та інформаційної політики України:	
131	Забезпечити постійний контроль за виконанням Плану заходів щодо реалізації Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 року № 355-р.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
132	Розробити та подати на затвердження Кабінету Міністрів України мінімальні стандарти забезпечення громадян культурними послугами.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
133	Кабінету Міністрів України вирішити питання щодо виплати допомоги по частковому безробіттю на період карантину застрахованим особам, зокрема працівникам, з якими припинено трудові відносини.	ВИКОНАНО
134	Кабінету Міністрів України розробити і затвердити порядок забезпечення гарантованих законом соціальних гарантій членам сімей померлих медичних працівників, смерть яких настала внаслідок інфікування коронавірусною хворобою (COVID-19).	ВИКОНАНО
135	Міністерству соціальної політики України забезпечити взаємодію ПК «Соціальна громада» з іншими програмним забезпеченням у сфері соціального захисту населення.	ВИКОНАНО
136	Територіальним громадам прискорити процес державної реєстрації земельних ділянок як комунальної форми власності, що розташовані за межами населених пунктів.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
137	Кабінету Міністрів України запровадити ефективну модель фінансування системи забезпечення населення культурними послугами.	ВИКОНАНО
	Міністерству культури та інформаційної політики України:	
138	Вжити заходів щодо формування спроможної системи управління у сфері культури в об'єднаних територіальних громадах.	ВИКОНАНО
139	Затвердити порядок формування базової мережі закладів культури місцевого рівня в частині визначення чітких вимог до здійснення реорганізації (ліквідації) закладів культури.	ВИКОНАНО
	Місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування:	
140	Забезпечити збереження базової мережі закладів культури.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
141	Сприяти здійсненню належних заходів щодо збереження кадрового потенціалу закладів культури, покращенню організації роботи щодо	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ

	підвищення кваліфікації працівників культури, модернізації системи стимулів у сфері культурно-мистецької діяльності.	
142	Вжити заходів щодо зміцнення та оновлення матеріально-технічної та навчально-методичної бази закладів і установ культури, забезпечити їх безперервну роботу	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ПЕНСІОНЕРІВ З ЧИСЛА ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ ЗІ СЛУЖБИ, ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ		
143	Кабінету Міністрів України розробити та внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення житлом військовослужбовців та інших громадян» від 02.09.2015 року № 728 з метою поширення її дії на звільнених з військової служби осіб, які відслужили 20 років і більше та звільнилися на пенсію по закінченню контракту.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
144	Міністерству оборони України, Міністерству внутрішніх справ України вжити заходів щодо розроблення та затвердження нормативних документів, необхідних для реалізації механізму підвищення рівня винагороди військовослужбовців, поліцейських та рятувальників до рівня не нижче середнього рівня заробітної плати по регіону дислокації відповідного підрозділу з метою забезпечення достатнього грошового забезпечення особового складу в обсязі, що відповідає умовам служби, та стимулює закріплення кваліфікованих кадрів.	ВИКОНАНО
145	Міністерству внутрішніх справ України розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України Положення про проходження служби працівниками Національної поліції.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
146	Міністерству оборони України забезпечити виконання вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку проходження військової служби» від 06 грудня 2016 року № 1769-VIII в частині звільнення з військової служби громадян України, з якими впродовж 2014–2016 років було укладено контракт про проходження військової служби «до закінчення особливого періоду або до оголошення рішення про демобілізацію», і які після набрання чинності цим Законом не висловили бажання продовжувати військову службу під час особливого періоду (не уклали новий контракт), або забезпечити укладення з цією категорією громадян нового контракту на визначений строк.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
147	Верховній Раді України прискорити розгляд і прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» щодо відновлення дії попередніх редакцій норм зазначеного	НЕ ВИКОНАНО

	Закону» щодо перерахунку та виплати військових пенсій (реєстр. № 2141 від 13.09.2019).	
148	Кабінету Міністрів України внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2011 року № 446 «Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їхніх сімей» у частині забезпечення державними органами путівками до санаторно-курортних закладів ветеранів військової служби, які отримують пенсію за іншими законами.	НЕ ВИКОНАНО
	ПРАВА ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ПРОТИ УКРАЇНИ	
149	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проєкту Закону України «Про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії» (реєстр. № 5177 від 01.03.2021).	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
	Кабінету Міністрів України:	
150	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України проєкт закону щодо визначення статусу жертв збройного конфлікту, норм соціального та правового захисту цивільного населення, постраждалого від збройної агресії Російської Федерації проти України, запровадження єдиної державної системи обліку осіб, які загинули, зазнали поранень, матеріальних втрат та чий права були порушені внаслідок збройної агресії.	НЕ ВИКОНАНО
151	Розробити та затвердити нормативні документи щодо запровадження уніфікованого порядку фіксації та документування заподіяної шкоди за зруйноване або пошкоджене внаслідок збройної агресії майно, єдиних підходів до документування, оцінки, зберігання та акумулювання відповідної інформації.	ВИКОНАНО
152	Включити до повноважень Мінреінтеграції або іншого центрального органу виконавчої влади збір та узагальнення інформації про попит ВПО на житло та рівень забезпечення ним шляхом внесення змін до відповідного положення про такий орган.	НЕ ВИКОНАНО
	Розробити та затвердити механізм легалізації інформації, що міститься в документах, виданих підприємствами (установами, організаціями), які зареєстровані та здійснюють/здійснювали свою діяльність на тимчасово окупованих територіях.	НЕ ВИКОНАНО

153	Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України вжити заходів щодо створення та впровадження Єдиного державного реєстру обліку об'єктів, яким заподіяно шкоду внаслідок збройного конфлікту.	ВИКОНАНО
154	Міністерству юстиції України внести на розгляд до Кабінету Міністрів України проект змін до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII щодо забезпечення ефективних заходів щодо розшуку осіб зниклих безвісти та додержання прав їхніх рідних.	ВИКОНАНО
	5. Обласним державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування, військово-цивільним адміністраціям:	
155	Забезпечити надання допомоги постраждалим особам у зборі документів, необхідних для отримання грошової компенсації за зруйноване або пошкоджене внаслідок збройної агресії майно.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
156	Передбачити в місцевих програмах окремі заходи щодо надання соціально-психологічних, реабілітаційних послуг цивільному населенню, постраждалому внаслідок збройної агресії, інформування про можливість одержання допомоги та компенсацій.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
	6. Кабінету Міністрів України:	
157	Розробити та подати на розгляд до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674-VI щодо звільнення від сплати судового збору під час звернення до суду для встановлення фактів народження та смерті на тимчасово окупованих територіях.	ВИКОНАНО
158	Внести зміни до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 04.06.2014 № 289 і від 25.03.2015 № 302 в частині розширення переліку осіб, які можуть бути свідками під час проведення процедури встановлення особи (цивільні партнери, співмешканці, однокласники тощо).	ВИКОНАНО
159	Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерству юстиції України розробити та подати на розгляд до Кабінету Міністрів України проект постанови щодо запровадження адміністративної процедури державної реєстрації фактів народження та смерті, які відбулися на тимчасово окупованих територіях.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
160	Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерству закордонних справ України звернутися до міжнародних правозахисних організацій щодо можливості придбання та подальшої передачі на тимчасово окуповані	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ

	території Донецької та Луганської областей тестів для діагностування та медичних препаратів для лікування хвороби COVID-19.	
161	Офісу Генерального прокурора забезпечити ефективний нагляд за дотриманням процесуального законодавства під час проведення досудового розслідування злочинів, передбачених частиною першою статті 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни).	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
162	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про засади державної політики перехідного періоду» (реєстр. № 5844 від 09.08.2021).	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ
163	Міністерству закордонних справ України забезпечити постійне інформування міжнародної спільноти про порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях України.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
ПРАВО ЛЮДИНИ НЕ БУТИ ПІДДАНОЮ КАТУВАННЮ, ЖОРСТОКОМУ, НЕЛЮДСЬКОМУ АБО ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ЇЇ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ ЧИ ПОКАРАННЮ		
164	Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України (реєст. № 5336 від 05.04.2021) щодо приведення змісту статті 127 КК України у відповідність до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання.	ВИКОНАНО
165	Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України, Міністерству юстиції України, Міністерству внутрішніх справ України розробити та затвердити відомчі нормативно-правові акти щодо імплементації положень Керівництва ООН з ефективного розслідування та документування катувань та інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують гідність, видів поведження та покарань (Стамбульського протоколу) з метою належного документування фактів катувань, інших жорстоких та таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
166	Міністерству внутрішніх справ України розробити та затвердити нормативно-правовий акт щодо забезпечення харчуванням і питною водою осіб затриманих за підозрою у вчиненні злочину, які тривалий час (понад 3 години) перебувають в органах поліції, та не можуть утримуватися в кімнатах для затриманих у зв'язку з їх відсутністю або з припиненням функціонування через невідповідність національним та міжнародним стандартам та з інших причин.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
167	Міністерству охорони здоров'я України розробити та затвердити наказ щодо забезпечення унормування порядку проведення тілесного огляду при госпіталізації та під час перебування в закладах з надання психіатричної допомоги, опитування щодо тілесних ушкоджень і	НЕ ВИКОНАНО

	фіксації їх виявлення, а також повідомлення про них відповідні правоохоронні органи.	
168	Обласним, Київській міській державним адміністраціям забезпечити контроль у закладах з надання психіатричної допомоги за застосуванням ременів фіксації при фізичному гамування пацієнтів/підопічних.	НЕ ВИКОНАНО
169	Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України, Міністерству юстиції України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству внутрішніх справ України, Державній міграційній службі України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерству оборони України, Службі безпеки України, Державному бюро розслідувань, Державній судовій адміністрації України, обласним державним адміністраціям та обласним радам забезпечити ефективний внутрішній контроль за додержанням прав людини в підпорядкованих підрозділах, де утримуються чи можуть утримуватися особи.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
	Центральним органам виконавчої влади (Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України, Міністерству юстиції України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству внутрішніх справ України, Державній міграційній службі України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерству оборони, Службі безпеки України, Державному бюро розслідувань, Державній судовій адміністрації України, обласним, Київській міській державним адміністраціям та обласним радам:	
170	Забезпечити повноцінне фінансування, утримання та діяльність органів, установ, закладів, в яких утримуються особи; привести умови тримання в них відповідно до санітарно-гігієнічних вимог, встановлених законодавством України та європейськими стандартами.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
171	Вжити вичерпних заходів для організації безбар'єрного простору у приміщеннях місць несвободи відповідно до ДБН України В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд».	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
171.1	Міністерству внутрішніх справ України розробити, затвердити та забезпечити виконання норм забезпечення осіб, які перебувають в ІТТ, постільними речами, столовими наборами, милом та синтетичними миючими засобами, а також медичним інвентарним і витратним майном. Зазначена рекомендація не виконана.	НЕ ВИКОНАНО

172	Центральним органам виконавчої влади (Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України, Міністерству юстиції України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству внутрішніх справ України, Державній міграційній службі України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерству оборони України), Службі безпеки України, Державному бюро розслідувань, Державній судовій адміністрації України, обласним, Київській міській державним адміністраціям та обласним радам забезпечити внутрішній контроль за додержанням прав людини на охорону здоров'я та медичну допомогу в підконтрольних центральним органам виконавчої влади місцях несвободи.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
173	Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України забезпечити контроль за наданням необхідного соматичного лікування пацієнтам, які тривалий час перебувають на лікуванні в закладах з надання психіатричної допомоги та соціального захисту населення.	НЕ ВИКОНАНО
	Міністерству юстиції України, Центру охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України:	
174	Забезпечити укомплектування вакансій працівників у медичних частинах державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України».	НЕ ВИКОНАНО
175	Забезпечити контроль за вжиттям заходів щодо недопущення поширення інфекційних хвороб серед ув'язнених та засуджених осіб.	НЕ ВИКОНАНО
176	Міністерству внутрішніх справ України розробити та затвердити нормативно-правовий акт з метою забезпечення органів та підрозділів поліції засобами медичного призначення для надання домедичної допомоги.	ВИКОНАНО
177	Міністерству внутрішніх справ України, Національній поліції України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державній міграційній службі України забезпечити додержання права на захист утримуваних осіб відповідно до чинного законодавства України.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
178	Міністерству соціальної політики України, Міністерству охорони здоров'я України, обласним, Київській міській державним адміністраціям забезпечити в установах соціального захисту населення та закладах з надання психіатричної допомоги розміщення інформації в доступній формі про права осіб з інвалідністю, номери телефонів гарячих ліній, посадових осіб, зокрема Уповноваженого та центру з надання безоплатної правової допомоги, до яких можна звернутися особам із розладами психіки.	НЕ ВИКОНАНО

179	Обласним, Київській міській державним адміністраціям забезпечити контроль за налагодженням співпраці з установами соціальної сфери та регіональними центрами з надання безоплатної правової допомоги.	НЕ ВИКОНАНО
180	Міністерству юстиції України забезпечити контроль за діяльністю Координаційного центру з надання правової допомоги щодо належного надання адвокатських послуг особам, які перебувають у місцях несвободи.	НЕ ВИКОНАНО
181	Координаційному центру з надання правової допомоги забезпечити контроль за належним наданням безоплатної первинної та вторинної допомоги затриманим особам та особам, які перебувають у місцях несвободи.	ВИКОНАНО
ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ		
Міністерству закордонних справ України:		
182	Започаткувати тренінги для посадових осіб, які відряджаються у довготермінові відрядження для роботи в дипломатичних та консульських установах України, щодо проведення моніторингу додержання прав і свобод громадян України, які перебувають за кордоном, зокрема в місцях позбавлення волі.	ВИКОНАНО
183	Забезпечити обов'язкове інформування Уповноваженого щодо усіх випадків порушення прав громадян України за кордоном, про заходи реагування дипломатичних та консульських посадових осіб у цьому контексті, про потреби щодо надання сприяння Уповноваженим з метою поновлення прав людини, громадян України.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
184	Міністерству юстиції України ініціювати укладення Договору між Україною та Грецькою Республікою про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання.	У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ
185	Міністерству освіти і науки України запровадити освітні програми з прав і свобод людини і громадянина на факультетах, відділеннях, кафедрах міжнародних відносин у вищих навчальних закладах, які підпорядковані МОН.	ВТРАТИЛА АКТУАЛЬНІСТЬ

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1: Структура Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

№	Назва структурного підрозділу та посади	чисельність
1	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	1
2	Представник Уповноваженого з соціальних та економічних прав	1
3	Представник Уповноваженого з прав громадян, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України	1
4	Представник Уповноваженого з прав в секторі оборони та прав ветеранів і військовослужбовців, полонених та членів їх родин	1
5	Представник Уповноваженого в системі судоустрою з права на справедливе правосуддя та представництва в Конституційному Суді України	1
6	Представник Уповноваженого з прав дітей, сім'ї, молоді та спорту	1
7	Представник Уповноваженого з рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів	1
8	Представник Уповноваженого з інформаційних прав	1
9	Представник Уповноваженого з прав людини в місцях несвободи	1
10	Представник Уповноваженого з міжнародного співробітництва та європейської інтеграції	1
11	Представник Уповноваженого з прав жителів Автономної Республіки Крим та міста Севастополя	1
12	Представник Уповноваженого у Вінницькій області	1
13	Представник Уповноваженого у Волинській області	1
14	Представник Уповноваженого у Дніпропетровській області	1
15	Представник Уповноваженого у Донецькій та Луганській областях	1
16	Представник Уповноваженого у Житомирській області	1
17	Представник Уповноваженого у Закарпатській області	1
18	Представник Уповноваженого у Запорізькій області	1
19	Представник Уповноваженого в Івано-Франківській області	1
20	Представник Уповноваженого у Київській області та місті Києві	1
21	Представник Уповноваженого у Кіровоградській області	1
22	Представник Уповноваженого у Львівській області	1
23	Представник Уповноваженого у Миколаївській області	1
24	Представник Уповноваженого у Одеській області	1
25	Представник Уповноваженого у Полтавській області	1
26	Представник Уповноваженого у Рівненській області	1

27	Представник Уповноваженого у Сумській області	1
28	Представник Уповноваженого у Тернопільській області	1
29	Представник Уповноваженого у Харківській області	1
30	Представник Уповноваженого у Херсонській області	1
31	Представник Уповноваженого у Хмельницькій області	1
32	Представник Уповноваженого у Черкаській області	1
33	Представник Уповноваженого у Чернівецькій області	1
34	Представник Уповноваженого у Чернігівській області	1
35	Радник Уповноваженого	12
36	Керівник Секретаріату	1
37	Перший заступник Керівника Секретаріату	1
38	Заступник Керівника Секретаріату	3
39	Департамент моніторингу додержання соціальних та економічних прав	41
	Відділ права на соціальний захист	7
	Відділ права на працю	8
	Відділ права на охорону здоров'я, освіти та культуру	8
	Відділ прав власності	8
	Відділ прав споживачів	5
	Відділ права на безпечне довкілля	4
40	Департамент моніторингу додержання прав громадян, які постраждали внаслідок агресії проти України	20
	Відділ прав внутрішньо переміщених осіб	5
	Відділ прав громадян, постраждалих внаслідок агресії проти України	5
	Відділ прав примусово депортованих осіб та переміщених за межі території України	5
	Відділ прав громадян на тимчасово окупованих територіях	4
41	Департамент моніторингу додержання прав в секторі оборони та прав ветеранів і військовослужбовців, полонених та членів їх родин	36
	Управління додержання прав осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України та зниклих безвісти в умовах збройного конфлікту	1
	Відділ прав військовополонених та моніторингу місць утримання військовополонених	8
	Відділ забезпечення процесуальних прав громадян України, які перебувають за кордоном та на тимчасово окупованій території	6
	Відділ організаційно-аналітичного забезпечення	4
	Управління додержання прав військовослужбовців, поліцейських, ветеранів та інших осіб	1

	Відділ прав громадян в системі правоохоронних органів та національної безпеки	4
	Відділ прав військовослужбовців, поліцейських, ветеранів та осіб зниклих безвісти	6
	Відділ прав ветеранів	5
42	Департамент моніторингу дотримання права на справедливий суд та представництва в Конституційному суді	20
	Відділ прав у цивільному та адміністративному процесі	4
	Відділ прав у кримінальному процесі	6
	Відділ правової експертизи процесуального законодавства	4
	Відділ прав людини в місцях несвободи	5
43	Департамент моніторингу дотримання прав дитини та сім'ї, молоді та спорту	20
	Відділ прав дитини та сім'ї, молоді та спорту	6
	Відділ прав дітей в умовах воєнного стану	5
	Відділ нормативно-правового забезпечення	4
	Відділ моніторингу об'єктів	4
44	Департамент моніторингу дотримання рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів	22
	Відділ з питань громадянства, політичних прав та релігійних поглядів	6
	Відділ прав національних меншин та корінних народів	5
	Відділ дотримання рівних прав та запобігання дискримінації	5
	Відділ запобігання домашньому насильству і торгівлі людьми	5
45	Департамент моніторингу дотримання інформаційних прав	26
	Відділ нормативно-правової роботи та моніторингу міжнародних стандартів у сфері захисту персональних даних	5
	Відділ розгляду звернень та взаємодії з суб'єктами обробки персональних даних	6
	Відділ прав на доступ до інформації	7
	Відділ прав на звернення громадян	7
46	Департамент з питань реалізації національного превентивного механізму	24
	Відділ інспектування об'єктів контролю в правоохоронних, судових органах, військових формувань	8
	Відділ реалізації національного превентивного механізму в закладах соціального забезпечення та освіти	5
	Відділ реалізації національного превентивного механізму у сфері охорони здоров'я	4
	Відділ аналітики та взаємодії з громадськістю	6
47	Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції	18
	Відділ співробітництва з міжнародними організаціями	5

Відділ прав громадян України за кордоном	4
Відділ співробітництва з національними інституціями з прав людини	4
Відділ протоколу та перекладу і координації розвитку міжнародної договірної бази	4
48 Департамент господарського забезпечення	28
Відділ ресурсного забезпечення	8
Відділ утримання будівель	11
Відділ логістики	4
Відділ організаційно-планової роботи	4
49 Департамент документального забезпечення та роботи зі зверненнями	34
Відділ документального забезпечення	6
Відділ попереднього розгляду зверень та особистого прийому громадян	6
Відділ контролю	5
Відділ реєстрації звернень	6
Відділ забезпечення роботи гарячої лінії	10
50 Управління бухгалтерського обліку та фінансового забезпечення	15
Відділ бухгалтерського обліку та звітності	7
Відділ планування та фінансового забезпечення	4
Сектор взаємодії з міжнародними організаціями	3
51 Управління по роботі з персоналом	11
Відділ кадрового менеджменту	4
Відділ оцінювання та професійного розвитку персоналу	4
Сектор організації добору персоналу	2
52 Департамент інформаційної політики, комунікації та протокольних заходів	23
Відділ інформаційної політики	5
Відділ комунікації	5
Відділ організаційного забезпечення	4
Відділ протокольних заходів	4
Відділ планування та аналітичної роботи	4
53 Відділ сприяння роботі регіональних представництв	46
54 Відділ інформаційних технологій	8
55 Юридичний відділ	8
57 Сектор з питань запобігання та виявлення корупції	3
58 Сектор з питань охорони праці та техніки безпеки	2
56 Головний спеціаліст з питань внутрішнього аудиту	1
57 Головний спеціаліст з питань внутрішнього контролю	1
	458

ДОДАТОК 2: Регіональні представництва Уповноваженого

Область	Номер телефону та електронна пошта	Адреса представництва
Вінницька область	+380980379756, oliinykiv@ombudsman.gov.ua +380677274670, coord.vin.omdubsman@gmail.com	21009, м. Вінниця, вул. Театральна, 15 21009, м. Вінниця, вул. К.Коріатовичів, 181
Волинська область	+380506664579, coord.lutsk.omdubsman@gmail.com	43000, м. Луцьк, Київський майдан, 9, каб. 106
Дніпропетровська область	+380984315100, +380567222940, onyshenko@ombudsman.gov.ua +380975413855, krupiydndz@gmail.com	49000, м. Дніпро, вул. Старокозацька, 52, офіс 136
Донецька область	+380997998153, olgabakulina@gmail.com	
Житомирська область	+380682760196, +380981782671, Zt.omb.2015@gmail.com	10014, м. Житомир, майдан ім. С.П. Корольова, 3/14, кім. 107

Закарпатська область	+380678435563, +380312612680, hrechukha@ombudsman.gov.ua	88000, м. Ужгород, пл. Народна, 4, каб. 139-141
Запорізька область	+380662452673 +380975850110, +380617641019, karpenko@ombudsman.gov.ua +380506596884, s.bizdenezhneyi@gmail.com	69107, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська, 26, каб. 54
Івано-Франківська область	+380506775415 +380967807607, +380342556357, pred.ivanofrankivsk@ombudsman.gov.ua +30932552856, coord.dem@gmail.com	76000, м. Івано-Франківськ, вул. Грушевського, 21, каб. 619
Кіровоградська область	+380984065844, +380522321746, hryhorenko@ombudsman.gov.ua +380675205658, juchenyav@gmail.com	25006, м. Кропивницький, вул. Тараса Карпи, 84, каб. 57,58
Луганська область	+380997998153, olgabakulina@gmail.com	
Львівська область	+380969176030 +380974962753, +380322550950, hryzlova@ombudsman.gov.ua +380974414037	79000, м. Львів, вул. Винниченка, 18

Миколаївська область	+380503671185, +380512473310, mykhailiuchenko@ombudsman.gov.ua +380671277188, vzepalo@gmail.com	40200, м. Миколаїв, вул. Образцова, 4а/2
Одеська область	+380973460828, popovam@gmail.com +380668236488, +380487220522, kuzmina.iana@ombudsman.gov.ua +380505034191, lyamschikova@gmail.com	65012, м. Одеса, вул. Канатна, 83, каб. 103
Полтавська область	+380950579130, +380532564908, Nosenko@ombudsman.gov.ua +380669666707, karmazin@ombudsman.gov.ua +380983296941, ombpoltava@gmail.com	36000, м. Полтава, вул. Соборності, 45
Рівненська область	+380968210664, advokatillyk@gmail.com	33000, м. Рівне, майдан Просвіти, 1, каб. 113
Сумська область	+380967384118, burkao@ombudsman.gov.ua +380990772095, Laznyalm@gmail.com	40000, м. Суми, вул. Герасима Кондратьєва, 27, каб. 9
Тернопільська область	+380673542080, +380352220033, pletiuk@ombudsman.gov.ua +380983328793, yavorska@ombudsman.gov.ua	46001, м. Тернопіль, вул. М.Грушевського, 8

Харківська область	+380506931553, Bokhvalov@ombudsman.gov.ua +380678607343, omarov@ombudsman.gov.ua	
Херсонська область	+380937836784, trox1908@gmail.com	73000, м. Херсон, пр-т Ушакова, 47, каб. 104
Хмельницька область	+380971083153, +380382704500, pred.khmelnysk@ombudsman.gov.ua +380984094774, Sheihets@ombudsman.gov.ua +380982530320, oseredchukolga@gmail.com	29000, м. Хмельницький, вул. Свободи, 70 , каб. 104-105
Черкаська область	+380933393650, +380382704500, shvalia@ombudsman.gov.ua +380636654426, protsen.lyudmila@gmail.com	18028, м. Черкаси, вул. Максима Залізняка, 10, каб. 402
Чернівецька область	+380502223998, +380372517390, pitei-malliar@ombudsman.gov.ua +380502386501	58029, м. Чернівці, вул. Героїв Майдану, 176, каб. 26

Чернігівська область	+380667952524, +380462674283 pred.chernihiv@ombudsman.gov.ua +380935834683, korenkova@ombudsman.gov.ua +380673162742, cwrc.lepeha@gmail.com	14005, м. Чернігів, пр-т Миру, 49-А, каб. 502
----------------------	---	--

АР КРИМ та м. Севастопіль	+380738227000 kadyrov@ombudsman.gov.ua	01001, м.Київ, вул.Інститутська, 21/8
------------------------------	---	--
